867015
Ov

NARCIS OLLER

VILANIU

NOVELA
DE
COSTUMS DEL NOSTRE TEMPS

BARCELONA
ESTAMPA «LA RENAIXENSA,»
XUCLÁ, 13, BAIXOS.
1885

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/vilaniunoveladec00olle

Return this book on or before the
Latest Date stamped below.

University of Illinois Library

OCT 13 1969

L161—H41

VILANIU

NARCIS OLLER

VILANIU

NOVELA

DE

COSTUMS DEL NOSTRE TEMPS

BARCELONA

ESTAMPA «LA RENAIXENSA,»

XUCLÁ, 13, BAIXOS.

Queda fet lo dipósit que marca la lley.

867015
Ov

Á EN FELIP B. NAVARRO:

Estimadíssim amich:

Tu sabs que, llevat del capítol primer que ja tenia en cartera, l' Isabel de Galcerán, *aquell cróquis de novela que 'm premiá 'l Consistori dels Jóchs Florals de 1880, fou escrit en sis horas, aprofitant un rampell d' entussiasme que sapigueren comunicarme dos amichs, quan anava á termenar l' admisió de composicions pera dit certámen.*

Si l' estimació que 'ns mereixen las propias obras es tant més gran quant major fou l' esfors que 'ns costaren, ja pots compendre fins á quin punt podia jo estimar aquell bosqueig. Ben llunr estava d' esperar que me 'l premiessin. Vaig errarme y no haig d' amagar lo goig que la meva errada 'm proporcioná. Mes ab tota sinceritat dech

dir també que, passat lo primer instant de desvaneixement, mon goig s' amargá un bon xich.

Ningú com jo sabia lo que l' Isabel de Galcerán *podia dar de sí; alló no era més que l' embrió d' una novela que 'm bullia al cervell. Me dolia á l' ánima haver desflorat lo pensament ans d' hora, darlo al públich en escalaborn, tan nuhet y pobre com li dava. De llavors ensá, sentí invencible frisansa de fer la novela, s' apoderá de mí ja no sols lo desitj de traurem del cap tot lo mon imaginari que hi brunzia, sinó també 'l de realsarme devant del públich que 'm pogués calificar d' incapás ó peresós, y fins lo de rehabilitarme als ulls de la meva conciencia, alarmada per aquell acte de criatura impacient.*

Sols un temor me tenia las mans lligadas. Era l' efecte que podria causar al públich la reproducció d' un meteix argument. Peró vingué, en La Renaixensa *d' aquell any, ta rahonada y justíssima crítica del tomo dels Jochs que conté l'* Isabel de Galcerán, *y ja no vaig pensarm' hi més. Allí 't planyías de la lleugeresa del meu travall y m' excitavas á darli las proporcions degudas de novela. Ab lo mer fet de no esmentarlo destruhias mon temor. Hi pensí un*

moment, y en efecte, vaig dir entre mí: ¿per qué permetentse que d' un drama se 'n fassi una novela y d' una novela un drama y d' aquest un arreglo y d' aquella una traducció, y no estranyantse ningú de que 'l pintor y l' esculptor fassin, dels bocetos qu' han exposat, lo quadro y l' estátua qu' adornan després lo palau ó la plassa pública, ha de privarse al novelista de desenrotllar demá lo pensament qu' avuy ha dat en embrió?

Llavors emprenguí la tasca, plé d' aquella fe y d' aquell ardor que suara 'm mancavan menos qu' avuy, y d' una sola embranzida vaig escriure més de duas centas planas. Al arribar en aquest punt, tinguí de pararme. Ab ta extraordinaria penetració ho havias pressentit; tu m' anuuciavas ja ensopegadas, si en lo desenrotllament de l' obra no modificava certs punts del plan. Examinavas ademés la tendencia de l' Isabel de Galcerán *y deyas que si 'n tenia una altra que no fos la de manifestar las conseqüencias que pot tindre en lo matrimoni lo descuyt del marit pera la dona,* no resultava.

Posat al travall, no t' ho amago, mon empenyo era darte un mentís, *que, en aquest cas, be se jo qu' hauria sigut darte una*

alegria. Pensant, pensant, jo evitaria las ensopegadas, sens modificar lo plan, sens alterar res del argument. Altre tant conseguiria en lo referent á la tendencia, que, com amich del art per l' art *y avesat per lo meteix á mirarla com objectiu purament secundari, havia deixat tan fosca que no l' endevinavas pas. No; al filosofar sobre 'ls fets que constituheixen lo drama de l'* Isabel de Galcerán, *no 'n treya jo aquellas conseqüencias, ni menos volia que las ne tragués lo públich. Mon objectiu, ja qu' estém posats á cercarlo, era la certament prou masegada condemnació de la calumnia, un xich á la manera de que 's serví més tart, pero ab més talent, Echegaray, en* El Gran Galeoto, *y tirant ben dret contra las vilas de poch vehinat, qu' es, á mon entendre, hont té aquella passió 'l principal niu, ó, quan menos, hont disposa de mellors medis pera causar majors desastres. Fins aixó, donchs, pensava posarte en clar sens lo menor esfors, ni tenint necessitat de recorre á las alteracions que m' anunciava 'l crítich. Pera mí, tot era qüestió de meditar uns quants dias. Y meditant, meditant, á la ensopegada primera, vaig perdre dos anys! Dos anys, sense afegir una lletra á aquest llibre! Mon orgull d' autor se rebelava con-*

tra 'l crítich. Salvat l' obstacle ab una petita girada, reemprenia 'l travall y anavan naixent nous obstacles y jo entossudintme més y més, enardit per la lluyta. Peró fins havent conseguit, com veurás, cenyirme moltíssim á l' argument d' aquell cróquis gracias á la tossuderia que 't confesso, he de declararme vensut. Tu tenias rahó; lo plan demanava reformas, la tendencia era tan fosca que, fins per aclarirla, més que per cap altre propósit, he cregut indispensable mudar lo nom á l' obra: vull que 's diga Vilaniu *pera que 'l lector ficsi més la mirada sobre la vila que sobre donya Isabel.*

Cóm he surtit avuy de la empresa? ¿He lograt lo que tu y jo voldriam? No ho sé; ho confesso ingénuament. Lo que sé es que se m' han perdut moltas cosas en lo petit espay material que separa 'l cap del paper. Lo qu' haja quedat en aquest, bo y dolent, ho veurá 'l publich, ho garbellará la crítica, si 's digna pendres aquesta molestia.

Gran cosa es, no pera 'l públich, ni pera tu mateix, sinó pera mi, qu' haja lograt dar terme al llibre. Es un fill que m' ha costat molt, peró á la fí me 'n veig lliure. Y ja que son destí m' obliga á traurel de casa y jo temo per ell sens l' amparo d' un

bon padrí, no li refusis ton padrinatje. En l' historia qu' acabo de contarte, veus ben bé que ningú tan indicat com tu pera ferli aqueix favor. Recórdat que tu, en aquestos llims *hont cauhen engolits al naixer, lots los llibres dels principiants, es á dir, en aquesta terra, tu, quan ningú 'm coneixia, ni tu meteix, t' ocupares seriament en l' aparició de mos* Cróquis del natural, *y 'ls anunciares al mon desde la* Revista de España, *ans de que aquí 'ls haguessen llegit encare mitja dotzena de personas; recorda després l' amistat ferma y entranyable que 'ns ha lligat pera sempre més; ficsat per fí en qu' aquest pare vé avuy á confessarte* coram populo, *lo qual no es poch ab l' orgull que corre, que si un dia dubtá de ta perspicacia crítica, are te la regoneix tota, ple de penadiment. Y vés, si posante la ma al cor, valga aquest fill tan poch com se vulga, li podrás refusar lo padrinatje que son pare 't brinda. Ja sé que no, y t' ho agraheixo.*

NARCIS OLLER.

Puigcerdá, setembre de 1885.

PRIMERA PART

I

AQUELLA tarde 's notava á Vilaniu un brugit extraordinari. Més de trescents forasters havian invadit la vila, y encare 'ls carruatges qu' arribarian per tot demá 'l dematí prou ne portarian altres tants. Tots los vehins estavan fora de pollaguera. A Casa-la-Vila, uns donavan lo darrer cop de ma als gegants y al drach, algunas donas recusian los domassos dels balcons, los guarda-termens netejavan llurs carrabinas, los mossos espolsavan lo Consistori, 'ls escrivents tot era cloure sobres, lo secretari posava firmas y segells. Dins de l' iglesia parroquial, lo fuster feya retronar las voltas ab lo ressó de sos cops de martell, las llántias grinyolavan pujant y baixant á gust dels pabordes, y entre la pols que s' aixecava del altar major com blanquinós núvol d' incens, formiguejava

una munió d' escolans que resseguian totas las cornisas y repisas clavanthi restelleras de ciris. Fins la tranquila rectoría, per lo comú palau de condormit repós, anava tota en l' ayre; que com si no fos prou amohino, segons la majordona, 'l rebre y colocar convenienment las prisadas albas qu' enviavan las monjas, espolsar y aparellar lo mellor tern, y brunyir las porras y demés objectes de plata, encare 'l senyor rector havia tingut la capritxada de convidar á dos amichs seus, rectors del entorn.

Y no cal dir de lo restant del poble. ¿Quí no anava en dayna? La casa que no tindria forasters, no per aixó deixava en pau 'ls corrals de gallinas y conills, objecte en aquellas horas de la més terrible persecució. Pe'ls meteixos carrers, corrian esgarriats pollastres y gallinas qu' havian sabut aprofitar l' escletxa d' alguna porta mal ajustada, y l' ayre s' enduya no pochs grinyols y quiquiriquichs d' esgarrifosa paura, barrejats ab las pallas y plomissols que en llurs branzidas y batament d' alas aixecavan los pobres perseguits.

Com los noys no tenian estudi ni costura las noyas, quí 'ls feya estar á casa? Escala avall y á corre la vila. Mentres que 'ls més petits, ab llurs jochs y bulangeras, eran la desesperació de las donas, qu' en vá escombravan y regavan carrers y plassas. Las fadrinetas se cusian lo darrer ribet de las faldillas, y per la riera Blanca y ubagas properas, los pagesos s' afanyavan á

enteixar canyas y matas per' enramar carrers. Tot, en una paraula, respirava animació, moviment y festa.

Prou hi hauria bona festa-major. De tres horas lluny, carretera amunt, ja 's veya. Dotzenas de carrets y tartanas, plens de gent alegre y tirats per haquetas, corrian com esbarats, tot fent giragonsas entre mitj dels feixuchs carros y de l' embalumbada diligencia á la qual volian avansar si 't plau per forsa. Los cavallets, calents de boca, semblavan interessarse en la competencia, y despreciant la suhor que 'ls ensabonava, trescavan á cremadent com esperitats, entre mitj de la polsaguera qu' aixecavan ab lo repicat trepitj. D' entre 'l terratrémol qu' armavan y del núvol de pols, sortia algun xiscle de dona esporuguïda. Peró la tralla no parava de petar, y al repiquet d' aquellas potas infatigables com batants de molí, s' acoplavan las riotas de la jovenalla, 'ls crits y cansons dels tartaners y 'l soroll acompassat de picarols ab qu' anunciava sa intermitent proximitat la diligencia.

Dins d' aquesta, no obstant, los passatgers anavan condormits, tancadas las finestras, sens lliurarse per això ni de l' espessedat de pols, ni de la calda de sol que 'ls enervava. Lo pesat armatost los gronxava feixugament y 'l drinch-drinch dels picarols arribava á llurs orellas, trist y endormiscat com soroll de grills en negra nit.

Mes, de sobte, un dels qu' ocupavan l' inte-

rior, obrí una finestreta. Era D. Ramon Merly, un senyor de bon regent, cara-rodó y ulls sortits que feya estona 's remenava. La gatzara de las tartanetas qu' acabavan d' atrapar li serví d' excusa per' esbravar l' impaciencia que 'l duya frisós, y despertar als demés companys sens miraments.

—Qué tant dormir, senyors, qué tant dormir! Lo sol ja baixa... Mirin, mirin quina animació hi ha per aquesta carretera.

Dels cinch interpelats se 'n deixondiren quatre: un capellá dels convidats, lo rector de Benitarik, en Jeroni 'l graner del carrer de San Pere, un trevallador, esquerdalench y gerxolí, y la formidable pagesa qu' estava com dolorós tascó entre D. Ramon y son fill. La pols enmorenia las caras y agrisava barbas, cellas y cabells fins al punt d' envellirlos á tots y darloshi aspecte malaltís. Badallant y ab peresa obriren com pogueren las respectivas finestretas pera traure 'l cap. Peró un' ona de pols, encrespantse desde las rodas, caygué sobre las finestras de má esquerra, causant en l' interior un remolí tant espés y sofocant que feu estornudar y tossir gayre be á tots.

—Uff! don Ramon, si no 's pot mirar—exclamaren, fregantse 'ls ulls ja plens de brossas y apressantse á tancar altre cop.

Mes don Ramon obrí la finestra de la portella, y la pestilenta pols que no havia trobat encare repós entre la que 'ls enfarinava ja, eixí

bufant com fum pe'ls espiralls de má dreta. Llavors totas las miradas convergiren sobre la carretera, qu' iluminada per un sol de juny enlluhernava de blancor. La gresca y moviment de las tartanas seguia omplint de vida un bon tros de camí. Entremitj d' ellas, contrastava una feixuga galera, arrastrada per set mulas qu' anavan tirant indiferents ab llur pell terrosa, los arnesos apedassats, las orellas caygudas, lo pensívol esguart fit en l' ombra de llurs cossos que s' aplanava á terra en deformat escors. Lo carreter, tant polsós com ellas, seguia al costat, cuydantse més de desviar á las esbojarradas tartanas que de menar las reposadas bestias del seu tiro.

Peró don Ramon no feya cabal d' aquest quadro, mal que li hagués servit de cómoda excusa pera guaytar á fora, trencant la son dels altres. Sos ulls escorcollavan continuament l' últim confí de la carretera que curvas y pujadas li segavan tot sovint. Las enjogassadas tartanas y lleugers carrets se succehian uns derrera d' altres entre polsagueras que s' aixecavan tofudas, los embolcallavan un instant y, al destriarse, s' arrossegavan encare carretera amunt, refregant las ombras negrosas dels arbres y esvahintse arreu per encantament. Si de cas dalt d' una pujada 's sostenian farandolant una estona, eran la desesperació de D. Ramon.

Per fi, 'ls ulls d' aquest s' il-luminaren de goig. Al cim de la costa, aparegué un *break*,

surant entre polsaguera arrebolada, com aquells carros mitológichs en que 'ls pintors de plafons han colocat á tots los monarcas del passat sigle.

—Ja son aquí, Albert, ja son aquí!—feu don Ramon, tocant lo cap del seu fill, un jove de vint y cinch anys, esprimatxat y cara-oval, qu' era l' únich passatger qu' havia seguit dormint.

Mes aquest, rendit encare per la nyonya, obrí y tancá 'ls ulls ab la pausa d' un agonisant, restant altre cop en la inmovilitat més absoluta. En contra, tots los demés llansaren la vista al camí. D. Ramon, prou enfarfegat ja per son ventre de bola, s' havia girat de través trayent tot un colze á fora. Ab majors dificultats se vejeren encare 'l bon rector, massís y blanch com un alemany, y la disforme pagesa que no sabia com remoure sas ancas d' euga normanda ni l' llargarut cistell qu' á la falda duya pera major torment de sos vehins. Llavors, l' Albert, lo fill de don Ramon, se tombá de cara al recó, deixant encastat en ell lo perfil de son rostre de Cristo qu' una barba sedosa y acabada en punxa resseguia. Esblaymat per la pols, la parpella clavada en la conca ullerosa que l' ombra de dos ó tres rulls de cabell amoratava, semblava mort.

En aquest moment la diligencia feu una S, s' enfonzá entre un desmont, y tres ó quatre garrofers que de las paradas altas s' aixecavan, cobriren la visual dels miradors. Lo camí seguia en

baixada, 'ls cavalls amaynaren lo trot, la diligencia comensá á lliscar poch á poquet, balansejantse feixugament, deixant sentir de quan en quan los garranyichs de la fusta y 'ls grinyols que feyan las rodas al refregar ab la trava. En cambi, tartanas y carrets no deixavan, trap, trap, trap, son atrafegat andar.

D. Ramon retirá 'l cap de la finestra, y veyent que son fill continuava dormint, arronsá las cellas ab desagrado y ayre de compassió. «Quin xicot!—pensá l' home—Res lo mou!»

—Quins vol dir que 's veuhen, don Ramon? —preguntá llavors en Jeroni, sacudintse las solapas del jèch.

—Los de ca 'n Galcerán—respongué l' interpelat.

—Ja han caminat donchs, si han eixit á l' hora qu' aquest matí 'm deya don Pau.

—Oh! es que portan dos cavalls triats, Jeroni.

—Crech que 'ls va comprar vosté ¿oy, don Ramon? Y encare com no 'ls portá éll mateix de Barcelona? Que no 'n gastava allí?

—Es que 'ls de tiro 'ls tenia un xich vells. Los de sella ja 'ls ha dut: aquest meteix vespre han d' arribar á la vila.

—Això sí que no ho entench!—afegí la corpulenta pagesa, tot capbussant ab lo trontoll del cotxe.—D. Joseph, lo vell Galcerán, ne tenia prou ab un de cavall, y don Pau no 'n té prou ab dos pe'l carruatge, qu' encare 'n vól d' altres

pera muntar! Y qué 'n fará de dos ó tres pera anar á cavall? Gastar palla y grá sense tocar en lloch.

—Un per ell, un altre pera donya Isabel, la seva senyora.

—La seva senyora vól muntar á cavall? Aixó sí que m' agradará véureho. No he vist cap senyora que 's sápiga tenir bé dalt d' una somera. ¡Senyora de ciutat, que deu vindre carregada de pamplinas!

—Ja diu lo ditxo: «qui ab donas va y burros mena, tot lo camí passa pena»—saltá l' obrer.

—Y bé, son gustos—objectá en Jeroni.

—Y qué sabeu vos de senyoras?—replicá 'l vell Merly, tot enardit, refregantse la cerdosa y blanca sotabarba que duya retallada com un patró de barco.

—Ay cabás! Com si no n' hagués vista cap de senyora.

—Y es clar que no n' heu vistas com donya Isabel.

—Si vos no heu vist lo mon per un forat—interposá ab ironía l' obrer que, com bon guerxolí, era un burleta.

Lo vell Merly acabá d' exaltarse. Qui ho dubta que per aquellas terras no hi havia cap senyora d' *alto rango?* Las d' aquí, certament, ni dalt d' una somera 's saben tenir; peró á las grans ciutats ne veurian que menan uns cavalls com unas torres y atravessan los passeigs que fan feredat:

—Com no hi aniríau vos, Antonia.

—Oh, jo, ab aquestas carns, ben segur que no.

—Y dónchs, dona? Ademés que no us cregueu que la Galcerán vinga aquí á fatxendar per la pols d' aqueixas carreteras. Ella ha de muntar per remey—continuá D. Ramon.

—Per remey! Jo 't tóch quinas medicinas!

—Cada terra fa sa guerra, dona.

—Ah, aixó es ben cert!—exclamá la pagesa, declarantse vensuda.

—Y donchs, crech qu' are 'ls tindrém aquí per sempre més, eh?—interposá 'l capellá que fins llavors no havia badat boca.

—Sí, gracias á Deu!

—Aixó es bo, aixó es bo!—feu lo rector, obrint molt las vocals y acompanyant sa aprobació ab un parell de capbussadas. Després clogué 'ls ulls, apoyá 'l cap en lo recó encoixinat y 's prepará á escoltar ab las mans mitj plegadas y fent ballar, un sobre l' altre, 'ls dos dits grossos que, botarudets com eran, ho semblavan més per lo arranadas que duya las unglas.

En Jeroni afegí, llavors, que sempre la presencia del diputat era un bé per la vila.

—Y es clar, home, es clar. Tenintlo entre nosaltres, veyent de prop las cosas, anirá més ben informat, com hi anava don Joseph, y, com qui diu, sentirá creixer son amor per tot lo de la vila. Jo ja li aconsellava de des la mort de don Joseph qu' al cel sia. Peró las ciu-

tats tenen ganxo, y després, la senyora y 'ls nens.... Per fí la salut meteixa de donya Isabel l' ha obligat á creurem.

Mossen Magí feu un punt d' admiració. Don Ramon explicá llavors l' estat de la Galcerán que, desde 'l derrer part, no havia fet res de bó: atachs de nervis á l' impresió més petita, dos gastaments en menos de dos anys y, per fí, sembla que 'ls metges están en que té una anemia y que sols la vida de camp la pot refer.

L' obrer, posant en dubte aquella causa:

—Vol dir que no es cuestió de *pelas?*—S' atreví á dir.

Malgrat la pols que l' enfarinava, á D. Ramon se li encengué 'l rostre. Ell veya l' intenció del obrer, partidari d' en Rodón, y fins l' origen de la mentida que 'l tal se proposava propalar. Per aixó, fora de sí, esclatá en embestidas y reticencias prou transparents, llansadas ab lo tó més agre possible.

—Ah! que 'n aneu d' errat, Marquet! Quan al fatxenda d' en Rodón se li acabin los marvedissos, don Pau encare 'l podrá colgar de *pelas*, que vos diheu y que jo 'n diria pessetas.

—Home, jo he parlat per veus que corren. Si m' *hay tívocat*, la culpa será d' un altre, y no entench perque hi barrejém al Rodón...

—Lo qu' he dit, dit está—recalcá 'l vell Merly, envalentonat per la fredor del obrer.

—Está bé, home, está bé—feu aquest, mitj somrisent—per aixó no cal enfadarse. Miris, no

podentlos tenir jo, 'ls quartos, tant me fá que 'ls tinga l' un com que 'ls tinga l' altre.

En Jeroni y 'l capellá discorregueren encare ab D. Ramon sobre las duas fortunas posadas á discussió, convenint tots tres en que la d' en Galcerán sobrepujava de molt en quantitat y solidesa á la de son rival.

—Y 'l meteix lo seu prestigi polítich—afegí 'l senyor Merly.—Sinó qu' ho digan las últimas eleccions. Ja ho veuhen si s' ha bellugat en Rodón, si n' ha fetas de cosas y promesas. De qué li han servit? Pera dursen un desengany més. Fa més de trenta anys que 'l districte de Vilaniu es dels senyors Galceráns, y ja ho havia sigut l' any dotze y l' any vint, y ho será mentres la casa conservi 'l bon nom que du sigles ha y 'l poble no perdi 'l seny... Sinó que hi ha qui somia truytas y 's creu qu' es arribada l' hora de fer combregar á la gent ab molas de molí; que prometent carrils impossibles, remenant més diners ab la llengua qu' ab los dits, entabanant á la pobrissalla ab disbarats y promesas de mal pagador han de cassar las llebras á so de tabals. Peró... per are... se las haurán d' espinyar, Marquet... No hi ha que somiar en carrils, si la línea ha de parar aquí; aixó es desbaratar. ¿Quina empresa fa per tan pochs rendiments lo túnel de Bondalit? Los homens práctichs pensan en lo més factible; en Galcerán lo que fará es lo canal de la Baga, y aixó no ho diu per' embaucar electors, sino

perque es un be pe'l país y un projecte realisable. Créyeume Marquet, en Rodón va mólt lluny d' oscas.

Y com aquell se contentés ab sonriure á tall de mofeta, D. Ramon prengué nova embestida pe'l camí de las comparacions declaradament personals. ¿Ahont anava en Rodon á ferse un *chalet*, una gabia de canaris, tota carregada de punxas y coloraynas que no servian de res? Més valia un recó de casa Galcerán que tot aquell joch de bitllas.

En Jeroni no 'l trobava tan criticable 'l *chalet*. Li semblava una caseta molt ayrosa, molt bufona.

—Aném, home, aném!—saltá D. Ramon—alló no fa senyor, alló es quincalla pura. Si hi fica á donya Mercé ja no saben per hont girarse.

Los oyents, inclús en Marquet, que recordaren la gruixaria de donya Mercé, celebraren l' acudit ab una rialla. Llavors D. Ramon trobá analogias entre 'ls amos y las casas. Lo casal dels Galceráns ja 's veya qu' era per tot un senyor, per' aquell bon mosso, ample d' espatllas, fornit y moreno, qu' ab sa mirada reflexiva y penetrant, y ab sa barba abundosa y negra ja imposava 'l respecte d' un lleó. En cambi, 'l *chalet* era ben propi d' un home com en Rodón, petitó, bellugadís, tot ulls, tot carregat de posturas, cargolantse sempre 'l mostatxo ó la cadena del rellotje que, per més fatxenda, duya sempre empenjollada d' anells.

Peró com ningú oposés res á tan acalorat parlament, lo senyor Merly tragué de nou lo cap á la finestra, mentres l' obrer se mossegava 'l llabi per no riure y l' Albert se removia ab gestos d' insoportable fastidi. Lo rector de Benitarik obrí 'l breviari y 's persigná, y 'l bon Jeroni comensá á trencarse 'l cap calculant cert negoci á compte y meytat que li havian ofert aquell matí. Peró cansat de fer ballar números per la memoria, clavá un moment los ulls en los endormiscats de la pagesa y, com per *mimicisme* 's condormí altre cop.

La diligencia, qu' havia endevantit bon tros á la furimó de carruatgets, emprenia llavors al pas una penosa pujada, encaixonada per altas esmotxaduras. A mitja costa, peró, comensaren á petar las trallas, los cavalls á galopar, y ab estrebadas y balanseigs lo carruatge arribá al cim. Aquí 'l viatger endormiscat creya trobarse en aquell moment del matí en qu' entra 'l criat y obrint los finestróns li dona 'l bon dia. A la penumbra qu' embolcalla 'l desmont, succeheix una llum tan viva qu' atravessa la parpella, desperta y enlluherna tot alhora. Es la mar lluminosa del ample cel que serveix de dosser á la vall. Alguns viatgers preguntan, ab l' esbarament de qui 's desperta en lloch inesperat, *ahont son?* y si, un cop vensut l' enlluhernament, guaytan per la finestreta, sentirán aquell esplay d' ánimo que sempre causa la contemplació d' un panorama extens y frescal.

La vall de Flors se domina desde allí á vol d' aucell y mostra de cap á cap tota la magnificencia que Deu ha escampat en sas montanyas y plá. La volta del cel apar que s' aixeca de l' altra vessant de l' escaixalada serra, coneguda per Serrat del Comte. Lleument esblanquehida pe'l reflecse d' una llum que 's pert en l' infinit, puja després en forma de casquet esférich cada vegada mes blau, allunyantse del espectador, y vá per últim definint suaument cap al altre infinit que 's pert entre l' arbreda del pla ab las joganeras ayguas que corren vers al mar. Sota del inmens dosser, y al bell mitj de la plana, s' aixeca Vilaniu ab son capritxós perfil de campanarets, y alts y baixos de teuladas y torratxas, dessota las quals destacan per sa negror las amplas oberturas de las golfas. Lluhen, d' en tant en tant, los vidres de finestras y balcons. Las casas semblan encabritarse unas damunt las altras com si no estessen separadas per plassas y carrers, tal qu' al véurelas abocadas sobre las massas de verdor que 'n llurs peus enclouhen los horts de la vila, 's diria que hi han de caure com un castell de cartas. Llargas fileras de salzers y pollancredas parteixen en tres trossos desiguals la variada catifa de la plana, describint lo curs de la Riera Blanca y 'l Torrent dels Rossinyols, y per entre las verdas clapas d' espessehidas arbredas, blanquejan assí y allá molins, fábricas y casas de camp.

Al vessant de las montanyas, un qu' altre

sembrat fa descubrir las colradas masias que, sens lo contrast del vert, se confondrian ab la terra. La boyra de la distancia vela fondaladas que broda 'l bosch, saltants d' ayguas y fonts misteriosas que 'l rossinyol may abandona. Coronan l' altívol puig del Esparver, cap del serrat que mira á sol-ixent, las ruinas del Castell del Comte, evocant lo recort de gloriosas gestas, y al altre cap, com penjadas en la grau de Bondalit qu' aguayta la collada de Ponent, altras parets no menys interessants y expressivas testimonían la passada existencia del monastir de Sant Salvador, un temps rich y venerat de reys y poble, avuy cau de feréstega soletat hont creixen á son pler l' agram, los escardots y l' argilaga, y aucellots y reptils s' hi assoleyan y dormen. Tot lo que pot donar la terra pera captivar la vista, bellament acoplat ab los recorts d' una historia rublerta de llegendas dramáticas, enclou la vall de Flors, trosset de la terra catalana qu' en son romiatge al cel han d' anyorar sos habitants, segons ells diuhen.

Aquell panorama no era nou per cap dels passatgers. Vehins de Vilaniu, lo coneixian en conjunt y per parts fins á saber de cor lo nombre de jornals que tenia cada finca en ell inclosa, y, mellor que 'l meteix Registrador d' hipotecas, las cargas que gravavan sobre cad' una d' ellas, llevat de l' Albert que, allunyat pels estudis anys há, y de geni poch inclinat á la tafanería de poble, ho veya ab altres ulls. Cada

volta que 'l contemplava, trobava en aquell espectacle tota la poesía de la naturalesa, y á mesura qu' avansava en edat, més atractius hi descubria. Per això, mentres los uns s' acontentaren en expressar son agrado de trobarse allí, dihent: «arribarém d' hora,» l' Albert, qu' á la fí 's despertá, obrí la finestreta y ja, colzo á fora, deixava correr la diligencia, abalantsantse pera contemplar mellor lo paisatge. Apart del efecte artístich que las combinacions de tons y ratllas podian produhirli, sentia, al contemplarlo, una dolsa resurrecció de recorts de sa infantesa, que jamay havia apreciat com llavors y que movian totduna en son cor lo consol d' atraparlos plens de vida encare, y 'l remordiment d' haverlos tingut abandonats tant de temps.

Peró, tot al hora, y sens adonarse de la causa, 'l corprenia una tristesa fondíssima. Aquell cel, aquell sol qu' havian acaronat sa joyosa infancia serian d' are en avant lo cel y 'l sol sempre pálits del desterro. N' estava segur. Fet á altres usos y costums més en armonía ab son carácter independent y reservat, pressentia ja 'ls disgustos que li guardava la vida de poble curt ab sas exigencias estúpidas, sa tafanería ineludible, sas indiscrecions de cada hora, sas lluytas personals y encarnissadas. Preveya ja que, si la desigualtat de gustos é ilustració l' allunyava del tracte de sos convehins, com experiencias anteriors li feyan temer, ni podria veures

aislat, ni trobaria ab quí tractarse y endolsir la tristesa, fora de la familia Galcerán, de quí també, á Vilaniu, hauria de deslligarse un bon xich, perque...

Peró al esser aquí, son pare trencá 'l fil de sas reflexions sacudintli 'l colze y cridant:

—Mira: are si que ja 'ns han atrapat.

Tothom endressá l' esguart al cim de la costa.

Per aquesta formiguejavan encare tartanas y carrets, y al mitj d' ells destacava per s' alsada y elegancia 'l *break* magestuosament arrastrat per dos eugas poderosas. A son pas, los petits carruatges s' arrambavan á un y altre cantó de la via com fentli acatament d' humilitat. Mocadors y barretinas tremolavan al vent entre alegra cridoria.

Anavan dins del *break* donya Isabel, don Pau, un nen de sis anys, una nena de quatre, abdos fills d' aquest matrimoni, y don Fructuós Poudor, pare de donya Isabel y general d' exércit exent de servey. Donya Isabel y son pare, ab la nena al mitj, ocupavan lo lloch de preferencia, y en la banqueta oposada seyan don Pau y son fill.

Lo goig que 's sobreixia de las tartanas y carrets s' apoderava dels ánims de tota la familia Galcerán, á la qual aquellas mostras de simpatia devian naturalment afalagar no poch. Aixís, mentres donya Isabel se posava dreta á la falda la nena á qui feya picar de mans en

senyal de joya, don Pau saludava á tothom somrisent y procurava que son fill respongués á la cridoria ab lo sombreret de palla á la má, qu' á peu dret aixecava ab l' elegancia d' un ayrós volatí. Lo general anava més enllá. Portat de son natural fogós, y conmogut potser per aquell simulacre de gloria que li recordava, sens voler, lo triomfal retorn d' Africa, rebia las aclamacions ab tal entussiasme que, de tant en tant, deixava anar algun ¡vísca! fent esclatar de riure á sos fills y fins mossegar la traydora rialla al cotxero y á la cambrera qu' ocupavan la banqueta.

Al arribar á mitj kilómetre de la vila, trobaren passejant á la major part de las principals familias, que 'ls hi feyan pas, los saludavan afectuosament y, com si ja res los hagués de distreure, anavan tombant darrera 'l *break*, seguintlo vers la població.

No cal dir si complaurian á don Ramon eixas demostracions populars.

—Mireu, mireu, Jeroni!—deya entussiasmat —¿Qué tal? ¿Qué hi dirá encare en Rodón?

Y com pera dar las gracias d' un favor que li semblava compartir en gran part, al passar per devant dels victorejadors, tornava á remoure la cridoria ab la gatzara dels crits qu' éll meteix dava.

Lo majoral de la diligencia, seguint ab més punt que may la vanitosa costum de no deixarse avansar per ningú al entrar á la vila, posá

particular empenyo en portar devantera al *break*. Y al trobars'hi frech á frech, comensá, dret com un auriga romá, dalt la devantera, á atiar als cavalls ab l' ajuda del sagal qu' al costat del tiro, corria aturdintlo á crits y bastonadas. Per altra banda, 'l cotxero de don Pau no sabia reprimir sos desitjos d' aceptar lo desafio, y bé que dissimulant pera que no 'l cridés al ordre son amo, atiava també las poderosas eugas qu' en ocasió més lliure haurian deixat qui sab ahont á l' atrotinada diligencia. Peró ab tot y no dur aquellas més qu' un trot llarch, y anar escapats los cavalls de la diligencia, abdos carruatges corrian quasi bé paralels, avansantse, enderrerintse, empaytanse y omplenant los ayres d' alegre soroll ab lo dringar dels picarols, los animosos crits del majoral y la bulla qu' ensemps movian passatgers y espectadors. Núvols de pols volavan enrera y, al esqueixarse, deixavan veure las tartanetas que venian esbufegant com gossets paters qu' á mal'hora s' esforsavan en seguir la carrera empresa pera aquells poderosos tiros.

Aixis arribaren al portal de Baix. Lo *break* trencá á la dreta, seguit d' un vol de criaturas á qui animava la major curiositat y admiració. Ensopegant ab ellas, s' hi barrejavan diligents amichs d' en Galcerán que volian saludarlo al saltar á terra.

Lo majoral rebé, al parar la diligencia al peu de l' hostal de Sant Antoni, calurosas felicita-

cions dels passatgers, y ell anava escoltantlos ple d' orgull, tot ajudant á desenganxar los pobres cavalls, héroes y martirs de la festa. Tots ensabonats y fumosos, gayre be podian aguantar lo panteig de llurs illadas.

Allí l' Albert trobá á la seva mare, donya Francisca, que l' esperava ab los brassos oberts y ab aquella joya incomparable que sols las mares experimentan devant llurs fills. Corregueren un als brassos del altre ab fonda emoció, y arreu ella comensá ab lo mocador á espolsar amorosament al jove.

—Cóm vens, fill meu, cóm vens; semblas un moliner.

Don Ramon entrá, mentrestant, á la cotxería del hostal, pera demanar un respall y uns expolsadors. Procurá netejarse tant com pogué, prengué aygua, y en una gibrella un xich dubtosa 's rentá mans y cara y s' esbandí 'l cabell. Anava depressa, lo que volia era enllestir; més tart ja vindria la neteja séria. Perque seria injusticia no fer constar aquí que don Ramon se distingia precisament entre 'ls vilaniuhenchs per sa netedat escepcional. A Vilaniu era escepcional sempre tota netedat.

Un cop llest, don Ramon cridá apart á sa muller que l' estava cercant en vá entre 'ls rotllos dels demés passatgers.

—Que no has anat á ca 'n Galcerán?—li preguntá.

—Hi he estat aquest matí á ajudar un xich á la Queta.

—Mira que ja han arribat. ¿Perqué no eras á espera'ls?

—Home, y 'l meu fill?

—L' Albert? Prou te vagará veure'l, dona, al teu fill.

—A qui 'm vagará veure es als Galcerans. Del meu fill may ne tindré prou.

—Be, vaja, que vóls que 't diga. Mira, jo me 'n hi vaig corrents. Tu y l' Albert ja cuydaréu de recullir l' equipatge, eh?

—Ves en nom de Deu; ja 'ns en cuydarém, ja—digué donya Francisca ab veu de trista resignació.

Y mentres aquella ab son fill se consumian esperant los bultos que d' un á un anava arriant un home desde la vaca del feixuch carruatge y llensant un altre á terra pera que cada hu prengués los seus, don Ramon emprenia tot content lo camí de casa Galcerán, desitjós d' esser dels primers de saludar á aquella familia en la vila, ab tot y haver dinat ab ella á ciutat aquella meteixa tarde.

L' escandall d' equipatges s' aná fent poch á poquet, desapareguent d' un á un los viatgers, qui acompanyat d' un home ab lo fato al coll, qui deixantlo arrimat en algun recó del hostal ab encárrech de que l' entreguessin á qui vindria á cercarlo. Aixis ho feren l' Albert y sa mare, y quan de brasset emprenian lo cami de casa seva, no quedava ja devant del hostal de Sant Antoni més que l' inmensa diligencia

arrambada á un cantó del carrer, buyda com un buch abandonat.

Mentrestant lo sol s' havia post; del centre de la vila s' espargia á tots cantons, com plany dolcissim d' una rassa meláncolica, lo cant ritmat de la gemegosa gralla; las campanas comensaren á repicar alegrement, cridant al vehinat á completas, y per entre 'l capritxós perfil de las teuladas lluhia, assí y allá, la resplandor rogenca dels fochs de Sant Juan qu' encenian los xicots per plassas y carrers.

II

La casa dels Galceráns ocupava tota l' ala de la plassa de las Monjas, paralela al convent del Carme. Aixecada en las derrerias del passat sigle, participava tot ensemps de la grandiositat de líneas que reunian las construccions de Carles III y de la pobresa d' ornaments que caracterisa á las de Carles IV. Son devanter, molt més llarch qu' alt, acusava en sas oberturas un entresol iluminat per sis finestras quadradas y simétricament compartidas en los dos costats d' un portal grandiós, tot ell de pedra, ab los meteixos relleus y rebuscat casament de rectas y curvas invertidas que tenian los enquadraments de l' época. Set grans balcons de march esgrafiat en l' argamassa donavan llum al primer pis, y á desproporcionada altura, altres tants óvals acusavan l' existencia del pis

segon y derrer sobre 'l qual s' extenia una feixuga cornisa ab descomunals carassas que sostenian en sas bocas negras canals de ferro, com monstres qu' ajeguts en la teulada contemplessen lo carrer tot mastegant lo canó de capgiradas pipas. Fóra d' aixó, sols adornavan aquell extens frontis las baranas de ferro recaragolat que servian d' empit als balcons, y uns grupos mitológichs de dimensions desproporcionadas, qu' una má ignorant havia perfilat en los grans panys de paret.

La plassa de las Monjas, que devant s' extenia, era prou ampla pera deixar dominar d' una sola ullada aquell gran casal. Era, no obstant, trista y solitaria per estar més arrimada á un extrem de la vila que no pas al mitj. Peró aquella casa y la portada barroca de la capella del Carme qu' estava situada al cap del convent, com tots sever y ab certa fesomía de presó, davan á la plassa un carácter monumental que no 's trobava en lloch més de Vilaniu. Quatre humils casetas de menestralía 's miravan fit á fit desde las altras bandadas de la plassa, y al mitj d' aquesta, tres rengles de plátanos malaltissos y alguns fanals bruts eran mostra de la policía y ornat qu' á Vilaniu regian.

Passejant sota aquells plátanos, tots endiumenjats ab levitas d' inmemorial figurí 'ls paysans, enguantada y estirada com sempre la gent de guerra, estavan los personatges de la vila, quan apuntá per un cantó 'l *break* de don

Pau. Al ovirarlo, s' arremolinaren tots cap á la gran porta, allargaren lo pas los que venian entre la quitxalla, y al rebombar lo carruatge per l' entrada, la familia Galcerán se trobá voltada d' amichs y aduladors.

Lo Comandant d' armas y 'l tinent de la Guardia civil oferiren llurs respectes al general Poudor ab l' acostumada sobrietat y tiessor militars, y cambiadas algunas frases de cortesía, anaren á engrossar las filas dels sitiadors de D. Pau.

Lo general, sa filla y 'ls nets feren silenciós acatament á tothom y s' encaminaren de dret cap al primer pis, precedits de la Queta, criada antigua de la casa, y escoltats per los demés del servey que 's menjavan á festas als menuts y duyan plenas las mans de capsas, maletas y parayguas.

De molt bona gana los hauria imitat don Pau; peró l' extremada solicitut d' amichs y aduladors lo retingué en l' entressol, hont, veyent que 'l seguian, no tingué més remey que rebre 'ls. Menos mal encare si la visita s' hagués reduhit á una curta fórmula de benvinguda; mes com á cad' hu dels visitants li trigava l' hora d' enrahonar á solas ab lo diputat y, un per un, esperavan tots que s' aixequessen los altres pera lograr l' entrevista privada, eran inútils totas las indirectas més ó menos trasparents que don Pau se permetia.

L' Alcalde volia aprofitar l' ocasió, ans que

'l Gobernador arribés, pera proposarli *certa* combinació política disfressada d' acte administratiu; lo Jutje desitjava qu' intercedís ab aquella autoritat gubernativa pera la favorable resolució de *certa* competencia; l' Administrador de Correus li havia d' explicar la causa secreta de *certas* queixas qu' estampava un diari de la capital ab motiu de no rebre en temps degut lo periódich sos abonats; lo Comandant d' armas devia exposarli 'l perqué de *certa* desavinensa ab lo tinent de la Guardia Civil, ensemps qu' aquest s' esperava també pera guanyar per má á son contrari y evitar tota sorpresa. Feyan costat á tota aquesta plana-major de l' Administració Vilaniuhenca dos caps d' ala dels pobles inmediats.

Quan lo vell Merly, aixís era nomenat en la vila, don Ramon, arribá á casa Galcerán, trobá en l' antesala á un dels mossos de don Pau, conegut ab lo renom de Llebreta, home que sentia una afecció, per son amo, sòls comparable á la del gos més fidel.

—Ja té gent?—li preguntá don Ramon, mitj engelosit de no haver pogut esser lo primer.

—Uy! ja ho pot pensar, senyor Merly.

—Bé, donchs, esperaré que surtin, desde 'l menjador. Aixís enllestirém més prompte...—anava dihent don Ramon, tot aixugantse la copiosa suhor que li amarava la calva, y encaminantse cap á aquella pessa ab la propia naturalitat ab qu' ho hauria fet á casa seva.

—Entréu, Llebreta, que 'm diréu quí hi ha.

En Llebreta lo seguí y li feu narració circunstanciada de la rebuda y de las personas que hi havia *allí dins* ab don Pau. Digué després hont se trobava cada un dels indivíduos de la familia, y acabá per manifestarli l' agradable impresió que li havia produhit lo general, únich dels arribats á qui no coneixia.

—Li dich que m' ha agradat—esclamava 'l bon pagés—perque, vaja, per esser general, se presenta molt humil, molt fayent, molt trempat. Jo 'm pensava que vindria ab lo vestuari *malitar*, fent repicar las espuelas y 'l sabre, com tants n' hem vist en aquesta casa meteixa, entrant d' allotjament ab uns *fuerus* que ni 'l rey los hi era bon mosso... Peró no, no, res d' aixó; molt, molt persona, ab una americana y un bolet com l' amo, fent petons als nens y tenint una paraula pera tothom. En bonas firas qu' es tot un home!

Don Ramon, qu' en no fent política y no tocantli 'ls Galceráns era un Bon Jan inmillorable, s' escoltava á en Llebreta embadalit.

Aquest prosseguí encare, ab son pinzell de criatura, la pintura del *extraordinari* general:

—Y sab que com á figura es un galant home! Deu fer patxoca vestit de general! Miris que potser fá deu pams d' alsaria. Fornit y gras sense ser panxut; ferrenyo, pero no malcarat; que ni aquell mostatxo blanquinós que se li estén per aqui á las galtas com á aquell rey que fa la

guerra al Sant Pare li fá mala figura. No, no, qu' es tot un galan subjecte, miril com vulga, á fé, fé. ¡Ja es bén bé 'l pare de donya Isabel! Llástima que la senyora vingui ab aqueix color tant trencat. He reparat que té las orellas igual que de cera. Que primas! Pobra senyora!

Pero 'ls passos dels aludits trencaren sobtadament la paraula del pagés. Donya Isabel estava ensenyant la casa á son pare, y en aquell moment se dirigian al menjador. Al veure 'ls venir, en Llebreta que, seguint la moresca costum del pagés catalá, permaneixia cobert fins devant de sos amos, se tregué la barretina, fent per aixó tal esfors que semblava la desarrelés de son cap. La parella, segons expressió d' éll, li havia *fet frenta*.

Venian pare y filla d' amorós brasset. La corpulenta figura del general havia cobrat més magestat encare vestida de negre de cap á peus. Lo *paletot* ab doble rengle de botons que duya estretament cenyit, posava de relleu tota l' esbeltesa de son tors mascle, y acusava 'l naixement de la cadera en lo punt divisori de las duas grans seccions del cos humá. Lo militar, aixis, apareixia per dessobre la levita de paysá, recobrava sa gallarda tiessor y tot lo marcial posat que 'l llarch exercici de las armas havia imprés en sa persona.

La figura de sa filla armonisava á son costat admirablement, perque existia entre 'ls dos aquella secreta proporció que se sent entre lo bell

y lo robust, entre la Venus de Milo y 'l Moisés de Miquel Angel. Donya Isabel era ben bé filla de son pare. No més baixa qu' éll de lo que la diversitat de sexe requeria, ostentava tota la magestat de líneas y proporcions qu' una sava potent y un desenrotllo complert donan. La dolsa expressió de sos ulls, sempre suaument ombrejats per llargas y negras pestanyas, semblava resplandir ab més forsa sobre la trencada color de son rostre ovalat y d' agraciadas faccions, més endolsidas per la llanguidesa de sa actual dolensa. Apassionada per son marit, gaudia de veras ensenyant á son pare aquella casa-payral que, antiga y grandiosa com era, respirava gran benestar y tenia aspecte senyorial. Anava al propi temps explicantli 'ls projectes que tenia pera restaurarla y avenirla més á las costums del dia, deixant entreveure l' estat de la fortuna Galcerán. Y 'l general ohia aquells plans ab l' orgullosa satisfacció del pare que veu bén casada á sa filla.

L' un y l' altra anavan, donchs, tán distrets y enajenats per la conversa que, fins al arribar al menjador, no s' adonaren de la presencia del vell Merly y d' en Llebreta. Segons aquest, pare y filla semblavan dos reys enamorats.

—Ola, don Ramon, vosté ja per aquí? Ha descansat del viatge? Ha vist á donya Francisqueta?

—Sí, senyora, sí, tot va divinament.

—Y vos, Félix, com anéu?—preguntá desse-

guida al fidel servidor á qui jamay anomená ab son renom, captantse sense voler, per aquest sol fet, doble respecte del senzill pagés.

—Per are, grat-sia á Deu, al servey de vosté.

—Anava tan atolondrada al pujar que no havía pogut preguntarvos per la salut. Veyeu? Lo senyor es lo meu pare.

Y girantse al aludit, continuá:

—Papá, aquest bon home es un dels mossos mes antichs y volguts de la familia.

—Bé, bé, bon home—respongué 'l general, allargantli la má. Y veyent que l' altre la retirava per vergonya, insistí en sa cortesía fins á poderli estrenyer—Que os ne deu vergonya, bon home? Res d' això: la má d' un servidor lleal es la má d' un home honrat. Encaixéu, home, encaixéu.

—Y qué me 'n diu, general, de lo poch que ha vist? Li agrada aquesta terra?—interposá don Ramon.

—Oh, jo ho crech. A quí no agradará? Una campinya frescal, hermosa, una gent amable, alegre, ¿quí pot desitjar més? A mí dónguim arbres, aygua, fresca y gent animada. Tot venint he vist això, y ja m' he entussiasmat.

Los dos vilaniuhenchs sonrigueren ab satisfacció de vilatá que li alaban lo poble.

—Y que tal la festa major? será bonica, eh? Hi ha forsa forasters?

—Prou n' hi ha, tot está plé de gom á gom—respongué en Llebreta á qui animaren las ca-

rinyosas manifestacions de qu' havía sigut objecte.—Aquí veurá 'ls castells. Si no 'ls ha vist may, li agradarán de debó—seguí dihent.

—Oh, ja 'ls he vist fer á Valls, á la seva terra meteixa, qu' es ahont han de veures—respongué 'l general.—Com passan los anys! Sembla ahir y 'n fa ja prop de vint que vaig estarhi de guarnició. Bon país també aquell, bon país! L' any que va morir la teva mamá, Isabel.

—Oh, donchs també 'ls veurá aquí 'ls castells, també. Ha vingut la colla de la Muixerra, qu' es la mellor de Valls, y com aquest vehinat hi es tant tirat los ajuda lo metehix qu' allí. Ahont no poden fer res los castellers, ó 'ls xiquets, com allá baix los hi diuhen, es á Barcelona y altres punts que hi son *poch afectats;* perque 'ls deixan sense gent abaix y, es clar, no poden arriscarse á ferne d' atrevits per por d' esberlarse la closca si cauhen—continuá en Llebreta, més animat cada vegada,

—Veus, papá?—digué donya Isabel, qu' havía obert mentrestant lo balcó.

—Ah! un bonich jardí, si no 'l tinguesseu tan descuydat.

—Un xich massa!—feu sa filla, tot confirmant sa exclamació ab una rialla bondadosa que valia tant com dir «ja ho arreglarém.»

Lo general indicá llavors la conveniencia de convertir bona part de jardí en pati, plantat d' arbres, pera esbarjo de sos nets. Y girantse, se ficsá en lo menjador que, fins llavors, l' havian destorbat de veure.

Era una pessa baixa de sostre y bastant espayosa, en la qual s' havía volgut lluhir, anys enrera, un pintaparets tan pretenciós com ignorant. Possehit, lo pobre, del atreviment peculiar á tothom qui no coneix sas forsas, se las havia volgut fer veure de paisatjista, y en los esguerrats plafons circuhits d' enrevessadas petxinas, corns plens d' incalificables flors y fullatje impossible que 's caragolava y enllassava sense to ni concert, havia pintat uns paíssos que feyan esclafir lo riure á tothom que hagués saludat los rudiments del dibuix. Lo general, qu' era un xich curt de vista, ne feu, sense voler, una crítica cohent y curta, preguntant molt sériament «qu' era *alló*». Bé que 'l poble, tot volent alabar las pinturas, las havia ridiculisadas prou anys há, comparant los enquadraments y cantoneras ab l' altar del Carme, lo més desballestadament barroch de la vila, y 'ls paíssos ab trossos de pessebre. Quan don Fructuós los vejé d' aprop y sentí qu' eran paisatjes, com li digué sonrihent sa filla, mal que no fós cap espasa en materia d' art, feu una ganyota burlesca y exclamá:

—També 'm sembla qu' hauréu de tindre 'l disgust d' amagar aquest prodigi ab un paper, per senzillet que sia, eh, filla meva?

—Ja pots pensarho—gayre bé pogué dir aquesta, morta de riure.

Don Ramon, que ja havía trobat alguna volta bastant desgraciada aquella *obra d' art*, acabá

llavors de compendre lo dolenta qu' era y la rahó qu' abonava 'ls desitjos de 'n Poudor; mes no aixís en Llebreta, sempre aficionat als tons crusos del blau, del vert, del carmi y ocre que sostenian per allí un combat estrafalari.

Completavan l' ornat y parament d' aquella sala, una gran taula de noguera, quadrangular, una dotzena de cadiras de la meteixá fusta y de construcció molt senzilla, una molt gran, de brassos, d' estil Felip II, que fou sempre 'l seti predilecte del difunt don Joseph al presidir la taula, y un grandiós armari ab vidrieras que ocupava de cap á cap tot lo pany de paret oposat al balcó, rublerts sos prestatjes d' antiga porcelana inglesa, quinqués, jochs de café y crestallería que revelavan ab llur calitat y antigor las bonas arrels de la casa Galcerán.

—Aixó, los mobles de la sala de dalt y l' arxiu d' aquesta casa son un *pergami,* general—digué don Ramon, tot cofoy de poder ensalsar una vegada més á aquella familia.

—Efectivament—feren pare y filla, no menys joyosos.

—Y 'l teu marit?—preguntá per últim don Fructuós, ja prou enterat del menjador.

—Allí dintre, sitiat per pretendents. Qué vol que sia! Los diputats... respongué don Ramon.

—Y perqué no esperan un' altra hora, deixant que, al menos, se tregui la pols? Vostés, los paysans, no s' ho saben arreglar.

—Uy, papá, sempre 'l trobarás aixís: no li

donan respiro. Per aixó y res més tenia tanta peresa de trasladarnos aquí. Per aixó no varem ferho quan morí 'l papá Joseph—digué donya Isabel.

—Ah, donchs, val la pena que hi posi remey. Si un se déu á la pátria, també 's déu á la familia y á las sevas cosas. ¿No es veritat, don Ramon? Ja, ja, ja! Ja veurás com los trech are, jo. ¿Ahont son?

—Allá dins... per aquella porta, á má esquerra, veus? Passada la saleta, hi trobarás, á la dreta, la del escriptori; prou deuhen esser allí.

—Y volen que l' avisi?—saltá en Llebreta.

—De cap manera—interposá la senyora.

—Aixó fora tréurels grosserament—afegí 'l general, completant lo pensament de la seva filla.

Y ab pas mesurat, peró resolt, anava á trobar á son gendre, quan un gran y confós enrahonament li feu entendre que 'ls visitants s' havian ja despedit y anavan á eixir. Torná, donchs, enrera, y ab los del menjador s' interná pera no esser vist.

Ben prompte las veus ressonaren, primer, en la desmantelada sala que servia de recibidor del entressol y, després, en l' escala; peró no per aixó s' apagaren tan prompte com de desitjar era. Los despidos dels vilaniuhenchs solian durar quasi tan com las visitas, á voltas més. En la present ocasió, sobre la costum, pesava encare la recansa de no haver lograt cap d' aquells

lo desitjat propósit. Tots estrenyian la má, una, duas y tres vegadas al diputat, y ab lo desordre ab que las hi allargavan, se topavan uns ab altres, y éll no sabia á qui atendre ni tenia prous mans pera complaure'ls. Per fí, un trobá medi d' atansárseli bé, y á cau d' orella va dirli:

—L' haig de veure á solas, ans qu' arribi 'l gobernador, sént?—y bescambiant una rialleta d' inteligencia y una forta estreta de má, baixá escala avall.

Quan los demés endevinaren lo joch, l' imitaren, y don Pau, després d' una cadena de citas á cau d' orella que anavan plovent com los *pésams* d' un funeral, arribá á veures lliure d' aquell aixám de moscas y doná un suspir de satisfacció, que gayre bé se li congelá als llavis al descubrir en lo menjador á don Ramon. Perque, pensava éll, á qué ve are aquest home? Hem dinat junts, ha marxat y arribat aqui quan nosaltres, no sé que li haja ocorregut res d' extraordinari; ¿donchs que m' ha de dir are?

Per sórt seva, tenia prou franquesa pera obrar ab tota llibertat, y n' usá dihentli qu' estava frisós de rentarse y que ja 's veurian mes tart *si de cás convenia*.

La veritat es que 'l vell Merly no tenia res que dir; peró havia satisfet, mentrestant, sa curiositat, ensemps que 'l beatífich desitj de respirar lo bau d' aquella casa, mentres lo respiravan altras personas molt menos fervorosas per en Galcerán. Doná, donchs, la benvinguda ceremonio-

sament, se posá altra volta la gorra de viatge, y emprengué 'l camí de casa seva.

En aquell moment, pujava l' escala un mosso dels regidors ab dos plechs closos.

—Invitacions pera la professó, eh, Quim? Portarán los cordons don Pau y 'l general?

—Sí, senyor.

—Be, vaja, ja hi han pensat. Miréu: si no us trobo, are anava á Casa-la-Vila á férloshi present. Vaja, á Deu, bon minyó.

Y s' encaminá cap á casa seva, satisfet d' *haver complert degudament*, y desitjós de veure quín efecte li havian produhit á son fill las *milloras*.

III.

PERQUE si don Ramon portava entranyable estimació als Galceráns de quins per taula rebia la significació política que disfrutava á Vilaniu veyent ab aixó satisfeta una de sas més vehements passions, no deixava de sentir per son fill un amor vivíssim. Sols qu' ell deya: la familia Galcerán m' ha honrat sempre ab sa major confiansa; don Pau, desde la mort de don Joseph (qu' al cel sia), m' ha tingut per majordom del patrimoni d' aquí; ell y donya Isabel m' han tractat á l' Albert com un fill mentres han estat á Barcelona, y la reinstalació d' aquets senyors es massa gran aconteixement pera que un no corri á manifestárloshi la satisfacció que sos mellors amichs sentím á llur arribada. Potser que 'l vell Merly exagerava l' amistat y sos debers, portat d' un sentiment que més era fill

d' una secreta vanitat, la d' intimar ab la primera familia del poble, que d' una vera y desinteressada gratitut; moltas vegadas la vanitat se disfressa d' agrahiment sense qu' un meteix se 'n donga compte; peró fentli justicia, calia confessar qu' ell no se 'n adonava, puig era dels que *senten* y no s' entretenen en interrogar lo sentiment ni en analisar sa essencia.

Donya Francisca, de mellor instint, comprenia mellor qu' ell meteix lo que passava en l' esperit del seu espós, y com no veya en sos actes la més petita intenció d' egoisme conscient, lo deixava fer sense exasperarlo ab contradiccions intempestivas. Dona de carácter pacient y de talent tan modest com práctich, se permetia sols avisarlo de quan en quan, pera lliurarlo dels perills á que l' exposava son desmesurat entussiasme, y, encare, buscant sempre la forma més suau y tortuosa pera qu' ell no cregués que 'l volia dominar, á lo qual jamay s' hauria avingut á ciencia certa lo satélit de 'ls Galceráns. L' únich que no havia pogut lograr d' ella don Ramon era que, com ell, se desvisqués, com ell ho deixés tot per aquella familia, á la qual, no obstant, estimava de debó y estava disposada á servir sempre que per aixó era buscada. La meteixa condició de superioritat qu' atreya á don Ramon pera rabejarse en sa llum y resplandirla després com si fos propia, tenia sempre al aguayt la susceptibilidad de donya Francisca fins al punt de ferli contenir certs moviments de

coral simpatía per por de que fossen traduhits á adulació. Si la vanitat, donchs, atansava al un, una altra especie de vanitat allunyava al altre; y era curiós observar com marit y muller descobrian l' un del altre aquest secret ressort de llurs actes, y cap dels dos se notava l'existencia del seu propi.

Per lo demés, abdós coincidian en un sentiment, en un amor intensíssim per llur fill, objecte y fi de tots los sacrificis que s' imposavan y de totas las aspiracions més altas d'aquell matrimoni. De cinch fills sols havian pogut salvar de la mort á l' Albert, y quan á llurs vellesas, D. Ramon tenia 60 anys y 48 donya Francisca, lo veyan en camí d' esser lo que se 'n diu *un home,* perque aixís ho prometian son carácter estudiós y 'l seny que en sas conversas revelava, los pobres pares s' aconortavan d' haver perdut los altres fills del cor, pensant que, si 's veyan privats de la llur companyía, l' Albert quedava mes *acomodat* sense perjudicar per aixó á sos germans que *de segur eran al cel.*

En quant al pervindre é inclinacions del Albert, si bé convenian tots dos que per son talent podian augurarli dias de gloria, dissentian, no obstant, al escullir los medis ab qu' aquell podria mellor desenrotllar sas facultats. La mare havia observat que son fill tenia un geni sufert, reservat, y que, lluny d'esser fret ó indiferent com semblava, perque en las cuestions de poca importancia jamay prenia calor, tenia un

caliu vivíssim de passions y una sensibilitat extremada que no podian excitarse sense corre 'l risch de promoure un gran incendi. Havia notat, ademés, que 'l *noy*, com ella li deya, de tres anys ensá venia tot malcontent á Vilaniu, qu' un cop aquí, s' amagava de tothom y devorava llibres y més llibres ab tot l' afany ab qu' un malalt s' engorja la medicina qu' ha d' aplacarli 'l dolor. Y en sas discretas exploracions, havia arribat á descubrir aquella mare que la causa del malestar del Albert no era pas anyoransa d' amor, com ella havia sospitat primerament, sinó aversió irresistible al tracte y mena de viure dels vilaniuenchs. De tot aixó deduhí ella que, ó la familia havia de trasladarse á Barcelona hont lo *noy* se desplegaria á son pler, ó que, quan menos, haurian de deixarlo instalar allí, fent, en aras de son benestar, lo sacrifici de viure separats, mentres vindria un desencant ó 'l cansament á tornarlo á casa com altre fill pródich.

Pera don Ramon tot aixó eran *fantasmas, falornias* de l' imaginació de mare, sempre dubtosa de la felicitat del fill. Estava seguríssim de qu' aquest tindria la *mellor clientela* de Vilaniu, y «com lo travall es la clau del benestar y 'l remey mellor contra l' aburriment,» digué de bon principi y resolgué després, que l' Albert havia de viure á casa seva, la casa de sos avis, y fer d' advocat á la vila hont ben prompte 's crearia una reputació y un nom envejables.

—Espera—afegia—que comensi á guanyar quartets y anomenada, que sont los esperons principals pera fer travallar al home, y tú veurás com l' anyorament de la vida agitada y tonta de ciutat se li passa. Y en quant á guanyar, no tingas por. ¿Te sembla si no haig de portar jo á son despaig tota la gent que duch á las urnas? Per altra banda, ell té prou talent y saber pera aixafar desseguida á sos tres pobres companys d' aquí y ferse 'l primer advocat en quatre dias. Lo senyor Olivó 'm deya que té tals disposicions per la carrera, que sentia molt pérdrel del seu costat. Lo farém afiliar al partit; los travalls qu' aixó li portará també 'l distreurán y 'l prepararán per un cas que jo espero... que no li agradará pas poch.—Y acabava tot baixet.—Primer lo farém diputat provincial; després, quan ja don Pau estiga cansat d' esserne, ell será 'l diputat á Corts, y passará hiverns á Madrit, y fará discursos al Congrés y... figúrat!... Si ho tinch consultat ab l' hereu Galcerán y aném d' acort. ¿Pensavas per ventura que jo m' adormo en preparar lo pervenir de l' Albert? ¡Qué sabéu las donas, qué sabéu!

Donya Francisca havia rebut aquesta conclusió ab un cop d' espatllas que demostrava massa bé la desconfiansa que quedava en son esperit al resignarshi; peró 's deixá ajupir á la voluntat de son espós, exclamant entre sí: «será lo que Deu vulga.»

Resolta la cuestió tres mesos avans d' acabar

l' Albert la carrera, pensaren abdós pares en preparar lo més dignament possible l' escriptori del futur advocat. L' elecció del local, aixís com son ornat, los ocupá sériament molts dias. Per fi convingueren en apariar pera tal objecte la sala y alcova qu' ells dos havian sempre ocupat, tenint en compte qu' era la pessa mes quieta, assoleyada é independent de la casa, com que donava á mitj dia y queya sobre l' hort. Cridaren al mestre-de-casas, al pintor y al ebanista mellor de la vila y 'ls hi encarregaren l' obra, dihéntloshi que volian una *cosa bona;* expressió bastant pera que aquells *artistas* entenguessin que podian travallar sense perdonarhi res, y lluhir tot lo gust y destresa que tenian. Pochs dias ans de l' arribada, l' escriptori del Albert quedava terminat á gust d' aquells pares y arrancant grans alabansas dels vilaniuhenchs qu' anaren á admirarlo.

La saleta y alcova havian sigut convertidas en una sala rectangular de bonas proporcions pera quedar prou clara ab la llum que rebia del únich balcó obert en un de sos extrems, sobre la galería ó eixida. Adornava l' oposat una gran llibreria de caoba de tres cossos verticals; dividits per robustas pilastras estriadas que rematavan en ménsulas d' estil Lluis XVI; sobre las ménsulas corria una cornisa renaixement, y del mitj d' aquesta s' aixecava un *grupo d' atributs,* format per un llibre obert, unas balansas y la consabuda espasa de la lley. Lo cos

inferior formava armaris tancats ab plafons, y, á lo llarch de dalt, corria una vidriera sense deixar cap corrent d' ayre, pera la conservació dels llibres. Tot lo fustám estava barnissat, estrías *inclusive*, y 'l grupo d' atributs, sobre resultar petit, (l' autor ne deya *una monada)* deixava, com travall de talla, bon tros que desitjar. Tapava las vigas del sostre un aplafonat de guix, y, al centre, un botarut floró qu' era un pá d' or. Trencant lo dibuix de grá d' ordi vermell y daurat que decorava las parets campidas de color de perla, penjavan á dreta y esquerra un planisferi, 'l mapa d' Espanya y mitja dotzena de quadros bíblichs entre 'ls quals 's distingia una composició teatral del judici de Salomó. Duas otomanas de reps llampants, y cadiras ab assientos de la mateixa roba esperavan als clients arrengleradas. Prop del balcó hi havía una taula ministre, també de caoba, ab sa corresponent cadira de brassos encoixinada y giratoria, y adornava lo pany de paret á ella corresponent un grabat del Cristo de Velazquez, significatiu present de donya Francisca, com lo rellotje, un termómetre y un barómetre metálich eran regalo de don Ramon.

La bona senyora havía, ademés, posat un transparent de paisatge inverosímil, al balcó, y unas cortinas que feyan joch ab lo moblatje. No cal dir si havia procurat que traguessen del enrajolat las crostas de guix y tacas de pintura, ni si tindria brunyit tot lo barnís de la fusta y

arregladets tots los objectes d' escriptori que flamejavan demunt la taula al entorn de l' escribanía d' argent que regalava al Albert la familia Galcerán.

Las melloras á que 's referia don Ramon, tot encaminantse á casa seva, eran aquestas. Pera que causessen tot l' efecte á l' Albert, res n' hi havian dit sos pares. Quan arribá *s' ho trobá tot fet.* Donya Francisca, la Pepa, cuynera de la casa que havia dut al Albert á bras, y en Martí, *lo fuster del devant*, que havia fet la mampara de bayeta y claus daurats ab que 's tancava *aquell tribunal* (aixís havian batejat l' escriptori alguns entussiastas) acompanyaren al nou advocat fins adalt pera presenciar la sorpresa.

—Puja, puja, que 't mudarás, deya Donya Francisca ab la rialleta del més seráfich candor, tot guiantlo cap al primer pis. Y l' empenyian també ab no menos candidesa la bona cuynera y 'l *fuster del devant*, tot recomanantse mútuament silenci ab lo dit als llavis.

—Peró, que m' han mudat de quarto?—exclamá l' Albert, observant que l' encaminavan cap á las pessas del derrera.

—No, home, vina; te rentarás en lo nostre—responia la mare, esforsantse en dissimular, mentres los altres dos acompanyants s' esclafian de riure.

Y ja anava la bona senyora á tirar de la mampara, quan lo fuster saltá á son costat y,

prenent de la má 'l llum que la criada duya, feu examinar á l' Albert aquella obra en tots sos detalls y conjunt, com si 's tractés d' *una preciositat*. No deixava d' esserho per aquell pobre home que no havia fet jamay una obra *tan fina y de tanta paciencia*, segons propia confessió.

L' Albert, que no comprenia encare lo perqué de la substitució d' aquella porta, y á quí, per altra banda, no podia sorpendre la senzilla obra de son vehí, procurá, no obstant, acontentarlo, alabantli tant com li permeté son poch hábit de fingir.

—Ja veus com avansa en Martí, eh?—digué la mare, desitjosa d' obrir l' escriptori.

Y per últim estirá la mampara y feu entrar á son fill. Un esclat general de riallas acompanyá son primer pas. A la llum de la lámpara de petroli, encesa ja á prevenció, passejá l' Albert la vista per tots los objectes que l' amor paternal havia allí acumulat á fí d' instalarlo dignament y ferli agradosas las horas del travall que l' esperava. Tots lo seguian ab la mirada plena de goig y oberts los llabis en demanda d' aprobació.

Aquesta no 's feu esperar.

L' Albert comprengué ben prompte la tendríssima proba d' amor qu' alló enclohia y, si gens admirat, perque prou sabia quant sos pares l' estimavan, fondament conmós, doná á sa mare una estreta abrassada en la que volgué

esprémer tot l' agrahiment que sentia, ofegant d' un cop l' ingrata veu de *m' han daurat la presó* qu' en son interior aixecá l' impresió primera.

—Massa, massa pera mi!—exclamá després. Y coneixent que s' esperavan d' ell més elogis, comensá á esmersarlos á cada cosa sobre la qu' era cridada sa atenció, fent aixís vessar de goig á tots los presents.

La Pepa, ab la candidesa d' un noy, tocava 'l *timbre* de demunt de la taula, recullint una rialleta de bénevola admiració qu' ella cregué de *natural sorpresa;* en Martí tombava y retombava la clau de la taula-ministre pera sorpendre 'l ab *lo descubriment* de qu' ab un sol pany s' obrian y tancavan tots nou calaixos. Y arreu afegia: pero potser l' Albertet ja n' ha vist á Barcelona. Es clar, las modas, totas passan primer per *llá* baix.

Peró — seguia encare, desitjós d' arrancar una alabansa pera sos vehins,—lo qu' has de mirar es que l' ha colocat en Jepet, aquest pany; es á dir, que l' hem clavat aquí, y es el primer que hi há al poble, y que, no 't pensis, que vol la seva destresa, la seva instrucció, saber manegar aquest joch conforme veus.

Al fuster li era impossible no tutejar á qui havia vist creixer de noy.

—Ja ho crech! Vaya, me 'n alegro qu' avanséu aixís—respongué l' Albert, arrossegant las paraulas ab un traydor badall d' esperit afadi-

gat, que la mare traduhí á cansament del viatje.

La bona senyora, donchs, procurá posar punt á una escena que 'ls altres haurian eternisat ignocentament. Declará á son fill la procedencia de la escribanía, del rellotje, del termómetre y del barométre, á fí de que regraciés als donadors, y obrí la mampara invitantlo á que se 'n anés *al devant* á treures la roba de camí. D.ª Francisca s' havia callat lo seu regalo; pero l' Albert ho comprengué, y ans d' abandonar l' escriptori estampá un bes en lo front de sa mare.

—Vosté s' ho calla, mare: pero jo ja sé que, tractantse d' obsequiarme, vosté no podia quedar enrera. Aquell Sant Cristo déu esser lo regalo de vosté.

Y enllassats per la cintura, eixiren mare y fill cap *al devant,* conmosos un y altre de las recíprocas declaracions d' afecte que s' havian fet.

Sols per un estrany estrabisme moral pogué don Ramon deixar de presenciar eixas escenas qu' haurian entendrit molt més son cor de pare, que no 'l satisféu la visita als Galceráns. Passat lo primer cop, era inútil arrancar entussiasmes y admiracions de quí, á no ser per l' agrahiment que sentia hauria arrancat á plorar pensant que li «*havian daurat la presó.*» Per aixó, quan aquell pobre pare arribá á casa y corregué á trobar á son fill, alenant de goig, pera escoltar alabansas de sos llabis, sentí ben

prompte una decepció dolorosa. L' Albert li digué ab veu de mal dissimulada tristesa que l' escriptori li havia agradat, sentint emperó que l' haguessen situat allí al derrera, perque sos pares se privavan aixís de son antich dormitori. Y donantli ab una estreta de má gracias de tot, passá á ferli preguntas indiferents, relativas á la festa que la vila preparava.

Don Ramon se retirá al seu dormitori, veyent ab certa amargura confirmats los temors de sa muller. Mes, prompte pensá: «no hi ha que temer; lo faré polítich, y l' interés de la lluyta 'l distreurá de las puerils caborias que 'l capfican.»

Mentrestant, l' Albert, ja endressat del tot, estirantse 'ls panys de l' armilla y aixecant lo cap com clamant auxili al cel, sofocava un' ánsia invencible de plorar.

Veus discordants dels timbals y músicas que recorrian la vila 'l posaren á punt d' arrancar lo plor com una criatura, peró redressant lo cos, com si degués afectar un valor que no tenia, sens saber perqué, obrí la porta y exclamá en veu alta:

—Anemhi.

—Que ja m' havias sentit, fill meu?—preguntá de sobte donya Francisca, desde 'l dintell.

L' Albert doná mitja passa enrera, sobressaltat per la inesperada aparició, y refet desseguida, respongué sonrisent.

—Sí, marona meva.

—Sí, fill meu; si voléu anar á Completas hem de sopar á corre-cuyta. Lo teu pare voldria qu' anessem á dar la benvinguda als Galceráns. Sempre 'ls Galceráns! ¿No 't sembla més prudent esperar á demá?

—Y es clar que sí. Perqué s' ha de mortificar ab visitas á una família qu' acaba d' arribar? No comprén lo pare que en semblants cassos la gent no está pe'ls altres, y que l' urbanitat es l' art de no molestar al próxim. Aném á sopar; ja 'l convencerém.

IV

A las quatre y minuts de la matinada, l' endemá, diada de Sant Joan, moment per moment en que 'l primer raig de sol d' aquell dia, salvant la carena del serrat del Comte, daurava la blanquinosa penya de la Grau de Bondalit, los campaners de la vila ventaren las campanas, en la plassa de las Monjas lo pirotécnich calá la tronada, y las grallas dels castellers comensaren á refilar en l' extrém oposat de la població.

Desde aquell instant, los pochs vilaniuhenchs y forasters que ab mellor consell havian preferit lo llit á la gatzara dels carrers no pogueren ja dormir. Comensava la festa major, estava convingut que tothom devia entregarse á l' alegria, y 'ls més cansats, los més faltats de repós y d' humor, los malalts meteixos, no te-

nian més remey que resignarse á la dura lley d' aquell convencionalisme que, com á tal, era tirá y 's reya pla bé de las més respectables necessitats de la naturalesa.

La gent més exaltada 's tirá al carrer pera rodar tot lo dia fins á rebentarse y perdre un' altra nit ballant, apesar del rebentament, pera poder dir que s' havia divertit com cap any. Lo servey y las donas endressadas comensaren los preparatius de la feynada que sobre ells havia caygut, y 'ls pochs que 's quedaren al llit esperant moment oportú pera afegir la son tan bruscament trencada, no feren més que girarse y regirarse pe'ls llensols sens conseguir llur fí. Quan callavan las campanas, pujava pels balcons lo renou de la gent bullanguera qu' omplenava 'ls carrers, ja cantant, ja cridantse uns ab altres, ja rihent ab atronador esclat, y si quelcom apagava aquestas veus era l' espignet nassal de la gralla, 'l rebombori dels timbals.

Peró qui anava á matinejar per forsa seria la familia Galcerán. ¿Cóm no anar de bonas á primeras á casa 'l diputat? Tothom se 'n faria creus. La multitut, indiscreta com sempre, no pensá já en res més desde primer' hora.

Justament, ja de temps inmemorial la tronada 's calava á la plassa de las Monjas. Y tots quants corrian pe'ls carrers se 'n hi anaren. Un cop allí, tapantse las orellas y apartantse com podian del perill, resistiren l' atronador espetéch d' aquells mascles qu' al esclatar fe-

yan tremolar las casas y omplian l' ámbit d' un fum irrespirable, pudent á sofre. Lo derrer tró fou celebrat ab gran cridoria. Peró quan menos s' ho pensava, 'l públich vejé comparéixer los castells.

Era de presumir qu' *aquells senyors, poch avesats á matinejar com la generalitat,* dormirian encare, ó al menos, desitjarian dormir: aixís semblavan declararho també d' un modo bastant eloquent los balcons tancats y barrats del primer pis. Prou ho veyan los castellers; ¿mes quí 'ls conté?

—Bah, bah, si no ho veuhen ells ho veurá 'l servey.

Tres ó quatre criats guaytavan á las finestras del entressol, y'l cotxero en mánegas de camisa y esclops, estava recolzat al portal, essent l' objecte de enveja d' un rotllo de criaturas qu' haurian sentit delicia en poder passar los llafiscosos ditets pel xarol del carruatge qu' aquell després espolsaria.

—Y sinó, qu' ho mirin aquellas carotas—afegia un casteller, enfilantse ja á las espatllas d' un altre y aludint á las monstruosas canals de la barbacana que semblavan contemplarlo fit á fit.

Los timbals, després d' un llarch redoble, emprengueren son cansat acompanyament com pera senyalar lo compás, las grallas comensaren á tocar y cessaren los dubtes. S' havia de fer lo castell, baldament no 'l vejessen las personas á qui dedicat anava.

Llevat d' alguns brivalls enfilats en las pilastras de la portada del Carme, y alguns forasters que 's retiraren al extrém més ubach de la plassa fugint del sol qu' anava ja invadintne un tros, los demés se concentraren devant de casa D. Pau, formant una massa atapahida de carn humana per demunt de la qual bellugavan centenars de caps y brassos, entre la colorayna de virolats justillos, gechs y gorras, que de la blancor de las mánegas de camisa sobreixian. Ben prompte, al mitj de la gentada, s' obrí un petit clar, al centre del qual se col-locá un home espitregat, ample de pit, coll robust, macís de camas, nervut de brassos y cap petitet, personificació vivent del Hércules mitológich, qui ab la major naturalitat se disposava á esser la pedra fonamental de la columna humana qu' anava á erigirse. Dos més, rivals de la seva fortalesa, se brindaren á servirli de *crossas,* agafantli 'ls brassos que col-locaren sobre llurs espatllas. Aixís posats, lo menos una vintena d' homens s' agarbonaren al entorn dels tres, formant un ample pedestal que, per estranya atracció de la voluntat, constituhia una sola massa tan compacta y resistent com lo meteix granet. Assí y allá, escalavan al primer home que tenian devant jovens y xicots de totas midas, y, encare no 's veyan segurs dalt de la pacient espatlla, emprenian, com per un plá pedregós, ayrós camí cap aquell pedestal, passant per demunt de las hombreras de l' api-

nyada multitut que 's prestava sense esfors, ni girant tan sols lo cap, á servir de camí públich. La gralla comensá la tonada del castell, lo més resistent dels que venian caminant per demunt de la gent aná á posarse sobre las espatllas del *hércules*, y en menos d' un Jesús se vejeren aixecarse cent brassos d' acer del pedestal, y encastarse en las pantorrillas d' aquell *segon* altras tantas mans ossudas y aferradissas com las urpas del lleó

Sota d' aquella pirámide de brassos tibants desaparegueren los caps dels que formavan fonament. Un no sabia qué admirar més de aquells titans: si la forsa muscular de qu' anavan á dar prova, ó bé la resistencia de llurs pulmons que, durant tant de temps, lluytarian ab la asfixia. Mentres tant, lo *segon* extenia 'ls brassos mantenint ab ells l' equilibri com un funámbul ab lo balancí, y 'l *tercer*, al só de la gralla qu' havia emprés la segona estrofa de son cant, escalava sas espatllas pausadament. Al posarse dret en ellas, sentí las urpas del *segon* com se li aferravan á la corva del genolls pera apuntalarlo, y esperá, estés de brassos, al quart que ja anava trepant per sa esquena mentres la gralla tocava la tercera estrofa. Tocá després la quarta y la quinta, á mesura qu' anavan escalant y aumentant la columna lo quart y *l' aixecador* ó penúltim. Llavors era de veure com, al compás del castell, creixian l' entussiasme y espectació de la multitut. Lo segon podia apenas sor-

tejar ab son enginy de casteller las convulsions que la pujada de nous indivíduos produhia al castell cada cop més alt. Aquell feix de brassos més forts que 'l ferro li sostenian sas camas en la més absoluta inmovilitat, peró, dels genolls amunt, lo cos brandava de devant á darrera, y sols ab sa voluntat, més potent encare que sas hercúleas forsas, podia dominar la tendencia á aclofarse qu' á genolls y cintura imposava l' enormitat de pes y de balans.

—Ay, ay, ay!—esclamavan los més llechs, al veure la tremolor que ocasionava á tot lo castell la pujada del *enjaneta*.

—Ánimo, avant, avant!—cridavan los altres.

Y *l' enjaneta*, nen de nou anys, angelet que devia coronar aquella columna de la superbia humana, seguia sa penosa ascensió, com un gat de mar per l' antena d' un barco fuetejat pel vent, sens mirar abaix, hont tenia 'l perill, sinó adalt, hont tal volta veya l' esperansa allargantli aquella má invisible á que deu l' home sas majors empresas. Cada balanseig del castell, la més imperceptible genuflexió d' un casteller, produhia en aquella mar de gent una corrent secreta qu' esglayava 'ls cors y acabava esbravantse pe 'ls llavis en una remor sorda y prolongada com la de las onas.

—Avant, avant y fora!—cridavan d' abaix. Y la gralla ajudava al encoratjament estirant la cadencia de sas derreras notas tant com ho consentia 'l pulmó.

De sobte, esclatá un picament de mans universal; l' *enjaneta* estava de peus á dalt del aixecador, y mitj aclofat encare, feya ab los brassos aquell moviment d' alas qu' entre 'ls del ofici s' anomena *l' aleta*. La gralla, ab una nota prima, prolongada y estrident com lo gemech suprem d' un gran esfors vensut, acompanyava á aquella senyal de triomf. Lo castell estava fet; calia no més restablír l' equilibri, posarlo á plom, y dret, enterch ja *l' enjaneta* ab sos brassets en *nansas*, calgueren sols petitas inflexions de cos, imperceptibles al espectador indocte en la materia, pera lograrho.

En aquell moment s' obrí 'l balcó del mitj y aparegueren D. Pau y 'l general. Un espetech atronador de mans coroná l' aparició. La mar bramulá més fortament que may, y la curiositat y 'l goig promogueren veritables onadas en la multitut.

—Al balcó, al balcó!—cridaren los castellers.

Y 'l castell, ferm llavors, com un estrany pilar barroch format per un enfilall de caríatides, comensá á navegar cap al balcó per entre aquellas onadas de caps qu' ab éll avansavan compactas y sorollosas com avansa l' aygua per la platxa.

Aquell mar de caps, sonrisents, tots aixecats vers un cantó, fixos en un sol punt los ulls, aquella marxa pausada y unánime de la multitut acompanyant ab aclamacions la seva obra, alarde llegendari de la forsa humana á que s'

entregava, per passa-temps, tot un poble travallat per la fatiga qu' exigeix l' aspre conreu de nostra terra; aquella veu trista, gemegosa, de la gralla, qu' apagava lo redoble acompassat dels timbals quasi tant com lo brunzit contínuo de las veus humanas, eran pera conmoure al esperit més sórt á las expansions populars. No cal dir, donchs, l' efecte que devia promoure semblant espectacle en l' ánim entussiasta del general Poudor, d' aquell héroe de la irreflexió que devia sos entorxats no al art de la guerra, sino á la flayre de la pólvora y á la cridoria insultant del enemich.

—Magnífich! Avant, avant!—exclamá, mentres anava atansantse al balcó 'l castell.—Aixó es gent de bronzo! aixó son homes—deya á son gendre, tot perlejantli una llágrima en las pestanyas.

En quant á D. Pau, ja mes fet al espectacle, y d' ánima poch accessible á la tendresa, ab tot y esser á éll, més qu' al bon S. Joan, patró del poble, á qui principalment anava 'l castell dedicat, no savia entussiasmarse com son sogre. En sos llavis se dibuixava tan sols aquella rialleta seva que ja may ningú lograva desxifrar si era d' ingénua complacencia ó de mal continguda mofa.

Per fi 'l castell arribá á atracarse al balcó y, seguint la costum de la terra, l' *enjaneta* saltá als brassos del amo de la casa, entre 'ls aplaudiments del públich.

Animat lo general per l' exemple, prengué també en los seus al aixecador. Mentres sogre y gendre donavan estrenas á un y altre, lo *quart* y *ters* escalavan lo balcó, aferrantse 'l primer á la socalada de ferro y guanyant la barana ab contraccions inauditas, puig que son company, no arribant ni á la pedra, se li havia penjat als peus pera seguirlo.

La gralla feu son derrer cant ab veu tremolosa, los timbals acabaren ab un llarch redoble, y saltant á terra 'l segon, se deslligá aquella inmensa garba d' homens qu' ofegava als d'abaix. La massa humana que durant tant de temps havia format aquell tot compacte, 's destríá llavors com per encantament, restablintse en la plassa la suau remor de cent conversas alegras y aquell formigueig marejador á que s' entregan las multituts ans y després d' un espectacle.

Arreu los grallers que, per dissort del bon gust, van posposant las tonadas características á cants artificiosos que ni s' adaptan á la modulació de llur instrument ni mouhen com aquells las fibras de llurs cors, romperen en una marxa d' ópera italiana y, á son compás, abandonaren los castellers la plassa, portant derrera seu bon estol d' aficionats. Mes, encare no havian aquestos trencat pe 'l carrer de Santa María ab lo qual fa cantonada la casa Galcerán, que ja atabalava á la plassa, redoblant sense parar, un timbal destrempat, y la multitut feya ample rotllo als *Diables*. Ells també volian fer son ball.

Arrenglerats á doble fila, y presidits per Llucifer y la Diablessa, anavan y venian ab compás adalerat. Se paravan arreu; eixia un dels diables, vestit, com tots, á manera d' arlequí antich pero ab caputxa y banyetas, enlayrava la masseta, y moventla á compás dels passos curts y trencats ab que caminava, anava salmodiant un parlament en vers, salpicat d' epígramas desvergonyits contra gent de la vila, acabant ab un foch granejat de *carretillas* qu' á la claror del dia petavan y fiblavan la pell del mal precavut espectador, sense causar á la vista cap efecte artístich.

La gent, no obstant, hi reya de bona gana. Feyan soroll, socarrimavan sense avisar, y això bastava pera divertir á aquellas disfressas que en res trobavan tan de gust com en mortificar y fer corre á la gent. Los senyors Galceráns, no trobant atractius en semblant espectacle, 's retiraren; no per això 'ls imitaren los vilaniuhenchs del carrer, que tenian gran pler en sentir xiscles y crits.

Mes la broma no parava aquí, qu' encare derrera 'ls Diables anaren compareixent á la plassa dansas y més dansas, com lo pintoresch Ball de Bastonets, lo de La Rosaura, lo de Damas y Vells, lo de Serrallonga, y altres menos vistosos, entretenint als nens Galcerán y al meteix avi, quí 's brindá de bon grat á férloshi companyía en la finestra, desd' hont arreplegava ab semblant rialler los disbarats y castella-

nadas de qu' esmaltavan llurs parlaments los personatges.

Don Pau, mentrestant, estava en son escriptori, rebent, un derrera l' altre, á gran nombre d' arrendataris y aparcers qu' anavan á satisferli anyadas, á rebre instruccions, á proposarli melloras.

Per tota la casa regnava un trahut de gent imponderable. Don Ramon y en Llebreta s' havian estacionat ja en las pessas inmediatas al escriptori, donant conversa als anants y vinents, trasmetent ordres y recados, y ajudant á contar diners.

Al meteix temps, donya Isabel, ocupada en dirigir tot l' arreglo de la casa y en desfer y endressar l' abalúm d' equipatges, 's trobava en mitj de tal maremagnum que quedá tota d' una pessa al saber que tocavan á missa major.

—Déu meu!—exclamá—¡ja son dos quarts de deu!

Y corregué ab sa cambrera á engiponarse un vestit qualsevol pera anar á cumplir ab lo sant precepte.

En aquest moment entrava un criat d' en Galcerán ab la nova de que 'l Gobernador estava per arribar, y que l' Ajuntament expedia á corre-cuyta ordres á totas las músicas y moixigangas pera anarlo á rebre.

—Cóm!—feu don Ramon—no se 'n vé de dret aquí casa?

—Oh, no crech que li deixin arribar—res-

pongué 'l servidor—Se pensa vosté quin rebombori hi ha per la vila...?

Y don Ramon entrá corrent al escriptori á comunicarho á don Pau. Mes aquest, dat lo determini del Ajuntament, cregué inútil moures, y esclafí en riallas, pensant l' apuro en que anava á veures son amich.

Las atencions de son ministeri havian detingut á aquest en la capital fins á la matinada, y, quan ja 's desesperava de la seva vinguda, un propi, qu' havia sigut expedit per l' Ajuntament, arribá anunciantla mitj'hora avans, rebentant, ó poch menos, lo cavall. En aquell moment, los senyors regidors y autoritats convidadas estavan reunits á casa la vila pera assistir en corporació á l' Ofici. Al rebre la nova, seguint la proposició que se li acudí al síndich, acordaren passar avís á la rectoría pera que retardés uns tres quarts la funció, y eixir tota aquella comitiva, ab las dansas, gegants y copla, fins al portal de Baix, per hont arribaria 'l personatge. Aquest venia en un ómnibus de lloguer, vestit senzillament de viatge, sense somiar en la recepció improvisada pe'l síndich.

L' objecte preferent de sa vinguda era passar un parell de dias ab son company Galcerán, y descansar un xich de las fatigas del gobern. Pero 'ls vilaniuhenchs, una vegada ficats al ball, ballavan fins á rebentarse; l' animació ab que havia comensat la festa 'ls tenia escalfats al derrer camí, y no era cosa de passar per alt un

espectacle més que la casualitat los hi proporcionava sense esfors.

—«Ja hi som,» digueren los senyors regidors. Y enviant recados aquí y allá, la recepció quedá organisada ab aquella promptitut que sols l' entussiasme posa en joch. La nova corregué per tots quatre cantons de la vila com un llamp. Desseguida la nombrosa concurrencia de la parroquia deixá 'l temple poch menos que desert, lo campaner mudá de toch, se posaren en marxa gegants, castells, dansas y músicas, obrint pas á la comitiva oficial, y 's vejeren per carrers y plassas estols de gent que corrian atropelladament, uns cap al portal de Baix, altres cap á la plassa de las Monjas hont se deya que pararia l'obsequiat. Aquí, un atabalat topava ab lo vehí qu' eixía en aquell instant de casa seva; allá, un xicot s' entrebancava ab las faldillas d' una dóna, descusintli una enfilada de tabellas; més amunt, un pare 's carregava á coll lo nen que no 'l podia seguir y reganyava al gran, qu' anava rondinant, arrastrat per sa mare; un pagesás, sense voler, havia posat de gayrell y matxucat ab la punta de la vara lo flamejant sombrero d' estiu d' una senyoreta, y s' ohian batements de portas que 's tancavan y crits de gent que perdian á sos companys. Allá lluny, relliscava un infelís pe 'l dolent empedrat; ensá, 's renegava del carro qu' embussava 'l carrer, y per tot arreu regnava tal confusió de crits y empentas que s' hauria dit que Vila-

niu anava á esser enterrada pel foch com un' altra Pompeya. Aixís arribaren la comitiva y aquellas riuhadas de gent al portal de Baix. Alguns, no contents encare, avansaren per abdúas voras de la carretera que fileras de plátanos escabellats ombrejavan; y quan lo Gobernador arribá al cim del serradet inmediat á la vila, y vejé negrejar la multitut á una banda y altra del camí y al peu del portal, no pogué reprimir un gesto de desagrado. Presumí la que se li esperava, y, á no lligarlo 'ls compromisos de deferencia que l' autoritat imposa, fá girar los cavalls y s' entorna á casa, tirant á terra 'l plan oficiós del senyor Síndich. En fí la cosa no tenia retop, y 'l bon senyor tingué de junyir lo cap á la voluntat d' aquell ajuntament obsequiador fins á l' impertinencia.

—En ma llarga carrera política me n' han passadas ja tantas de semblants á aquesta!—'s deya l' home entre sí.

Peró la veritat es que jamay hauria somniat fins ahont anavan á sobrepujar totas las impertinencias sufertas los vilaniuhenchs. La pretensió qu' entre l' estrépit de músicas y grallas li exposá l' alcalde, apenas baixá del carruatge pera saludar als obsequiadors, poch se l' esperava.

—Hem fet suspendre l' ofici pera que vostra excelencia puga ohirlo ab las demés autoritats, y esperém que 'ns honrará presidint are la comitiva.

—Cóm!—exclamá, sorprés y contenint l' enfado que l' arborava.—¿No veuhen qu' arribo plé de pols y en mala disposició pera pendre part en un acte tan solemne?

—Tot está previst,—respongué en Godall, l' alcalde —Véu aquella casa blanca d' á má esquerra? Es del senyor. — Y senyalá á un bon regidor, gras y rabassut, al qual curtejava la banda carmesina que li creuhava 'l pit fins al punt de fer quasi escapar lo riure al enfadat Gobernador.—Donchs bé, — afegí l' alcalde — pujarán un moment á casa d' éll y vostra excelencia...

—Deixi 'l tractament—feu maquinalment l' aludit.

—Bé, donchs, vosté—continuá aquell, tot content de veures lliure d' una fórmula que l' entrebancava pera parlar—podrá respallarse ó mudarse en un santiamén.

—Peró, senyors, jo 'ls faré esperar. Los sacerdots deuhen estar revestits, la iglesia plena de gent frisosa, y trigar més es una impertinencia de que m' acusarian ab rahó.

—Deixis de miraments, senyor gobernador; á l' hora qu' ha eixit de ciutat no pot haver ohit missa. Y després del ofici no 'n dirán cap á la vila. Vosté ha de ohir missa; que s' esperi tothom.

—Es clar, es clar!—saltaren los oyents.

Aquell «vosté ha de ohir missa» tancava de cop. ¿Cóm podia una primera autoritat d' un

gobern d' *ordre*, d' un gobern moderat que posava especial mirament en apareixer relligiós, fer paper de descreguda ó tan sols d' indiferent, deixant d' anar á missa devant d' un poble que sabia no n' havia ohit aquell jorn? Insistir en sa negativa, escabullir no més lo cos del acte públich pera entrar més tart á l' iglesia com un simple particular, era exposarse á que 'ls vilaniuhenchs diguessen que no tenia creencias prou arreladas pera ferne ostentació pública, y era aixó un acte impolítich que no podia arrostrar tot un gobernador d' en Narvaez.

Bén de malgrat, donchs, lo bon senyor hagué d' arribarse á la casa blanca y posarse á corre-cuyta l' uniforme (gracias que 'l duya ja per la professó), rabiant y renegant de las exigencias d' aquella gent que, en sa candidesa vilatana, esperavan á baix molt satisfets y creguts de que 'l senyor gobernador estava contentíssim del obsequi.

Per fí aparegué á la porta l' engalanat agent del gobern, seguit d' aquell pobre Sancho Panza de la banda curta. Lo bombo soná com una canonada llunyana, refilaren las grallas, y derrera de tota una llarga corrúa de moxigangas se posá en marxa la comitiva, al compás del aturdidor desconcert qu' armavan las músicas de las dansas tocant totas d' un plegat.

Don Pau y 'l general, que saberen escabullirse de la cerimonia ab astut pretest, contemplaren lo pas de la sorollosa comitiva per una es-

cletxa del balcó. Y al veure á son hoste passejant engalanada la continguda rábia que li bermellejava al costat de las blanquinosas patillas, l' hereu Galcerán no pogué aguantarse 'l riure. Amich molt de temps há de la pobre víctima, coneixent á fons son génit de pólvora, sabent bén bé que sols al enfadarse li pujavan á la cara 'ls colors, comprengué bén prompte lo que passava dins d' aquella ánima. Y al descubrir lo tremendo contrast que hi havia entre 'ls desitjos que bullirian en lo pacient y l' actitut de calma que li imposavan las circunstancias, se li presentá l' amich en una de las situacions més cómicas de la vida y més apropósit pera divertir á un carácter com lo de D. Pau.

L' enfado del gobernador, no obstant, vá anar refredantse poch á poquet, pera pendre en son ánim tot lo carácter d' un motiu de diversió. Ja ho havia dit éll: ¡si n' obliga á fer de paperots aquest cárrech públich! Prou temps feya que venia desempenyantlo, pera que no sabés bén prompte ferse superior á las circunstancias. Per això, un trosset avans d' arribar á la parroquia, ja estava 'l gobernador en disposició de burlarse interiorment aixís del epissodi com de la candidesa de sos acompanyants.

Un cop devant del temple, seguint las instruccions del alcalde, se posá al cap de la comitiva oficial y s' encaminá al banch dels regidors, precedit d' un masser que, per ignominia de la ilustració de Vilaniu, vestia gramalla, y

aixis atravessá, primer pe 'l carreró que li feyan las discordants músicas, després pe 'l passadís que, de bon ó malgrat, anava obrint l' embadocada concurrencia de l' iglesia.

Callá á fora 'l desafinat rebombori; 's tancá la porta principal com ho permeteren las empentas de la multitut; desde 'l chor tiraren la cortina del rosetó deixant lo temple en una mitja claror que feya lluhir més l' innúmera constelació de ciris; la copla, ja dalt de la tribuna, comensá á afinar los instruments de corda y á extendre en los faristols las *particel-las* de la missa, produhint una remoreta de fullas qu' esqueya ab la dels vanos qu' abaix papallonavan; l' atapahida concurrencia se recullí com pogué, soná l' escardada campana de la sacristía, y al apareixer en lo presbiteri 'ls quatre oficiants, precedits dels escolanets ab ciris alts, la comunitat emprengué son cant desde las alturas del chor. Comensava l' ofici.

V

No cal dir si entre aquella munió de fidels que sobreixia per las portas del temple s' hi trobava tot lo bo y millor de la vila. Allí, sota l' alta nau, barrejadas entre la negror, que 'ls vanos aletejants salpicavan de colors clars, al peu de la escalinata del presbiteri, devant per devant del banch dels Regidors y á pocas passas una d' altra, s' havian aposentat ja, molt estarrufadas, las més gastadoras de Vilaniu, la jove Rodón y la pubilla Tárrega.

Donya Mercé Rodón, una sanguínea de cabell ros ab ulls castanys y expressius, hauria sigut ben passadora, sense la gruixaria qu' ab lo matrimoni anava posant, sense 'l prurit de prempsarse lo que no podia aprimar, y sens l' afany d' adornarse com una noya ab sombreros que no esqueyan á sa cara rodona y ja un xich cremada pe 'l sol de trenta cinch anys.

En cambi, la pubilla era llarga, prima, desgalitxada com una I. La magrícia ab la negror de son cabell davan al color trencat de sa cara una morenor que no tenia, y encenian més lo brill de sos ulls petits y clavadissos que movia ab celeritat marejadora. Tenia nas aguileny, boca sombrejada per un bigotet bastant pronunciat, los llavis prims y sechs, y un coll desagrahit que no sabia com tapar, quan no duya mantellina.

Abdúas eran amigas inseparables y feyan, de costat, la silueta d' un 18; peró las vilaniuhencas, que no podian soportar ab serenitat aquell *luxo* que las humillava á totas, ni l' estufament orgullós ab que 's presentavan al passeig, las havian batejat ab lo renom d' Ocas. Las Ocas eran de molt temps há enemigas de D.ª Isabel. La Rodón per la rivalitat política de son marit ab en Galcerán, may tan accentuada com de las derreras eleccions ensá. Avans, encare abdúas familias se tractavan; D.ª Mercé havia visitat á l' Isabel l' única vegada qu' aquesta aná á Vilaniu. Mentres don Joseph era viu, en Rodón se consolava de no oposar la seva candidatura á la d' aquell senyor que duya com vinculada en sí la representació del poble. Peró, mort lo vell Galcerán, era ja una altra cosa. En Rodón, capitost del partit lliberal, enriquit, ambiciós de figurar, y poch més ó menos de l' edat de don Pau, podia posárseli bén bé cara á cara. Lluytaren de debó, en Rodón gastá di-

ners, promesas y saliva fent un sermó á cada poble del districte, apurá totas las influhencias, tocá tots los ressorts, y quedá vensut per una majoría aclaparadora. Se digué, sens esser veritat, que don Pau havia esmersat més diners qu' ell, que las mesas dels colegis havian fet moltas trampas, que s' havian prodigat amenassas á arrendataris y empleats. Donchs, estava vist que don Pau llensava 'l guant; en Rodón l' arreplegava, y guerra á mort. «Cadascú á casa seva»—digué 'l vensut. Y donya Mercé, desde llavors, feu propósit de no posar més los peus á casa Galcerán y de declarar á sa vegada la guerra á donya Isabel. Si 'ls marits lluytavan en los comicis, ellas lluytarian á casa las modistas y argenters,

Donya Mercé no trigá en trobar una aliada bén decidida. La Sumpteta Tárrega, pubilla d' un bon patrimoni, havia somniat un temps ab la ma de don Pau. Sos pares li havian dit mil cops: «aquí no hi ha cap hereu digne de tú com en Galcerán »Y la noya havia comensat á ullar al jove com á la seva mitja taronja, y á habituarse á l' idea de qu' un dia l' hereu vindria á demanar lo que se li guardava ab la mellor voluntat. Peró l' hereuhet se casá ab un' altra. ¿Y quan? Precisament, quan la pubilla acabava de perdre al sobrevivent de sos pares, al vell Tárrega, que fou qui mes l' encoratjava á esperar. Aquell casament causá en l' ánim de la Sumpteta un desengany terrible, que may sa-

bria perdonar. ¡Ella que li havia guardat la flor de la joventut, despreciant partits, refrenant la fal-lera del casori que la consumia! Ingrat!

Llavors, plena de despit, la pubilla acceptá al actual pubill de qui havia dit mil pestas, un pobre diable molt més baix qu' ella, magriscolis, de veu esquerdada, més mort que viu, un calsotas, protegit de 'n Rodón á qui obehia á ulls cluchs. Lo xicot, que per falta de pesquis y de fortuna no havia pogut ni revalidarse de notari, buscava en lo matrimoni ab la pubilla més que la satisfacció d' un amor que no sentia, un acomodo segur. Ell se casava per l' interés; ella, no sols per despit, sinó per cálcul. De no poder enmaridarse ab aquell bon mosso que per tants anys havia ocupat son pensament, que tants anys havia inflamat sa imaginació de histérica frisosa, volia la Sumpteta *un calsotas* que la deixés gobernar, la més mínima cantitat possible de marit; y en Joanet Reig ho era en més sentits de lo qu' ella meteixa presumia.

—Sí, tens rahó—havia dit la pubilla á la Rodón—tens rahó; ja que 'ns murmuran tant aqueixas miserables, no més perque 'ns presentém bén vestidas, ja que tantas bocadas se fan de l' Isabel, si aquest estiu vé, com diuhen, l' hem d' ofegar, l' hem d' avergonyir. ¿A veure quí lluhirá més vestits y joyas? No sembla sinó que parlin d' una reyna, quan parlan d' ella. ¡Me fan un fástich! Sí, sí, conta ab mí. Anirém á Barcelona y 'ns provehirém bé, eh?

Y las vilaniuhencas partidarias de la Galcerán, que si no sentiren aquella conversa la suposavan, al saber lo viatje de las Ocas á Barcelona, esperaren ab candeletas aquell dematí. Dins de l' iglesia 's romperia 'l foch. La derrota de las Ocas era segura. ¡Ay quan entraria la Galcerán! Totas ellas recordavan encare, llepantse 'ls llabis, lo bonich efecte que causá aquell estiu. Quíns sombreros més *graciosos!* quins vestits més ben fets! quins *chals*, y quin garbo al posarse'ls! Donya Isabel havia aparegut com un figurí vivent. Encare la Montserrat Montellá duya una capoteta igual á la qu' ella portava 'l dia de visitas de despido... Alló era elegancia y sal y distinció; no pas l' enfarféch de sedas y ór que 's posavan á sobre las Ocas...

Y en aquesta disposició d' esperits, las vilaniuhencas feren cap al temple. L' espectacle qu' esperavan devia esser per' ellas tant més interessant en quant totas ellas veyan segura la victoria de la forastera, molt més simpática á llurs ulls que las pretensiosas vehinas, que las Ocas. Totas entraren en l' iglesia ja dejorn, pera lograr bons puestos, prop de la Concepció, altar costejat pe 'ls Galcerans, qu' havia sigut lo lloch predilecte de donya Isabel. Y tan depressa anavan, qu' algunas ni prengueren aygua beneyta pera senyarse. La tradicional devoció de las vilaniuhencas sofri aquell jorn oblits de plányer. Ni las Montellás feren sa llarga salutació, ulls á terra y mans al pit llarga estona;

ni las Viures anaren á visitar al Santíssim, ni las Roigs recorregueren los altars resant agenolladas en lo primer grahó lo consabut parenostre, ni la reposada viuda Marqués ordená, en veu quasi alta, al seu Felipet, un espigat de divuyt anys, que resés las tres avemarias. Tot eran tossetas, *rich-rachs* de vanos de nacre, miradas y ullets maliciosos vers hont seyan las Ocas, enflocadas de cap á peus. Fins las menestralas més rumbayres participavan d' aquella inquietut. ¡Y donya Isabel no venia!... Era capás de no compareixer!

Llavors, irresistible frisansa s' apoderava de totas. Un qu' altre vano 's plegava en séch, la seda cruixía, las miradas se llensavan atrevidas per la negror de gent qu' ocupava l' ampla nau, y las menos dissimuladas s' acostavan al reixat de la capella, y de peu dret, ab més ó menys dissimulació, fitavan l' enlluhernadora clapa de la porta gran, hont s' apilotavan aixáms de personas.

Per fí, quan menos s' ho pensavan, donya Isabel s' obrí pas entre las donas que seyan al peu del reixat y entrá en la capella, saludant á un cantó y altre ab imperceptible moviment de cap y discretíssima rialleta. Donya Isabel portava un senzill vestit de llaneta blau turquí, si tallat ab elegancia, nú de tota pretensió. Cobria son cap una mantellineta de blonda, y sas mans, calsadas de pell de Suecia, sostenian ab natural posat un elegant devocionari y un va-

no d' ébano y setí. Las únicas pessas d' or que se li entreveyan eran l' imperdible, que cenyia la mantellineta un poch á l' esquerra del pit, y 'ls rosaris, que duya enrotllats com un bracelet.

Lo contrast d' aquest modo de vestir, ab las plomas, arrufats y argentería que duyan las Ocas, era evident fins en aquella mitja llum. Gran, molt gran y desagradable fou, donchs, la sorpresa qu' esperimentaren las partidarias de la Galcerán; peró major fou l' alegria, la boja alegria que s' apoderá de las rivals. La jove Rodón se posá roja com un plat de foch, y, al tombar la vista, trobá ja tan remoguda á la nerviosa Tárrega, que saltironava en la cadira frisosa d' ajuntárseli.

Mentréstant, la confusió y desmay de las altras no tenia fi. Perque, ¿qué volia significar donya Isabel ab sa conducta? Era qu' al decidirse á viure allí havia determinat no acceptar la lluyta á que la provocaren l' altra vegada las Ocas? ¿Se li havia acabat l'humor de vestir bé, ó l' havian acobardida aquellas ab l'afany de comprar que las acorava? Qualsevols que fossen los motius, seria tristíssim que donya Isabel prengués semblant determini, quan, ja per sa figura, ja per son exquisit gust, ja per sa fortuna, tenia forsas sobreras pera abatre y anorrear á sas rivals, ab lo qual deixaria satisfets justíssims desitjos y 's captaria l' agrahiment de la generalitat de las vilaniuhencas, que no tin-

drian ja may per vergonyós lo veures aventatjadas en elegancia si, qui aixó lograva, era una forastera, una dama de ciutat y, al cap y á la fí, la veritable senyora de Vilaniu.

Mentres tal pensavan las humilladas, no assaborian prou bé 'l pler de la victoria las vencedoras, tement que llur triomf havia d' esser rebaixat ab suposicions que tendirian á engrandir la noblesa d' ánima de donya Isabel. Y baix la pressió d' aquest temor, comensaren á rumiar com contrarrestarian eixa propaganda.

Se tractava d' una astucia; buscarla donchs. Ni la orquesta, ni 'ls cants, ni 'ls crits y conceptes del predicador pogueren distráurelas.

Acabat l ofici, retiradas ja las autoritats ab lo mateix soroll que las havia acompanyat al temple, la jove Rodón, més maliciosa y astuta que la pubilla, procurá atráuresela pera anar a veure 'ls castells á casa Montellá. Situada, aquesta, devant per devant de casa la Vila, era la que mellors balcons tenia pera contemplar l' espectacle. La pubilla Tárrega, no comprenent lo plan que la proposta inclohia, se negava á ficarse aquell dia á casa d' unas amigas de la Galcerán, hont, sens dubte, sentiria elogis temuts, y hont ni tan sols podria darse 'l gust de fer morir d' enveja á la rival. Perque bén segur que, quan s' havia presentat á l' iglesia tan senzilla, era que tindria 'l propósit d' entornarsen directament á casa á fí d' arreglar la táula del gobernador. Peró com, tot discutint,

trobés á *sa amiga* menos ben posada de lo qué de lluny li havia paregut y cregués qu' á son costat aquesta havia de quedar no poch desmerescuda, acabá no sols acceptant, sinó trobant que, contat y rebatut, no hi hauria pas mellors balcons que 'ls de casa Montellá en tota la plassa.

—Y sí, filla.—exclamava triomfalment donya Mercé Rodon, tot fent com qui 's posava bé lo medalló d' or penjant del collaret, á fi de que la pubilla hi fixés l' atenció.—Per' anar á qualsevol altra casa, haurias d' atravessar la plassa, y ¿quí l' atravessa ab aquestas empentas?

—¡Quín medalló més hermós!—feu la pubilla, trencantli la paraula, no tant pera darli gust, com pera esbravar involuntariament la preocupació que en aquell instant la dominava. Ella no li havia vist comprar aquell medalló.

—T' agrada? Ara me 'l va regalar en Pepet.

Y dihent això, agafá ab los dits enguantats de lila, la joya, qu' era del tamany y forma d' una cullera, y l' acostá vers l' amiga com si volgués donarli una cullerada més d' enveja. Una y altra, farcidas de joyas, d' una llambregada 's passaren revista á tota l' argentería qu' ostentavan com aparadors ambulants.

—¿Veus?—seguí donya Mercé, endolsint la beguda ab una veu tan melosa com pogué—Eixirém per la porta del campanar, atravessarém lo carreró d' en Simonet, y ab un salt som

á la porta falsa que té en Montellá al carrer del Reixat-Vell.

La pubilla oposá encare, que 'l seu marit no podria pujarhi; peró donya Mercé insistí en que no importava, que tampoch feya propósit d' anarhi en Rodón. Ja las deixarian á la porta. Feren una senya als marits y eixiren, deixant lo temple gayre bé desert, la prou pesada atmósfera carregantse més y més ab lo tuf oliós de cent cremells fumejants.

Quan las Ocas hi arribaren, la casa Montellá sobreixia ja d' animació; tot l' altar de la Concepció hi havia fet cap; sos balcons estavan convertits en *hermosas toyas d' escullidas flors*, segons felís expressió de don Tomás Riudabets, un conco acartonat de Vilaniu que, malgrat sos cinquanta anys y figura de Quixot desgalitxat, rondava sempre fet un mico, entre faldillas, vestit de llampants colors, carregat de potingas y cosmétichs.

Donya Rosa Montellá que, com sa filla, 's desfeya per obsequiar á tothom, se n' emportá á las duas elegantonas al balcó de l' esquerra hont hi havia las *mamás*, entre ellas donya Francisca. Pero aquellas trobaren ben prompte que no era pas aquell balcó 'l lloch que las hi pertocava. ¿Qué hi havian de fer las reynas de la moda entre aquell munt de carcamals embolicats ab faldillas de setí del any quaranta y mantellinas de l' antigor? Ellas volian destacar entre las poncelletas perifolladas, entre aque-

llas caronas frescas, coronadas de flors y rúixas vaporosas.

—Ay, nó, no 'ns posi aquí, donya Rosa,—exclamá la Rodón—¿no veu que no hi cabém, que las molestarém á vostés?

—Y tal!—afegí la pubilla Tárrega.—Nosaltres en qualsevol part. No 'ns tracti de compliment; potser allá, ab las noyas...

Tres ó quatre rialletas s' ofegaren en los llavis contrets de las respectables *mamás*, ensemps que la pubilla 's tirava enrera una gran cinta del gorro, y d' una llambregada resseguia ab pena la *toquilla* de donya Rosa. Mentrestant, la Rodon s' abocava al balcó y, tot signant, afegia:

—Veu, donya Rosa? al costat de la seva Montserrat hi ha tres nenas que no 'ns taparán gens.

—Té rahó, allí estarém divinament, y vostés quedarán amplas.

—Ah, per nosaltras no, ab molt de gust... Totas hi cabém — respongueren las aludidas, desitjant per revenja ferlas quedar allí.

Peró ab prechs y falsos cumpliments, las Ocas guanyaren la partida. La senyora Montellá no tingué més remey que portarlas fins al balcó de la dreta, arrancant d' allí á las tres nenas quan més cofoyas estavan de figurar entre las *pollas* y jovenets dels quals recullian las flors sobreras. Las més grans, al veure venir las Ocas, sentiren un disgust. ¡Tan bé com estavan! En aquell balcó hi havia també l' Albert, sobre 'l qual, temps há, tenia posats los ulls la

Montserrat, una sabudeta pálida é insignificant, de figura no despossehida de gracia, que llegia á Fernan-Caballero, Trueba y Octavi Feuillet. Totas havian celebrat l' arribada d' aquell jove que duya fama d' home de profit y que, com fill mimat dels Galceráns, podia dárlashi novas de donya Isabel. Per ell s' enteravan de l' estat delicat d' aquella senyora, ab grans exclamacions de compassió y bon afecte, quan arribaren las rivals á trencar l' entretinguda conversa.

Hi hagué un moment de confusió, durant lo qual, allá interiorment, don Tomás va plányers de la dolensa de donya Isabel, á qui professava cert respecte y estimació de vanitós. ¡Tan bé com l' altra vegada havia sigut rebut! Sos ulls, no obstant, se fixaren ab certa tristesa sobre l' esquerpa donya Mercé, pensant que potser hauria de raure encare á las mans de l' histérica pubilla que li semblava més fácil. Don Tomás estava ja cansat de la criada ab qui vivia sol. Després, era ja hora de que, á la posta de tant y tant buscar, se li rendís alguna senyora com cal. Y llensá un adolorit recort á l' única conquista de cent anys enrera, la viuda que se li morí. Peró 'ls compliments á la fí acabaren, *resignantse* las Ocas á passar á primera fila, mentres las noyas prenian inventari minuciós de la joyería, flochs y plomas que duyan aquellas elegants. Encare, la Rodón, si no portés aquell sombrero rodó que li feya més bufalluda la cara, ni 'l vestit tant estret que feya rebo-

tre més sas desmesuradas carns, podria passar mellor que l'espingarda de la pubilla ab aquell gran aucell dalt del cap, que l' agegantía més y més! La primera, al menos, era frescota com una pagesassa, tenia bons ulls y un plegat de boca bondadós; que la segona, tan alta, tan magra, tan descollarada, ab aquell mostatxet mal dissimulat pels polvos d' arrós y aquell ayre de mal geni, vaja, no podia anar. Després, los colors tan mal casats, tanta pedreria y or!

—Oh! oh! quin balcó més distingit!—saltá en Riudabets sortint de sas abstraccions.—Això es *el palco real!*

—Gracias, gracias. .

—Don Tomás sempre tan amable—afegí la Montserrat, buscant ab una rialleta maliciosa dirigida á l' Albert, un aplauso á son talent.

Pero aquest contemplava la bullidora plassa per las elásticas escletxas que li deixavan los capets sedosos é inquiets, los flóchs y plomas y ombrelas de primera fila.

—No 'm digui amable, díguim just, Montserrateta. Miri, si nó, la plassa... Y, á propósit: ¿quan se desvesará de dirme don Tomás? Es qu' es prou, Montserrateta, qu' encare li fassi respecte! A vosté, una senyoreta tan ilustrada; jo, jo, que no faig respecte á ningú!

Tot lo balcó esclafí de riure, fins l' Albert, qu' aquesta vegada notá que la Montserrat s' havia colocat al costat seu y exagerava la passió de riure, clavantli miradas que volian dir: «¿Eh

que 'n es d' infelís? Tu y jo sols ho podém apreciar.»

—Ni 'n vull fer,—prosseguí don Tomás.—Oh, es que ni 'n vull fer; enténguinho be, senyoras, ni 'n vull fer! Qué ne 'n treu un de fer respecte? Ser temut y no estimat... Y jo, cabalment, lo que desitjo es amor, molt amor... *Que el amor es el consuelo de las almas bien nacidas*—com deya 'l poeta—... Després que, don Tomás, don Tomás, no se que 'm fá... ompla tant la boca! En la bona societat se suprimeixen los títuls, se procura ab diminutius aplanar la més petita vall que separa y encongeix la fraternitat. Això ja ho sab vosté, Montserrateta. Donchs ¿per qué no puch conseguir que 'm diga Tomaset, com totas las amigas? No es veritat, Sumpteta?

—Jo ho créch que té rahó en Tomaset—exclamá la gegantina pubilla. Y tot seguit, frisosa ja de rompre 'l foch, trencá dihent:—Y que no ho veuhen quí hi há á Casa la Vila? En Galcerán, lo seu sogre, 'l Gobernador... No 'ls veuhen? Qui sab si hi deu ser donya Isabel?

L' Albert no pogué contindres. Sos ulls escorcollaren lo balcó del Ajuntament, y, entre las autoritats, vegé á son pare accionar ab calor, mostrant al general las balconadas de gent del voltant, després la plassa esmaltada de coloraynas com un jardí, sorollosa com la mar.

—Eh qu' es poétich això?—feu la Montserrat, quasi á l' orella del jove.

—Molt pintoresch—mormolá ell.

—Y are! Donya Isabel á casa la vila?—exclamá una de las noyas Roig.

—Y per qué nó?—objectá tot desseguida donya Mercé.

—Si no hi ha més que senyors...

—Y qué faria si no honrarlos?—saltá en Riudabets.

—Oh, jo ho crech. Y ademés, que per la seva posició, pe'l seu talent, pe'l seu tracte, potser alli es hont li pertoca—afegí la pubilla, ab veu massa aspre y clavant una mirada á l' Albert qu' aquest cullí ab l' indignada sorpresa de qui 's sent una grossería.

—Psse!...—feu la Rodón.—Per' acompanyar al seu papá y al gobernador, no diré que no hi vingués... peró per lo demés, qué hi veuria aquí?

—Y es clar, una senyora acostumada á Madrid y á Barcelona, una senyora qu' ha viatjat tant per l' estranger... francament, no crech que puga trobar atractius en una festa de poble.

—Donchs jo tinch una idea ben diferent de donya Isabel—oposá la Montserrat, ab tó reptador—¿No es veritat, Albert?

Aquest se contentá de respondre arronsant las espatllas y llensant una mirada de llástima á son entorn.

—Tant meteix, si 's trobés entre aquest pom de flors...—insinuá en veu enmelada en Tomaset.

—Entre nosaltres!...

—Pobretas!—exclamaren las Ocas, ab veu hipócrita.

Y la Rodón afegí:

—Que no l' ha vista, Tomaset, á l' iglesia?

—A mí no se m' escapa res de lo excelent, senyora. Tampoch se m' ha escapat vosté.

—Y no ha notat qu' anava ab un vestit d' estar per casa?

—Ah, sí; un vestit de *negligé*. Aixó es molt elegant.

—No obstant— saltá la Tárrega, ab veu nerviosa—vosté, que per tal se té, hi anava ben estiradet, ab tot lo bó y mellor de sa calaixera.

Don Tomás se defensá, llavors, dihent qu' ell se referia als usos y costums de ciutat; aixó no obstant, regoneixía qu' en una vila, 'l dia de la festa major, no devia ferse altre que lo qu' ellas y ell meteix havian fet. Peró si donya Isabel havia patit una distracció, era molt perdonable.

Entre las enemigas de las Ocas hi hagué un altre moviment d' indignació. La Montserrat portá la veu, oposant en defensa de la Galcerán qu' aquesta venia delicada de salut, que devia estar encare fatigada del viatge y que, segurament, enfeynada per las criaturas y 'ls forasters, ni temps hauria tingut pera vestirse. Las demés senyoretas del balcó apoyaren la defensa ab moviments de cap é indirectas fortas.

Los ulls de las Ocas y de la Montserrat in-

terrogaren una volta més los del noy Merly. Peró aquest se resistia á pendre partit, mostrantse tancat en la més absoluta reserva. Interiorment, un mar de fel inundava son cor. Aquella discussió osada y mesquina sobre un acte tan inofensiu de la seva amiga, l' omplia de dolorosa sorpresa, li feya detestar una vegada més l' atrás de sos convehins, la meteixa simpatía que li manifestava la noya Montellá. Si ell parlava, diria desvergonyiments á dreta y esquerra. Lo mellor, donchs, era callar, mal que passés plassa de desagrahit envers la familia Galcerán, objecte d' aquella escaramussa. Son orgull se rebelava á fer actes y confessions devant d' aquella genteta. Mes, malgrat son determini, estigué á punt de saltar quan sentí que la Tárrega exclamava ab tó envalentonat:

—Donchs, veuhen, jo no m' hauria atrevit á presentarme al Ofici d' aquella manera, per por que la vila pensés que 'm dava de menos de lluhirhi lo poch ó molt qu' una té.

Y recalcá en lo possible las derreras paraulas.

—Qué vol que li diga? interposá la Montserrat, enardida pel foch del contrari y pe'l desitj de conciliarse una vegada més las simpatías del noy Merly.—Aixó sembla suposar orgullosa á D.ª Isabel. Perdoni, jo l' he tractada bastant, y d' orgullosa no 'n té res. ¿No es veritat Albert?

Peró l' interpelat havia eixit ja de la sala, plé d' un fástich y malhumor que las Ocas li llegiren á la cara. La pubilla hi quedá pensant. ¡Hum...!

—Orgullosa! Aixó sí que no—afegí en Riudabets.—Ja ho he dit un' altre cop, la senyora no es d' aquí, está malalta...

—Aném, per estar anémica... No 'm fassin riure...—objectá donya Mercé.—Potser no té 'l decahiment de forsas que jo tinch.

Y com vegés dibuixarse la rialleta de burla en totas las caras, s' encengué de debó y assegurá pe'ls seus Deus que, malgrat sas carns, sentia una flaquesa de forsas extraordinaria. Peró com l' incredulitat se retratava en tots los semblants y la corprengués la por de perdre la batalla comensada, s' asserená y ab to conciliador prosseguí:

—Be, peró, jo sempre dich: terra á que vas, usansa que hi trobas. No vull suposar que donya Isabel sia una orgullosa d' aquellas que ni ho saben dissimular. Res d' aixó. També la tinch tractada y may ho he notat. Peró, parlant desapassionadament, dihentho aquí, entre nosaltres,—y desitjo que no 's repeteixi á fóra,—la gent de ciutat, com que tenen més mon, saben amagarho tot mellor. La rebrán tan bé com vulga, li farán la gara-gara tant com vulga; peró aquí, dintre 'l cor, ¡uy, que 'n tenen de secrets! Si vosté vol descubrilshi, no 's fixi pas en las paraulas; examini 'ls actes.

—Ah! aixó sí—exclamaren las altras y fins en Tomaset, deixantse arrastrar per aquella enveja sumorta que suscita en los vilatans recels contra la gent de ciutat.

—Y aném á veure—seguí aquella, coneixent qu' ab son discurs duya camí de triomfar—¿qué tindria d' estrany que la jove Galcerán, filla d' un general. esposa d' un diputat y gran propietari, rica de sí com no n' hi ha cap més á la vila, relacionada ab lo bo y mellor de Barcelona y ab la noblesa de Madrid, instruhida en bons colegis, acostumada á un modo de viure que, no s' ofenguin, m' hi poso jo la primera, á un modo de viure que cap de nosaltres tenim, se dongués de menos, no diré d' alternar fins á cert punt, peró si d' intimar ab las vilaniuhencas? Jo li faig justicia, ho comprench; comprench que per aixó ha de baixar de nivell y es exigirli massa sacrifici.

Al arribar aquí, abandoná 'l balcó en Felipet, obligat á parar la conversa ab las noyas per haverlas distret la present discussió:

—Quin alét! Com las hi apreta!—feu á l' Albert, celebrant lo talent de l' oradora.

Peró l' Albert, sens obrir boca, se 'l mirá ab tástich, y passejantse sol per la sala, ab lo cap baix y ab fonda amargura, exclamá:

—Quina gent! quina gent!

Mentrestant la de Rodón seguia en lo balcó posant en jóch tots los ressórts de la seva eloqüencia y del enginy femení. Coneixia perfectament la fórsa de persuassió que té sobre 'ls demés la humillació propia, y per' aquest camí anava atrayentse á l' auditori y rodejant de prevencions ab tal habilitat la figura de donya Isa-

bel, que, fins sas majors admiradoras, quan se 'n adonaren, la vejeren com en un castell ahont sols podrian entrar si la castellana 's dignava fer baixar lo pont llevadís. Prou sabia la Rodón qu' aixís enlayrava á la rival, peró aixís també cavava 'l fosso d' aislament que de moment calia, la posava en situació d' esser envejada primer, arreu odiada, y comensava á reunir forsas enemigas pera empendre 'l siti y enrunar un dia 'l castell.

Los ánims vacilavan encare, quan la pubilla Tárrega, havent meditat prou sobre l' ayre de fástich ab que las escoltá l' Albert, per lo que fos, acudí al medi grosser de tirar á volar mitjas paraulas pera fer naixer sospitas calumniosas.

—Tu dius que 'ls fets son lo que descubreixen las intencions de la gent de ciutat,—interposá—Tant es veritat qu' are conjumino aqueix retrahiment qu' observém avuy en donya Isabel ab lo que 'ns deya aquell senyor ¿sabs? y mira si tenia rahó.

—Bé, no, aixó podria esser casualitat—feu la Rodón, sabent bé que no aludia á res, peró fingintse una vegada més possehida de la imparcialitat major —Jo alló no ho crech pas.

—Prou ho veurém. Jo no espero que vagi al cassino.

—Quan, avuy? Si que hi anirá, no hi té d' anar...

Y al arribar aquí, la trassuda enemiga, coneixent qu' intentar més, aquell dia, era expo-

sarse á ensopegar per corre massa, mudá de conversa, portant l' atenció dels oyents als demés balcons de la plassa, fent pronóstichs de lo que seria la professó y de cóm estaria 'l ball, y mostrantse, per incidencia, quan la conversa s' ho duya, la més benévola admiradora de donya Isabel y de tots los seus.

Mentrestant, la plassa bullia d' animació, los castellers feyan proesas de forsa inaudita qu' aixís oprimian los cors com promovian esclats atronadors de crits y picaments de mans, y en lo balcó del costat, lo bon senyor de Montellá, un vell de bona arrel, tan sá de cos com d' ánima, y candorós com un noy, deya molt convensut á l' Albert:

—Véus si n' es d' hermós aixó? ¡Quina pau, quina confraternitat! Aquí tothom se barreja en una sola lliga, vinga broma y fóra murmuracions ni etiquetas; la festa manté tots los cors alegres; tot es bona voluntat y puresa d' intencions.

L' Albert lo mirá un moment com si contemplés un boig.

VI

A las duas de la tarde, quan la familia Galcerán s' asseya á taula ab son hoste, la plassa de la Vila quedava deserta, havia cessat per tot arreu l' amohinador rebombori de la festa, y, per primera volta aquell dia, 'ls malalts y criaturas de bolquers dormian y 'ls pardals saltironavan tranquilament per carrers y plassas. La cridoria s' havia recullit dintre las casas, y al soroll aixordador, qu' avans promovian los are ajeguts timbals y grallas, havia succehit la vidrosa remor de plats y copas que trincavan sens parar, en mitj de las riallas de francatxela á que s' entregavan los vilaniuhenchs. Era 'l moment en que boigs y sabis, arruixats y prudents s' aprestavan á reparar las forsas perdudas, assaborint los plahers d' un suculent dinar de festa major.

—Ah! finalment reposarém una estona!—exclamá 'l gobernador, tot extenentse 'l tovalló en los genolls.

—Y no gayre temps, amich Dominguez,—respongué sonrihent don Pau, desitjós de promoure l' expansió qu' es lo mellor amaniment d' una taula de convidat.—Pensi que, á las sis, haurém d' esser á la professó, y no fassi pas propósit de dormir la mitjdiada, que no acabarém de dinar sense que 'ns amohinin las visitas, y al devant de casa tornin á sonar grallas y músicas.

—Prou m' ho figuro, prou!—digué 'l gobernador, servintse un plat de *purée de pésols* y donant á son company una mirada de conmiseració recíproca.

—Pobre Dominguez, no 'l deixarán reposar,—interposá donya Isabel, mentres remenava ab la cullereta lo plat de la nena que no volia deixarsel refredar per la minyona.

—Senyora, senyora, cregui qu' ho necessito! Vosté no sab quin' una me'n han jugada aquest dematí? ¡Pot pensar vosté com m' han posat lo cap després, á casa la vila! Sórt qu' un ja está fet á aqueixa eterna *chismografía* que brunz al entorn de tot gobernador. Sórt que lo que m' entra per una orella me surt per l' altra.

—Ja he vist á casa la vila quan se l' enduyan pels recons l' alcalde, 'l comandant d' armas, lo tinent de la Guardia Civil, l' administrador de correus, lo jutje... en fí, tots los qui m' han

amohinat á mí primer—digué don Pau. Y comensá llavors á pintar graciosament á son amich la ridícula escena del despido d' aquellas autoritats quan volia parlarli á solas.

L' expansió aná prenent peu ab aquella progressió rapidíssima que res logra com la familiaritat d' un dinar, y derrera la relació de don Pau, plogueren descripcions dels epissodis divertits qu' havian ocorregut als tres homens públichs qu' ocupavan la taula. Lo gobernador, que, quan s' hi llensava, manejava com ningú 'l llápis del caricaturista, descrigué ab tals toquets la recepció de qu' havia sigut objecte aquell matí, que produhí en tots la major hilaritat. Tocá arreu 'l torn al exámen del artificiós panegírich de Sant Joan qu' havia pronunciat en castellá enmidonat, un predicador foraster, y parlant en sério, hagueren de convenir los comensals en que Vilaniu tenia l' extranya habilitat que se li atribuhía pera celebrar solemnes funcions religiosas. Lo que no podia admirarlos com als vilaniuhenchs, eran l'orquesta de'n Metus ni las veus de nas dels cantors, tan difícils d' escoltar sens' esgarrifansas com de remembrar sense ganas de riure pera qui tingués l' oído un xich educat. Lo senyor Dominguez probá, ademés, que s' havia fixat molt en las noyas de la vila, elogiant la bellesa de las duas ó tres que sobresortian per aquesta qualitat, y qu' havia ja ullat també 'l general, desde 'l carrer, quan eixian de l' iglesia. Per últim, seguint lo gobernador la

revista de sas impresions més graciosas, l' emprengué en descriure las duas senyoras que més li havian cridat l' atenció per llurs figuras y enfarfegat vestir. Una d' ellas, alta com un estrenyinador, escollarada, espatlluda y ab certs rasgos que recordavan á la geganta de la vila, resultá ésser la pubilla Tárrega. Deya de l' altra, qu' era grossa, de cara rodona com un girasol, y que li havia donat pena ab son afany de comprimirse l' exhuberant musculatura que li rebotia per tot arreu en forma d'embutifarraments. Y al fer aquesta descripció, prou realista pera imaginarse una figura digna del cisell de Churriguera, acompanyava encare la frase ab uns moviments de má, semblant pinsarse las parts del cos que descrivia, com si volgués inflárselas en la mesura que l' imaginació se las representava.

—¡Oh! no sigui cruel aixís, Dominguez, no sigui tant cruel—exclamá la Galcerán, rihent á desdir com los demés—vosté está fent la caricatura de la flor y nata de l' elegancia vilaniuhenca.

—¡Ah! es la dona de 'n Rodón á quí 't descriu ara—cridá, entre rialla y rialla, don Pau, qu' havent ignorat sempre las aspiracions de la pubilla no 's fixá tant en la descripció d' aquesta.

—Y prou que ho sé. Per Déu, Dominguez, vosté es temible! Y dispensi, no s' hi ha fixat prou bé: la Rodón es grossa, peró es guapota, molt fresca y té molt bons ulls.

—Senyors—continuá 'l gobernador—jo no sé qui son; per lo tant no tinch ánim d' oféndrelas. Descrich lo que m' ha fet més gracia; perque, francament, al veure primer aquella gegantessa espatlluda com un penja-robas, y després l' altra, que no dubto será com vosté diu, peró apagesada, totas duas tant plenas de pretensions y posturas, he hagut de fixarmhi forsosament.

—Ah, ja sé, ja sé quí vol dir—saltá 'l general.—Son unas que'l síndich m' ha fet mirar ab uns *gemelos* desde dins de Casa-la-Vila, presentantmelas com los figurins de Vilaniu, unas qu' eran á casa Montalbá... ó Murallat...

—Cla! cla! clach!—feu lo matrimoni Galcerán al sentir la disbaratada tergiversació del seu pare.

Y aquest seguia dihent:

—L' una duya un sombrero ab un aucell gros com un lloro, ¿no es veritat? L' altra, aquell fardo de *pa-de-pessich*, me sembla qu' anava ab un sombreret petit com una gorra de quartel xata, que li exagerava desmesuradament la seva cara de pá de munició. ¿Son aqueixas?

—¡Exactament!—feu lo gobernador.

—Peró per Déu—repetí donya Isabel—no se 'n rigan aixís, pobras senyoras! Tingan en compte qu' aquí no veuhen, que no poden comparar, que no poden educar lo gust. ¿Qué dirán vostés de mí mateixa, quan fassi tres ó quatre anys que visca aquí. Jo seré com ellas; jo 'm ornaré com ellas.

—¡Com ellas! Per la Verge dels Dolors, no digas disbarats, sinó t' arranquém d' aquí tots—exclamá son pare.

Y, mentrestant, seguian encare rihent com boigs.

—Vostés, els homes, no saben que res desfigura tant com anar descossada; que res afavoreix tant com una cotilla ben feta. Aquí (vaja no riguin aixís, escóltinme un poch) aquí, com en tots los pobles, lo desitj de la comoditat se sobreposa al del benveure. Es ja corrent l' anar horas y horas descossadas las senyoras; s' abandonan y, quan voldrian remediarho, lo cos ha perdut ja tota la gracia. Lo meteix me passaria á mí, si 'm deixés portar per l' exemple. Vaja, no sigan tant mofetas. ¡Mirin, mirin, com s' hi han fixat!

—¡Oh! y 'l papá—interposá don Pau—fins se las ha contempladas ab unas ulleras, cregut que anava á veure unas divinitats.

Y tots s' entregaren novament á riure, menos donya Isabel que reduhí á indulgent rialleta lo que 'n los homens era ja convulsió histérica difícil de dominar.

—Resulta de tots modos que vosté, Isabel, regoneix, com nosaltres, que las tals son duas estranyesas.

—A poch á poch; no he confessat tal cosa—respongué l' aludida, fent morir de riure á sos oyents al véurela embolicada en la lógica conclusió de son contrincant.

—Bé, vosté es massa indulgent pera fer confessions d' aquesta classe; peró si poguessem penetrar dins de la seva ánima... En fí, vosté ha dit prou pera que nosaltres, descartant aqueix crit de sa hermosa conciencia, hi poguém llegir una completa confirmació del meu parer...

—Ahir, deya vosté qu' es tant difícil llegir en l' ánima d' una dona com en un paper tirat al fons de la mar agitada.

—Senyora, jo parlava de la dona tipo, no de la dona-ángel.

En aquest moment, lo criat, qu' entrava portant en l' ayre una gran plata sobre la qual jeya un hermós llus á la *mayonese*, anunciá á don Pau la presencia del ball de Bastonets que passava la capta.

—Es veritat—feu l' hereu Galcerán.—Ja comensa 'l llevant de taula. Mira, demunt del escriptori trobarás un paquet de mitjos-duros; que la Queta 'ls vaja distribuhint á tots. No 'ls feu pas entrar; que 'ns deixin dinar en quietut.

En Pepito y l' Anita escoltaren aixó obrint uns ulls com unas taronjas, y acabaren fent un patarrellet que hauria ben prompte esclatat en plorallas de no adonarsen la seva mamá.

—Y no 'ls privis d' aqueix gust—digué l' avi, al notar que la mare 'ls estava amanyagant pera convence 'ls de no ésser exigents.

—¿Qué tenen, pobrets?—preguntá 'l gobernador.

—Res, res, feren los pares.

—Sí—replicá l' avi—Jo li diré, Dominguez, lo que tenen. Ara anirán venint comissions de las comparsas y balls de tota aquella moxiganga que vosté ha vist ¿sab? Y quan las pobres criaturas voldrian contemplarlas de prop, lo seu pare dóna ordres perque 'ls despatxin allá fora.

—¡Y tenen rahó las criaturas! Donchs no ploréu, fillets; jo só 'l senyor Gobernador, y jo *ordeno* y *mando* que las comissions entrin aquí. *Señor diputado, revoque usted la órden en obsequio á la honra, á la altísima honra que recibe usted de tenerme á la mesa.*

—¡Bravo, bravo!—cridá l' avi picant, de mans.

Don Pau revocá l' orde, los dos nens se xuclaren en dins las llagrimetas tot regalant en cambi rialletas aixeridas, y desde aquell moment comensaren á desfilar de tant en tant, per aquell menjador, parellas y més parellas d' homes ja vells, ja jovenots, tant extravagantment disfressats com pot concebirlos lo cervell en desvari.

Avans d' entrar se sentia una veu grossa y fonda que desde l' escala cridava, «Ave María» ó «Qui há assí?» y apareixian arreu, ab una safata á la má, sembrada de monedas d' argent y coure, los estranys pidolants. Es cert que desde aquell moment los comensals degueren contenir la franca expansió á que s' havian entregat; peró 'l nou espectacle valia ben bé aquest sacrifici. No hi há guardarropía de teatre que puga subministrar una combinació tant estrafalaria

de pessas de vestir, ni lograria 'l més consumat caricaturista idear jamay monstruositats y anacronismes com los que conseguian candorosament aquells homens al disfressarse. En mitj del trastocament de sexos, épocas y colors, se descubria ademés aquella propensió á exagerar la caracterisació dels personatges que 's nota en la comparseria de tots los teatres de la terra, y no era menos divertit observar cóm predominava 'l desitj d' accentuar, fins ab la postura y las miradas, los papers d' home terrible. Aixís, quan apareixian al menjador los trabucayres de Serrallonga, ab las mantas manresanas, la faixa enrestellada de pistolas y punyals, y 'l rostre emboscat dins de barbassas negras y embulladas, cenyit ab un mocador fosch y la barretina roja 'l cap, deixant entreveure sota 'l bras la boca del trabuch, la primera impresió era per esferehirse; y quan los comensals fixaren en aquells rostres la vista, lluny de trobarhi una mirada riallera hi descubriren la més cómica crudeltat. Altre tant observaren al rebrer al butxí dels *Embozados de Madrid*, vestit de negre, ab capeta á lo Felip II, y ab un barret del temps de Felip IV, sota de quals alas guspirejavan dos ulls ferrenys y amenassadors. Devant d' eixas figuras, que despertavan l' hilaritat dels senyors y de la meteixa donya Isabel, los nens s' arrimaren á la mare, com dos pollets esporuguits á la lloca, y de gosar, haurian demanat al Gobernador la reposició de l' orde en obsequi d' ells revocada.

—¿Qué no us agrada aixó?—digué 'l general.

—A mi m' agradan l' Enjaneta y 'ls Bastonets —respongué en Pepito, ab accent mitj afligit.

—Jo no vull *papus*—exclamá, quasi plorant, la nena.

—¡Ba! ¡ba! ¡ba! ¡*Vaya* un valent!—feu lo general, redressant cómicament lo cos y empunyant lo ganivet pera acompanyar sas paraulas ab copets sobre la blanca estovalla —Mira, Pepito: l' home no ha de tenir por fins que 's veu lo cap á quatre passas. Quan serás gran, jo t'ensenyaré á tirar tiros, á esgrimar lo sabre, á matar homens, y durás uniforme y serás general com l' avi. ¿Ho voldrás ser?

—¿General? Sí — respongué 'l nen. Peró prompte, ab ayre d' esgarrifat, preguntá á sa mare, á cau d' orella.

—¿Qué n' ha mort l' avi, d' homens?

—Nó, fill meu—li respongué donya Isabel, desitjosa de restituhirli la calma y esborrar de son cor ignocent la repulsió qu' hi naixía contra l' avi. Y pera completar sa obra, feu un signe al general, en demanda de que mudés de conversa.

Mes no calia. En aquell moment entraren al menjador dos homens ajegantats, que feren altra vegada arraulir las criaturas al entorn de llur mare.

L' un portava sabatas de sivella, pantalons de quadrets blanchs y negres, casaca y jupa de seda verda, brodada ab ramatjes y flors de colors vius,

çamisa de pagés subjectada al coll per un mocador carmesí nusat á la marinera, un barret d' *incroyable* del que penjavan duas patillas de crin mal enganxadas en la rostollosa cara, una gran xeringa penjada á l' esquena, y, á la má, un paraygua enorme, de color de foch. Son company, qu' era un pagés moreno, de cara xuclada, gravada y plena de sechs y arrugas porosas, sobre las quals destacava, com lo pich més culminant d' aquell rostre montanyós, un nas extranyament conformat, anava disfressat de senyora, produhint un efecte tant més monstruós, quant més l' home s' esforsava en imitar los moviments femenins pera fer riure. Per gran sórt, derrera d' aquestas horribles caricaturas que tingueren en tremolosa suspensió l' esperit dels nens, cridava l' atenció dels comensals un alegre soroll de cascabells qu' anava atansantse. Promovíanlo dos xicots de mirada franca, cara oberta y arrebolada per la rojor de la joventut robusta. Cenyíalshi 'l cap, en forma de diadema, un mocadoret de colors rosats que, demunt de l' orella esquerra, sostenia un ramet de clavells; un ample justillo de vellut blau guarnit de cintas y cascabells y tallat al devant en forma roma com las zuavas, cavalcava sobre 'l fondo blanch de la estufada camisa que 'ls hi cobria 'l pit y brassos. Una faixa de seda carmesina, saragüells igualment blanchs y camalls també de vellut, tatxonats de cascabells que descansavan en l' entortolligada veta color de rosa de las esparde-

nyas, completavan aquella vestidura oriental, sorollosa y alegre. Eran del ball de Cercolets.

No havian, aqueixas duas figuras d'idilì bucólich, recullit lo donatiu de mans de don Pau, qu' entrava ja en lo menjador, tot endressadet, estirat y ab cara de pasqüetas don Ramon Merly.

—A bon' hora, á bon' hora, don Ramon!... Acóstali una cadira. Bé... vosté beurá una copeta de champagne y 'ns acompanyará á postres.

—Gracias, gracias; no s' incomodin sobre tot. Jo ja he dinat y he fet també 'ls meus trinquis. Perque, ja ho veurán, á casa també haviam de celebrar un xich la termenació dels estudis y arribada del meu fill... Ab aixó, dispensin; los hi estimo la voluntat, pero no pendré res... Nó, noy, nó; no 'm portis copas ni plats.

Y mentres feya tan feixuch compliment, s' aixugava ab lo mocador de seda la venerable calva, llavors vermella y brillant com un paladar postís.

—Es precís—digué don Pau—qu' aquí refresqui l' arribada d' aquestos senyors y la nostra instalació.

—Té rahó, don Pau, té rahó! Vinga la copa, donchs.

Y l' home, tant pera complaure á son ídol, com pera seguir l' impuls de son ver entussiasme, s' entaulá y menjá postres y begué vins y licors, sens pensar en lo risch d' un patatús á que l' exposava sa complexió evidentment apoplética.

—A dalt hi há 'l senyor Rector—digué arreu lo criat.

L' hereu Galcerán, fent un gesto de contrariat, s' aixecá.

—Ja veurá, don Pau—saltá 'l vell Merly, aixecantse al meteix temps y posantli la má á l' espatlla pera detenirlo.—Jo m' he apressurat á venir, ja pensant això: vostés acabin de dinar ab calma; jo ja ho he fet; déiximel rebre á mí. Are, això será una professó feta de gent.

—Peró...

—No hi ha peró. Déixim fer; acabi vosté entretant son fet, home.

—Y té rahó don Ramon—digué 'l general—Are acabém de dinar en pau. Ja pujarém després.

Peró don Pau no 's podia deixar convencer, tractantse del senyor Rector, ja per l' autoritat que representava, ja pe 'l afecte particular que duya á 'n aquell sacerdot, company de proesas y caritat ab lo difunt don Joseph durant lo cólera del 65.

Bén prompte, autoritats, pretendents, amichs y aduladors anavan compareixent á casa Galcerán, demanant, uns per aquest, altres pe 'l gobernador, altres pe 'l general, y promovent tal renou de cadiras y passos al entrar cada nou personatje, que, desde 'l menjador, semblava que hi hagués doble gent. Vergonya á perdre, donchs, las personas en obsequi á las quals feyan las visitas tingueren d' acudir á la sala,

deixant pera mellor ocasió lo bon sobre-táula, que 'ls hi prometia més gustos que 'l meteix dinar.

La profecía de don Pau se cumplia al peu de la lletra. Al bull de visitants qu' anava invadint lo primer pis s' hi afegía are l' atabaladora maror que crexia ja en la plassa de las Monjas. Ni donya Isabel pogué parar en la cadira, qu' al sentir los nens l' arribada de las músicas comensaren á remoures ab frisansa y á estirarse 'l tovalló pera corre á la finestra. Y no bastava l' amatent solicitut de la mare y la cambrera; cada segon era pera aquells argentvius, una hora. Com picats de la tarántula, 's regiravan sobre si meteixos y descendian de las tronas, agafats com unas monas al barrot, impedint aixís que se 'ls enllestís tan depressa com volian.—¡Qu' us hem de rentar la cara, qu' us hem de rentar las mans!—Cá! Quan se vejeren á terra, d' una estrebada arribaren á l' ansiada finestra.

—Vájisen á dinar; ja 'ls hi tindré conte—digué donya Isabel á la cambrera, corrent derrera sos fills.

Al arribar á la finestra, desembocava la gent á remadas y, entre ella, las grallas y'ls castellers. Aquestos vingueren á reunirse al peu de la porta de casa Galcerán. Donya Isabel, al meteix temps, no s' entenia de visitas. Y mentres tota la gernació de la plassa anava espessintse, y 's poblavan los balcons, y 'ls xicots del carrer es-

calavan los arbres, los fanals y las reixas més baixas del convent, únich edifici que permaneixia fret é indiferent á la festa, en lo rotllo dels castellers se disputava y gesticulava ab extraordinari calor. Totas las miradas y brassos dels contendents s' endressavan á un home petitó, magre y nervut que, per lo que 's veya, no 's deixava convencer. Era en Llebreta que, contra 'l parer de la gent del ofici, s' empenyava en pendre part al castell que 's preparava.

—¡Que 'ns comprometerás, que 'ns farás caure, tú no hi estás fet!—li oposavan, assi y allá, 'ls castellers, empenyentlo á fora ab sos brassos nervuts y arremangats fins al colze. Peró l' idólatra d' en Galcerán permaneixia ferm com un pilar de ferro clavat á terra, y del propi modo que resistia las embestidas son cos, repel-lia son esperit las observacions. L' entussiasme li prometia forsa, valor y agilitat; ¿per qué no ferlas jugar en honor de son amo com lo cor volia?

—Amunt donchs—digueren los més oposats, veyent que no hi havia medi de doblegarlo.—Peró ¡ey! anirás á *tercers;* que ni per l' alsada, ni per la forsa servirias pera primers ni segons.

—Bé, aniré á *tercers;* peró amunt. ¿Quin castell farém?

—Lo de tres pilans de nou.

Y redoblaren los timbals, emprengueren las grallas la tonada característica y arreu se vejé agarbonarse una munió d' homens en cos de camisa dintre y fora del triángul que formavan

los tres *primers*, separats entre sí per la llargada del bras qu' apoyavan al coll dels que feyan de *crossa*, y enllassats per las urpas que mútuament se clavavan més amunt del colze.

Los tres personatjes de casa Galcerán, rodejats de tots los de la vila, ocuparen bén prompte 'ls balcons del primer pis, aixís com las finestras del entresol las senyoras y senyors qu' anavan á dar la benvinguda á donya Isabel. Tota la concurrencia de casa Montellá, inclós las senyoras de la casa, compareixian are á oferir sos respectes á la primera senyora de Vilaniu. Donya Francisca y son fill que, malgrat las repetidas instancias del vell Merly, havian diferit fins á aquesta hora 'l visitarla, arribaren poch després de fer sa estudiada introducció don Tomás Riudabets.

—Mira—digué la Montserrat á la Delfina Roig—las Ocas no hi son. Quina diplomacia, eh? Ni saber amagar la rivalitat als ulls de donya Isabel.

Y veyent que l' Albert era á la finestra qu' ocupavan aquella senyora, 'ls nens y donya Francisca, se 'n hi aná, tota determinada, pera desferse en obsequis y posturas ab las duas mamás. Mes aquestas prosseguiren aviat la trencada conversa que girava sobre 'ls síntomas que donya Isabel sentia.

—No tingui por, no tingui por—saltá la senyora Merly—aixó es lo rovell del ou; aqui 's curará.

Mentrestant, lo castell anava fentse al ritme acompassat de la gralla qu' ab sa veu nassal ensordia la maror de la multitut. Donya Isabel, no feta al espectacle, s' esgarrifá de veure com anavan creixent aquellas perillosas columnas d' homens, y 's tirá enrera. Llavors la Montserrat invitá á son amich á ocupar aquell buyt.

—Vingui aqui, Albert, vingui: vosté y jo no tenim por. ¿Quins nens més bufons, eh?.., Sembla qu' está molt trist, Albert; aném, home, no plori, ja la tornará á veure aviat. Y si no ja correrá la carteta.

L' Albert sonrigué de tan vulgar brometa, escabullint lo cos ab duas ó tres frases curtas. L' embafagament d' aquella noya comensava á molestarlo de debó.

Peró de sobte 's sentí aquella nota estrident y llarga ab que la gralla anuncia la coronació del castell; tots los caps s' abalansaren á fora pera contemplarlo; donya Francisca y la Montserrat empenyeren fins á la finestra á donya Isabel. Lo castell estava realment fet; l' *enjaneta* havia arribat á escalar aquella torre oscilant y buyda, formada no més que per tres pilans de set homens cada un entre si enllasats per lo frévol encreuhament dels brassos, y damunt l' esquena del aixecador, qu' estava ajocat sobre 'ls *setés*, aletejava y en senyal de triomf tirava al públich lo doblegat mocador ab que cenyia son ros capet l' enjaneta. La plassa en pés doná un crit d' alegria, tots los cors s' aixamplaren, atroná

l' espay un aplauso universal..... Peró quan l' enjaneta se deixá lliscar sobre 'l seté pera comensar son descens, se desballestá un pilar, lo castell tremolá en horribles contorsions y, de sobte, s' esfondrá en horrenda confusió de brassos, camas y caps com atrets per xuclador invisible Un udól tremendo d' espant acompanyá la súbita cayguda. Derrera l' udól callá en sech la gralla, y 's sentí la discordant remor de crits aislats, plors de criaturas, xisclets, comentaris y protestas que trencá, de sobte, un nou espetéch d' aplaudiments. Al ensorrarse la torre, 'l públich d' abaix havia rebut ab los brassos á tots los castellers; níngú s' havia fet mal. Sols lo bon Llebreta, causant involuntari del desastre, 's retirava de la plassa, capulat d' ossos y ab lo cap moix.

Entre las personas acostumadas á veure castells aquel ensorrament serví encare de distracció. Ja sabian que 'l públich es amatent á aixecar los brassos, que 'l casteller estimbat cau aixís en un llit de flonjíssimas mollas sense rebrer dany, y contemplaren ab fruició estética l' efecte grandiós d' aquella enrehimada d' homens fendint los ayres.

—¿Han vist qu' hermós?—saltá la Montserrateta.—Sembla la cayguda dels ángels rebelats al infern.

Mes donya Isabel, no avesada al espectacle, sentí tota la esgarrifosa ilusió d' un gran desastre, una fonda conmoció li gelá la sanch, y

caygué en basca. L' esglay durá, no obstant, pochs minuts; era un senzill cubriment de cor. Peró hi hagué per la casa corredissas intempestivas, los nens ploraren, algun oficiós pujá á grans gambadas la nova al primer pis, portantsen derrera seu á don Pau, al general, á tota la concurrencia; un criat corregué á la farmacia á cercar medicina de sustos, y, en fi, s' armá tal y tan inútil terratrémol que las anadas y vingudas, los crits y 'l renou apenaren fondament á la ben prompte retornada senyora, sense que servissen absolutament de res més.

Los visitants ocuparen altra vegada balcons y finestras, atrets per la gralla que tornava ja á refilar. Los castellers, picats del amor propi, realisaren llavors ab éxit complert una proesa inaudita, un miracle assombrós de forsa y equilibri: feren l *espadat de sis*, comensat al revés, per l' *enjaneta,* y devent, per consegüent, aixecar á plom la cada volta més llarga columna pera assentarla á las espatllas dels que successivament l' anavan aumentant d' abaix á dalt. L' espectacle d' aquest esfors titánich que revelava quant pot la frévol máquina humana á un crit de la voluntat, exaltava l' entussiasme públich fins al deliri. Peró donya Isabel, pera qui 'ls alardes de la forsa bruta no reunian cap atractiu, se quedá en lo canapé de la saleta, rodejada de sas entenimentadas amigas, fins qu' abandonaren la plassa 'ls castellers.

Fora aquestos, tornaren encara á lluhir las

habilitats totas las dansas sota aquells balcons, ocupats tan sols á estonas per la jovenalla d' abdos sexos que no trobava lloch més apropósit pera explayar suspirs y miradas d' amor. Prou s' esgargamellavan los actors dels balls que tenian parlaments, prou s' acaloravan ab salts y cabriolas y combinacions coreográficas los dansadors de las comparsas idílicas, prou tiravan y més tiravan carretillas los Diables; llurs esforsos eran incapassos pera retenir en los balcons á la gent com cal, gayre estona. Entre eixos jochs y las portentosas proesas dels castellers hi havia pe 'ls vilaniuhenchs la desigualtat d' atracció que tindrá sempre l' obra de tot un poble, alló que revela forsa y valentía, qu' encadena la mirada y penja d' un fil l' esperit, sobre lo que sols distreu los ulls y fa riallejar l' ánima. La meteixa plassa s' havia ja aclarit tant, que sols presentava, aquí y allá, clapas de gent, y al mitj d' ella podia 'l pirotécnich fer la roda y la llarga reguera de pólvora pera la tronada, sense més embarás que las collas de xicots que 'l contemplavan moventse á son compás y entrebancantlo distretament.

L' hora de la professó anava així acostantse, 'l sol s' escorria parets amunt ensemps que la fresca marinada comensava á rutllar los domassos y cobrellits qu' apareixian pe 'ls balcons, y las criadas, ab la regadora á las mans, extenian, demunt la pols del carrer, un tapís de madeixas d' aygua que 's teixian entre sí fins á

formar aquell llens de tinta neutra que suavisa la llum y convida á passejar indolentment. Comensavan á passar homens rigorosament endiumenjats, ab atxas, y alegres comitivas de noyas enflocadas; y, trencant la remor somorta que las músicas allunyadas enviavan á la plassa, 's sentian las peresosas batalladas de la campana grossa que cridava á reunió.

Gracias á aquesta senyal, comensá á desfilar la concurrencia del primer pis.

En quant al entressol, ningú pensá en anarsen, tret de don Tomás que, ja cansat de las flors d' aquell jardí, volgué fer la papallona per un altre. Al baixar lo general, quan l' accident de la seva filla, aquell *petimetre* estantís li endressá tres ó quatre frases banals á fi de guanyarse la seva amistat; peró encaparrat lo bon pare ab lo que ocurria no 'n feu atenció, y l' altre restá tot encorregut. Per altra part, entre dematí y tarde, havia apurat ja la conversa ab aquellas noyas que li distreyan molt sovint los xitxaretlos. L' Albert, á quí acudia quan se veya posposat, li responia, segons sa costum, en termes curts y aixuts. Donya Isabel, amohinada per lo tragí de tot lo dia y afadigada d' aquellas visitas sempiternas, no estava tampoch tan expressiva com altras voltas. Lo mellor era, donchs, anarsen á buscar á la pubilla Tárrega y la jove Rodon, reynas encare de la moda vilaniuhenca, que l' atenian més y que, potser, potser, no anavan aquell dematí tan desencamina-

das en llurs suposicions. Una ocasió magnífica se li presentava pera dissimular son ressentiment y justificar una retirada que no estranyava á ningú sino á ell meteix. Donya Rosa Montellá havia d' anarsen á casa pera rebre ab son marit á qui honrés llurs balcons, y com las noyas desitjavan quedarse ab donya Isabel, y aquella senyora hauria d' anarsen sola, ell, *model irreprotxable d' amabilitat acaramel-lada*, s' oferí á acompanyarla.

—*Todavia quedan caballeros en España, señora*—digué á donya Rosa, tot oferintli 'l bras, ab una postura de minuet, al replá de la escala dels Galceráns. Y forjantse judicis y més judicis temeraris, una volta lliure de la bona senyora, endressá sos passos de tremolor caduca cap á casa Rodon.

VII

Los balcons de donya Mercé, situats al carrer Major, punt excelent com dels més céntrichs, estavan també admirablement concorreguts, si no de vilaniuhencas, de forasteras. Las enemigas d' aquella senyora suposavan qu' ella y son marit los havian ofert á quants forasters havian pogut, vingués ó no á tom. Peró era l' enveja que retallava. Lo cert es que la Rodón tenia la casa plena de gent com cal, á la qual ajudava á instalar la Sumpta, allí present desde primer' hora.

Abdúas amigas estavan contentíssimas de l' escaramussa d' aquell matí, sobre la qual conversavan llargament, solas en un balcó, quan vejeren ab sorpresa entrar al senyor Riudabets.

—Oh!—feu donya Mercé, estrenyent la má del conco.—Quant de bó per aquí, quan de

bó! Si he d' esserli franca, la veritat, Tomaset, no l' esperava pas.

—Y ja veu que 'm feya injusticia, Merceneta —respongué, tot tou de veures desitjat.—Quí sab si á la fí...

—Peró no era á casa Galcerán?—interposá l' esprimatxada pubilla, ja present y ansiosa de tallar casacas.

—Sí senyora, sí; pero si allí hi hagut una tragedia!—s' apressurá á respondre, emploricant la veu, 'n Tomaset.

—Una tragedia! Cóntins, esplíquinsho, ¿qué ha sigut aixó?—feren abdúas, fingint ignorar lo que ja sabian, lo que s' havia escampat ja per tota la vila y comentat en tots sentits als deu minuts d' haver eixit de casa l' apotecari l' oficiós criat.

Y aquell vell ressentit descrigué l' accident de donya Isabel, carregant la paleta de colors tan vius com li permeté sa excitada imaginació. Mentrestant, sas oyents se banyavan en aygua de rosas. La disposició d' esperit d' aquell infelís era la més favorable pera ferlo instrument de la calumnia qu' un moment avans havian inventat las duas.

—Qué diu ara? qué diu? ¡pobre senyora!—feu la de Rodón ab tó de mal dissimulada burla.

—No té donchs fatxa d' esser tan sensible. Bah, gent de ciutat! Posturas! ¿no ho creu aixís, Tomaset?—digué la pubilla, abaixant la veu

per las forasteras y tornant á formar rotllo separat ab sos interlocutors.

—Qué volen que sia! Pse!... Pamplinas de criatura contemplada,—afegí á mitja veu lo narrador, arquejant las cellas y rodant lo cap á truco d' ensenyar la magricia de son coll, veritable masó de bordons de contrabaix embolicats en pell de gallina que, si en la posa natural amagavan encare bastant lo coll postís y l' enmascarada *perilla*, una petita contorsió 'ls posava llastimosament de manifest.

—Ja veurán, ja veurán. Hi há naturals que no hi poden fer més... cal no ser injustos—replicá, seguint la seva mónita, donya Mercé.—Ademés, segons diuhen, está tan malalta...

—Y qué naturals ni malaltías! Pamplinas, heusho aquí tot!—digué la Sumpteta.

—Res més, senyoras, res més; si jo ho he vist. Encare afegiré qu' estich ab vostés; es orgullosa, sí; es orgullosa, y 'l general, lo seu pare, també.

—Ah, li ha parlat vosté?

—Sí, peró pocas paraulas; perque, ja ho saben: devant d' un estirat, jo ni un ciri.

—Senyoras, senyors, los gegants!—cridá, desde 'l balcó, una senyoreta forastera.

Y llavors se trencá la conversa. Donya Mercé cridá á son marit y al pubill qu' estavan en la sala del derrera, molt entretinguts parlant de política.

—No tingas por, Joanet, las nostras donas

han de gastar; deixa que la Sumpta gasti... Tu sempre ab mi: jo 't faré home. Deixa que 'ls nostres sigan poder.

La senyora 'ls va empenyer cap al balcó hont eran la pubilla y D. Tomás, pera que poguessen enrahonar tots més lliurement. De quan en quan ella ja daria una mirada als forasters y 'ls hi faria la gara-gara. No obstant, una cosa la tragué del balcó, apenas havia guaytat al carrer:

—Pepet, Pepet, sabs lo qu' estava pensant? Qu' hauriam de donar refresch á aqueixos senyors. Al café d' en Manelet han fet gelats.

—Vatualisto! ¡Cóm no hi hem pensat avans! —esclamá en Rodón pegant un cop de taló á terra.—¿Y com ho sabs que hi ha gelats?

—Are n' he vist passar duas grans safatas cap al carrer de Santa María.—Y com vejés qu' en Pepet no hi donava, prosseguí:—¿Encare no ho endevinas, home? A ca 'n Galcerán ¿ahont vols que vajen per allí?

—Ah, sí, sí, cuyta, cuyta que 'n portin. Pero femho bé: no 'n digas res á ningú fins que 'ls tinguém. No t' esposis á un xasco.

La flaca d' en Rodón era precisament ferse sempre bocadas de rich y espléndit. ¡Com diantre no se li havia ocorregut lo del refresch! Ca, si parlant del gobernador y d' en Galcerán... ¡Malviatje!... Ves quin paper s' exposava á fer are!

Y tot malhumorat, s' atansá á sos amichs,

enrotllantse nerviosament entre 'ls dits la cadena del rellotje. Justament en Tomaset, á prechs de la pubilla, contava altre cop l' escena del desmay de la que pogué gaudirse aixís en Rodón.

Pero la llarga corrúa de moxigangas, precedida d' un *espadat de cinch,* comensava á desfilar per sota 'l balcó als atronadors desconcerts de grallas y músicas. En Tárrega s' abocá á la barana cridant á son costat al inseparable Rodón. La pubilla quedá entre aquest y don Tomás, quí, pretestant poch lloch, s' aprofitá acostantse á la seva vehina tant com pogué. «No convé fugirli 'l cos are—pensá aquesta—més val enllepolirlo.» Y son temperament d' histérica acabá d' esvahirli aviat la primera repugnancia, fins al punt de que, al cap d' una estona 's sentia afalagada per las guspiras que llansavan los ulls d' aquell vellot. Mes la reaparició de donya Mercé obligá á la parella á separarse pera que la primera ocupés lo lloch del galant. Don Tomás, llavors, restá á segona fila, encés com un perdigot, abalantsanse á la menor escusa sobre la tova espatlla de la Rodón. Abdúas amigas se parlaren á l' orella, esclafiren á riure y, un cop serenas, se giraren d' esquena al carrer, fingint prosseguir la conversa:

—Sabeu que penso?—saltá la pubilla, mossegantse 'l llavi al veure la perturbació de don Tomás.—Que tot aixó confirma lo que tu 'm deyas, Joanet.

—Jo?—preguntá 'l pubill ab sa veu esquerdada.

—Sí, tu. Que prou es ben cert que donya Isabel ha vingut de mal grat á instalarse á Vilaniu; prou es ben cert qu' avans han tingut disputas ab don Pau, y que 'l general es aquí pera ferli companyía un quan temps, á veure si s' aclimata.

—Això 's diu?—preguntá en Tomaset, com descubrint nous horisonts.—Y afanyós de captarse la mellor voluntat, afirmá tot seguit:

—Ah! prou es bén cert, prou es bén cert!

—Hi ha més de dos anys que morí 'l vell Galcerán:.. Don Pau prou hauria vingut més aviat—mormolá donya Mercé, mossegantse un dit en actitut meditativa pera amagar mellor la rialla. Y com girés la cara al carrer,

—Te compte!—saltá en Rodon pera evitar á la seva dona que li fessen mal las altíssimas banderas de gremis y germandats que passavan tremolant en brassos de pagesos vestits ab gambetos.

—Y bé dona, dos anys enrera aquell senyoret ¿sabs? encare no era aquí—interposá la pubilla Tárrega, arrancant una rialla de la seva amiga, que D. Tomás no pogué compendre per que no veya encare ahont anava 'l tret.

Y la pubilla esbombava la mentida, ab lo més viu desitj de que fos veritat. Aixís patiria aquell home que la va desayrar! Després que... y lo observát al dematí!

«Quí vol dir?» pensava aquell galantejador, que la pretenia de guardar tots los secrets escandalosos de la vila

—Si fos lo que tu dius, no s' hauria fet pregar pera vindre, quan precisament arriba l' altre—replicá la de Rodon, ab l' infernal desitj d' arrancar la vena que veya devant dels ulls del encaparrat Riudabets.

Aquest los obrí efectivament, com quí dona en la solució d' un problema embrollat; emperó, ben prompte torná á endinzarlos per las boyras de la discussió secreta que 'l dubte obria dins de son esperit. L' home passava llista dels *senyorets* que s' havian establert derrerament á Vilaniu, y la memoria no n' hi dava sinó un, l' Albert Merly, que *precisament* arribava 'l meteix dia que la dama en cuestió. Mes ¿cóm es possible, pensava en Tomaset, que donya Isabel puga enamorarse d' un jove tan aixut, tan esquerp? Peró ell era á la casa, ell s' ha estat sempre al costat d' ella, ell ha corregut ab lo pomet d' aygua de Colonia y s' ha enardit contra 'ls que 's removian y atabalavan durant l' accident... Peró ell—replicava l' altra veu de las duas que sentia disputar dins de sí meteix don Tomás—ell, aquest matí, á casa Montellá, no ha fet tant com tu, no l' ha defensada gens ni mica.—Pera dissimular—li advertia la veu acusadora.—Peró es que, dissimulant y tot, podia defensarla; es que jo no l' he vist may més expressiu ab aquella dama qu' ab las altras; es

que realment es lógica, rigorosament lógica la conclusió de donya Mercé: si abdós s' entenguessin, donya Isabel no s' hauria resistit á vindre, y jo dich més: are, donya Isabel, en lloch d' estar trista com son semblant revela, estaria joyosa, molt joyosa.

Y aquí havia arribat de sas meditacions, quan D.ª Mercé, l' hábil catequisadora que llegia perfectament en lo semblant de son novell prosélit la perillosa batalla qu' estava sostenint, tractá d' aplassarli la resolució reforsantlo ab una presa d' esperansa.

—Escolti, Tomaset: no li ha dit donya Isabel si anirá aquesta nit al cassino?

—Li he preguntat, peró no m' ha dit ni sí, ni nó.

—Allí veurém si estém fent judicis temeraris.

—Es que vosté creu que donya Isabel?...

—Jo no crech res, ni la Sumpta tampoch, ¡Totas las senyoras estém tan exposadas á una calumnia! Per aixó cal experimentar, experimentar molt.

—Calléu, calléu, que comensa ja 'l pendó—cridá 'l pubill.

—Are vull tenir la curiositat de contar las atxas—feu sa muller.

—Y qué 'n treurás, tonta?—interposá donya Mercé, temerosa de que la suma afavorís massa als contraris de son marit.

La pubilla no per aixó abandoná son propósit, y comensá á contar entre sí, mentres los al-

tres comentavan la representació y calitat del acompanyament qu' anava desfilant per sota llurs ulls, enrojits d' enveja. Desde 'l menestral més humil fins al més rich hisendat, tots los estaments y classes socials de Vilaniu estavan representats en la comitiva. Per las balconadas del entorn no 's sentia més qu' una exclamació: «¡Quina professó més lluhida! Jamay s' havia vist!» Los pagesos acomòdats hi anavan ab sos vestits de calsa curta, de panyet negre, y faixa de seda carmesina, portant, ademés, pera major gala y malgrat l' estació, llarch y sever gambeto. Los menestrals lluhian també sos mellors vestits negres entre 'ls quals ressaltava bellament l' armilla blanca. Y, á mesura que s' acostava 'l pendó, apareixian levitas de variada edat y estisora, intercaladas ab set ó vuyt uniformes que l' element militar de la vila podia oferir, y, de més á més, altres tants frachs passats de de moda que sols eixian en cassos extraordinaris. Un d' aquestos lo duya, tot estarrufat, don Ramon Merly. Per fí, tres passas avans de la copla de 'n Metus, qu' apurava tot son més distingit repertori de polkas, valsos y mazurcas, venian los pendonistas. Lo gobernador y 'l general lluhian en lo pit de llurs uniformes tot un aparador de creus ab las corresponents bandas. L' hereu Galcerán anava rigorosament vestit d' etiqueta.

Al véurel, la Sumpteta no pogué estarse de compararlo ab l' escanyolit d' en Jcanet, y 's

posá roja com una brasa. Son cor alabatia ab furia, peró havia de dissimular. Y tot ensemps, donya Mercé estava tan embeguda en aquell espectacle, que ni sentia aquesta vegada la desvergonyida pressió que, de tant en tant, feya sobre ella 'l cos d' en Riudabets.

—Ay, ay!—exclamá de sobte.—Y l' Albert, donchs, que no hi va?

—No 'ls hi he dit que l' he deixat ab donya Isabel?—li respongué, quasi á cau d' orella, en Riudabets, abalantsantse de nou.

Peró llavors, la Rodón, s' apercibí del abús, y, roja com la grana, 's girá contra don Tomás clavantli una mirada reptadora que 'l conco cregué deguda á la presencia del marit. «Realment era un perill; seria més prudent.»

—Ah! es ab donya Isabel?—feu la Sumpteta, ja redressantse. Y arreu afegí molt resolta:—Tres centas vint y quatre.—Se referia á las atxas que ni havia contat.

—Y qué compon, per' una població de vuyt mil ánimas?—respongué en Rodón tot seguit.

—Més valdria menos gent y més reverencia, —feu donya Mercé.—No han vist quíns caps de gallarets, aquella trinitat? L' hereu Galcerán ha fet lo paperot de saludarnos. Lo general y 'l gobernador miravan per tot arreu com dos cadets. ¿Això son autoritats?

Y la Rodón s' expressava en veu plena de fel, perque havia cullit dels cordonistas una rialla de mal continguda burla. Lo gobernador,

amagant lo rostre en los plechs de la bandera, havia signat al general hont eran las estranyesas del matí, y, quan en Poudor las vejé, abdós, ab tota l' imprudencia de forasters, bescambiaren una rialleta, sens presumir que 'ls hi fos atrapada. ¿Y qué significava semblant rialla en los llabis del pare y del amich de la rival? ¿No declarava per ventura qu' ella 'ls hi havia dit que miressen á aquell balcó, y afegit avans alguna relació ofensiva qu' are 'ls hi venia á la memoria? La de Rodón se callaria ben bé aquell incident pera no dar lloch á sospitas que 'l desagrahit mirall li feya pressentir, peró per sos Deus jurava recordarsen, y venjarsen de més á més.

En fi, la professó acabá de passar, sense que ja aquellas cinch personas honressen ab una mirada la modesta comunitat, ni 'l tabernacle hont anava, sota tálam, l' imatge del sant, patró de la vila, ni l' ajuntament que presidia l' acte, ni la petita escolta de soldats, y menos encare la llarga torrentada de beyatas que seguia derrera, mitj confosa entre la fosca qu' anava invadint lo carrer. Los pendonistas ab llur acompanyament davan llarga tela á retallar.

Donya Mercé s' havia ja separat de sos amichs pera que la cambrera anés volant á buscar los gelats, mentres ella ab la cuynera encenian lámparas y espermas, preparavan safatas y copas, y dessembrassavan la táula rodona de la sala.

Pero quin xasco, Deu meu, quin xasco! Quan estava ja tot disposat, quan la fosca del carrer havia ja tret dels balcons als convidats y aquestos se removian al entorn de la desocupada táula presumint que se 'ls preparava un obsequi, arribá la cambrera ab la nova de que no hi havia gelats. En Manelet, que no 'n feya sinó en semblant diada, per falta de costum no havia calculat prou bé, s' havia quedat curt, y 'ls de casa Galcerán li havian escurat las grapinyeras. Tals foren las paraulas que tingué l' acalorada cambrera ab sos amos en l' antessala.

—Y orxatas?—preguntá la senyora, presa de suprema angúnia.

—Tampoch n' hi ha.

—Potser al cassino, Pepet?

—Ca! al cassino se las guardarán pe'l ball. Y dónalshi confituras.

—Ja se 'n trobarán?

—Donchs xacolata.

—S' hauria de fer en tres ó quatre tongadas; la xacolatera es petita pera tanta gent.

—Donchs deixemho corre. ¿Qué hi vols fer?... Malviatje! malviatje!... Poséu un *candelabro* demunt de la táula, y convida á algú á tocar lo piano, ó toca 'l tu.

—Tens rahó; un *candelabro* y tots los papers y quadrets que hi ha demunt del piano; aixís compendrán perque hem desembrassat la táula y no esperarán refresch.

A la fí d' aquest diálech, se sentí l' estrépit

de la tronada que feya fins tremolar totas las vidrieras del poble. Lo tálam passava per la plassa de las Monjas.

Aquell soroll de canonadas rebotia en los cors del matrimoni Rodón com ressó enmatzinat de las salvas al contrari. Bé sabian marit y muller qu' aquella salva 's feya al tutelar de Vilaniu y no al diputat rival; peró aquest anava á pochs passos de l' imatge, la festa tenia lloch devant de sa casa y, en fi ¿á qué cercar reflexions, quan l' ánim está exaltat, quan cada tró, per un enlluhernament inesplicable, los hi representava aquell casal, ab sos balcons vessant sedas, blondas y flors demunt de las quals lliscava l' expléndida llum de cent espermas encesas en l' interior de las espayosas salas? Era alló un *memento* insultant y tant més inaguantable en quant se reproduhia ab tot l' ensanyament d' un mall perfidiós que semblava complaures en endinzar tascons y més tascons dins d' aquells cors prou esberlats per l' enveja.

—Vaja, vaja que ballarán un xich—digué donya Mercé, sentantse en lo tamboret y desfogant son cor ab una atronadora escala en los desafinats baixos del teclat.

—Nó, nó, gracias, es massa tart—respongueren varias veus.

En Rodón, frenétich d'impaciencia, agafá per la cintura al pubill Tárrega y comensá á parlarli de com tenia las obras del *chalet*. D. Tomás estava tan plé de confusions que no hi

veya de cap ull. «La Galcerán! la Galcerán ab enredos! Quína triaria de las tres? Si la Galcerán se rendia per l' Albert, bé 's rendiria per ell que tenia més mon. Fins de figura hi havia bastant que dir. Després, que... ab las donas, lo tot es saberlas portar. Peró ¿y si per perseguir aquesta perdia las altras duas, de las quals, al menos una, ni que fos la més lletja, se mostrava accessible? Ell s' ho trampejaria. Lo mellor era anar explorant, anar explorant... »

La pubilla s' havia refugiat á un cantó del piano, més rabiosa encara que 'ls Rodóns. «Are seria ella la mestressa de casa Galcerán! Are disfrutaría ella del honor que *gaudia una forastera!* Ah, Galcerán, imbécil! Si ella podia li faria pagar tanta crudeltat.»

VIII

Y bé, que no vols venir á dar una ullada al ball?—digué D. Ramon á son fill, tot fent lo nus al tovalló, després de sopar.

—No 'n tinch pas gayres ganas—respongué l' Albert ab ayre emperesit.

—Y sí, home, vina; hi anirém ab los senyors de casa Galcerán. Semblas un vell! Ja 'm fas angúnia! Quan jo era com tu, hauria ballat á dalt d' un punxó. ¡Quin jovent lo del dia! Sembléu marmotas, res vos desperta, res vos mou.

—Bé, no s' enfadi, home, no s' enfadi; ja vindré.

—Oh, es que tot lo dia 't veig caygut y malmirós, qu' are meteix te pendrian per un vell cansat del mon. Y convé que t' espavilis.

—Home, avuy ha dormit poch y deu estar encare cruixit del viatje—feu la mare, ab veu conciliadora.

—Deu te fassi bona! Lo gran viatje! Y á la seva edat...? Ja veurás, dígali de tornarse 'n á Barcelona are meteix...

—Peró, pare, quí li parla d' aixó? No li dich que ja hi vindré al ball?

—Oh, es que jo ja 't conech.

—Paciencia!—feu entresí l' Albert, arronsant las espatllas y arquejant las cellas, mentres son pare seguia:

—Es que, ja ho veurás: un cop resolt á viure aqui, cal que 't belluguis d' un' altra manera, que 't presentis més content y aixeribit, que 't freqüentis ab tothom, que vejin que vals y que las personas de suposició 't consideran. Si 't veuhen avuy ab lo general, lo gobernador y 'l diputat dirán: «Ola! aquest jove hi té bo.» Y per aquest sol fet ja 't voldrán per advocat. Lo mon es aixís.

D.ª Francisca feu peuhet á son marit pera advertirli que la Pepa 'l sentia. Realment, aquesta estava desparant la táula y, tot apilant plats y fent barricadas de copas, s' enterava d' aquells secrets de familia ab la complascencia de qui atrapa la veritat indiscreta. Mes, D. Ramon, qu' era d' aquells que, quan s' enardeixen, van costa avall com l' aygua, sense parar, sense reparar en lo que 'ls rodeja ni en lo qu' al pas se 'ls hi oposa, hauria seguit intrépidament l' exposició de sas doctrinas positivistas, si l' Albert no s' hagués permés interrompre 'l demanant á la criada un llum pera anar á vestirse.

—Peró, home, qué dirán?—exclamá donya Francisca, un cop fóra aquella.

—Ja 'n parlarém á solas, pare,—feu son fill. —Avuy es la festa-major, y are vosté meteix diu qu' hem d' anar al ball. Anémhi, donchs, y no s' exalti per cosas que no valen la pena.

—Oh, es que, pera tu, res val la pena. Ja has agafat bon estiribot.

—Nó, home, no digui aixó. Y es clar que valdria la pena si 'l punt de partida de vosté fos cert. Peró es que vosté 'm suposa d' una manera que no soch, m' atribuheix unas intencions que no tinch.

—Digas una vegada més que no 't conech. Mes que la teva mare que 't va parir, te conech! Que tanta musica!...

Y després, mudant de tó sobtadament com fa la pluja quan lo vent amayna:

—Bé, vaja, aném al ball. Ja 'n parlarém.

—Vosté no hi vé, mare?

—Jo, fill... ja no estich per aquestas cosas.

—No, si jo també tornaré dejornet—digué D. Ramon, mitj avergonyit pe 'l contrast.—Ja sabs que si hi vaig, es per duas cosas: perque aquest hi vaji y perque tinch de parlar ab lo gobernador, qu' encare no l' he pogut pescar á solas un moment.

Vint minuts després eixian de casa pare y fill, encaminant llurs passos á la plassa de las Monjas per carrers de dressera, carrers foscos, plens de giragonsas y solitaris, malgrat l' ani-

mació del dia. D. Ramon, atret per l' imán de de l' adoració, caminava com un porta-plechs, salvant, apesar de sa gruixaria y de sos anys, los alts y baixos del mal empedrat, ab lleugers saltirons, y portant devantera á son fill. Aquest seguia quasi bé arrastrat á la forsa, ensopegant ab las pedras, lliscant pe'ls clots.

Ni la festa major ni l' arribada de la primera autoritat de la provincia havian sigut motiu prou poderós á fer encendre 'ls fanals de la vila. Estavan en los darrers dias de lluna plena y, segons lo contracte ab l' ajuntament, l' encarregat dels fanals públichs no venia obligat á encendre mentres la lluna hagués d' eixir de nit, no importa l' hora. «Oh, que hi há quarts en que la lluna no ix sino de las onze en amunt, quan ja ningú tranzita, y á l' hora que 'ns cal claror no 'n tenim,» s' havia dit alguna volta en la sala del capítol.—No hi vól dir res, son nits de lluna.—Peró vespres de fosca—replicava 'l mal avesat regidor qu' havia viscut algun temps á ciutat.—Surti á passejar més tart, y, sinó, pagui vosté l' oli, la vila no pot aumentar sos gastos—havia cridat en pes tot l' ajuntament. Y cada volta qu' un innovador s' atrevia á exposar consemblant queixa, la discussió era igual y las cosás restavan de la meteixa manera.

Després de tot, *es á lo que 'ls ulls s' avesan.* Si l' Albert caminava á las palpentas, deixant apart lo que hi podia influir la distracció que 'l dominava, era per l' enlluhernament que dóna,

no la fosca en sí, sinó la fosca sobtada. Quan los vilaniuhenchs anavan á Barcelona, las glopadas de llum de gas qu' eixian de las botigas los feyan caminar á tantinas pe 'l carrer de Fernando ó per la plassa Real, y 'ls barcelonins, després de las disbáuixas de llum de festas extraordinarias, encare ho trobavan fosch. Ab un quant temps de ferhsi, l' Albert aniria per aquells carrers com son pare, com tots sos convehins, com ell meteix avans d' anar á estudiar á Barcelona, sense anyorar la llum, com los albins, com los gats, sabent de cor qu' aqui s' ha de saltar un rech, qu' allí 's pot ensopegar ab lo carro de 'n Falets ó de 'n Rimbau qu' está carregat, ab lo descans vertical, las varas com duas llansas amenassant lo pit alevosament; que no ha de tindre por d' aquell bulto negre, recolzat en tal ó qual cantonada, immóvil, callat, recelós com un assaltador de camins. Es en Pere ó en Pau, embolicat en la manta, qu' espera á la xicota ó al amich, ó bé espia las anadas y vingudas d' algú que no será certament l' hereuhet Merly. Peró 'l cas es qu' aquell vespre, l' Albert experimentava 'ls efectes d' un tránzit brusch de la llum á la fosca, sense que poguessen minvarlos la celístia de las estrellas que son pare trobava molt explendent, ni aquellas clapas d' esmortuhida claror que de las portas obertas y de las botigas s' extenian assí y allá sobre 'l carrer. Lo contrast de la terra fosca ab los trossos de resplandor no era prou viu

pera dar l' imatge neta de la realitat. Als ulls del Albert semblava que, demunt del pla del carrer, hi havia un tapís vell ab grans pedassos descolorits, y s' imaginava tou lo que després trobava dur, alt lo qu' era baix, plé lo que era buyt, y així anava pitjor qu' un cego perque al cego 'ls ulls no l' enganyan y á ell sí.

—Home, qu' ets llusco? Sembla que no hajis estat may al teu poble!—li deya D. Ramon, al veure que s' enderreria d' aquell modo.

—No, ja vinch, ja vinch, camini vosté.

Y derrera d' això, pataplum! una cayguda de l' Albert. Peró quina cayguda! Una cayguda perillosíssima de la que 'n podia resultar ab una cama trencada com qui 's beu un ou.

—Deu meu, qu' has fet?—cridá D. Ramon, tornant enrera, espantat y contrariat al hora.

Y á la reduhida llum d' una candela ab que vingué desseguida l' adroguer inmediat, vejé á son fill bregant pera treure á fòra la cama que tenia enfonzada dins d' un forat de cup. La llosa que devia taparlo s' havia escantellat temps há, presentant un trep triangular capás d' engolirse una criatura, peró ningú s' havia cuydat de fer desapareixer aquell perill de la via pública. Y allí, allí precisament, aná á ficar lo peu lo pobre Albert.

—Deu meu, Deu meu! quina desgracia y á quinas horas! Que t' has fet mal?—preguntá 'l pare, esgarrifat, tot ajudantlo ab l' adroguer á aixecarse.—No t' has pas trencat res?

—Nó, no ho crech pas—respongué l' Albert. —Veu? un esboranch al pantalon, una pelada al genoll que 'm cou, res més.

—Sórt que 'l forat de la llosa era gran; que, sinó, prou qu' al abalansarse 'l cos á terra 's trenca la cama—exclamá l' adroguer.—Oh, y encare, á cop calent, no 's pot dir res—afegí desseguida, portat ignocenment d' aquella tendencia á agravar los fets que domina á la gent inculta.

—Mal viatge, mal viatge!... Lo dia que jo sia Alcalde no n' ha de quedar ni un de cup al carrer!—digué, enrabiat, D. Ramon.—¿Ahont s' es vist semblant abandono? Això es un escándol!

—Bé, mentrestant, entrin á casa, que 'l noy se posará un xich d' árnica al cop y pendrán alguna cosa pera l' espant.

—Nó, gracias, nó; ja puch anarmen á casa nostra sense patir.

—Gracias, gracias, Baldiri; jo tampoch tinch de pendre res. Ja pot tornarsen á dins; li estimém molt la bona voluntat. Una cosa sí li encarrego: que diga á en Balet (don Ramon coneixia á tota la vila per son nom y en Balet era l' amo del cup) que si demá á mi·jdia no té adobada aqueixa llosa, jo 'm queixaré formalment á quí corresponga. Bona nit.

Persuadit lo vell Merly de que 'l cop de son fill no era cosa major, y ja lliure del adroguer, confosos altra volta en la solitaria fosca d'

aquell carrer esgarriat, procurá dissuadir á son fill de tornarsen á casa. «La mare tindria un espant al veure 'ls tornar tan prompte, y si calia á l' Albert una aplicació d' árnica, ó alguna altra cosa, ja tenia ell prou franquesa ab los Galceráns pera que li posessin.» Contradirlo hauria sigut pitjor. L' Albert recordava de sobras l' escena del sopar, y ja estava prou mal humorat aquell dia pera captarse més reganys ni malas caras. Y malgrat aixó, alguns se n' hagué de sentir, tot caminant de nou cap á casa Galcerán, fent brasset ab son pare que s' empenyá en guiarlo.

—Vina, vina ab mí, qu' are meteix no tindrás vint y cinch anys, sino deu. A fé sembla mentida que sias d' aquesta manera. ¿Cóm vindrás are al ball ab lo pantalon esqueixat?

—No hi vindré. Per aixó li deya que 'm deixés tornar á casa.

—Ah, no hi vindrás? Y tot per qué? Perque encare ni sabs anar sol pe 'ls carrers; sempre xupejas, no miras ahont posas los peus, vas per aquestos mons pensant jo no sé en qué, en las cabórias que 't fican al cap aqueixos llibrots de filosofía y de versos. Y está clar, quí bada aixís, cau. No te 'n dónas vergonya de que jo t' haji d' acompanyar? No te 'n dónas vergonya del paper qu' are farás á casa Galcerán?

L' Albert, al arribar aquí, s' aprofitá de la fosca pera sonriure lliurement de pietat vers son pare. ¡Que bon home, que criatura es!

pensava. Y sense donarsen compte, lo bon pare anava rebaixant, rebaixant lo nivell de sa autoritat als ulls de son fill; perque no sabia qu' aquesta no 's pot enjegar per las corrents del calor, qu' á aquesta no la fan ni la sostenen los anys ni la forsa, sinó que 's nudreix y fortifica ab la prudencia, la discreció, 'l saber.

Quan arribaren á casa Galcerán, no feya pas duas horas que 'ls senyors d' ella gaudian, per primera vegada al dia, de la llibertat d' estar sols. Havian ja sopat, y estavan llavors assaborint las dolcesas de l' intimitat lliure de trabas, indolentment asseguts en las butacas de la saleta de confiansa. Inmediata al menjador, era aquesta una pessa de bonas proporcions, á la qual, anys há, havia dispensat aquella família especials preferencias. No reunia certamen la riquesa y grandiositat del primer pis, peró superava á aquest en comoditats y, sense esser model d' elegancia, entonava mellor ab nostre sigle.

Pera habitar las espayosas y altíssimas salas d' aquell pis calia una nombrosa família. Las veus hi ressonavan; si s' hi entrava de nit ab llum, lluny d' aclarirlas, servia aqueix pera escamparhi ombras antipáticas que desperfilant los cossos d' hont partian, s' extenian pe 'l trespol, per las parets, pe 'ls sostres, en formas fantásticas, gegantinas, esfiligarsadas; ombras que bellugavan, creixian, s' aixamplavan, se reduhian ó esqueixavan á la tremolor del llum; qu' allí

descantellavan horriblement un busto de marbre, més ensá robavan un mirall, enmascaravan una galta d' un retrato, retiravan una cortina, partian una cornucopia, amagavan una táula, mitj trabucavan un tamburet, y, á l' interposició d' un móviment de má, aixecavan per parets y sostres tot un vol pahorós d' aucellots negres que feya aturar lo pas ab sobressalt. Després, á l' hivern, lo fret se possessionava d' ellas ab tal imperi qu' ho gelava tot. Gelava l' oli dels rellotges, desde sa entrada muts, senyalant sempre una meteixa hora, com avassallats per la mort, ó heralts d' una eternitat anticipada de fredor, de paralisació, de silenci; gelava las pedras, los ferros de las xemeneyas hont era inútil probar d' encéndrehi res; una bufada de vent, amagada en lo canó, baixava de dalt y jitava als ulls, als tapissos, per demunt dels mobles, la cendra; feya de la blavosa flama un foch follet que fugia burlantse d' un, espeternegava la llenya y, després d' extendre demunt d' ella un agramant de dauradas guspineras, deixava la llar convertida en ninxo.

Nó, ni D. Joseph ni D. Pau, mentres foren sols, volgueren estatjarse en aquellas habitacions. La major part de l' any las tenian tancadas, convertidas en una especie de museu, de palau encantat, que, quan s' obria pera allotjarhi algun general de columna ó celebrarhi alguna solemnitat, rebia á sos visitants ab cruiximents de fustas, ab petits esllavissaments de

crostas de pintura ó d' or, com si 'l geni de la quietut que las habitava 's deixondís removent la terrosa cabellera y estirant sos adormits ossos. Si ocorria una necessitat qualsevol, la Queta, l' antiga guardiana d' aquell casal, no volia pujarhi sola. Ademés d' aquells cruiximents y del joch pahorós d' ombras, gelavan son esperit las miradas, que també, á las oscilacions de la llum, semblavan cobrar moviment, dels grans retratos sobre fondo fosch penjats en las parets. S' hi feya acompanyar per en Llebreta, ó no hi pujava, ni tant sols ab lo gos, perque aquest solia pararse devant de l'alta porta, ensumava, mirava un xich en dins y emprenia retirada, arrossegant la cúa, escalas avall, tot lo qual feya suscitar encare més recels á l' esporuguida criada. La meteixa D.ª Isabel, qu' ab sos fills y criats duya tot un alegre formiguer de vida per' esvahir d' aquellas salas l' alé de mort, s' havia també refusat á habitarlas lo primer estiu, com possehida de certa superstició secreta de que no 's donava compte prou clar. L' entressol era prou gran pera hostatjarlos á tots, y s' instalava en ell y seguia dispensant á la saleta las preferencias dels demés. Gracias, donchs, á aquella especie de consol qu' esmersava sobre tots los Galceráns, era, l' esmentada saleta, la pessa més contemplada de tot aquell casal. L' agrahiment —no pot creures que fos l' egoisme—havia portat allí lámparas bonicas de bronzo, miralls, quadrets al oli de firmas espanyolas, catalanas,

que D. Pau ó D.ª Isabel compravan desde Barcelona ó Madrid, pensant en ella. Hi anavan á fer cap també escribanias, canalobres, placas ó lápidas de bronze, de plata, que 'l diputat devia á l' agrahiment de sos protegits. Y escampats per demunt de la xemeneya, de las tauletas maquejadas del *pianino*, ó del petit escriptori-llibreria de donya Isabel, á la vegada que distreyan agradosament la vista, inflavan de satisfacció l' esperit dels donadors.

—Oh, don Pau es agrahit, mira com fa lluhir los nostres regalos!—Y al peu de tot aquell aixám de recorts y joguinas, plenas de lluhentors y curvas graciosas, ab que mimavan la manyagona saleta, s' extenian sofanets, butacas capitonadas y cadiras de diversas formas que 'l torp de la moda arrambava allí, mitj desllustradas, després d' escombrarlas de la casa de Barcelona. Mes, l' agrahida saleta las hi obria la porta y, ab la llum de sos ulls bondadosos, semblava que 'ls embarnissava de nou, que 'ls renovava y tornava l' elegancia allá baix perduda. Ben mirat, no era més que la noya del masover á la que anavan á parar las joguinas dels senyorets, un cop cansats d' ellas; peró la nena era neteta, manyosa pera ferhi enlluhernar á sas vehinas. Y quan se trobava ab sos amos devant, semblava dírloshi: «mireu si cuydo bé 'ls vostres recorts, miréu si soch agrahida.» Ells corresponian á las sevas bondats, fentli companyía la major part del temps, fentla testimoni

de las expansions més íntimas, confidenta ben volguda dels secrets de l' amistat, algunas voltas de suspirs retinguts á fóra.

Dins d' aquesta saleta s' estavan D.ª Isabel y aquells tres homens públichs, aquestos vestits de negre, fumant, aquella ab una bata blanca de jaconar, tots rihent, parlant ab lo tó placévol de la major confiansa, quan s' hi presentaren D. Ramon y son fill. Una lámpara de petroli ab la llum velada per un gran globo de crestall raspat sobre 'l qual s' aplacava un filat de crochet, illuminava apenas l' escena.

—Hola, vostés ja venen per anar al ball!—digué D. Pau ab tó amistós y la veu plena d' aquell ressó d' allarga vocals que té la joya.

—Peró Jesús! y cóm vé l' Albert! ¡Qué li ha passat, Deu meu!—exclamá D.ª Isabel, aixecantse ab un moviment sech de persona nerviosa y atrafegantse en cercar un respall dins de la tauleta de cusir. Tots los demés miraren al jove ab no menys interés.

—Ha caygut. Ja ho veuhen quin jovent corre. Los vells aném drets y forts y, ells á cada pas ensopegan — feu D. Ramon, buscant debades aprobació á son enrahonament apassionat, entre aquella gent de mon.

—¿S' ha fet mal?

—Nó, gracias á Deu.

—Donchs no val la pena.

Res com aquest fallo de D. Pau podia escampar lo malhumor del vell Merly. ¿No ho

perdonava son ídol? Donchs ja estava tranquil; ja, familiarment repanxigat dintre un gran silló, ab lo pit de la camisa bombat y cavalcant en lo gran sèch que li formava son ventre de bola, garlava al costat del gobernador, mentres donya Isabel, ab lo respall á la má, batallava ab l' Albert perque no 's volia deixar respallar per ella.

—¿Qué no ho veu, don Ramon? Sempre batussas, sempre están com gat y gos—deya l'hereu Galcerán.

Y D.ª Isabel, perduda la partida, enfonzada altra volta en la *causeuse,* 's divertía observant la confusió que dominava al jove. Perque, realment, l' Albert estava com avergonyit. Lo fibló del ridícol atravessá sa ben trempada corassa: tota la confiansa que tenia l' Albert ab aquella familia no era bastant á deixarlo satisfet del paper qu' estava fent.

—¡Válgam Deu, lo pare quinas cosas té!—pensava, tot respallantse ab las menors inflexions possibles y girant la cara cap algun recó pera amagar son sofocament.

—¿Sab qué pensava, don Ramon? Que no haventse fet mal de veras, me'n alegro de la cayguda del Albert, del esquins del pantalon.

—Ah, ja l' ha vist?—cridá l' Albert.

—Perque escarmenti, eh? Jo també—feu lo pare ab cops sechs de veu.

—No, senyor—respongué suaument la dama—Perque aixís, mentres vostés serán al ball, jo 'm quedaré bén acompanyada.

—Y quinas cosas li deixa dir don Pau á la seva senyora!—exclamá bonament, lo pare.

L' Albert, ja respallat, y posantse instintivament la má sobre l' esquins del pantalon, sonreya desde son seti un xich apartat dels demés, dihent:

—Donya Isabel está sempre més bona ab mí de lo que mereixo.

—¿Qué diu, senyor Merly? Vosté no sab com s' estiman aquest parell. N' hi há pera estarne gelós—respongué, entre rialla y rialla, 'l marit.

Y després, com si hagués atravessat per sa pensa 'l malevol desitj de mortificar á l' Albert á qui estimava de veras:

—Suposo que no voldrás probarte uns pantalons meus; t' estarian llarchs, t' estarian amples... ¿no es veritat?

—Já, já, já!—feren tots, inclús lo pare, midant ab los ulls á un y altre, y posant en una situació ridícola al pobre Albert quí, d' aquella comparació, resultava gayre bé petit, sens esserho.

—Nó, no ho vull pas. Me quedaria sola, sense tan bona companyia—interposá D.ª Isabel.

—Senyors, tingan pietat de mí tots plegats—exclamá l' Albert en veu forsadament cómica, desitjós de dissimular l' enuig que d' ell s' apoderava.

—Bé, donchs, ¿qué no hi aném?—feu don Ramon.

—No més á darhi un tom, eh?—digué 'l gobernador, aixecantse de la cadira ab una vio-

lenta dominació de brassos. Y afegí á mitja veu—¡Ves qui 'ls feya convidarnos!

—¡Y tal!—exclamaren á *duo* D. Pau y son sogre.

—Aquí, are, ab aquesta fresqueta, la plassa tan tranquila, la remoreta dels arbres...—tornava 'l gobernador, ab ayre emperesit.

—Y es una vegada al any!—oposava l' animat D. Ramon.—¿Y vosté, donya Isabel, no vol acompanyarnos, no s' anima?

—Estich molt cansada, molt cruixida, no he tingut humor de vestirme. Ja ho he dit á en Galcerán: los esperaré llevada, potser fent alguna bacayneta y tot, devant del seu fill; no tinch ganas de moure'm.

—Ja comprench que s' avingan tant ab lo meu fill. Si tenen los mateixos gustos, la mateixa recansa! Avuy es la festa major y, si no l' animém los de la vila, quí l' animará? Mirin, jo, vell y tot, trech fabas d' olla!

IX

La veritat es que no calian los esforsos de don Ramon. Lo ball d' aquesta nit era digne final de la diada, y encare avuy se cita á Vilaniu com lo fet més assenyalat del cassino. Y á fé qu', á primera hora, gran part dels socis no ho esperavan aixís; perque si bé era veritat qu' allá á quarts d' onze havian anat compareixent caps de familia y jovenets de las que més lluhirian lo ball, afirmant que *las de casa* no hi faltarian, tothom reparava que guaytavan al saló mitjhora há encés, ab los músichs en son lloch, peró buyt encare, y s' en entornavan dissimuladament sense reapareixer.

Tres jovenets del primer vol, un d' ells lo noy Marqués, únichs que passejavan pe 'l llargarut saló dant lo tom á la filera de columnas que 'l partia pe 'l mitj, observavan ansiosos

aquell *va y vé,* y declamavan amargament contra *la bestial pretensió* que tenian las senyoras de Vilaniu de no esser las primeras en compareixer als balls.

—Vés com ho arreglas aixó, si totas pensan aixís? Unas ó altras han d' esser las primeras.

—Quinas ximplesas! Després diuhen qu' als balls d' aquí no s' hi pot anar perque se 'n surt massa tart.

—Oy! A casa no 'm volian deixar vindre per aixó—esclamá en Marqués.

—Es clar, home, es clar! Ni á mí, ni á mí—respongueren á duo sos companys.

Peró en mitj de llurs amarguras, la caritativa esperansa 'ls sostenia, y, de tant en tant, entravan per las salas de café y pe 'l billar á reforsar los ánims cayguts. repetint las promesas arrancadas aquella tarde á las fillas, á las mares, fins als pares meteixos. Després tornavan á la sala, despertavan al *clarinet* que s' adormia, procuravan animar als *violins*, al *contrabaix*, al *cornetí,* al *bútzem,* demanántloshi que toquessen l' introducció com á reclám segur. Y emprenian altra volta llur passeig, acorats de veure buydas, encare, las otomanas y cadiras, estirantse 'ls punys de la camisa á cada ombra que guaytava per la porta, y allargant, com los pollastres quan s' ennuegan, sos caps cantalluts y empastifats d' oli.

A la fi 's resolgué á entrarhi una comitiva de forasteras y, rompent lo glas, compareguéren

de sobte senyoras y menestralas á desdir, sense que ningú pogués esbrinar com corregué tan depressa la nova d'haverhi arribat las primeras concorrents.

No trigaren á comparéixer també las rivals de D.ª Isabel ab llurs marits y D. Tomás Riudabets. Aquest, ab son frach de saten blau y botons daurats, del any quaranta, son coll de punxagudas *tirillas*, la seva armilla escotada y son pantalon color de pansa de xafagosa estretor. Aixís lo pubill com en Rodón cuytaren á amagarse en la sala del tresillo per temor de toparse ab D. Pau y 'l gobernador, als quals no volian veure. Peró aquellas donas feren sa entrada triomfal, atravessant la sala agafadas una á cada bras del bon Tomaset.

Ja son aquí las Ocas, digueren varias, veus envejosas. Mes, quina gloria pe 'l revellit dandy! Ab quin afany no hauria anat saludant á un cantó y altre, com feyan abdúas amigas, si 'l temor d' ensopegar ab las sedosas y llargas faldas que 'l duyan com embolcallat en un núvol fins á genoll, no l' hagués fet caminar esporuguit! Per gran sórt lo trajecte era breu. Sota la tribuna de l' orquesta, especie d' eixideta postissa que penjava de la paret, hi havia una otomana, buyda encare, hont pogueren asseures aquellas damas. L' home respirá y en sos ulls lluhí ben prompte 'l foch de la satisfacció que en son cor cremava.

—Veig que 'ls Galceráns no hi son encare!—

digué D.ª Mercé, tot clohentse un brassalèt que la gruixaria de son bras li desclohia sovint.

—Nó—respongué D. Tomás—Ja ho he preguntat allí fóra, al entrar.

—Oh, la gent del gran tó!...—feu la pubilla.

Y tots seguiren per una estona estirantse 'ls llassos, arreglantse 'ls caps, aplanantse plechs de roba y recargolant lo cos fins á trobar la posa convenient.

En aquell moment desembocavan al carrer Major, per la cantonada del de Santa María, los personatjes de casa Galcerán.

Lo gobernador preguntá hont era 'l cassino.

—Aquí, á duas passas ¿veu?—respongué 'l vell Merly, apuntant ab lo bastó.

Y 'l gobernador sentí llavors la cridanera veu d' un cornetí ressonar per las soletats del condormit carrer, y vejé destacar, entre la negror de las casas, la resplandor de tres balcons oberts de bat á bat, qu' atravessant llargas cortinas de punt, rebotia als frontis del devant com blancalls de llanterna mágica, dins dels quals ombras humanas d' esborrat perfil se removian, ballavan sens parar. Assi y allá, en algun qu' altre balcó de las vehinas casas, deixant filtrar la vista per la fónica escletxa qu' obrian veus temorosas, se descobrian, desde 'l carrer, grupos de personas qu' aguaytavan qui anava al ball. Y al entorn del rombo lluminós qu' extenia á terra la portalada del cassino, posats alerta per las catxetas del improvisat porter,

duas fileras de xicots contemplavan als afortunats qu' atravessavan aquell brancal.

—Ja hi som—digué 'l vell Merly.

Y ell al devant, s' internaren los quatre personatges per aquell portal de sostre elevat, pobrement iluminat per un fanal xinesch, hont s' hi llegia: *La Vilaniuense*, emprenent per una porta xata, de vestiment barroch, la retorsuda escala ab balaustrada de fusta doblement vorejada per testos de tuyas y mirambells.

La comissió d' obsequis, tan criticada per las senyoras, de las quals no s' havia cuydat gens ni mica, desempenyá llavors admirablement son paper. Lo guayte que tenia en un balcó del segon pis fou amatent á avisarla. La comissió baixá fins al segon replá de l' escala á rebre á aquells personatges y compartirse de dos en dos la missió d' obsequiar á cada un d' ells. Don Ramon, per lo vist, no era mereixedor de aytals obsequis y quedá enderrera, sens companys.

—Ja son aquí, ja son aquí!—pronunciaren sis ó set veus escampadas. La nova volá per totas las salas y recons, se feu repetir per tots los llavis, y mentres paralisava las camas á uns balladors ó feya perdre 'l compás á altres, posava en renou á tota la concurrencia del café y de las pessas més secundarias del cassino. Las portas que davan al recibidor quedaren en un instant embussadas pel gran nombre de socis que la curiositat hi abocava. Y, quan los convidats foren á dalt, la comissió d' obsequis se

vejé bén aviat desbancada pel president del casino, per l' Alcalde y per la gent de *figura* del partit moderat que s' abalansá á saludarlos.

D. Pau y 'l gobernador anavan esmersant rialletas, exclamacions de fingida alegria, estrenyent mans á dojo, y repartint copets d' espatllas ab respostas trencadas: «Bé y vos?»—«Sí, home, sí.»—«Vostés son tan amables...»—«No podiam pas faltarhi.»—«Ja 'ns veurém, eh?»—«Sí, es lo meu sogre.»—«Gracias, gracias.»—«D' aquí á després.»

Mentrestant, la comissió y 'ls amichs, com si s' engelosissen de las manifestacions agenas, s' encastavan al entorn dels convidats y 'ls empenyian cap á la sala café, camí de la secretaría, trencant llassadas de mans, posantlos en prempsa entre ells qu' anavan derrera y l' atapahit grupo que s' abocava á la porta, promovent trángul y remolins, sens donar materialment temps á l' educació ni al respecte pera obrir sos carrers de caps afilerats que s' inclinan com las palmas. La música havia parat en lo saló, y la maror de las conversas venia d' allí, crescuda encare, per las veus discordants dels que s' empenyavan en atravessar la llarga corrúa d' homens que s' havia apilat á la porta.

—¿Ahont ens portéu, ahont ens voléu fer anar?—preguntá D. Pau, entregirantse y allargant penosament lo bras pera tocar l' espatlla del president á qui endressava la pregunta.

—A la secretaría—respongué aquest.—No volen pendre alguna cosa?

—Qu' es cas d' aixó! Si acabém de sopar... Aném, aném á la sala de ball.

—Deixi fer, deixi fer—replicá 'l president, mitj enlayrat per las onadas d' aquell estret procelós.

Per fí, l' estret se passá. A glopadas aná espargintse la gent per la sala café, y aquells personatges pogueren caminar ab llibertat, fins á la secretaría, tot torcantse ab dalé la suhor que 'ls amarava 'l rostre.

La secretaría, sala de juntas y de lectura, que de tot aixó servia aquella pessa, la més retirada y deslluhida de la casa, ostentava llavors una táula llargaruda, parada ab estovallas, copas, ampollas y platets de postres, afilerats al entorn d' un monument de massapá ensucrat, adornat ab banderetas y rodejat de confituras, ab las quals s' enganxavan las fullas que 'l calor de las espermas anava desprenent de dos poms de flors tan grossos com esbullats.

—Qué van á fer, qué van á fer?—exclamá 'l gobernador, aixecant la veu.

—Pendrán alguna cosa—respongueren tres ó quatre.

—Aixó nó, de cap manera.

Y arreu, tot baixet, á D. Pau que tenia al costat, afegí 'l gobernador:

—Aquesta es pitjor que la del matí.

—Esperis, esperis. Jo crech qu' haurém de fugir y tot.

Y mentres s' encreuhavan aquestas paraulas,

ja un mosso, ab lo tovalló al coll, anava fent petar ampollas qu' era un gust.

La tafanería y l' enveja retenian, mentrestant, als homens fòra de la sala de ball, formant rotllets per las demés pessas, hont se critiquejava á la junta, 's reya de la comissió d' obsequis ó 's discutia l' oportunitat de festejar á autoritats de determinat color polítich, á representants d' un gobern odiós, dins d' una societat hont hi havia gent de tots los partits. Las discussions anavan prenent color polítich, arreu se feyan personals y 'ls contendents se ferian y enemistavan mútuament per lo que no valia la pena.

En la sala de ball regnava la major espectació. Las senyoras, arrengleradas en doble filera de cadiras y divans, estavan anguniosas de no poder traure 'l cap per allá fòra d' hont venia 'l sorollós mormoll d' acaloradas conversas, barrejat ab sofocants alenadas de tabaco que carregavan l' atmósfera y ablanian las espermas ab sa creixent calor. L' orquesta havia tocat ja per duas vegadas la senyal de rigodón; peró sols tres ó quatre xitxarel-los d' aquells qu' havian de retirar dejorn s' havian cuydat de formar quadro. Tothom semblava capficat per altres cosas diferents de la dansa. Las més de las senyoras esperavan veure entrar á l' Isabel Galcerán, de qui no havian sabut assegurar encare 'ls missatgers de la part femenina si havia vingut. «Hi havia tanta gent apilotada al entrar *ells,* que era impossible distingirho; las

veus que corrian eran, per altra part, contradictorias.»

La Montserrateta 's migrava de no veure á l' Albert, y tot era fer ulls. Peró las més acoradas eran las Ocas.

Per fí, en Riudabets las tragué de dubtes. Li costá arribar fins á la secretaría per veureho ab sos propis ulls; mes, á la fí, lográ son propósit.

—Ni ella, ni ell—digué á las rivals ab semblant desencaixat.

—Quí vol dir ell?—preguntá ab malicia D.ª Mercé.

—L' Albertet... Y lo més estrany es que hi há 'l seu pare.

Abduas amigas culliren l' ingénua confessió del *ignocent* conco ab una rialla tan forta que feu girar una munió de caps.

—Escolti, escolti, Tomaset—afegí, prompte, la pubilla—¿Per qué no ha preguntat á D. Pau hont es l' Albert?

—Y calla, boja!—exclamá la de Rodón, tapantse la riallera cara ab lo vano de plomas.

D. Tomás se posá roig, restá avergonyit com un xavalet sorprés en un instant de inconscient candidesa. ¡Ell, ell, lo solter recalcitrant, *el terror de los maridos,* que li deya 'l comandant d' armas, ell havia necessitat una proba tan palesa! Adeu reputació de vell vert, d' home temut! ¡Quin paper! quin paper més trist devant d' aquellas damas!... devant de las

futuras conquistas! No tenia sinó un medi pera salvarse d' aquell naufragi: confessar quelcóm de més de lo que sabia, mentint un xich y ab prou serenitat pera apareixer com més astut de lo que realment era. Ho sabia per lo vell Merly: «fem veure, donchs, qu' he sigut prou desvergonyit per arrancarho del marit mateix.»

—Ah *zahori, zahori!*

Cap de las duas entengué 'l mot y, encar que calladas, restaren preguntant ab la vista.

D. Tomás las fixá ab ulls de traydoria, durant uns moments, y, arreu, estirant la rialleta que de sos llavis brollava y abaixant sa vista, feu:

—Donchs, sí; per ell mateix ho sé.

—Qué diu?—saltá la de Rodón—Y ha sigut capás de preguntarho al meteix don Pau? Uy qu' atrevit!

¡Uy qu' atrevit! Oh, l' exclamació més bén volguda d' en Tomaset! ¡Y que bé. y que sonora y dolsa penetrá en son cor! Animat per ella, la mentida prengué cos y color de veritat y forsa pera rejovenirlo y enfortirli la veu al respondre ab triomfant aplom:

—Sí; y ell, ell meteix m' ha dit qu' era á casa seva ab donya Isabel.

—Jesús, María, Joseph!—feren abdúas oyents.

—Y d' aixó s' admiran! — seguí ab igual aplom en Riudabets—La gent del gran mon no tenen empaig en fer confessions d' aquesta mena. Lo marit creu, y creu bé, que la competencia acredita son bon gust.

—Vol callar! No digui semblants disbarats —interposá donya Mercé, fingintse ruborisada.

—Tot se pot creure d' aqueixa gent—exclamá la pubilla—Peró... y no dóna cap excusa, cap explicació?...

—Ah, sí; naturalment, aixó sempre 's dú á punt. La d' avuy es molt senzilla y bastant prosáica també; perque... ¿sab?... convé al mateix temps posar en ridícol, no sía sinó *pro fórmula*, al rival: l' Albert havia eixit de casa ab son pare pera vindre al ball, mes, essent al carrer, ha caygut y s' ha estripat lo pantalon.

Y al arribar aquí, 'ls tres interlocutors esclafiren á riure d' una manera estrepitosa.

Al sentir la rialla, D.ª Rosa Montellá abandoná son lloch pera ajuntars' ab las Ocas.

—Vés, vés qué diuhen, mamá.

—Qué passa, si 's pot saber? Veig qu' aquest senyor las fá riure molt. Ja 'n deu dir alguna de las sevas. Fa bé, Tomaset; ja que 'ls joves no saben divertirse ballant, cal animarho un xich fent brometa.

—Ca, res, res — feu D. Tomás, temerós d' escampar la nova que li havian arrancat per sorpresa.

Peró la pubilla s' agafá de l' ocasió com d'un clau, pera fer correr la calumnia. La senyora Montellá 's resistí á assentirhi de bonas á primeras. Ella coneixia á fons á D.ª Isabel, sabia al propi temps quan honestas é íntimas eran las relacions qu' existian entre las familias Gal-

cerán y Merly, y de cap manera podia oblidar la desproporció d' edats que hi havia entre aquella dama y l' Albert. Peró no eran aquets arguments prou forts: perque ¿quí 's pot envanir de coneixer á fons á un altre si cada persona es un mon? Per ventura l' intimitat més decent de dos famílias obsta may al naixement d' una passió? Si s' ha convingut en que l' amor es cego, pot creures que 'l desequilibri d' edats, quan encare 's conserva la joventut, quan s' está al plé de la vida com D.ª Isabel, ha d' ofegar las veus del cor? Quants y quants exemples no podrian citarse en comprobació d' aquesta réplica? Ademés, qu' una es la moral de la gent senzilla, de la gent vilatana, y una altra la de la gent del gran mon. D.ª Rosa, mitj guanyada pe'l dubte, 's batia en retirada, peró ab tot l' ardiment de qui sent que li arrancan una d' eixas entranyas morals que se 'n diuhen conviccions; y no sabent respondre als cops terribles de la llógica contraria ab altres cops de sólida dialéctica, 's confortava interiorment ab apreciacions personals ben poch favorables á las rivals de D.ª Isabel. La rivalitat, la mesquinesa d' ánima, l'enveja y res més las podia fer parlar aixis d' una persona tan digna y honrada com la jove Galcerán. D.ª Rosa ja sabia prou ab quins fins maneja certa gent la calumnia y ab quanta facilitat s' inventa, pera no deixarse enrotllar l'esperit de cop y volta. No cal dir que la jove Rodon, seguint la seva mónita, fingia paliar los descaraments

de la seva amiga; mes això no tranquilisava á D.ª Rosa, que coneixia massa 'ls procediments de que 's valia pera cobrir la seva responsabilitat aquella *gata moixa*. Interiorment, fins pensava qu' aquesta y ningú més sería la inventora de la calumnia que s' esforsava en rebaixar de tó per temor ja de qu' ella no ho sospités. En quant á D. Tomás, si tot rojet de cara procurava fingirse indiferent á lo que 's deya, fent giravoltar lo cos, de tan en quan, sobre un sol taló, dantse palmetadas ab un guant estiraganyat y trencant la conversa ab observacions tan deslligadas com insubstancials, de segur qu'era ó per vergonya ó per dissimulació mal intencionada. Los efectes d' aquella calumnia en l' esperit de D.ª Rosa eran, donchs, ben contraris é inesperats.

La Sra. Montellá s' entorná tota penedida al costat de la Montserrateta.

—Qu' era alló, mamá?

—Res, calumnias, indecencias.

—Contra donya Isabel?

—Pots pensar.

Y no poguent arrancar una paraula més de sa mare, la noya 's quedá meditant.

—Si suposarán que l' Albert... Jo ho esbrinaré.

A tot això, entrá una gran glopada de jovens en la sala, s' aparellaren pera ballar lo rigodón y, picant de mans, demanaren alguns que toqués l' orquesta.

Aquella entrada tan repentina arrancá de totas las donas la meteixa pregunta: «¿qué passa?»

—Res, qu' aquells senyors, en havent refrescat, han girat cúa sens ni voler traure 'l cap á la sala de ball.

La tal resposta omplená 'ls esperits d' estranyesa.

Durant bona estona anaren teixintse suposicions de tota mena pera explicarse 'ls motius d' un acte tan poch galant. La suspicacia vilatana adressá desseguida 'l cap, suposant que potser se 'n donarian á menos, aquells senyors, d' assistir al ball. Y aquesta suposició anava guanyant camí fins en l' ánim de D.ª Rosa Montellá, quan, presentantse ab semblant que respirava alegria en Rodón y 'l pubill Tárrega, exclamaren:

—Cá, cá! rés d' aixó. Lo motiu es més sério; peró no 'l podém dir. Ja 'n sentirán á parlar, ja ho llegirán pe'ls diaris.

—Ah, ja m' ho afiguro!—saltá la pubilla. Y fent un signe á son marit, li suposá, á cau d' orella, que seria per un desafio entre 'n Galcerán y algú que li havia llensat alguna indirecta ofensiva al seu honor de marit,

Lo pubill rompé en una rialla estrident com l' escatéch d' un pollastre.

—Nó, no es res d' aixó.

Tampoch ho encertá la de Rodón, á judicar per lo que, á sa vegada, feu riure al seu marit.

—Ca! ca! ca!—feu aquest—En fí, no ho po-

dém dir. Ja 'n parlarán prou los diaris. No tingan por, ja se sabrá.

Aquí callaren uns y altres, aixordats per la desguitarrada orquesta que comensá á tocar lo rigodón. Los senyors se retiraren cap á un cantó pera que las damas poguessin més comodament mirar la dansa. Com cedint á un manament, la major part de la concurrencia pará d' enrahonar, y 'ls pochs que no sabian callar parlavan en veu baixa, tot contemplant l' espectacle. May s' havia vist en «La Vilaniuense» un rigodón com aquell. Eran tants los balladors que, no podent compartirse en quadrillas, hagueren d' inventar una nova distribució que D. Tomás trobá molt aristocrática. Duas grans cadenas de balladors ocupavan tota la llargada de la sala, y tancavan lo gran quadrilonch las duas parellas més fatxenderas y amigas de rumbejar. Com autorisats capdansers, comensavan, aquestas, totas las figuras del ball.

Després, las repetian las duas grans alas ab l' uniformitat d' un coro ben dirigit. S' atansavan, reculavan paralelament, ab la precisió d' una selfática, formant extensas onadas de punt y seda de tons alegres per hont cabussavan flors y llassos virolats. Y era de veure com, als encreuhaments y mitjas cadenas, se formavan al entorn del pantalon negre remolins de faldars glassats, que s' inflavan, modelavan y esllanguian al buf del moviment, marejant la vista del espectador, comprometent l' equilibri

del ballador poch lleuger. De sobte, las parellas, agafadas d' una má, 's giravan fit á fit, se feyan un acatament solemne y, á un cop séch de la nerviosa música, parava á una tot moviment. Al mitj de las duas grans alas, retiradas fins á tocar ab las rengleras d' espectadors asseguts, quedava un ample pas d' honor, encatifat, sobre 'l qual reposava la claror de las espermas, feble en aquella atmósfera espessa y carregada. Y mentres las cansadas parellas, rojas de cara, plenas de panteig, espurnejant alegría pe'ls ulls, se torcavan la suhor que 'ls dava á la pell un tó de satí, 'ls cap-dansers reprenian altra volta la dansa per l' encatifat espay, lluhint las figuras ab orgull, gronxant lo cos, caminant ab garbo, accentuant los saludos, enllassant y desenllassant las mans ab la prestesa y manya d' un escamotejador. La calor creixía, 'ls músichs semblavan apressar lo compás, l' alegria pujava de tó, y s' aixecava de tot arreu, com una altra atmósfera de sonoritat tan espessa com aquella nebulosa de fum de cigarro, d' esencias d' olors, de transpiració, d' aléns afadigats, de tuf d' espermas colltorsudas, un brunzit rioler, barreja indexifrable de diálechs d' amor, de xius-xius malévols, de suspirs de goig qu' escapavan á las mares, de judicis més ó menys entussiastas sobre 'l bon gust dels vestits, dels pentinats, del modo de portar las flors y llassos. Era un mareig, peró un mareig alegre, l' ubriacament de la dansa en ple estiu, l' him-

ne de joya de la jovenesa que feya bullir la sanch y brincar los cossos, tot ensemps qu' entregava 'ls cors al amor y deixondia en los vells los recorts més dolsos de la vida.

X.

L' Albert havía quedat en una situació embarassosa. L' epissodi dels pantalons y la brometa de D. Pau, qu' altres cops hauria soportat molt bé, 'l tenian avuy violent, com si 's sentís en ridícol. Aixís, en quant quedá á solas ab s' amiga, insinuá 'l desitj de retirarse. Peró D.ª Isabel s' hi resistí. ¿Tan malament estava? Y donchs? L' Albert s' excusá pretestant que no volia abusar de la amabilitat d' aquella senyora en perjudici de son repós; que, delicada com estava, lo rebombori de la festa, 'l matinejar, lo cansament del viatje, 'l tráfech del matí, l' espant de la tarde, havian de tenirla rendida...

Peró la Galcerán abandoná, de sobte, la butaca, corregué al piano y, tot fent una escala cromática, interposá:

—Conech que té son, Albert... A veure si 'l desvetllo.

L' aludit rodá 'l cap per tota resposta, y aclofantse mellor en lo balancí, 's resigná á escoltar, tot gronxantse violentment. Llavors, sa amiga, sens descloure 'ls llavis, comensá á tocar una melodía de Mendelssohn, y en acabant, saltá al costat de l' Albert, preguntantli en veu riolera :

—Y bé, qué li sembla aquesta música?

—Trista, distingida, com totas las composicions que vosté toca.

—Es d' aquell género que s' avé ab l' estat d' ánim de vosté, veritat?

—Vol dir que estich trist?

—Ni més ni ménos que com li pronosticava á vosté, tres mesos há, desde Barcelona.

Derrera aixó afegí D.ª Isabel una gran rialla, y continuá:

—Vaya un jove!... ¿De quí l' ha heredat aquest carácter? ¿Es á dir que ni la festa major l' hi agradat á vosté? Que ni ganas ha tingut de anar al ball, l' únich ball que 's fará aquí fins al Carnaval?... Home, home, s' ha de animar.

—La festa major, 'l ball...! qué vol que hi trobi jo en aixó?

—Un mòtiu de distracció, un espectacle pintoresch, alegre.

—Figuris l' efecte que causaria aixó meteix al home que tingués en perspectiva la ruina, la mort moral.

D.ª Isabel esclafí en una gran rialla.

—Home, home, está molt desesperat! No 'm fassi riure; vosté es un romántich.

—Vol fer lo favor de no riures de mí?—interposá l' Albert, tot encorregut—Fa temps que vosté té una opinió completament equivocada del meu modo d' ésser. Jo no soch romántich, ni ménos en lo sentit ridícol que vosté vol dar á la paraula.

—Protesto.

—Bé, donchs, en lo sentit poch... piadós... cóm ho diré?... En aquest sentit, si es no es de brometa, que 's dona á la paraula romántich, quan un jove 's queixa, está indiferent ó está trist.

—Per amor de Deu! Albert; si s' ha d' ofendre, no 'l tractaré ab la franquesa que vosté meteix m' ha demanat tantas vegadas.

—Nó, no m' ofench... Peró cregui, Isabel, no faig pamplinas, ni haig de repetir, are, tot alló del anyorament dels amichs, de la pérdua de las costums alegres y lleugeras d' estudiant. Crech, com vosté, que tot aixó passa, y que 'l travall es un gran refugi pera escapar del aburriment. Jo buscaré aquest refugi, peró es que temo no trobarlo.

—Per qué?

—Ah! perque, en primer lloch, vosté ja sab que la carrera no m' agrada fins á un punt que puga professarla ab deliri. Segonament, perque veig al meu pare ab uns propósits incompati-

bles del tot ab los meus gustos, ab las mevas inclinacions. Lo meu pare está tocat del fanatisme polítich y somnía, li estich llegint á la cara, en dedicarme á la política, qu' es lo que més aborreixo. Li hauré de dir clar y net que no vull, y li donaré un gran disgust.

—Tot s' arreglará, home, tot s' arreglará: no 's fassi montanyas de grans de sorra.

—Vosté no coneix prou al papá. Vosté no sab lo qu' es la política en un poble.

—Figuris si ho sabré, al costat de 'n Galcerán, lo qu' es la política! Prous mals ratos m' ha dat ja. Lo meu somni daurat fora qu' en Galcerán la deixés.

—Oh, nó; la política que 's fá á Madrid, la meteixa que 's fá á Barcelona, no es la política vilaniuhana. Allí s' exerceix com una carrera, qui ab més dignitat, qui ab més fé que 'ls altres, peró tots guardantse mútua consideració, no fentne l' objecte exclusiu de la vida, l' arma alevosa de las venjansas personals, lo secret ressort de tots los actes, lo talismán ab que 's logran las majors injusticias contra l' adversari y 's satisfán totas las concupiscencias, tots los desvaris del egoisme més refinat, qu' es l' egoisme de poblet. Aquí, per exemple, no hi ha paret, no hi ha finestra, no hi ha café, ni cassino, ni tertulia, ni empleo 'l més insignificant, com lo de carter, que no dega sa existencia á la política. Ella ho fa tot: permet, nega, reuneix, disols, aixeca, enfonza, protegeix ó persegueix,

agafa, empresona, deslliura ó mata, segons 'l capritxo, ó la sort qu' en la lluyta consegueixen los *caciques*. Y jo, vol que serveixi pera viure en aquest teixit d' intrigas, pera respirar aquesta atmósfera de ressentiments y odis, pera posar lo poch que sé y lo poch que valgui al servey de la cobdicia ó de la ambició dels meus, faltant á la justicia, á la caritat, á la més senzilla delicadesa que tant estimo dels altres?

—Tot lo que vulgui. Tinch una tristíssima idea de la política, y també 'm sembla que vosté no ha nascut ab temperament pera dedicarshi; peró també crech que carrega de tintas massa negras lo quadro. Vosté té una propensió extremada al pessimisme, y es precís que la moderi, si vol traure algun partit de la vida. Jo estich en que tots vostés, los homens, necessitan un objecte ó altre ahont esbravar tot lo calor de passió que tancan dins de l' esperit mentres dirigeixen los propis negocis ó viuhen tranquilament la vida ordinaria. Son com las criaturas: volen un' hora d' esbarjo y una joguina pera trencar, si tant convé.

—Totas vostés diuhen lo meteix.

—Per que es un fet qu' hem observat ja apenas tenim nuvi. Y si nó, míriho vosté meteix: l' un es jugador, l' altre conquistador, á l' altre li agrada la cassa, al altre pescar, quí s' entrega á la disbáuixa, als cavalls, á las artistas, molts á la política ó á las aventuras de la guerra apenas se mou una mosca. No se 'n trobará

un per remey, que 's contenti com nosaltres ab los quefers ordinaris de la casa. Per que 'ls més quiets, ó farán versos sense ser poetas, ó máquinas sense ser enginyers, ó, y aquestos son los pitjors, tot essent los més mansos, se ficarán per la cuyna y xifrarán la seva vanitat en fer guisots. Cap de vostés la xifra en ser un bon pare de familia ó una celebritat en la carrera escullida. Si de cas ho son, ho desdenyan, ó, quan ménos, més los afalaga l' admiració que causan per sos vicis ó puerils entreteniments. No vull dir que vosté 's dediqui á la política, ja que no hi té inclinació, ni crech, per altra part, qu' ho conseguís lo seu papá, dat lo modo de pensar de vosté... per que... ¿m' ho deixa dir?... també tinch als homens per tossudets:..

L' Albert sonrigué, y ab un lleuger cop de cap, afirmá per galantería.

—Nó; lluny de recomanarli aixó, que no sé si es carrera, peró sí font de torment per las pobres mullers, ajudaria jo meteixa á tréureli del cap per mica de fé que tingués en conseguirho. Peró crech, sí, que vosté, are qu' es jove, ha d' espolsarse de sobre aquest pessimisme, aquesta hipocondría que 'l rosega, y obrir 'ls ulls á un horisó més rosat, més lluhent. Y en fí, quí 'm fá sermonejar, á mí que no serveixo per predicador, y, sobre tot, quan la naturalesa y alguna altra filla d' Eva bé prou que s' encarregarán de curarlo més ó ménos tart? A propósit ¿quí sab si la Montserrateta?... Avuy he reparat...

Un gran truch en la porta del carrer, ofegá en los llavis de l' Albert una exclamació ingénua. Los dos interlocutors restaren callats, esperant, fins que la cambrera entrá ab un telégrama clos, endressat al gobernador.

—Que li portin al cassino—feu D.ª Isabel.

Y aixecantse, abandoná la saleta pera dar una mirada á sos fillets que dormian com dos ángels.

L' Albert seguí en sa butaca, pensatiu y confós. Es veritat que tenia prou franquesa ab D.ª Isabel pera confiarli secrets de major importancia; mes «¿per qué parlarli avuy ab tal foch d' una senzilla sospita, y ferli tan negra pintura de lo que 'l seu marit y 'l meu pobre pare professan ab tal entussiasme?» L' Albert pressentía que 'ls temors exposats no eran pas la veritable causa de son malestar. Més encertava, potser, atribuhintla á certa conmiseració may sentida envers aquella dama, que li havian obert al cor las mesquinas murmuracions sorpresas aquell matí á casa Montellá. Peró conseqüent en son propósit de menysprear las mesquinesas de l' ignorancia y de la malicia estúpida, s'avergonyia de regoneixer que 'l ferissin tan. Sa propensió al análisis, esmolada y encare viciada en las aulas de la facultat de Dret, l' empenyía á més enllá pera trobar la clau d' aquell enigma psíquich. Al llansarse á cercarla, veya á la rahó en pugna ab la conciencia. Mentres la primera li esplicava l' horror d' aquella conversa pre-

sentantla com revelació infalible del estat social de Vilaniu, certament bén trist pera qui sentia sols generositat, espansió y altesa de miras; la conciencia l' acusava de pendrer com propia l' ofensa dirigida á qui certament no necessitava la defensa d' ell. Confós y roig lo posá aquesta veu interior, més confós encare, quan notá que la derrera y senzillíssima broma li havia ferit l' orella com una injusticia.

Y roig lo trobá encare D.ª Isabel, al apareixer novament á la saleta, portant en sos ulls aquella explendorosa joya de mare felís qu'acaba de contemplar á l' ignocencia en dols repós.

L' Albert no gosá mirarla. Fingint jugar ab una borla de la butaca, espremia interiorment lo disgust que li causava aquella veu irritant de la conciencia qu' ell tractava d' ofegar ab totas sas forsas.

—Encare está capficat?—feu ingénuament la Galcerán, deixantse caure en un balancí, ab franch deixament.

L' Albert no pogué dominar un sobressalt. «¿Es que 'm llegeix l' interior?» Y més roig qu' avans, se posá sobre sí, responent en veu forsadament tranquila:

—De qué vol que ho estiga? Alló era pera conversar, res més.

—Donchs parlém d' altras cosas; escolti: vol venir demá á la Mayola?

—A la Mayola?—repetí ell, pera tindre més temps de pensar la resposta.

—Sí, aném á ensenyarla al papá y á en Dominguez.

L' Albert s' excusá ab pretestos fútils. D.ª Isabel, sense pararse á cercar la causa d' aquella negativa, las emprengué, segons sa costum, pel to de la broma.

—Com vosté vulga. Ja comprench qu' ab lo despaig obert, rodejat de plets y causas, no pot perdre un dia.

—Que cruel es ab mí—feu lo jove advocat, esforsantse en amorosir l' agror de la veu.

D.ª Isabel esclafí una rialla.

Hi havia tot sovint entre ells dos escaramussas per l' estil, derivadas aixís de l' oposició de temperament com de la diferencia d' edat. D.ª Isabel, alegre y l' Albert, concirós, s' avenian, s' ajuntavan y en cert modo 's completavan, com la llum y l' ombra, sense esfors ni violencia. Peró la major edat y potser lo major caudal d' experiencia de la vida que tenia ella motivavan que D.ª Isabel no pogués mirar á l' Albert sinó com un noy aventatjat que li feya la gracia d' un fill, d' un germá jovenet, ple d' infantívolas cabórias y d' entristiments estemporanis. L' Albert li llegia en los ulls, en l' accent, y sols per la por de caure més en ridícol lograva enfrenar la branzida de sa fina susceptibilitat de jove que l' hauria llansat cegament dins l' emboscada. En aquets casos optava per callar. Per fí, l' enjogassada dama, mitj penedida, mitj tocada de compassió d' haverlo apurat, solia fer

lo que se 'n diu girar full... Aixó sí, pera tornar á riure al cap d' una estona.

—Vaja, Albertet, vinga, home, vinga. Demá mitj Vilaniu será á fòra, y no es encare dia d' empendre res.

No havia pogut contestar l' Albert, quan un nou truch retrunyí per la volta de l' escala y 's sentiren grinyolar las frontissas del feixuch portal. Mitj minut després, entravan en la saleta 'ls tres senyors de la casa, l' alcalde de la vilá y D. Ramón. En havent saludat, lo gobernador, D. Pau y l' alcalde s' encaminaren al primer pis. Lo general y D. Ramon se deixaren caure en las butacas ab semblant de malhumor.

—¿Qué passa?—preguntá D.ª Isabel—Sembla que vingan capficats.

—Res... quatre perdularis qu' han tingut lo mal gust d' aixecarse. ¡Llástima de balas!

—Lo de sempre, general: aquest país está deixat de la má de Déu. ¿Sab lo que falta á Espanya? Un bon sabre—feu D. Ramon, bermell com lo foch.—Jo no sé en Narvaez com s' es tornat.

—Sí, sí, *palo, palo*—refermá 'l general, tot amoixantse 'l mostatxo. Si jo fos poder ja ho veuriam.

—Bé; pero ahont ha sigut aixó?—preguntaren los oyents.

—En aquesta mateixa provincia.

—Valgam Deu, que may poguém tenir tranquilitat!—exclamá la senyora.

—Y es cosa de consideració?—interposá l'Albert.

—Ca!—exclamá 'l general—Si á mí 'm deixessen fer, ho acabava ab quatre balas.

—Peró, pe 'l prompte, ja tením en dansa al senyor gobernador, ja no pot dormir aquí—afegí, ab condolida veu, D. Ramon, cada volta més plé d' enuig.

—Cóm!—saltá D.ª Isabel—¿en aquestas horas se 'n anirá?

—No té més remey—replicá 'l general, ab tó sentenciòs—y 'l teu marit també.

D.ª Isabel no pogué ocultar una desagradable sorpresa.

—Dona—feu lo primer ab tó paternal—es just que l' acompanyi.

—Peró qu' esperin á demá.

—Nó; aquestas cosas no admeten dilacions.

—Llavors la cosa es séria?

—No es séria, peró podria posarshi.

—Qu' esperin, donchs, á que s' hi posi, ó al menos á marxar ab claror de dia. Varem arribar ahir y en Dominguez avuy meteix; no han dormit, han d' estar capolats. De nits, los camins son perillosos sempre. ¡Quant més si hi ha alguna sublevació!

D.ª Isabel parlava cada volta ab més foch. Son pare no ho deixá de coneixer y, ab lo desitj de calmarla, afegí que D. Pau s' hi empenyava per un deber de companyerisme, y fins per un rampell de patriotisme altament laudable; que 'l

camí no oferia cap mena de perill perque 'ls sublevats eran pe'l cantó de Cimdecorbs; que ja, desitjós d' estalviar á sa filla aquell disgust, s' havia ofert ell en persona á anar ab lo gobernador...

—Ah! nó—saltá D.ª Isabel, tota resolta—ni ell, ni tu, papá. ¿Per qué no l' acompanya l' alcalde?

—Peró sigas rahonable, filla. ¿Quinas sortidas teniu las donas? En moments aixís, las autoritats no poden abandonar las poblacions.

—Peró—saltá D. Ramon—si lo mellor fora que m' hi deixessen anar á mí, com ja proposava. Ja saben que m' hi ofereixo de bon grat.

—Cap de vostés—interposá l' Albert.—Ja l' acompanyaré jo.

La joya esclatá en lo semblant del vell Merly. A la fi, son fill no negava la sanch, comensava á sentir entussiasmes políticbs, á compendre la seva missió á Vilaniu. «Per aqui, per aqui s' arriba á diputat, á ministre.» Ja 'l tenia encarrilat.

Heus' aqui lo que l' Albert llegí tot desseguit en los ulls de son pare, y heus' aqui ja 'l jove penedit d' haverse ofert. Qu' interpretessen aixís son acte de generositat lo mortificava com si tractessen de rebaixarlo. Peró no era l' Albert tan fluix de carácter que sabés retirar la paráula llansada á volar. Per aixó insistí, manifestant tan ferm propósit, que s' aixecá y eixí corrents cap á casa seva á mudarse d' una esgarrapada.

Mentrestant, consumia á D.ª Isabel un tal neguit que, en sentint á son espós despedirse del alcalde, corregué á trobarlo.

Marit y muller entraren en llur dormitori inmediat al dels nens. D. Pau portava una esperma á la má, qu' illuminava escassament l' espayosa pessa. Grans armaris de noguera, cadiras de brassos entapissadas y un gran trémol s' encauhavan en l' ombra, arrenglerats per las parets, ab l' imponent magestat dels colossos assiris. Las pinturas del alt sostre desapareixian sota un vel gris, y 'l llit de matrimoni, ab sos llarchs cortinatges, s' ovirava entre la fosquedat de l' alcova com un túmbol.

D.ª Isabel deixá que son marit posés lo llum demunt del tocador y, en veyentli obrir un calaix, més ab to de prech que de recriminació, preguntá:

—Ahont vas, Galcerán?

—No t' ho ha dit lo papá? A acompanyar á en Dominguez.

D.ª Isabel relliscá en un diván y, sofocant sa agitació, lo cap reposant en lo palmell de la ma dreta, cercava 'l mot més dols pera arribar al cor de son marit, mentres aquest obria y tancava calaixos, movent d' una banda á l' altra sa corpulent persona, fent preparatius de viatge ab la major indiferencia. Després d' una breu páusa, D.ª Isabel continuá:

—Galcerán, fill, es de nits, me farás estar ab angúnia.

D. Pau girá lleument lo cap ab estranyesa y respongué fredament:

—Tonta serás! Ja tenim lluna, coneixes el camí y sabs que no hi há perill.

—Peró ¿qué os costaria esperar tres ó quatre horas? De dia, en Dominguez se 'n podria anar sol.

—Vaja, vés si 'm trobas la cartera. No t' hi fiquis en aquestas cosas, no t' hi fiquis, que las donas no hi enteneu res—feu D. Pau, ja sens girar lo cap y donant á la veu un to un xich pedagógich.

D.ª Isabel s' aixecá, doná duas ó tres passas en fals y, per fi, allargant los brassos, se llansá al coll de son marit, omplintlo de sorpresa.

—¿Qué fas? ¿qué tens?

—No t' enfadis, no t' enfadis y t' ho diré.

D. Pau, encare tot estranyat, l' apartá suaument y, agafantla per las mans, respongué:

—No m' enfadaré, digas, qué significa això?... Peró no 'm fassis perdre temps qu' aném depressa.

—Donchs bé, no busquis res, no arreglis res; ja está convingut qui acompanyará al gobernador.

—Sí, jo—feu resoltament, lo marit, encare somrisent.

D.ª Isabel rodá 'l cap pera endolsir més la negació.

—Donchs quí?

—L' Albert.

—L' Albertet!—repetí sorprés D. Pau, desfentse ja de sa muller.—Aném, dona, no sigas criatura. Lo gobernador no vol, en aquets moments, un company, sinó un confident, un consultor; no 'm necessita pe'l camí sinó á ciutat. ¿Te creus que jo volia acompanyarlo pera ferli costat com si tingués por? Ja té la guardia-civil á sas ordres. Si ell pogués presumir tal cosa, ja no m' hauria proposat acompanyarlo per no posarme en ridícol als seus ulls. No sigas criatura; hi aniré jo y ningú més.

Y dit aixó, doná una gran estrebada á la campaneta que 's sentí dringar nerviosa y trista, allá, en las fosquedats d' un llarch corredor.

—La cartera de viatge y la maleta—digué ab veu imperiosa á la criada qu' acudí, mentres ell seguia ja altra volta arrancant dels calaixos l' equipatge.

D.ª Isabel sofocá 'l disgust mossegantse 'l llavi, y ab la vista enterbolida per una llágrima indiscreta, ajudá á son marit á preparar l' equipatge. Coneixia ja massa á en Galcerán pera contradirlo obertament.

Consentit, com fill únich, per una mare que no veya ab altres ulls, la voluntat de D. Pau cresqué á compás de son físich agegantat y nervut, trobant, quan home, encare pera mellor tremparla y enfortirla, un element tan propici com era l' autoritat quasi feudal que se li regoneixia en la vila, la de que sapigué revestirse dins del partit, una bossa que jamay deya que

nó pera satisfer sos capritxos, y tot un batalló de mossos, majordoms y aparcers qu' escoltavan, quadrats, sas ordres. Com si això no bastés, ho havia mamat ademés en l' exemple de son pare de qui 's contavan rasgos de tossudería inaudita. La meteixa fermesa de voluntat, portada ja á l' exageració, havia arribat á ferlo fins aspre y potser dur de cor per' aquells ab qui 's creya rellevat de cumpliments. Poch amich d' entendriments y llágrimas, rara vegada prechs y planys logravan ablanirlo. Fet un determini, 'l duya á cap sense temor á llamps ni pedregadas, y no contant ab major forsa, oposarshi era buscar una derrota tant més desagradable, en quant D. Pau solia afegirli derrera, aquella rialla plena de punxas de que disposan los sanchfrets. Per això D.ª Isabel, qu' al sentir cridar á la cambrera experimentá ja una sacudida, preludi d' un xoch més dur, s' apresurá á ajupirse á la voluntat de son senyor una vegada més. Y, com humil esclava, li arreglá la maleta, mentres ell se posava 'l vestit de camí. Ni un, ni altre, badaren boca durant aquesta ocupació. Capficat ell pe'l telégrama, ja ni s' adonava de sa muller. Aquesta, bon xich vexada per la contradicció y sequedat de son marit, fonia en aquella claror trista sos esguarts entelats pe'l plor. No era la primera volta qu' anyorava s' alegra jovenesa al costat d' aquell home distret d' ella y sempre sórt á la dolsa veu del sentiment. Mes, apassionada per ell, no 'l podia des-

voler. Quan bé 'l considerava, 'l veya bo, 'l veya digne y la pobre 's reprimia.

Arreglat tot, D. Pau entrá á besar als nens y, seguit de D.ª Isabel, baixá á ajuntarse ab son company que ja l' esperava. L' Albert hi era també, vestit de viatge, ab sa cartera al coll.

—Es inútil,—digué D. Pau—Pera tú ha sigut avuy un dia de caygudas. Estás de mala lluna, noy.

D. Ramon aplaudí ab una rialleta forsada.

—Com vostés vulgan—respongué l' Albert, mitj mossegantse 'l llavi.

Un renill dels cavalls que potejavan ja impacients en lo portal, ressoná per l' ampla escala. Se despediren tots ab estretas de ma, abrassadas, promesas y oferiments, y, acomodats en lo tilbury 'ls dos viatgers, á un créch de fuhet rodá 'l carruatge com un tró que 's perdé arreu en la imponent quietut dels espays.

D. Ramón y son fill emprengueren lo camí de casa, alacayguts abdós per bén distints motius. D.ª Isabel se ficá al llit, malehint tota plorosa la política y donant tota la rahó á l' Albert.

XI

Las festas havian acabat. Vilaniu recobrava per moments son aspecte normal de poble quiet, enfeynat, que, de bon matí, escampa gran contingent de pagesos per camps y vinyas, engavía un altre contingent de teixidors y filadors, y, per tot tránzit, se queda ab la gent de carrera, 'ls pochs empleats y rentistas, las senyoras d' aquestos, las criaturas y 'l servey. Diligencias y carrets s' havian emportat ja á la majoría de forasters. De tot aquell renou d' ahir sols quedavan per mostra unas quantas capellas de barri ja mitj desguarnidas, y uns quants manats de mata pansida, arrencats de las enramadas, que 'ls xicots havian escampat pe 'ls carrers, després d' arrossegarlos per la pols. Fusters, calderers, boters, manyans, picavan altra volta, emperesits peró per la festa, decayguts y ullerosos

per la falta de dormir, y en los barris extrems brunzia sordament la maquinaria de vapor de las fábricas. Los vilaniuhenchs més peresosos havian encare eixit al camp á celebrar lo *gos*, que 'n diuhen ells, quedant aixís la vila més solitaria que de costum. L' aspecte general de las cosas, la claror, fins los sons, tenian no sé qué d' ensopits, d' endormiscats.

Aixó no obstant, sota aquella capa d' esllanguiment y repós hi havia qui bullia de sanchs, qui anava y venia sens reposar, ple de febrosa agitació. Eran los políticchs. La sobtada marxa del gobernador havia remogut la curiositat pública, y encare que 'ls diaris no podian arribar á Vilaniu fins al mitj dia, 's desitjava saber qué passava.

La revolució de setembre estava en plena gestació. L' any avans, s' havia ja aixecat en Prim ab dos regiments de cavallería. A Avila, al camp de Tarragona hi havia hagut també sublevacions, y la del 22 de juny, en lo quartel de San Gil, á Madrid, havia sigut formidable. Los cástichs imposats no logravan enrobustir als goberns, que queyan ó s' aixecavan sens causa ni rahó d' Estat. Lo partit progressista, llavors, més que fort, temible, acordant lo retraiment, llansava 'l guant ja no sols als moderats sinó á la Reyna meteixa. Y l' instabilitat de las Córts hont se discutia avuy ab fúria pera esser disoltas demá, la de l' alta magistratura que 's veya delmada á cada instant, las conspiracions

militars qu' abortavan aquí y allá llansant á l' emigració als generals més impetuosos, sembravan l'alarma en tots los esperits, fent pressentir y fins desitjar l' adveniment d' una situació nova, més clara y sólida. Sobre l' Espanya entera pesava l' espectació crudel que domina en la casa d' un malalt sense esperansas; un toch de trompeta feya parar orella á tothom, l' escopetada d' un cassador llansava escala avall á tot un poble. Lo malalt havia de morir; estava en la conciencia de tothom. Per això, la quasi escapada del gobernador civil havia de produhir á Vilaniu una sensació fondíssima. Uns per altres, tots los polítichs esperavan saber novetats, y al cassino anavan á trobarse de bon matí, portats del meteix afany.

Lo primer que hi acudí fou en Rodón, capithost á Vilaniu del partit progressista. L' estranyesa del fet no li havia deixat aclucar l' ull, esperant que, d' un moment á l' altre, trucarian á sa porta ó sentiria las campanas celebrant l' aconteixement. Peró rés; la nit passá tranquila, y, ullerós de son, anava á compareixer al cassino, tan ignorant de las cosas com los demés.

Això n' obstant, eixí de casa ben empapat del paper que son deber l' imposava; ell no podia ignorar res, peró tampoch res devia revelar. Seria l' Esfinge per tothom consultada y, com ella, 's mostraria misteriós, segur y temible.

Per altra banda, las conjecturas, las suposicions qu' ell mateix s' havia fet, tot regirantse

pe 'l llit, cobravan are, á sos ulls, tot lo cos y consistencia d' una veritat irrefutable; de manera que, si de fet fingia, ben prompte no ho creuria aixís. Callaría per conveniencia, peró no sens esfors, perque sos cálculs no podian fallir.

En sa imaginació, havia aixecat á la meytat dels espanyols, armas á la má, escampats en partidas per las montanyas, encastellats en las barricadas per las ciutats, mitj exércit aliantse ab los sublevats, aturdida l' altra meytat per aquella explosió entussiasta del poble, y ja 'ls soldats leri-leri, á punt de desbandarse pera reunirse ab sos companys. Tal era 'l quadro qu' hauria descrit ab envejable aplom, si per altra banda no hagués cregut necessari revestirse de aquell misteri que dona autoritat als conspiradors. La cara de satisfacció havia de espantar als contraris y animar als amichs; peró en lo demés de son posat, uns y altres sols havian de véurehi al depositari de grans secrets, al polítich hábil, al home temut que pesa y estudia sas paraulas y qu' encadena ó empeny als demés ab lo talisman del secret que guarda. Tan possehit estava de son paper que, sense 'l menor esfors, lo desempenyá fins ab la seva dona quan al eixir ell de casa, allargantli la má, la cara radiant d' alegria, va prevenirla pera que no passés ánsia si tornava tart á dinar. Lo triomf era próxim. Estaria tot aquell dematí ocupadíssim, potser hauria de reunir lo comité y dictar

un sens fi de disposicions pera que l' éxit de la revolució no 'ls trobés desprevinguts.

Aixís arribá al cassino y, colocat al peu d' una taula de marbre, tot fent ballar la cadena ó caragolantse 'l mostatxo, comensá ben prompte á desempenyar son important paper; una mirada irónica, provocativa, als del partit contrari; una rialleta d' inteligencia, plena de promesas falagueras, als de sa comunió.

—Y donchs qué hi ha de nou?—li preguntá á mitja veu lo pubill Tárrega.

—Tot va divinament. A veure si á mitj dia sabreu grans cosas.—Y derrera d' aixó, una bona estreta de má, com volent dir: «deploro no poder ser més esplícit ab tu.»

Lo pubill Tárrega abaixava 'ls ulls ab assentiment, y prenia part en la conversa general del rotllo, hont, com si estessin tots conjurats pera expressarse ab igual misteri, no feyan més que etjegar bolas á mitjas paraulas y soltar pronóstichs com fets consumats.

—Es á dir qu' á Barcelona hi ha gresca?

—Y tal si n' hi ha!

—Oh! potser á la hora present...

—Clach, clach, clach, clach!—feya un altre, més enterat encare.—A la hora present? Tot está dit y benehit, home.

Y bastava aixó pera que tot lo concurs, en Rodón inclusiu, donguessen per cert qu' á Barcelona tot estava dit y benehit. Un moderat disfressat eixia del grupo y anava á escampar l'alar-

ma entre las filas dels seus: «á Barcelona hi ha gresca llarga y tot está dit y benehit.» L' oyent interpretava la frase en lo sentit contrari á la revolució. Las tropas lleals eran las que ho havian dit y benehit tot. Replicava 'l missatjer que havia begut en bonas fonts, y l' altre quedava mortificat pe'l dubte, espahordit com son company. Sí, espahordit, perque 'l moderat que no veya en la revolució l' espectre del socialisme desenfrenat, pressentia al menos l'adveniment al poder d' una nova casta d'ambiciosos, plena de rencor y odis. Eran las fortunas naixents, pastadas ab suhors encare calentas, qu' anavan á encararse ab los noms antichs, ab las autoritats de sempre, ab los rebrots ja corsechs del enderrocat feudalisme. S' amenassava á l' Iglesia qu' era un fré, se minava'l respecte del pagés qu'era una forsa, se parlava de drets individuals y d' igualtat per' acabar ab l' autoritat y preponderancia vinculadas. Una nova ona d' aquell mar qu' agitá 'l 89, galopava encrespada cap á terra á esborrar l' emprenta de l' anterior.

—Qué hi ha de nou?—preguntá en Riudabets al hereu Rodon?

—Ja ho sabrá aquest mitj dia.

—Acabo de veure al Albert molt capficat—afegí en Tomaset, á cau d' orella. En Rodón, no perdent son to de misteri, respongué:

—Es clar; lo carro va pe 'l pedregal—y, d' un pinyach, los anells que penjavan de sa cadena rodaren més d' un minut.

Llavors, al revés, D. Tomaset fou quí estrenyé ab ademán de mútua inteligencia la má de 'n Rodón. Lo carro va pe 'l pedregal, volia dir, pera aquell conco, tot un' altre cosa. Ell no havia gayre be dormit, preocupat pe 'ls descobriments qu' havia fet lo dia avans, del amor de D.ª Isabel y l' Albert, escandalitzat de la despreocupació d' aquella dama que no reparava en quedarse ab lo seu amant fins altra hora de la nit. Inflamat tot son afany de conquistas, ab tal exemple, somniá en desbancar al noy Merly, sitiant á D.ª Isabel, colmantla de galanterìas y obsequis. Y quan eixí de casa y aná en busca del hereu Rodón, al preguntarli «qué hi ha de nou» no 's referia certament á la política, que tan li feya; cercava novas presuncions de cóm havia mirat aquella entrevista D. Pau. Ningú podria dárlashi tan bé, segurament, com lo rival del marit, á quí devia interessar sobre tot averiguarlas. Eixint de casa, havia vist á 'l' Albert que, distret y capficat, passá de llarch sense saludarlo, y ja sobre aixó feya l' home uns capdells difícils de desembolicar. Aixó y las respostas de 'n Rodón l' animaren no poch á empendrer la conquista.

S' apartá, donchs, del grupo de políticbs, doná un parell de toms pe 'l saló, que 'ls mossos estavan desguarnint; consultá ab dissimulo 'ls miralls y, tot pentinantse las arnadas patillas, baixá, fent saltironets, las escalas del *Vilaniuense*. May tan felís.

De dret se 'n aná á casa Galcerán. No eran més enllá de las deu. D.ª Isabel, encare sens pentinar y prou ocupada en fer endressar lo primer pis, poch estava pera visitas. Lo general s' entretenia per l' hort ab sos nets. No mancavan per aixó en l' antessala del despaig, lo vell Merly y en Llebreta per si venian ordes de D. Pau.

En lo moment d' arribar D. Tomás al entresol y preguntar per la senyora, baixava del primer pis la cambrera, carregada de capsas de cartó y estotxos. La Queta no havia posat reparo en respondre que la senyora era á dalt, peró la cambrera, barrant lo pas al senyor Riudabets, lo detingué, observant que «no estava visible.»

—Ah, bah! una frase de ciutat qu' aquí no s' usa!—exclamá, impértinentment, D. Tomás.

—¿Qué diu, senyor?—feu, tota sorpresa, la cambrera, deixant en la primera cadira aquell feix de capsas, disposada á encararse ab l' insolent—Donchs son las ordres que jo tinch. Jo ja he complert. Are, si vosté ho creu tan prudent, puji.

D. Tomás restá roig é indecís, la cambrera desafiantlo ab la mirada y barrantli encare 'l pás.

—Potser podria veure al senyor general—interposá ab to conciliador la Queta, que trobava també despótica aquella prohibició.

—Sí, veuré al general—digué, secament, don Tomás. Aixís dava una llissó á la minyona.

—Es al hort. ¿Vol baixar? Baixi, baixi, si es servit,—torná la Queta, cada cop més amable.

La cambrera feu pás y, prenent altra volta las capsas, s' interná per l' entressol ab l' ayre insolent d' un criat de casa bona.

Un cop se perdé aquesta derrera una porta, D. Tomás agafá á la Queta pel bras, l' enmená al menjador y, asseyentse pera referse de la tremolor d' ira que li feya ballar las camas, comensá á mitja veu, peró ab accent melodramátich.

—Y donchs, Queta, qu' es aixó? Quin dalta-baix de costums! quina criada més *desinvolta!* ¡Quina casa més transformada! Jesús, Jesús! si don Joseph tornava y veya aixó!

La Queta arronsá prudentment las espatllas.

—Y bé, que m' hi dihéu?—afegí 'l conco—Heu vist cosa com aquesta? Negarse á rebre á la gent com cal! Qué dich jo! Impedir la visita un malestrop, una criadota com aquesta, á un senyor de la meva *prosapia?* Perque jo no 'n vull culpar á donya Isabel; jo no puch creure que donya Isabel, qu'es tota una senyora, donga ordres consemblants, y menos sense fer escepcions pera personas com jo.

L' ira de qu' estava possehit escalfava á aquell pergamí fins á ferlo suhar. D. Tomás feu una páusa pera aixugarse la rebeguda cara y resseguirse ab gran esment lo front per no comprometre l' equilibri de son *bisogné*. La Queta, plegada de brassos, estava á punt de plorar.

—Ay Queta! Queta! com vos compadeixo! Ja veig que no hi podréu aguantar aquí!

Una llágrima amargant brollá un moment en los ulls de la senzilla vella, peró aquesta cuytá á tráuresela ab lo pany de son devantal de llana.

En aquest moment s' ohiren passas d' home.

—Bé, que no vol veure al senyor general?—s' esforsá en preguntar l' antiga criada.

—Nó, nó;—respongué bén alt y ab ironía, D. Tomás—*potser tampoch está visible*. Ja tornaré á un' altra hora.

Ell creya que 'ls passos eran del general, d' aquell orgullós que no li havia fet cas ahir á la tarde, y dava á sa resposta tot l' alcans d' una llissó.

Al girar la cara, topá ab D. Ramon y en Llebreta.

—Vosté per aquí?—feu lo vell Merly—Y aixó, qué 'l porta?

Cap dels tres intentá tan sols descubrirse.

—Pse... passava per aquí, y he pensat déixam pujar á veure qué fa donya Isabel. Com ahir va tindre aquell espant y á la nit no va esser al cassino.

—Ah, sí; no vá esser pas res, no va esser pas res—respongué D. Ramon, enfosquint la veu y fent ballar lo cap. Després, mudant de tó:—Y bé, ja l' ha vista?

—Nó, senyor, diuhen *que no está visible*.

—Ah, naturalment, tan dematí... Deu estar

ocupada, eh, Queta? Las senyoras, ja se sab, ja se sab...

Se veya que D. Ramon estava amohinat per altras cosas. Sa mirada 's perdia per las vigas. Si hagués sabut qu' aquella veu era la de 'n Riudabets, á quí professava particular menyspreu, ja no hauria eixit de son amagatall.

—Bé, bé,—prosseguí, empés ja per sa preocupació.—Y donchs, qué 's diu per la vila?

—*Sobres*?

—Home! de política.

—Ah, de política! No n' he sentit dir res á ningú.

Los llavis de D. Ramon expressaren fástich. «Ximple» exclamá interiorment. Arreu, posantse sobre sí y donantli un copet de despido á l' espatlla:

—Bé, Tomaset, bé; vosté, desenfeynat com sempre, no deu tindre res á fer, y en Llebreta y jo estém ocupats; ja 'ns dispensará, eh?

—Ah, sí!—feu candorosament lo dandy. Y abocántseli á l' orella, ab veu de enhorabona:—Aquets dias, ab lo gobernador y don Pau no deu saber per hont girarse. ¿Ahont son are, per allí dins?

D. Ramon se quedá veyent visions. «¡Heu vist un beneyt del cabás com aquest! Es á dir qu' encare ni sab que son fora!»

—Sí, allá dins; ben endins. Vaja, Tomaset, estiga bo.

Y allargantli la ma, D. Ramon ab malicia,

máquinalment los demés, feren que D. Tomás eixís d' aquella casa si enfadat ab D.ª Isabel, gens queixós de quí aixis l' havia despedit.

—Ay lo pobret!—saltá D. Ramon quan lo vegé fora—En quin mon viu? No ho heu sentit? Encare no sab que D. Pau y 'l gobernador son fora! Ay! jo 'm trenco de riure! Benaventurats los mansos, perque d' ells es lo regne dels cels!

Y tots tres, inclús la Queta, poch ans tan plorosa, esclafiren á riure. Després se descompartiren, retirantse á la cuyna aquesta, y á l' antessala del despaig los altres dos. La cambrera y la sotacambrera pujavan y baixavan, mentrestant, las robas y objectes que fa remoure una instalació, comentant l' epissodi ocorregut ab la primera y mofantse d' aquell carcamal fins á no deixarli os sencer. «Un ninot de cartó, un juheu de misteri ab *livita,* sabs? Unas patillas arnadas com si 'l haguessin desenterrat de la golfa. Ara vés ahont vé aquell vellot á destorbar á la senyora?»

Per fí arribaren los diaris. Los concurrents al cassino 'ls arrancaren de las mans del carter. Cada lector se vejé ben prompte al mitj d' un rotllo d' oyents. Articles, gasetilla, anuncis, passaren per alt. Hi hagué un instant, que no 's sentí sinó cruixir lo paper; l' ansietat suspenia la respiració.

—Qué, no porta re 'l teu?

—Es lo Brusi, no 'n dirá res.

—Mira 'ls *partes*.

—Ca! A veure El Demócrata... Calla, sí; aquí, al mitj de la gasetilla...

—Silenci!—feu la veu general.

Tots los pits se desfogaren ab un llarch esbufech. Los quatre rotllos se convertiren en un sol munt. Alguns s' assentaren á las táulas, las camas brandejants.

—Psit, psit!...

Lo lector d' El Demócrata, en veu tremolosa de precipitació comensá:

«*A punto de entrar en máquina nuestro número, hemos recibido la siguiente proclama que no podemos dejar de reproducir, porque, ya lo saben nuestros lectores*, EN LOS TIEMPOS QUE CORREMOS, NO ESTÁ LA MAGDALENA PARA TAFETANES. *Nuestros correligionarios comprenderán porque no añadimos comentarios. En el sagrado de la intimidad bien podrán ellos hacerlos.*»

Una rialla d' aprobació acullí aquestas paraulas. Si la 'n sabia de llarga l' autor! No 'n porta poca de cúa aquesta indirecta! Varis ullets y moviments de cap expressaren aixó telegráficament. En Rodón rebentava de satisfacció.

—«*Gobierno de la provincia*,» tatarí, tatarí... Deixéum' ho llegir á tall de nunci—feu lo lector, disposat á posar en caricatura l' alocució del gobern.

—Ben dit, ben dit; avant—feren varias veus, entre riallas.

(Lo lector cridant)—«*Cuatro mal aconsejados perturbadores de la paz pública*... (La majoria esbotzá la rialla tapantse la boca)... *aventureros de oficio que no reparan en poner á prueba la magnanimidad proverbial de S. M. la Reyna (Q. D. G.)*...

—Sí, ja ho veurém si 't guardará—saltá un acalorat.

—Prou, prou, silenci!...

«*han osado de nuevo seducir á algunos incautos y echarse al campo con armas para sembrar la intranquilidad entre los pacíficos habitantes de esta provincia, vejar la propiedad y paralizar los negocios, sin otro fin, probablemente, que el de justificar inversion de fondos á sus harto confiados paganos*...

—Clach, clach, clach! Ja t' ho darán, ja!—feu l' auditori, removentse mitj content, mitj enutjat de l' insolencia que l' autoritat se permitia

—«HABITANTES DE LA PROVINCIA: *vivid tranquilos y confiados. El gobierno vela por vuestra seguridad y la conservacion de vuestros intereses. Cuatro compañias de Tetuan marchan en persecucion de los facciosos. Estos, no fiando ya en el número, que mal puede suplir su valor personal porque de traidores es el ser cobarde, corren á guarecerse en las fragosidades de Cimdecorbs, donde, sin duda, los vereis bien pronto dispersos y arrepentidos. En el resto de la Península reina el órden más*

completo. Viva la Reina! Vuestro gobernador F. de S. Dominguez.»

Tatarí, tatariiii...

Una riota general doná fi á la lectura. Bona cosa dels presents, estant ja embolicats en la conspiració que no esclatá fins al agost següent, tenian la persuassió de que 'l moviment s' havia anticipat, y no podian creure las paraulas del gobernador. Per altra banda, 'l país estava ja avesat á llegir alocucions hont se mermava sempre la veritat dels fets, prometent per l' endemá una pau que 's trigava setmanas á conseguir. Los calificatius y suposicions denigrants que 's permetia 'l gobernador, eran per' aquells conspiradors, expressió ingénua de la rábia de qui 's veu perdut. En fi. ¿y la paraula d' en Prim, las promesas d' en Baldrich, d' en Contreras, d' en Targarona, etc., etc.? ¿No havian passat per allí l' Escoda disfressat de capellá, y de traginer en Lagunero, camí de Barcelona, á esperar l' ordre de *sómhi?* Los volian fer combregar ab *rodas* de molí. Bé prou se veya en lo silenci obligat dels diaris que 'n passava una de grossa. Si no avuy, demá la sabrían.

Y reunit lo comité, aquella meteixa tarde, al hort de la Granja, qu' era bastant forá, acordá enviar á corre-cuyta un propi á Barcelona pera saber bén bé qué passava.

Dese una rápida ojeada á la 1ª parte que concluys aquí y estúdiese el porque de la divis.ⁿ de la obra en dos partes.

SEGONA PART

I.

Aquella volta 'l gobernador no s' havia enganyat. La partida aixecada s' esvahí com vol de fantasmas per l' afrau de Cimdecorbs, no al aproximarshi las tropas, que ni temps tingueren d' arribarhi, sinó á l' aparició del sometent qu' aixecá 'l meteix país. Havia sigut com una convulsioneta més del malalt; peró alguns ni aixó creyan, donantli, tot lo més, lo carácter d' una estratagema de contrabandistas pera distreure forsas de carrabiners y deixar algun pas franch als paquetayres.

Tan breument pacificada la provincia, D. Pau torná á Vilaniu fent seguir á son amich Dominguez. Aquells pillets los hi havian desbaratat lo plan. L' expedició á la Mayola no podia faltar, y, aquest any, San Pere s' esqueya en dissabte: dos dias seguits de festa pera las oficinas del

gobern. Abandonaren abdós la capital á entrada de fosch, sens dir res á ningú, y arribaren á casa Galcerán de bella nit, quan no 'ls esperavan.

D.ª Isabel estava ja avesada á aquestas sorpresas de cassador, desde petita. Son pare, per causa de sa carrera, entrava y eixia de casa com han de ferho 'ls militars, sabent qu' anava al quartel, no poguent assegurar jamay á quina hora tornaria. D. Pau, son marit, tenia la movilitat d' un polítich en actiu servey, sempre un peu en l' estreb, tant prompte á la capital de provincia, com á Madrid, com á Barcelona. Avuy l' eclipsava de táula un banquet, demá 'l feya dinar á deshora una reunió del partit, un altre dia, á la córt, havia de perdre la nit en lo Congrés ó en algun Ministeri. Per altra banda convertia sa casa en una petita fonda. Quan menos D.ª Isabel s' ho esperava, compareixia l' home ab algun ó alguns amichs á dinar y fins á dormir.

—Son compatricis, filla; que posin tres plats més á táula y arregléu un llit pera fulano.

Aixó era tot l' any, y sempre ab pressas que feyan, sobretot, renegar al servey. Més havia mortificat á D.ª Isabel encare, un' altra cosa. Era la part qu' á Madrid li feya pendre en la vida política, també á salts y á turbonadas. Tal vegada estava la bona senyora á punt de retirarse al llit, ó en agradosa tertulia, quan compareixia D. Pau y, á corre-cuyta, la feya vestir d'

etiqueta per' anar al ball d' una embaixada ó al *lunch* d' un ministre á qui ella ni de vista coneixia. Era una febre; sols per aixó havia deixat ab gust la córt feya dos anys.

La repentina arribada d' aquells dos senyors ni sorprenia ni mortificava, donchs, á D.ª Isabel. Al revés, la feu esclafir en una rialla de goig, y, cridant á la cambrera, doná ordre de tornar á parar táula pera que 'ls *forasters* poguessin sopar, «que deuhen venir morts de fam.»

—Espérat—afegí D. Pau—Fés avisar á la Queta pera que demá, á primer' hora, fassi provisions per dos dias, y al cotxero que 'ns tinga 'l *break* gran á punt per' anar á la Mayola. Hi passarém aquestas duas festas. Las minyonas y en Llebreta qu' hi marxin primer ab la tartana. Vestíu als nens bén aviat.

—Peró—feu D.ª Isabel—hem d' anar á missa. ¿A quin' hora vols marxar?

—Ah, es veritat! En Llebreta, á las quatre ¿ho entens bé?—endressantse á la cambrera—á las quatre, que vaji á avisar á mossen Magí pera que comparega á dirnos missa de las vuyt per munt, á la Mayola. Nosaltres hem de marxar á las cinch; ans de que la vila sápiga qu' hem arribat.

—Es molt dematí, Galcerán; los nens se morirán de són.

—Llavors, feu una cosa: tu vens més tart ab ells y mossen Magí—Y arreu, trayent lo cap á la saleta, al costat de la qual tenia lloch aquest diá-

lech, preguntá cridant—¿Y vosté, papá, de quina expedició vol esser, de la primera, á las cinch, ó de la segona? Lo gobernador estava llavors explicant al general lo plan de la festa campanyola.

—De la primera, á la fresqueta, á la fresqueta—respongué 'l general.

Eran ja las onze, y ans no varen sopar y 's ficaren al llit, bén bé la una. En arribant D. Pau, ja no 's dormia en aquella casa, deya cansat lo servey. Efectivament, tres horas després, en Boy y tres criats més ja anavan en doyna, y, á las cinch del matí, las fogosas eugas eixian ja d' aquell casal, ruflant y removent lo cap com orgullosas de dur en lo *break* als tres senyors.

Feya un dematí hermosíssim. La vila tot just gosava á remoures. Algunas finestras comensavan á badar l' ull, una resplandor de rosa llepava las barbacanas y torratxas, l' ayre matiner despertava als pochs arbres de dins la vila. Contadas eran las personas que 's veyan pe 'ls carrers; mes, las pocas que corrian, tot fregantse 'ls ulls ab lo puny se giravan á contemplar lo *break* pera pendre nota de qui l' ocupava y pregonarho arreu. Aixís, á las set, ja tota la vila sabia aquella espedició.

—Sí, sí, jo ho he vist; l' hereu Galcerán ab lo seu sogre y 'l senyor Gobernador, los tres pendonistas. Devian anar á la Mayola perque han tirat pe 'l portal de Dalt.

Realment lo *break* eixí per aquell cantó. Lo

sol, mitj enclotat encare en lo pich del Esparver, amarava de suau resplandor tota la vall de Flors. Los tres viatjers contemplavan lo panorama sens dir res, ab aquella fruició especial que causa la naturalesa de bon matí. Allá, á l' esquerra, la terra anava baixant dret al mar en suau coster hont morian las montanyas entre l' infinita espessedat d' arbres de riu que s' allunyavan fins al horizó, arrebolat de llum lo fullatge més alt, enfonzantse 'l de sota en aquella negror matisada que desespera als pintors. Los boscos del serrat, arrupits á l' ombra, s' extenian per las botarudas montanyas com inmensas pells d' ovella tenyidas d' oliva. Ni socas, ni alsaria d' arbres, ni clapas de terra venian á destruhir aquesta imatge.

—Veu, allí tinch un bosch ple de conills—feu en Galcerán—Si estessim més aquí, hi aniriam á cassar.

Y sos oyents tenian d' esforsarse per' imaginar pins y alzinas en aquell borrím negrós que no semblava pujar tres pams de terra. Al baixar la vista, la vessant prenia un aspecte de burell apedassat, com gambeto de pobre. A la dreta, la plana s' aixamplava á son pler fins al peu de las montanyas de ponent, llavors dauradas pel sol. L' atmósfera d' aquell' hora deixava veure netament llurs contorns y conreus, los cimals de terrer primari esgarrapats pel llamp, los córrechs esllavissats per devassalls d'aygua, las fondaladas perdentse sota munts d' arbreda color de bronzo pompeyá, las vinyas escalant los puigs

pera alfombrarlos de pámpols, gráns catifas de vellut vert estenentse als peus dels poblets de la vall. Pedracremosa y Campllobí s' aclofavan apomadets y mitj amagats á l' ombra del serrat del Comte. Més amunt de la grau, que cinglava com corbatí groch las alturas de Bondalit, guaytavan Castellardit y Cimeralta ab sas casetas xatas y rostidas pe 'l sol, y de l' extensa faixa d' arbreda que s' arruava riera avall, ressortian, blanquejant assí y allá, 'ls campanarets de Vallfonda y Regolf, y de Benitarik, resquici dels alarbs.

De sobte, D. Pau, entregirantse, cridá, tot signant ab lo bastó:

—La Mayola! Mirin, allá baix, entre aquella negror d' arbres.

Sos companys, fent visera ab la má, enfonzaren inútilment la vista en la plana.

—Allá, aquella clapa blanca, derrera d' aquell gran noguer. Segueixin la punta del meu bastó. Atúrat, Boy.

Y tots tres se posaren de peu dret. D. Pau, qu' estava orientat, no presumia que de la punta de son bastó eixia, pe 'ls forasters, tota una estrella de raigs divergents.

—Per allí, miri,—tornava—prengui aquesta masia groga per punt de partida. No la segona caseta, ni la tercera; aquella taca blanca de més avall.

Y no 'n veyan pocas de casetas y tacas blancas entre las grans feixas d' arbreda que s' aixecavan

en totas direccions fins á formar en perspectiva tota una espessedat de vert, plena de matisos. ¡Si aquí lluhia una paret blanca qu' enlluhernava, y allá verdejava una vinya, més ensá atravessava un camí, al costat groguejava un gran camp de rostoll ab son campament de cavallons de garbas que semblavan un ramat de camells descansant en un sorral de la Meca; per tot arreu pedassos clars y foscos; un inmens *tablero d'ajedrez* ab las pessas ja barrejadas com á mitj joch! Tot aixó distreya, marejava, embadalia y convidava á reposar la vista aquí y allá, sens esma ni direcció fixa.

Per fí, apuntant, un y altre, l' ull en lo bastó qu' aguantava D. Pau com una ullera de llarga vista, afirmaren los forasters haver ovirat la Mayola, aquella taca blanca, derrera una taca verda qu' en Galcerán batejava de noguera, tot de cor, no perque pogués desde allí classificarla. Y 'l *break* torná á arrencar carretera á munt, deixant darrera un nuvolet de pols, y desfilant sempre entre 'ls renglers d' oliveras ó garrofers que s' abocavan al camí tots empolsats.

La Mayola no distava de la vila més d' una llegua, qu' aquell tronch se dragava descansadament en mitj' hora.

—«Es una broca d' acer»—deya en Boy, tallant l' ayre ab lo fuhet, tot esvanit. Y de sobte, tocant á son amo per l' esquena, l' advertí de que s' hi acostavan.

Efectivament, al peu de la carretera comensava á ovirarse ja la llarguísima tanca emblanquinada de la finca. Demunt d' ella, un rengle d' oliveras treya sas apomadas copas de vert cendrós. Las eugas l' assoliren en dos minuts y desfilaren bona estona devant d' ella, llansant sobre la cals l' ombra, plegada en ángul, de tot aquell equipatge al trot.

Al mitj de la tanca, duas pilastras, rematadas en grans copas de ferro fos, sostenian lo reixat qu' estava ja obert. Giraren las eugas y engolfaren lo caminal qu' enmenava á la casa en capritxosas giragonsas, sempre sota una volta de plátans enrebrancats que tenyían la claror d' ocre verdós, y á la suau remor de l' arena qu' al pas del carruatge, rondinava com un ruixím. A una y altra banda, rosers de tot l'any, trohanas y mirambells amagavan las terras de conreu; peró encare alguns caps-brots de la vinya s' atrevian á guaytar per demunt d' aquells vorals, com tremolosos de curiositat. Hi havia á dalt dels arbres una xarradissa estrepitosa d' aucells.

Lo sogre de D. Pau se sentí emocionat: tot aixó tant delitós era de la seva filla, de sos nets; los ulls se li humitejaren de goig.

—Ah!—feu—no sé com vos estéu á la vila? No es veritat, gobernador? Aixó es magnífich. *O corte ò cortijo*; lo que jo dich.

—Bonich, bonich! — exclamá l' interpelat sens eixir de sa contemplació.

—Sí, ho es, sí!—digué en Galcerán, tot estufat.—Sempre ha sigut l' hisenda preferida, la nostra residencia d' estiu. A l' Isabel li próba molt y li convindria. Peró, veu, en aquestos temps qu' á lo mellor corren partidas, si jo la tinch de deixar...

—Ah, donchs, si m' ho permeteu—interposá 'l sogre—jo me n' hi vindré ab los menuts.

En Galcerán doná 'l consentiment ab una rialla d' amo agrahit.

Aquell camí tenia bén bé mitj kilómetre, las eugas seguian, trop, trop, trop, trotanthi sordament entre la cantadissa d' aucells y aquell soroll de ruixím. A la fí desembocaren en una plassa de forma de mitja lluna, igualment enarenada. Un noguer secular ocultava mitj devanter de la casa qu' ocupava 'l diámetre del semicírcol. En baixant del cotxe, un la veya tant gran com era, plantada com un castell entre la capella y la cotxeria que 's redossavan humilment al amparo d' aquella matronassa. La torrada cals de son devanter li dava cert aspecte de maduresa que casava bé ab sas proporcions. No tenia més que baixos, primer pis y golfa; reixas á baix, balcons á dalt, finestras més amunt, y 'l fustám d' aquestas oberturas estava pintat de vert, un vert ja begut pe 'l temps. Demunt del balcó principal, un rellotje de sol feya reflexionar ab aquesta inscripció llatina: *Cogita.*

—*Cogita!*—exclamá 'l general, llegintla en

castellá— Quina humorada! Quí es la *cogita?* l' agulla?

Sos companys se clavaren á riure.

—No es *cogita,* nó—replicá D. Pau.—Es *cógita,* en llatí. Y allavors explicá qu' havia sigut un capritxo d' un Galcerán frare, oncle seu ja difunt.

Interiorment, la casa era cómoda, peró ni luxosa ni elegant. Abaix; salas, menjador y cuyna; los dormitoris á dalt.

Per lo demés, la capella era petita, una garita d' obra, ab sa porta morada, un petit rosetó y, al cim del capil, la campana, penjant de dos montants de ferro forjat. La cotxeria s' extenia á la esquerra, donant terrat al primer pis y, obrint al devant una gran portalada d' arch rebaixat y feixúchs guarda-cantons. Un passeig de rodonas acácias voltava la mitja lluna, servint de parasols al llarch pedrís que dibuixava l' arch del semicírcol. Lo pedrís tenia per respatller un reixat de canya qu' encoixinavan flayrosas enredaderas. Al mitj, lo pedrís se partia en dos pera dar entrada al hort qu' allí al peu extenía fins á perdres de vista son rich mostruari d' indianas foscas.

Mentres los forasters miravan aixó, lo *break* s' entornava á la vila, D. Pau dava ordres al masover, á en Llebreta y servey que 'ls havia precedit.

—Volen descansar?—digué arreu.

—Y de qué?

—Llavors vinguin ab mí.

Y 'ls portá derrera 'l mas.

Un veritable bosch de garrofers amagava la part més rústega, peró més pintoresca, de la finca. Allí hi havia la casa dels masovers, los cups, corrals, estables y pallers, un munt de construccions, color de crocant, de silueta escalonada, qu' arbres de cent menas soplujavan ab amor. Un' eura de groixuda soca s' havia arrapat al devanter incrustanthi un colossal ventall; dins la cort dels porchs un desmay hi abocava sa grisa cabellera, una nusosa parra formava toldo al galliner destacant son vert gemat sobre 'l fondo negre d' una alzina. Y encare, per demunt de las teuladas, treya son gegantí plomall una pollancra qu' aixís semblava d' or á la claror del sol, com de plata al banyarla la lluna. Lo torrent dels Rossinyols borbollava sorollós allí á dos passos, y un formigueig d' avirám y bestiar omplia de vida tot aquell recó.

Encare s' arribaren fins á un caminal qu' era partió de la vinya y l' horta. Ab ells s' havia incorporat llavors lo masover, un pagés ja de mitja edat, petitó y rabassut, ab cara de conill y uns ulls petits hont flamejava la vivor sota d' unas cellas rossas y llargas que semblavan las alas d' un pollet. Duya calsa curta, calsó y un senzill mocador doblegat al cap com dessuhador d' un turbant qu' havia perdut. Abrigava son tórs, la blanca camisa escollarada d' hont la carn naixia més morena y, entre las vetas de

l' espardenya, guaytavan sos peus de fanch. Las mans encreuhadas al derrera, seguia als senyors, sens badar boca, mentres parlavan d' altras cosas; mes, quan D. Pau se parava á fer notas ab son bastó un arbre ufanós ó l' extensió d' un conreu, aixecava aquellas alas de pollet al front y mirava las terras ab més ulls d' amo que 'l meteix propietari, pera refermar ó contradir sas páraulas. Molts cops, tot parlant, arrancava algun escardot ó desfeya á cops de peu algun terrós massa groixut. Ningú com ell coneixia la mesada pam á pam; ell sabia de cor las quantitats de fruyts enmagatzemadas y, á un simple cop d' ull, feya un cálcul just de la cullita pendent. D. Pau podia ésser un bon agricultor pe'ls llibres, peró lì mancava l' esperiencia per' ésser un bon pagés, deya l' Aleix.

—¿Quantas cargas de vi 'n traurém enguany d' aquesta vinya, Aleix? Sis centas?

—Ca, no senyor: més, més ne donará encare. . ¿Sab que 'n judico jo? Unas siscentas vint y nou, si no arribém á las trenta.

Y 'l bon masover feya aletejar las cellas ab orgull de vencedor, mentres D. Pau, ofegant una rialleta, alabava en alta veu lo cop d' ull d' aquell majordóm.

Poch á poquet tornaren á atansarse al mas per la part de derrera. Al peu d' aquesta fatxada hi havia un jardinet tancat per una barana de fusta que s' aixecava demunt d' una paret de cinch pams d' alsária.

Al mitj del clos, un surtidor que no brollava; arrambats á la casa, un espayós galliner de filat de ferro y la garita pe 'l gos. Lo jardí estava descuydat fins á fer plorar. Quatre ocas rodavan soltas per allí, sens més esplay que 'l banyarse en l' aygua llotosa del surtidor, mitj desallotjada pe 'l bosch de nenúfars que dins la bassa creixia. Las ocas y 'l gos reberen abordant als forasters.

L' Aleix, ab una canya, allunyá las ocas que fugiren encare esgargamellantse, traquetejant lo cos com una tartana per mal camí, y cayent de costat á cada ensopegada que rebian llurs rems d' argila cuyta.

—¡Rustán, Rustán!—cridá D. Pau al gos, qu' al sentir sa veu pará de glapir per' aixecarse en duas potas, dant grans batzegadas á la cadena que 'l fermava.

D. Pau lo desfermá y tingué de rebrer las alegras embestidas del Rustán qu' á grans bots volia lleparli la cara, posantlo á punt de perdre l' equilibri. Era 'l Rustán un terranova, alt com un moltó, peró sapat de potas y ample de testa com lo rey del desert. Sempre esquérp ab la gent pobre, mostrava especial afecció per sos amos y 'ls senyors que 'ls visitavan, com si 's cregués de la meteixa nissaga. Per altra banda, D. Pau n' estava tan cofoy que, mentres era al mas, no permetia que 'l fermessin. Ab aquella fera al costat, sa corpulent figura semblava cobrar més ayres de senyor feudal.

—Y 'ls pavos-reals?—preguntá aquest.

—Míris, per allí al recó dels taronjers deuhen esser.

—No cal dir que sense petits, eh?

—May, may n' hem pogut fer cria; tots los ous trencan.

—Com que sou tan tretzuts! Ya li he dit á la vostra dona cent vegadas que no s' han de moure del galliner, y qu' á dins no hi té d' haver ni un pujador. Si nó, la pava s' hi enfila pera pondre y aixís esclafa tots los ous. Ala! cridéu un baylet que 'm tregui totas aqueixas barras del galliner y que m' hi tanqui 'ls pavos tot seguit. Després que 'm rasclejin tots aquets caminals, que buydin lo surtidor y 'l rasquin. Fora llotím. Y que 'm pentinin y apomin tots aquets quadros de flors. Això sembla un cementiri!

La veu ab que eran dadas las ordres no admetia réplica; lo masover eixí mitj botit. «Tan meteix lo senyor no 'n perdona cap; bé podia callars'ho devant del gobernador y del general. Y perqué? Per un cau de jardí. Ves que l' hi dará 'l jardí! ¿No li menava bé las terras, que las hi tenia netas com lo palmell de la ma? Donchs això es lo qu' interessa.»

Eran ja quarts de set; los senyors entraren al mas á pendre alguna cosa.

Envers deu horas arribá D.ª Isabel ab los nens, mossen Magí, la cambrera y la maynadera. En la plasseta hi hagué un esclat d' alegria. Lo gobernador oferí la má á D.ª Isabel, l' avi s'

apoderá dels néts, D. Pau rebé al capellá, y tot un aixám de servey y la familia dels masovers contemplavan l' arribada ab la rialleta als llavis, á poca distancia. Ja tots á terra, hi hagué un moment de confusió: «cóm vá? cóm vé?» encaixadas, abrassadas, petóns, lo Rustán tremolant sa frondosa cúa, ficantse entre 'l remolí de gent, saltant al pit de D.ª Isabel, espahordint als menuts; tots aixecant la veu fins á aquell diapassó á que convidan l' ample espay, los piulets d' aucell, lo cant dels galls per assí y per allá escampats.

Lo sol, que picava ja de valent, lográ bén aviat restablir la calma, desbandant á la gent en petitas collas. D.ª Isabel, seguida dels criats, entrá á la casa á treures lo sombrero, y cinch minuts després, la cridanera campana torná á acoplar á tothom dins de la capella.

—Se coneix que mossén Magí du gana—feu D. Pau, al eixir de missa, tot acostant al capellá la cadira pera que prengués xacolata.

Y es clar que 'n tenia 'l bon capellá. Eran quarts d' onze! Quan ell era mosso d' aquella casa no havia pas esmorzat may á semblants horas! D. Joseph l' havia fet apendre, li pagá la carrera, 'l feu almoyner de la familia y en cambi de tot aixó li imposá sols l' obligació de dírlos-hi missa al mas. Com negarshi? Peró com los hábits no li havian tret la gana ni trastornat dins de casa las horas d' ápat, ell deya, ab un candor que feya esclafir lo riure á aquells se-

nyors, «qu' en dias aixís, los budells li roncavan.»

—Es massa senzill aquest bon home—havia dit varias vegadas D.ª Isabel qui, tenint un alta idea del sacerdoci, veya sempre ab greu á aquell capellá de missa y olla inferior á ella meteixa y donant contínuament pábul á la caricatura del clero.

—Y qué hi farás?—responia D. Pau, qu' en aquestas materias sols mostrava son cinisme dins de casa.—Tan bona es la seva missa com la del Sant Pare. ¿Te sembla que jo encare 'l veig com un mosso disfressat? qu' ab la teva sola educació l' humillas? Y no t' apuris, dona. Ell meteix no ho coneix y es felís.

D. Pau, no obstant, á la Mayola, feya la pantomima de tenirlo á dinar y 'l posava á cap de táula ab l' intenció política de predicar ab l' exemple lo respecte al clero, tan amenassat ja llavors pe 'l partit lliberal. Y á fé qu' aquell bon reverent se n' hauria passat bén bé de bona gana, perque, en sa natural humilitat, veya encare, als Galceráns com á sos senyors, y no sabia menjar ab ells sens violentarse.

Aquell dia, devant d' un general, devant d' un gobernador, son embarrás hauria sigut tot un torment! Per aixó 'l bon home s' atreví á demanar comiat á D. Pau, encesa de vergonya sa cara ja de sí vermella. En Galcerán li negá de bon principi, peró á la fi li doná. Y en Llebreta, en la tartana, acompanyá á la vila á mos-

sén Magí qui, de goig, no hi veya de cap ull. D.ª Isabel respirá. Son marit, en cambi, agafant del bras al gobernador, va dirli á l' orella:

—Ho sento. Nos perdém una diversió, á táula.

Y abdòs s' internaren en lo caminal de plátans per hont la tartana havia desaparegut, conversant primer de las delicias d' un dia de soletat, explicant lo diputat lo projecte que presentaria al Gobern pera regar tota l' ubaga d' aquell país ab los sobrants de la riera Blanca.

—Véu? pendrém l' aygua més amunt d'aqnell bosquet, de Salbatent la baixarém á redós d' aquella serra de l' esquerra fins allá baix á Benitarik. Se regarán més de dos mil jornals. L' espropiació costará poch; jo 'ls hi dono més de dos kilómetres de pas. Procuraré que d' altres m' imitin y sols s' haurá de pagar als més mesquins.

—Molt bé, molt bé—feu lo gobernador tocantli l' espatlla.—Mentres vulgan secundarlo... La gent d' aquí 'm sembla molt tossuda... Potser no sabrán compendre 'l seu projecte...

—Oh, sí, lo que 'ls hi convé per la butxaca ja ho entenen.

Y la conversa relliscá arreu á parlar de la reforma del reglament interior qu' acabava d' aprobar lo Congrés, y del cambi parcial de ministeri que s' havia efectuat dos dias avans. Un y altre defensavan al gobern per compromís de partit, per esperit de conservació, peró veyan lo

carro pe'l pedregal. «Era trist considerar que, quan precisament acabavan de constituhirse ab forts fonaments la Confederació germánica y 'l Reyne d' Italia, y á Suecia s' inaugurava 'l sistema constitucional, y l' Europa entera semblava reposar ab satisfacció de sas passadas lluytas, l' Espanya, la nostra Espanya, presentés síntomas evidents de descomposició.» Y abdós convenian en la necessitat de desplegar energia posant fre á las concupiscencias del element militar, veu y bras de totas aqueixas revoltas, fusellant generals y aixecant cara á cara del exércit un' altra forsa dependent del ministeri de la Gobernació, tal com ho somniava en Gonzalez Bravo.

—Ay, si 'ns sentís el papá—acabá per dir don Pau, ab la rialleta que 'l caracterisava.

Y al tombar lo cap, vegeren que venia ab son nét á la má y 'l colossal gos derrera, respirant satisfacció, tot cridant enardit de joya:

—Y donchs, en qué pensan aquestos senyors? que no volen dinar? A táula! á táula! que teném gana! Digas, Pepito: á táula, papá, que ja es hora.

La familia 's reuní en l' espayós menjador, amarat de llum per las duas finestras que tenia obertas de bat á bat. Desde la cadira, veya la meytat dels comensals penjar las ufanosas brancas del noguer que llansavan á terra un inmens purgador d' ombra regalada, lo passeig circular de las acacias enfosquint lo clos d' en-

redaderas y la blanca taca de sorra hont reposava 'l sol ab enlluhernador esclat. Una corrent d' ayre, boy imperceptible, movia lleument las fullas, entre mitj del ensopiment qu' anava apoderantse de tota la naturalesa. En la táula, no obstant, regnava extraordinaria animació. Se parlá de l' Exposició universal de Paris, visitada llavors per monarcas de tota la terra; de la gran festa qu' aquell meteix dia celebrava á Roma la cristiandat ab motiu del divuyté centenari de Sant Pere y Sant Pau; y en mitj de sa creixent expansió, 'l general abogá perque s' establís aqui tota la familia durant l' estiu.

—Y ab més rahó encare—afegí—quan convé á l' Isabel y pénséu fer obras á Vilaniu. Las podréu veure cada dia, si vos convé, y no sufriréu las molestias de la pols y la bruticia.

Se discutí aquest punt y 's resolgué favorablement ab picaments de mans de grans y petits.

Pres lo café, 'l gobernador y 'l general pujaren al primer pis á fer la mitj-diada, y 'l matrimoni y sos fills se trasladaren al jardiñet, hont D. Pau repetí son desitj de tindre cria de *pavos reals*.

—Veuréu,—digué á la masovera, á qui havia cridat á capítol—no hi ha res més senzill. Los ous de *pavo real* han d' esser covats trenta dias, aixís com los de gallina sols vint. Pera conseguir, donchs, pollets de *pavo*, cal que la lloca comensi á covar aquets ous deu dias avans, y després n' hi afegíu dels altres. Al trencar la

closca 'ls de gallina, la trencarán los primers. Això es tant més necessari, en quant los *pavos* petits son tan badochs, que no saben plegarse 'l menjar sense l' exemple dels altres pollets. Féuho aixis y veuréu quina llocada.

Doná algunas ordres més sobre l' arreglo d' aquell jardí, y deixant á D.ª Isabel qu' ab un llibre á las mans vigilava als nens, molt entretinguts terrejant, eixí en busca de l' escopeta y del gos.

D. Pau, en la Mayola, tenia una cassera tota particular. Esperava las tres de la tarde. Cayguda la marinada, aquell sol canicular escaldava las fullas dels plátans fins á colltórcerlas com orellas de perdiguer. Llavors, l' aucellada baixava al caminal en busca de fresca, jugava ab las inquietas clapas de sol qu' atigravan l' ombra, perseguia á saltirons las porugas sargantanas y, al més lleu trepitj, tot un núvol d' aucells arrancava á volar desbandantse pe'ls ayres, sens esma ni concert. D. Pau, que sabia això, atravessant la vinya poch á poquet, los hi sortia de tras cantó amagat per las trohanas, enjegava al perdiguer de l' Aleix, y disparava contra aquell núvol sa Lefaucheux de dos canons, un tret quasi ensemps de l' altre. Tot' una pluja d' aucellets queya á tombollons sobre la terra, alguns arrossegantshi encare, com fullas que 'l vent empeny. D. Pau eixia arreu de son amagatall, l' escopeta á la má, fendint ab sa corpulent figura aquella claror verdosa

del caminal, lo sol fentli la rateta pe'l vestit y la barba. Y alli reya de la sorpresa, contava embadalit l' estesa feta, y anava omplint lo sarró ab las víctimas que 'l gos li entregava, mentres los escapats cantavan victoria en so de mofa desde 'ls branquillons més alts. Després, tornava á casa y extenia joyós tot aquell enfilall d' aucellets sangnosos demunt del pedrís, devant dels seus fills, que s' ho miravan aclucant los ulls d' esgarrifats.

D.ª Isabel ni ho volia veure, trobava aquella diversió alevosa y sanguinaria.

—Nó, no la cridi á l' Isabel—digué á son pare, qu' al tro de las escopetadas havia ja baixat—no li agrada veure'ls així. Peró quan los té al plat, s' hi regala.

Fòra d' això, D. Pau no trobava en la Mayola altre atractiu que veure travallar á sos pagesos; ni realment podia oferirne cap més, á quí no sentís propensió á contemplar la naturalesa, una casa com aquella, desprovehida del més petit element dedicat á la distracció. Poch aficionats, los derrers Galceráns, á llibres, ni biblioteca hi tenian, reduhintse tot lo contingent d' aquest pa de l' inteligencia á un exemplar francés del Timón que D. Pau may havia acabat de llegir, á números vells de setmanaris ilustrats, y á alguns tomos del folletí del Diari de Barcelona que D.ª Isabel havia col-locat en la táula rodona de la sala. D.ª Isabel, no obstant, hi havia passat bé 'l primer estiu, veyenthi enfortir á sos

fills, descansant de la vida de ciutat, y aplicant s' atenció per primera volta á las innúmeras bellesas que la naturalesa conté pera quí vol observarla.

Mes es lo cert qu' aquells altres senyors, marcadament lo gobernador y D. Pau, comensavan ja á aborrirs' hi á mitja tarde. La quietut de la festa acabava de férloshi més monótona l' estada, l' intranquilitat d' esperit en que llavors vivian los feya anyorar tota la pluja incessant de novas de qu' havian volgut fugir. Ja 'ls hi semblava que 'l mon havia dat cent voltas sens contar ab ells, abandonats sota aquell noguer secular, quan vegeren arribar altra volta la tartana y baixar d' ella al vell Merly y á son fill.

May havia estat D. Ramón tan oportú. L' abrassaren, l' estranyeren contra 'l pit, lo feren seure entre ells y pendre una cervesa sota las acacias, disposats á escoltarlo. «A las set del matí 'ls havia sabut ja ab sorpresa aqui; peró tement esser molest y, estant un poch enfeynat, no havia vingut fins are. En demés, venia molt amohinat, desitjós de que l' escoltessin, de que li dessin un camí. Un disgust de familia. Una gran ensopegada del Albert, á qui, gracias á Deu, se 'n havian dut per allá 'l general y donya Isabel. Aixís se podria treure del pap, tot seguit, la pena!»

Y aqui feu una pausa per aixugarse la calva y la badana del barret y tornar á cubrirse, encesa la rodona cara com una cíndria.

Los oyents lo coneixian prou pera no alarmarse gayre, peró—digui, digui, don Ramon; aquí estém pera servirlo—feren tot seguit, desitjosos de distraures.

Y D. Ramón parlá mitj' hora, compungit de debó, pera explicar que son fill havia errat lo primer consell que com advocat dava. Lo client, no ben convensut, havia anat á trobar al advocat Pinyol, y tot lo jutjat en massa havia fet riota de l' Albert. «Una cosa horrible. Lo primer client! lo primer consell! Un descrédit, la carrera perduda!»

—Mes—obgectá 'l gobernador—de qué 's tractava, á veure? Lo mellor dels advocats n' erra de consells. Cal saber si la consulta era difícil ó senzilla.

—Senzilla, senzilla, senyor gobernador! Veurá: don Pere Molés casá duas fillas fa vint anys. Tenia vint mil duros de capital y dotá á cad'una ab cinch mil lliuras, fentlas jurar en capítols que 's davan per pagadas y satisfetas dels drets llegitimaris y que renunciavan per sempre á reclamar un céntim més. Don Pere Molés, temps á venir, guanyá ab sa farinera fins á cent mil duros de que l' hereu, son fill, s' ha incorporat á la mort de don Pere. Ara bé: un gendre del difunt, en Solá—á quí vosté ja coneix, don Pau—suposa que la seva dona té dret á demanar al hereu suplement de llegítima, ho consulta al meu fill y aquest li diu que sí. Peró en Pinyol y demés diuhen que nó, ab molta rahó, al meu

entendre, perque ¿y donchs lo jurament y la renuncia que no han de servir pera res? Ahont aniriam á parar! Aixís se trenca un sagrament, lo pactat en una escriptura?... En Solá s'ha convensut, y va dihent pe 'l mon que l' Albert no sab de qué se las heu, ó bé que 'l volia fer pledejar pera omplirse la butxaca, que será un enredayre de marca, que sé jo? Cosas que, un dia ó altre, las hi faré menjar; perque lo qu'es maldat, l' Albert, ja 'ls hi abono jo que no 'n té.

—Y qué ha de tenir, home!—feu lo gobernador tot sonrisent—Si l' Albert es qui té rahó en aquest cas, y no 'n tenen los altres.

—Qué diu?—exclamá D. Ramon, plé de sorpresa y reproduhint sas objeccions, desitjós de véurelas desfetas tot seguit—Peró y 'l jurament? Y la renuncia?

—Lo jurament l' Iglesia l' absol; la renuncia queda destruhida per la lesió enormíssima. Aquí hi ha lesió enormíssima, don Ramón.

Aquest, sense esser advocat, capí desseguida la solució que sentia, per aquella forsa que té 'l dret fonamentat en los ferms principis de la rahó natural. Y soltant un gran suspir, ab la copa á la má hont tremolava l' ámbar fosch de la cervesa, comensá á desferse en exclamacions contra 'l geni reservat de son fill. «¿Per qué no m' ho explicava ell aixís? Per qué s' ho ha de guardar tot al pap? ¿Que 's creu que no l' hauria entés? Ja ho veyan si ho havia penetrat arreu! L' Albert no l' estimava, lo prenia per un tonto! May, may li comunicava res!»

Sos oyents l' aconsolaren, exposantli 'l gran concepte que tenian de son fill á qui culpava injustament. Callava, no per menyspreu á son pare, sinó als curials que, per enveja, tractavan d' enfonzarlo de primer cop y volta. Ell se sentia superior y no volia rebaixarse á discutir ni á esplicar lo que tan clar era.

Llavors, D. Ramon, humits los ulls de satisfacció, begué d' una glopada la cervesa, y las emprengué ab un' altra carretilla d' exclamacions contra 'ls detractors del Albert. Miserables! ignorants!

Y ja sentí frisansa de tornar á la vila pera encararse ab en Solá y desafiarlo á qu' anés á consultar lo seu negoci á Barcelona. «Ala! doble contra senzill; anéu á trobar al advocat de més anomenada! Ja veyéu que vos convé. Es lo parer d' un gobernador!»

Peró la conversa girá, llavors, sobre la sublevació passada, y D. Ramon pogué esplanar ja totas las novas qu' havia comunicat en son temps á D. Pau de las anadas y vingudas, preparatius y resolucions dels partits lliberals de Vilaniu.

En aquell moment aparegueren, pe'l cantó de la capella, D.ª Isabel, lo general y l' Albert. Derrera d' ells, la maynadera ab los nens. Venian tots ells animats, lo general talarejant una barcarola, ab una mocadorada á la má com l'Albert. D.ª Isabel ab la fandilla arremangada ab gracia sobre la falda y apuntada al cinturó, son mocadoret blanch al coll, posat de gayrell com

si li hagués caygut del cap, lo cabell lleugerament esbullat frisant al buf de l' ayre.

—Mirin, mirin qué portém.

Y D.ª Isabel abocà damunt del pedrís una gran faldada de viroladas flors que comensá á apomar en ram. Lo general portava tot un munt d' avellanas en floch, y l' Albert una mocadorada d' arbrecochs y cervas. Venian de qui sab ahont, de recorrer las voras del torrent, ahont havian baixat, relliscant pe'ls códols, mullantse las puntas del calsat. Totas aquellas flors qu' omplian lo pedrís de fragancia, eran boscanas, cullidas entre relliscadas y topetóns que 'ls feyan morir de riure. Havian sorprés una llebra que corria com un llamp, y un niu de rossinyolets entre una mata de jonchs, que no havian volgut tocar; l' Albert s' havia enfilat pe'ls arbres, y'l general sostingut batussas ab las brancas dels avellaners que, un cop assolidas pera péndre'lshi 'l fruyt, se li escapavan dels dits com arch d' una ballesta mal enjegada.

—Y vostés per aquí, fets uns vells!

Lo sol comensava á caure entre una boyrina de blanca llum qu' esblaymava la blavor del cel, pe'l cantó de llevant intensíssima; la serralada ponentina se tenyia d' un color aviolat, y la vegetació de la plana perdia tot l'esplendor de son brill com si de sobte haguessen corregut un vidre fumat devant de 'l espectador. Y al girar lo cap á llevant hont lo sol abrusava de dalt á baix la montanya ab una pluja d' or, eixa ilusió 's

completava. Eran las set; hi havia encare bén bé un' hora de crepúscol; mes D. Ramon parlá d' entornarsen xano, xano.

—Cóm! A peu? De cap de las maneras, Llebreta: enganxéu la tartana—cridá D. Pau.

Peró arreu se parlá de que l' endemá era festa també, y tots demanaren que 's quedés l' Albert, qui 's resistí llarga estona inventant excusas de mal pagador. Son pare, tot tou del afecte que li mostravan aquells senyors, y desitjós per altra banda d' esborrar ab un acte de complacencia l' injusticia que poch ans feya á l' Albert, lo persuadí á aceptar l' obsequi, y 'l bon home arribá tot sol á casa respirant satisfacció pe 'ls quatre costats.

—Tinch encárrech—digué á D.ª Francisca—de portarthi demá ab las senyoras Montellá, si volen venirhi. Son uns grans senyors, uns grans senyors!... Ah! sabs qué diu lo gobernador? Que qui té rahó en alló d' en Solá es lo noy. Ja veurás aquest vespre com me l' emprench al tal Solá.

II.

Densá de la seva instalació á Vilaniu, notava l' Albert que se li escursava la son, sense poguer esbrinarne la causa. Mancat d' ocupació entretinguda, puig l' únich client qu' havia trepitjat son escriptori havia sigut en Solá, aburrit la major part de las horas per l'indiferencia que li inspiravan cosas y conversas, se passava 'l dia badallant, sense dalit de caminar ni fer res. Y malgrat aixó y 'l no ficarse al llit fins á la una de la matinada, quan s' havia esplayat un parell d' horas escribint als amichs, en tocant las set ja no podia dormir. Temorós de posarshi malalt, procurá cansar l' inteligencia estudiant. Tancava herméticament los finestrons; peró res, una veu maléfica y misteriosa l' havia de despertar á las set pera allargarli de duas horas aquells dias de torment. A la Mayola, l' es-

perit maléfich lo trucá encare més dejorn. Quan l' Albert obrí la finestra, no eran bén bé las cinch. Menos mal—pensá—aquí no ho sento tant: are que 'l sol no pica, me 'n aniré á fer una passejada.

Se vestí á la quieta, baixá l' escala de puntetas, y, obrint ab molt de compte la porta forana, eixí de la casa quan senyors y servey encar dormian. Lo sol tot just enllustrava las fullas més altas del gran noguer. Una claror fresca com la de persiana queya demunt de la petita vegetació qu' anava deixondint lo ventet del matí. La terra semblava regada, una atmósfera perfumada de flayres vegetals dava dalit de caminar.

La nit avans havian concertat ab D.ª Isabel un passeig á cavall, peró dihent de matinet, no havian quedat en hora fixa. Mentrestant donchs, l' Albert faria temps per aquells encontorns.

Se pará un moment dessota las acacias que la rosada semblava haver repintat, rumiant pera hont aniria.—Tant se val, tots los cantons son prou bonichs—digué tot baixet. Y al mormolar aixó, volia dir que li eran indiferents, que no 'n veya bén bé cap. No hi havia dubte que duya 'l cor adormit. Per fi l' emprengué pe'l caminal dels plátans, atret probablement per la piuladissa extraordinaria que hi movian los aucells en aquell hora.

Qué pensava? Res. Caminava, escapsant ab un vímet herbas á dreta y esquerra, moventse com una máquina, son esperit dormint estúpi-

dament encare, en lo recó més fondo del cos. Ab aquell vímet brandejant hauria fustigat á una criatura lo meteix qu' á una herba; á voltas topava ab la soca d' un arbre y, per l' altre cantó, ab l' ombra del meteix, gran ditada negra, paralela á altres cent ab qu' aquella columnata vegetal llistava l' arena, llavors color de rosa. Mes, l' Albert anava distretament, pegant á tort y á dret, avansant al costat de sa propia ombra unas voltas beguda per la dels arbres, altres cops destacant bén perfilada demunt la terra enrojida pe 'l sol, com una llarga caricatura de son cos.

Feya un quart que caminava en aquest sonambulisme, quan devant de sos ulls se presentaren, primer, las barras negras del reixat privantli 'l pas, després, una taca blanca, una carta, á terra, á duas passas del negre massís d' aquella porta. L' Albert se despertá com si li haguessen sacudit un bras. Un moment restá sense saber qué fer, obrint desmesuradament los ulls, mirant assí y allá com pera pendre esma. A la fí cullí 'l paper. Era realment una lletra plegada, peró desclosa y sense sobrescrit. Aixó 'l tingué dos minuts rumiant.

¿Qué significava aquella carta allí? Tan prop de la porta, més que perduda, podia haver sigut tirada á través del reixat desde la carretera. No estava masegada, ni tenia 'l paper altre senyal d' us descuydat; al contrari, á la llegua 's veya qu' era fresca, que ni havia aguantat la rosada

de la nit. ¿Peró aquell sobre en blanch? Aquell sobre en blanch li dava un aspecte misteriós que glassava, anunciava una sorpresa alevosa que l' Albert sentia peresa d' experimentar. ¿Quí sab si era alló la preparació d' un seqüestre, si demanavan diners á D. Pau, si s' amenassava la vida del gobernador? L' Albert recapacitá encare un moment. Y si fos aixís ¿per qué no evitárloshi la sorpresa y potser fins lo disgust? Y, en aqueix cas, no duria adressa? Y clar que sí; ¿per qué arriscar l' amenassa á mans d' un desconfiat ó d' un amich prou fervent que podria callar y obrar per sí sol? L' Albert se sentia capás de ferho; aixó 'l criminal ho podia preveure... Llavors l' assaltá un altre pensament que 'l feu sonriure: ¿per qué creure qu' alló era una carta? Efectivament, si no 'n tenia cara, si li mancava 'l sobrescrit, la fesomia! ¿Per ventura dintre una carpeta no s' hi fica un compte, una recepta, una apuntació, una mostra? Aixó y res més contindria aquella y, sinó, no iria desclosa, qu' una lletra may hi va.

Sense titubejar més, lo jove obrí 'l plech, ó més bé, estragué del sobre 'l paper que contenia, y llegí la paraula «Señora» que destacava, sola, al mitj de la primera ratlla. Los ulls de l' Albert lliscaren fins al derrer punt del manuscrit cercant la firma. No n' hi havia, era un anónim. Ah! son pressentiment! una alevosia, una malifeta! Y contra sa excelent amiga! La falta d' adressa feya més grossa la maldat. Se de-

sitjava que caygués á mans de tothom avans qu' á las d' ella. L' Albert no pogué contindres més, atravessá 'l voral de trohanas, y pera que ningú 'l vejés, s' assentá á redós de la paret dins de la vinya, llegint aquell document escrit en castellá, que, traduhit, deya aixís:

«Senyora: Mentres vosté fa cas, y d' un modo prou imprudent, de l' Albert, qu' es noy bén capás de comprométrela, hi ha aquí un home molt formal que 's mor d' amor per vosté, sempre disposat á consumir en silenci sos desdenys, ab l' esperansa de qu' un dia los hi recompensará tots, llansantse á sos brassos. Ho espera confiat, perque de Penélope no n' hi hagut més d' una.»

Encés de rábia y plé d' estupefacció anava á rellegir l' anónim, desitjós de descubrir la má criminal que l' havia trassat, quan una veu prou coneguda l' esglayá, cridant alli, á sis passas:

—Albert! Albert! ¿qu' ha trobat tancada la porta?

Aixecá 'ls ulls, arrugant lo paper dins del puny per' amagarlo, y vejé á sis pams més amunt de las trohanas á D.ª Isabel y 'l cotxero que venian muntats. Lo jove restá anorreat, perdut. L' havian vist llegir, y li semblava que la víctima d' aquell anónim devia haverlo endevinat de pe á pa, confegit á contra claror mentres venia.

D.ª Isabel, no obstant, estava radiant de goig,

alenant expansivament dintre son vestit d' amassona, obrint sos ulls grossos sota l' ala del *chambergo* que li ombrejava suaument lo front. Sa ingénua rialla als llavis, reprengué al jove d' atolondrat y curt de memoria, mentres en Boy, descavalcant, s' acostava á la porta, la clau á la má, deixant son cavall en mans de la senyora.

—Y donchs, Albert, que somia? que no 's recorda qu' ahir, sopant, varem quedar en fer una passejada á cavall aquest matí? Sòrt qu' en Boy diu que, desde l' hort, l' ha vist quan vosté emprenia aquest caminal. Y s' ha trobat tancat! Me 'n alegro, me 'n alegro. Ala! ala! munti.

L' Albert havia vingut atansantse, tot aturdit, ensopegant en las enllassadas serments, l' arrugat anónim entre 'ls dits encare, sense atinar en qué dir, sense saber qué fer. Clavats los ulls sobre en Boy, anava á montar per la dreta, sens badar boca, quan una estrident rialla de donya Isabel lo posá sobre sí.

—Qué fa, home, qué fa? No ho dich qu' encare dorm! Donchs perqué 's llevava tan aviat?

Llavors advertí que duya 'l paper en la ma esquerra, se 'l ficá á la butxaca, y encare sense dir res, doná la volta al cavall, prengué las bridas y muntá. En Boy li posá 'ls espolins y obert lo reixat, esperá quadrat que passessin. L' Albert, al eixir á la carretera, resseguí d' una mirada tot lo clos de la finca, com si hagués temut

veure al peu de la blanca paret lo portador del anónim. Abdós cavallers refrenaren un moment los cavalls.

—Ahont aném?—preguntá la dama.

La carretera presentava sa blanca faixa, polsosa, solitaria de dalt a baix; peró l' Albert, com si desitjés allunyarse de la vila, girá 'l cavall vers á la montanya, y al notar que s' amiga anava á llansarse al galop curt, eixí de son mutisme, insinuant lo desitj d' anar al pas.

—Cóm!—exclamá D.ª Isabel, tota alarmada. —Que potser no 's troba bé, Albert? Díguiho, no fassi cumpliments; tornarém á casa. Potser, sense saberho, jo, pobre de mí, 'l mortifico...

L' Albert s' esforsá en calmarla y lográ fins sonriure. «No hi havia res de lo qu' ella presumia. Més havia encertat avans: es que tenia encare 'l cor adormit. Lo moviment del cavall y aquell ayret l' anavan desvetllant y, més amunt, ja amo de sí meteix, podrian correr.»

—Vaja, vaja, Albert, desvetllis, que 'ls cavalls están frisosos — feu encare, tota complaguda, D.ª Isabel, enfrenant son hermós corcer, acaronantli las crins y dantli copets al coll pera amansirlo.

Mes com l' Albert restés mut una bona estona y tant distret que ni 's cuydava de mirar á sa companya, D.ª Isabel hagué de creure, á la fi, que son amich anava dominat per una idea fixa que tractava d' ocultar. Cregué, ademés, que seguia á la forsa, lo qual posava á la dona

en una situació embarassosa. Desitjosa d' aclarirho, pará de sobte 'l cavall al mitj de la carretera y, encarantse ab l' Albert, saltá:

—A vosté n' hi passa una de grossa, vosté vé á la forsa; si no m' es franch me 'n torno á casa.

—Bé, donchs, sí, perdoni 'm, vinch á la forsa—gosá respondre l' Albert, abaixant los ulls, avergonyit.

—Aixís m' agrada, que siga franch. Continuhi ab la franquesa: ¿per qué?—feu D.ª Isabel, mitj sofocada per la declaració d' aquell jove.

—No vulga saberho, Isabel.

—Dispénsim, Albert; sense una explicació bén clara y convincent, la seva franquesa seria una grosseria que jo no sabria perdonar.

—No me la perdoni; jo no 'n soch digne: soch un grosser, un mal criat.

D.ª Isabel ovirá, al cap de la carretera, la boyrosa silueta d' un carruatge, y pegant ab son fuhet al cavall de son company posá 'l seu al trot. Lo fogós cavall, enquietat, s' escalivá, doná un tom en rodó al tascar lo fré ab que l' Albert lo gobernava, y en tres ó quatre salts de galop conseguí á son company.

—Caminém y expliquis—feu en to imperatiu D.ª Isabel.—No está pas bé que la gent nos veji jugar al mitj d' una carretera.

—Ni passejar junts tampoch, senyora. Per aixó proposo que 'ns entorném á casa. He seguit pera no cridar l' atenció del cotxero; si nó, ja no surto.

Com tocats per un meteix resort, los cavalls tornaren á posarse al pas, bé que mostrant ab llurs cabussadas y cops de mans lo dalit de corre que se 'ls reprimia. D.ª Isabel, roja de vergonya, continuá:

—Tot caminant, pot dirm 'ho, Albert. Jo no soch cap nena, ni es lo primer dia que 'l conech á vosté pera que puga enganyarme fingintse grosser. Vosté m' estima com un parent, com un germá.... vosté no pot ni sabria faltarme. Y, no obstant, fingeix desitjarho. No es la primera ni la décima vegada que vosté y jo surtím sols á passejar. En Galcerán fou lo primer, ahir, que 'ns invitá á ferho, perque sab qui som tots dos. Vosté es un bon amich, com un fillol meu, ¿nó se 'n ofén, Albert, no es veritat? Si segueixo mereixentli la confiansa qu' á Barcelona, pot esplayarse ab mí. Díguim que li passa?...

L' Albert gayre bé plorava d' entendrit é irat alhora.

—Sí,—afegí la dama.—No he sigut la seva segona mare, la depositária de sos més insignificants desitjs y de sos més grans secrets?... Cóm vol, donchs, que jo cregui en un cambi tan radical, consumat en pocas horas y sense fonament conegut?... Albert, no siga criatura. Las sevas reticencias son mil vegadas pitjors que la explicació complerta y clara que demano, qu' exigeixo. Parli, Albert, díguimho tot. Qué passa?

Escoltantla, l' Albert se detestava á sí meteix, malehia sa pobresa d' enginy, son no saber mentir; peró, tocat del cor, comprengué que calia acabar ab aquella situació pera tots dos enutjosa y visiblement humillant per aquella dama.

—Y bé, sí—feu ab veu tremolosa—fingia, per més que malament com sempre. Parlaré, donchs, ja que vosté m' ho exigeix; peró no considero la carretera lloch adequat pera fer confessions de certa mena. Aquí, á tres centas passas, trencant á l' esquerra, hi tenim la font del Roure. Esperi fins allá, y parlaré.

Y en dihent aixó, picaren als cavalls, abandonant la carretera pochs moments ans d' atravessarse ab lo carruatje que, temps há, veya D.ª Isabel. Era una tartana, del fons de la qual s' abalansá un cap tafaner. La tartana seguí per aixó sa via, mentres la parella devallava al pas lo coster qu', atravessant un torrentot, enmena á la font del Roure.

Del peu meteix de la font arrancava un extens viver de pollancras, plantadas á dret fil en cent caminals encatifats d' herbey, un boschprat hermosissim que convidava á aquells cavalls de regalo á péixers un dia en llibertat com quan eran nadóns. Descavalcá la parella y soltaren las bestias, la brida arrossegant. D.ª Isabel s' assegué á terra, sota 'l gran roure que dava nom á la font, esperant anguniosa las explicacions de l' Albert. Aquest permaneixia de

peu dret, coto 'l cap, fuhetejantse distretament lo pantalón. Per fi, després d' un cop de fuhet més fort, acompanyat d' un suspir que revelava l' esfors vensut, comensá:

—Vosté ho vol...?

—Ho desitjo, exigeixo que no m' oculti ni aixís—saltá D.ª Isabel, tota resolta.

—Donchs bé. Vosté recorda la pintura que li feya jo de la vida á Vilaniu? Vosté 'm deya, lo de sempre, que só un criatura, un pessimista, un exagerat, y, encare no fa vintiquatre horas, al parlarli de lo succehit ab en Solá, me repetia las meteixas recriminacions. Res més injust, donchs, Isabel. Jo so fill d' aquí, sé la terra que trepitjo, l' he observada ans d' are, lliure de prevencions y, créguiho, la conech mellor que 'l meu pare, que 'l marit de vosté, massa obcecats un y altre per l' hábit de víurehi y pe'ls goigs que 'ls hi dona la preponderancia política. Aixó es un infern d' odis, d' envejas, de mesquinesas inconcebibles. La política, l' odiosa política de poblet ho mou tot. Hi há á Vilaniu quí comensá per odiar á don Pau y al meu pare á causa de la política, y quesomia avuy en fernos pagar los plats trencats á vosté y á mí.

—A nosaltres!—exclamá D.ª Isabel, no sabent si riure ó posarse séria.

—A nosaltres. Vosté, Isabel, es massa bona pera compendre l' enveja, massa superior pera somiar las maquinacions de que son capassos los meus convehins, quan aquella mosca 'ls pica.

Y en corroboració de sas paraulas, tragué l' anónim donantlo á llegir á s' amiga.

—Això ho he trobat al peu del reixat de la Mayola. Providencialment ha vingut á las mevas mans; perque és tan gran la maldat de l' autor, que 'l havia llansat allí á terra, desclós y sense sobrescrit, pera que, avans d' arribar á mans de vosté, pogués llegirlo tothom, un criat, un masover. Ah, Isabel! Aquí han averiguat que l' escándol es la mellor de las armas pera matar impunement. Y en la nostra amistat han trobat peu pera darne, pera desferse de vosté: vosté fa nosa, vosté fa nosa!...

En acabant de llegir, D.ª Isabel aixecá 'l cap, clavá una mirada tranquila á l' Albert, y sacudint l' espatlla ab menyspreu, va dir:

—Y bé, qué? Això li dona tan mal temps? Fassis superior á las miserias, home. Això no val la pena de parlarne.—Y ab sos dits enguantats esqueixá tranquilament l' anónim, llensant los paperets en lo regarot per hont s' escolava la font del Roure.

—Mal fet, Isabel.

—No hi ha com l' aygua pera rentar la porqueria.

—Ay, amiga meva, si tot se curés aixís! Aquest será 'l primer d' una série interminable.

—Tots sufrirán la meteixa condemna, sense ni pendrem la molestia de llegirlos. Per ventura tractava vosté de descubrir al autor? Pera qué, pera coneixer un vil, un miserable?

—L' hauria escarmentat y me 'n lliuraria...

—Aném, home, vosté no alsaria la má sobre un cobart. No 'n parlém més, *vamos;* que 'ns rebaixém tan sols al ocuparnos' en.

D.ª Isabel, qu' anava folrada ab la dura corassa d' una conciencia pura, afrontava aquellas malvestats sense la més petita alarma, maravellantse fins de que logressin capficar tant á un jove, com ella acostumat á pagar la vilesa ab lo menyspreu quan no ab la llástima. Ja esqueixat l' anónim, feya compte de no pensarhi més, y havia recobrat per complert l' humor alegre ab que s' havia llevat aquell dia.

—Aném, aném, Albert, á agafar altre cop los cavalls y á férloshi empendre la correguda que no han dat per causa de vosté. No s' amohini tan aviat, home. Si no temés esser pesada, tornaria á repetirli aquells sermons. Miris—feu, posantse la má al cor y ja aixecantse—això net y 'l cap dret, y endevant sempre.

—Isabel, tot això es veritat y molt pla, vist ab los ulls de vosté; aquí, no obstant, es una imprudencia. Nos rodeja gent perfidiosa que no 's cansará. Saben per experiencia que lo que 's pert ab forsa 's guanya ab temps, y contra 'l menyspreu de vosté ells oposarán una contumacia que li semblará increíble. L' únich medi de salvar á vosté es que deixém de tractarnos ó que jo abandoni Vilaniu.

D.ª Isabel se posá roja d' indignació, internantse ja decidida per sota las voltas d' aquell

hermós viver, no sens exclamar ab alterosa veu:

—Vosté es un noy; obri com vulga!...

L' Albert la seguí maquinalment, mossegantse la llengua pera contenir l' exaltació qu' aquella brusca sortida li produhia. Jamay D.ª Isabel l' havia tractat aixís. Peró l' exaltació de l' Albert, ab sorpresa d' ell meteix, no era d' enfado si nó d' entendriment.

—Per qué li dich jo? per qué li dich, sinó pe'l bé de vosté?—exclamava, fet un xicot, derrera d' ella y en veu mitj ennuahagada.

—Peró vinguim aqui—replicá la dama, agafant ja 'l cavall per la brida y revelant s' agitació d' esperit ab descompassats moviments, mentres parlava:—¿A quí dech dar compte del meus actes, jo? A la gentussa de Vilaniu? Al primer perdut que s' ho proposi? Nó, senyor. No més qu' á Aquell de dalt y al meu marit... Un y altre...

—Aquí está l' equivoca...

—Deixim dir—saltá en veu imperativa.—Un y altre están segurs de la puresa de mas intencions, de ma honestedat y de l' honrada amistat de vosté.

—Dispénsim, Isabel, vosté está exaltada per una honrada convicció qu', ab dolor de la meva ánima, tinch de destruhir.

—Albert, no sigui criatura!

—Per l' amor de Déu, escoltim. Respongui de Déu, sí; peró no respongui dels homens, no respongui de la serenitat del seu marit. No hi

ha dubte qu' avuy pensa aixís, qu' está segur de vosté, que no malfia de mí, que creu en la nostra amistat honrada... peró, ah, si l' anonim cau á las sevas mans! ah, si 'l corch del dubte arriba á mossegarlo! Com una flamarada neix la gelosia!...

—En Galcerán no pot dubtar de mí; 'm coneix massa, m' estima, de banda la modestia, per lo que valch; primer dubtaria de...

—Calli, no digui disbarats. La gelosia cega: dubtaria de voste, de mí, de tothom, ans que del autor del anónim.

—Finalment—saltá D.ª Isabel—aixó vol dir qu' aquí la franquesa es impossible; qu' aquí la honrada expansió es un perill; qu' aquí l' amistat no 's comprén, qu' aquí no s' hi pot viure?

—Sí, sí, sí,—aná refermant l' Albert ab moviments de cap, los ulls á punt de saltarli.

Y regná una pausa, durant la qual abdós restaren com aclaparats pe 'l pes d' una gran desgracia. D.ª Isabel arribá á mossegar ab rabia lo puny de son elegant fuhet, mentres ab gran esfors tractava de xuclarse las llágrimas que li enterbolian los ulls. Una turbonada de pensaments, plens d' indignació, atravessá per aquells esperits honrats, víctimas desitjadas de l' enveja.

—Acabém—feu D.ª Isabel, en veu defallida y com exposant la solució de sos secrets rahonaments—resulta de tot, qu' estich á mercé d' uns enemichs tan temibles com perfidiosos, no es

cert? Vosté ha dit que jo, pobre de mí, los hi faig nosa, que no pararán fins á desfersen. Donchs 'l blanch del foch so jo, no vosté. Si vosté se 'n vá, la desgracia no s' evita, la calumnia llavors me buscará un altre cómplice, baixará potser fins á junyirme á un criat, á un mosso de mulas, si tant convé... Donchs, per Déu, vosté no 'm deixi, si m' estima, no m' abandoni á las urpas d' una calumnia disposada á arrossegarme pe'l fanch.

Y digué las derreras paraulas plorant, tan fora de sí y presa de tal tremolor, que son company s' apressurá á reconfortarla, fingint una calma que certament no tenia. «No n' hi havia pera plorar ni desesperarse d' aquella manera: ell havia exagerat, portat de massa bon desitj, peró sense fonament prou sólit. ¿Que no coneixia la seva imaginació? Potser veya visions. Potser l' anònim ni 's referia á ella. Potser era una senzilla broma. ¿Quí sab si havia sigut un acudit del meteix don Pau?...»

Y després de soltar tots aquets disbarats y d' altres encare més extravagants, qu' als ulls d' una persona serena haurian posat en tela de judici l' enteniment de l' Albert, afegí, mudant de to, aplacat ell á la vegada:

—Sí, Isabel, perdónim: vosté tenia rahó, la cosa no val la pena. Muntém y no 'n parlém més.

Y abatuts y defallits, muntaren com qui diu maquinalment, deixantse portar pe'ls enjogas-

sats cavalls, fins á la carretera, sense dir una paraula. Un cop á dalt, per misteriós instint, encare sense dir res, llansaren los cavalls á tota brida en direcció á la montanya, desapareixent bén prompte dins d' un núvol de pols.

III.

Quan de retorn á la Mayola, al peu del magestuós noguer descavalcaren dels suhats cavalls, contrastava la tristesa, que duyan pintada á la cara 'ls cavallers, ab la radiosa alegria dels de la casa que sortiren á rodejarlos, cridant, rihent, marejantlos á preguntas y acudits.

D.ª Isabel besá ab singular expressió á sos fills, peró sense entretenirshi, y penjat al bras lo rós-sech de s' amassona, s' escapá corrents dins de la casa, refugint tota conversa. La cambrera la seguia, peró aquella la pará en séch á mitja escala, dihentli que podia retirarse. Per son cantó, l' Albert s' esforsá en aparentar tranquilitat, cambiant rialletas, responent á las preguntas del mellor modo possible á son estat d' esperit, fins que, trobant conjuntura, prengué comiat

també pera retirarse á *treures la pols y la calor.*

—Qu' acalorats venen!—exclamá 'l general, tan aturdit com sempre.

Per lo que toca á D. Pau, quí, com polítich de bona fusta, tenia propensió á llegir en los semblants y coneixia, per altra banda, aixís l'inquebrantable sinceritat del rostre de sa muller, com la torpesa per dissimular de l' Albert, quan los vegé descavalcar, descubrí ja en ells una agitació que 'l posá alerta. Observá llurs moviments, percibí certa veladura en las veus, falta d' entonació en las modulacions, y vejé confirmada sa primera sospita. Per això, en quant l' Albert, tot caygut d' espatllas, traspassá 'l portal, D. Pau deixá á sos amichs, contemplant als fatigats cavalls que regalant escuma, sas illadas pantejant agudament com una manxa, en Boy s' apressava á desguarnir, y aná á trobar á D.ª Isabel.

Contra sa costúm, aquesta s' havia tancat en clau de part de dins. Ell trucá més alarmat encare, peró, anunciantse, la porta s' obrí inmediatament per' esser altra volta barrotada tot seguit.

—Gracias á Deu qu' has pujat. Anava á cridarte—feu, tota plorosa y conservant encare aquella agitació, D.ª Isabel.

—Qué 't passa, qué tens?—preguntá son marit, més alarmat cada volta.

D.ª Isabel l' invitá á seure ab desmayat moviment y, tot deixantse caure en un balancí, arrancá á plorar pregant:

—Galcerán, per Déu, treume de Vilaniu; entornémnosen á Barcelona, portam allá hont vulguis, peró treume de Vilaniu, fugím d' aquest poblot.

Un munt de sospitas las més descaminadas y contradictorias atropellaren l'esperit de D. Pau. May havia vist á D.ª Isabel tan desesperada.

—Qu' es aixó, qu' es aixó? Esplícat desseguida, que 'm tens en torment.

L' honrada esposa, entre singlots y llágrimas, revelá á son marit tot lo secret que l' acorava, sens omitir un detall. D. Pau respirá folgadament y, en veu persuassiva, exclamá:

—Ah, bah! no 't donguis pena per tan poca cosa! Calumnias de vehinat. Lo que jo sento es qu' hajas llansat lo paper, perque la lletra potser ens hauria descubert l' autor y ja no hi tornaria.

Besá á D.ª Isabel ab una tendresa estranya en ell, l' acaroná, l' apretá contra son pit com una criatura. Veyentla més calmada, li demaná que no hi pensés més, y confirmant enérgicament la confiansa absoluta que li mereixian ella y son amich Albert, li aconsellá ab dolcesa que s' asserenés, á fí de que ningú hagués esment d'aquell disgust

—Per lo demés—afegí—tu comprens ja, que disfrutant la meva confiansa, no corre perill la pau doméstica, y que fora brava tontuna tornar á aixecar la casa per tan nímia cosa. Pósat sobre tu, considéraho y 'm darás rahó. La teva salut

ne valdria de menos. Mira, ja sembla que tens més colors. Tot aixó passará.

D. Pau, realment, tenia absoluta confiansa en sa muller y, á part de la ventatjosa idea que li mereixia l' Albert, era massa orgullós pera creure en la possibilitat de que 'l desbanqués tan fácilment ningú; menos encare un jove d' aquella edat á qui la mateixa Isabel havia vist creixer y, com qui diu, acompanyat á estudi. La meteixa sinceritat ab qu' acabava ella de confessarli lo succehit, la noble indignació qu' havia encés en son cor la calumnia, aquell desfogament impetuós d' una ánima verament ofesa, los delicats propósits del jove, eran garantia prou sólida pera viure confiat y arriscarse á pagar ab humillant desdeny l' obra del calumniador. Per aixó, en Galcerán eixí tranquilament del dormitori, disposat á no dir una paraula del fet á l' Albert á fí d' estalviarli 'l més petit rubor, y may com aquell matí estigué deferent y xamòs ab ell y D.ª Isabel. Satisfet com un triomfador—que triomf pe'l marit era aquella confessió, més qu' espontánea, desitjada—posá fins imprudent empenyo en atansar més y més als que la malvestat feria d' un sol tret, com si desitjés á sa vegada que rebessin també junts generós premi. Y aixís, escabullintse ab delicada dissimulació, de D.ª Isabel, y emportantsen d' assí d' allá al gobernador y al general ab lo més fútil pretext, obligá á l' Albert á permaneixer llargas estonas ab sa amiga, sols, complerta-

ment lliures, sens rumiar que 'ls atormentava més això que no pas los complavia; puig, encare sota 'l pes de l' ofensa, al trobarse sols, cap dels dos sabia pensar en altra cosa qu' en la maldat de qu' eran víctimas. Abdós la veyan redressarse devant d' ells, ofegántloshi ab l' espant la veu ingénua de l' amistat, separantlos de tothom ab sos brams de fera per' arraulirlos en una sola abrassada, fugint de sas embestidas, sens armas de defensa y en mitj d' esglayadora soletat.

Altrement, l' Albert, ab sa fonda penetració, notá bén aviat en las escapadas de D. Pau una solicitut estremosa, prou mancada de naturalitat pera passar inadvertida als ulls de qui 'l coneixia íntimament. Prompte n' endeviná la causa.

—Isabel, vosté ho ha explicat al seu marit?...

—Tot, tot, lo cor m' ho demanava; de llavors ensá estich mellor.

—Ho comprench, Isabel, peró ho judico una imprudencia.

—May podré creure qu' un comportament lleal puga dur mals resultats. Y això no vol dir qu' ho haja fet ab cálcul; era una necessitat de la meva conciencia... En Galcerán está content de mí, odia com nosaltres al calumniador, vosté queda en son lloch als ulls del meu marit, no podém ja ser víctimas d' una sorpresa, y jo estich contenta d' haverme tret de demunt aquell gran pés. Ja ho veu, segueixi sempre las bonas inspiracions del cor, y no tinga por.

L' Albert no respongué, peró en sos ulls se reflectia la trista expressió del dubte.

Las ocupacions de D ª Isabel, á la fi, permeteren un moment de soletat á l' Albert. En veyentse lliure, 's recullí una estona en son dormitori, deixantse caure en una butaca, ab un llibre á las mans. Peró sos ulls passavan per demunt de las lletras com una esponja mullada qu', esborrant mots y oracions enteras, feya 'ls párrafos indesxifrables. Lo llibre l' aburrí bén aviat, deixá la butaca y, per entre la persiana, contemplá un moment la Vall de Flors.

Eran las onze. Una quietut solemne, eixa quietut de desert qu' al estiu cau sobre 'ls camps, més fonda y avassalladora á certas horas del dia qu' en negra nit, dominava l' hermosa vall. S' hauria dit qu' en las insondables alturas del univers se preparava algun misteri imponent que 'l mon esperava embadalit, tots sos camps vestits de gala, lo sol fent alimárias ab una disbáuixa de llum. Lo cel era una sola planxa de turquesa brunyida, y escalavan los serrats, ab vol imperceptible, magnífichs *cumulus* ribetejant l' horisó d' armini, mentres una polzím argentina vibrava en tota l' atmósfera, cubrint d' un vel lila las montanyas de ponent. Vilaniu, 'ls arbres, las ayguas, tot s' amarava d' aquella boyra de sol, en la qual lo més lleu moviment encenia flamaradas de llum blanca. Era magnífich, peró l' Albert hi sentia la fiblor del contrast. Tots aquells esplendors li sembla-

van un sarcasme rodejant Vilaniu, cau d' odis insaciables y rancúnias. Sos ulls se clavavan en aquell feix de casetas encastelladas que finestras y balcons clapavan de negre á pichs petits com fitxas de dominó. A voltas, creya ovirar la casa payral ab la galeria hont donava son escriptori, qu' are, més que may, seria sa presó. Altres cops, sos ulls furejavan ab indomable tenacitat, com cercant entre aquella barreja quelcóm d' imperceptible y molt volgut; peró eixa mirada tossuda errava d' assí y d' allá inútilment, fins que li escaparen aquestos mots á mitja veu:

—Que só boig! Com vull saber hont viu si no sé quí es?

Fins qu' hauria descobert l' autor d' aquell anónim no estaria tranquil. Llavors repassava tot lo fet derrerament á Vilaniu, la llista de sas coneixensas, tot lo que pogués encaminarlo á conseguir son desitj; y 'l balcó de casa Montellá, ab D.ª Mercé y la pubilla Tárrega entregantse á la mesquina murmuració que 'l tragué d' allí, no se li apartava del pensament. Peró l' Albert no podia creure que d' aquellas miserias eixís una infamia tan gran; menys encare que 's prestessen á executarla 'ls marits d' aquellas donas, que gosavan reputació d' hómens honrats entre 'ls mateixos contraris. No obstant, alló exigía 'l concurs d' un home, aquella meteixa comparació pedantesca de Penélope 'l revelava. Com un llamp atravessá llavors pe 'l enteni-

ment del jove lo nom d' en Riudabets. Peró l' Albert se posá á riure: ¡D. Tomaset! aquell infelís! aquell ser inofensiu!... Y acabá per dirse que seria una gran sórt si l' obra fos d' aquell ximple... Aixís quína broma! Fins l' Isabel hi riuria.

Mes, després, recordant la defensa que 'l mateix Riudabets havia fet de D.ª Isabel en aquell balcó, li semblá impossible qu' en sério aspirés á obtindre un favor d' aquella dama, y tingué fins per absurdo suposarlo altrament capás d' una vilesa com aquella: aixís es que, pensant y repensant, no lográ eixir de sa confusió.

Sas ideas prengueren arreu un altre camí. Com si 'l viatje de son esperit, al mudar de rumbo, exigís al cos una virada, abandoná 'l balcó y s' estengué demunt d' un sofá. ¿Quína seria desde are sa conducta envers D.ª Isabel? A truco de dar més pábul al misteriós calumniador, ell no podia seguir rebent d' aquella dama la protecció y confiansa que 'n rebia á Barcelona. Peró, y si l' anónim era obra no d' un, sinó de molts? si la calumnia s' hagués estés per la vila, no fora més exposat retirarse de sobte? No 's diria, llavors, que dissimulavan, ó qu' haventne hagut esment D. Pau l' havia tret de casa? Per altra part, com efectuar eixa retirada sens una explicació, dificilíssima ab son pare, l' adorador dels Galceráns? Y més qu' eixas consideracions, encare acoravan á l' Albert altras duas. ¿D. Pau fingia, ó 's reya verament

del suposat amor de sa muller? No li hauria deixat l' anónim la fibla del dubte? ¿no hauria destruhit pera sempre més la confiansa y enmatzinat l' antiga simpatia, sens la qual faria sants, que semblarian dimonis? Oh! si se 'n fa de mal ab quatre ratllas! Si n' havia sigut d' imprudent D.ª Isabel, confessant lo succehit!

Llavors venia la derrera, potser la qu' havia anat empenyent tots los pensaments anteriors per esser la més forta y formidable. Era la trasmutació de sentiments que 'l lligavan ab donya Isabel. L' afecció tranquila, franca y generosa, afecció de pura amistat, qu' havia sentit fins are per aquella dama, no prenia dins de son cor un carácter alarmant? Aquell calor ab qu' havia parlat á D.ª Isabel en la font del Roure no 'n deya ja alguna cosa? En lo balcó de casa Montellá, havia comensat á inspirarli llástima, una conmiseració fonda é insistent qu' acabá per esser sa preocupació de tot lo dia, de tots los minuts, l' acíbar que li amargava més y més totas las impresions que de Vilaniu rebia. Aquella llástima havia trabucat dins de son esperit la gerarquía existent entre ell y D.ª Isabel. Lo protegit passava á protector, lo débil á fort; la forta, la protectora de tota la vida, li apareixia necessitada d' un amparo qu' ell li daria ¡oh, sí! ab totas sas forsas. Ell ja no era l' estudiant, lo noy qu' entrava á rebre 'ls favors de sos vigilants fent l' acatament degut al reflecso de paternitat que sos pares havian depositat en

aquella familia; era ja un home fet que possehia 'l fil d' una intriga perillosa contra la qual vetllaria en secret. En aquest estat, l' anónim fou lo vent que fá descarregar la nuvolada; sa compassió per D.ª Isabel prengué la forma aguda del plor. Les recels se convertian en fets, y en aquestos fets li dava l' enemich un paper importantíssim. Com si hagués conegut los secrets propósits de l' Albert, lo desafiava á realisar tota sa protecció promesa, escupintli á la cara á l' hora qu' ho feya á D.ª Isabel. La calumnia 'ls igualava declarant possible lo qu' ells dos no havian somiat. Alló era obra del infern! L' Albert, entre 'l buf d' ira que li encengué 'l rostre, sentí passar una ratxada d' amor, un amor qu' havia d' esser criminal. Encare, gran remey hauria sigut amagarlo dins del cor sens comunicarlo á ningú; ell hauria pogut estimarla en secret y johir aixís las dolcíssimas tendresas d' un amor generós fins al sacrifici. Son gran disbarat fou entregar l' anónim á D.ª Isabel que, d' allavors ensá, no podria tractarlo ab la confiansa d' avans. Ferida en lo viu de l' honra per aquella infamia, més ó menos tart havia de mirarlo á 'n ell com un perill. Y quan, tot aixó? Quan ell la estimava més que may, quan més que may sentia 'l desitj d' estar á son costat! De sobte, una rojor de foch li arborá la cara.

—Cóm!—exclamá interiorment.—Penso en amarla y 'm queixo de la calumnia? May, may.

Amarla fora llegitimar l' ultratje, ultratjarla com ho han fet aquells vils!

Peró, tot exclamantse aixís, pressentia ja ab terror que la voluntat li mancaria. S' aixecá, mirá altra volta la vila clavantli una ullada plena de rencor, com si Vilaniu fos la causa de totas sas desventuras, y fixantse novament en la galeria de sa casa, 's refermá més en lo propósit d' enterrarse en aquella presó daurada, únich refugi que li oferia la sòrt.

En aquell moment lo cridaren pera esmorzar. Encongit y temerós de que tothom li llegís á la cara la passada lluyta, l' Albert baixá. Tota la familia mostrava la més alegre franquesa. En lo rostre de D.ª Isabel resplandia la pau de sempre. Ningú hauría dit que D. Pau sabés un mot de lo passat. Xamós, deferent ab tothom, menos oficiós ab l' Albert qu' un' hora avans, l' aturdia encare més ab sa presencia d' ánim tan formidable com sa figura. Peró, un cop asserenat, lo jove meteix no pogué sustraures á la corrent d' expansió que regnava en la táula, y hagué de confessarse interiorment qu' era un criatura, un carácter exagerat, massa faltat de mon encare pera sostindre las batallas de la vida.

Mentrestant, las superbas torras qu' al matí ribetejavan los cimals, s' havian agegantat formidablement. Arrebolats d' un blanch enlluhernador, los botaruts contorns presentavan en los cos del núvol ombras amenassadoras. La vege-

tació dormia ensopida, 'l sol cremava, y del peu de la Mayola 's veyan las montanyas cobertas d' un mantell d' or demunt del qual l' ombra escorredissa dels núvols arrossegava vels moradenchs. D. Pau pronosticá una turbonada, y, fugint d' aquella calda inaguantable, tothom se retirá á llur habitació, menos l' Albert que las emprengué per derrera 'l mas. Com atrei per l' ombra, s' interná en lo garroferal, passá de llarch la casa dels masovers hont sentí remor de plats, y no pará fins á la propera ubaga que li oferí 'l torrent dels Rossinyols. La ribera s' aixecava allí bon xich, encaixonant lo torrent dintre dos grans murs de códols coberts de bardissa esmaltada per mil flors. Sálzers, roures y alzinas creixian entre aquell pedragám, repenjantse cap á l' aygua, servint de columpi y palanquí als variats aucells qu' atravessavan constantment de part á part la torrentera. L' Albert trobá, entre aquell terrabastall de rocas, una balma coberta de tovíssima molsa, hont lo sol jamay havia entrat. D' allí ovirava una gran extensió de torrent. Sa pensa hauria volgut gronxarse emperesida en l' elástica esquena del aygua que passava rondinant y sorollosa com un cos plé de vida; peró 'l trecateig de la corrent no 'l deixava pensar. L' aygua l' atreya, li descobria capritxos admirables de pura visualitat. Allí s' escolava entre dos rochs, molsuda y teixida com los muscles d' un bíceps formidable, enllá botava blanca y enjogassada com un

anyell, aquí, guarnint de serrell argentí un palet, convertíal en la testa venerable d' un vell que s' ofegava; la llum llampegava en sa escata de peix ó 's fonia suaument en la tinta verda de l' altra vora. Y per demunt del soroll adormidor de l' aygua que sumia á son esperit en inefable lassitut, sentia 'l clam escampat dels galls anunciant la tempesta y l' escataynar de las gallinas qu' arribava allí, com lo ressó llunyá de trompetas de quintos, á acabar d' adormirlo.

Sos ulls se clogueren, son cos. ja mal assegut, aná estirantse poch á poch fins á trobarse extés á terra, lo barret de palla demunt del rostre.

No havia dormit mitja hora, qu' una remor fonda y preponent lo deixondí. Una claror morta illuminava l' espay, lo torrent semblava portar una aygua negrosa. L' Albert s' aixecá y mirá 'l cel. De la serra llevantina havian comensat á desplegarse amplas y gruixudas guatas color de plom, qu' anavan avansant, entreteixintse, cada cop més negras, fins á l' anacarada faixa del horizó aclarida encare ab resplandors d' argent. D' improvís, baixá galopant, entre gassas de pols que s' esllanissavan y esvahian pels ayres, un vent mullat. A son buf violent, los arbres comensaren á balansejarse com gegantins plomalls, las fullas s' arredossaren á las brancas tremolant convulsivament, y 'ls sembrats s' encresparen en suaus onadas.

Lo temporal se 'n venia á sobre amenassador.

Potser lo torrent se desencadenaria com altras voltas; peró l' Albert ni somniá en abandonar aquell lloch de perill. L' estat de son esperit requeria las emocions fortas que tots aquells preparatius anunciavan.

De sobte, un ruixat de feixugas gotas s' escarxá per terra campintla d' un tó bituminós, regalimaren penyals y socas, y, arreu, fendí oblícuament l' espay, en urdit espés de rajolins de vidre, la pluja. Lo vent havia parat, la claror mimvava, los arbres, embarnissats de fresch, ploravan, colltortas de lassitut llurs fullas, mentres l' aygua qu' omplia rechs y barranchs semblava parar sa martxa y rebullir tota aturdida al sentirse trepada incessantment la pell entre un bat-y-bull d' esquitxos y d' encenalls cristallins.

L' Albert sentia com esgarrifansas de gust. Dret, al brancal meteix de la balma, salpicat de cap á peus per la violenta pluja, enlluhernat de tant en tant per la blavosa llum dels llampéchs, era tot ulls, tot orellas. Omplia l' espay una tenor aixordadora d' universal bullida que 'l tro apagava sovint ab sas trabucadas rodolants, ensemps que 'l llamp anguilejava pel tou de la guata ab sa enlluhernadora escata de misto. Lo cel, cada volta més fosch, deixava vibrar més la rabent lluhentor del llamp; los trons rebombavan ab veu més ronca, la cinta anacarada del horizó mimvava pausadament.

«Ah, llástima d' espectacle! llástima per aquell cau d' ánimas petitas de Vilaniu!—mor-

molá l' Albert, llansantse un cop més per la corrent romántica de sos pochs anys. Y per son esperit atravessá 'l desitj de tindre al costat á D.ª Isabel, «l' única que compendria la grandiositat de tot aixó». «Ah, cóm gosariam contemplantho de brasset, comunicantnos ab apretadas de bras las emocións del cor, muts, sens badar boca!»

Mes, un soroll estrany vingué á trencar l' enagenació del jove. D' allá, del cap del torrent, ohí per moments atansarse una remor fonda, un bum-bum vibrant, un trontoll qu' esborronava. Sens cuydarse de la pluja qu' anava amarantlo, s' abalansá més á camp ras, fits los ulls al indret d' hont eixia aquella tenor. L' espessedat de la pluja que li enterbolia la trasparencia atmosférica com á contra-claror d' un vidre entelat per regalims, no li deixava ovirar res més enllá de vint passas. Y 'l soroll s' atansava més imponent, més amenassador, al compás dels trons que ressonavan per valls y montanyas, cada cop més caragolats y estrepitosos. Una furiosa bufada revinclá tots los arbres, extremí totas las bardissas ab moviments adolorits. Llavors, se presentá als ulls de l' Albert la riuhada, alli, á sos peus, enorme serp que venia bramulant, galopant, sas crins d' estopa erissadas, lliscan per demunt dels códols, engolintlos rápidament dins de sa pell terrosa, jaspejada d' escuma. En rabent y onejant lliscada s' escorria aquella serp sens fí, inflantse, arrebassant ab son refréch

matas y socas que cabussavan per sa elástica esquena, cobrint las revincladas arrels dels arbres riberenchs, xipollant los botaruts penyals, llensant desmays de perlas sobre l' herba, capritxosos miralls assí y allá.

L' Albert sentí la pressió d' una ma á sa espatlla que 'l feu extremir de cap á peus. Al girar sos ulls, no toparen ab la... sinó ab los del general qui, seguit del gobernador, l' amparava ja ab son paraygua.

—Oh, miri, miri, Dominguez, qu' hermós! ¿Veritat que val la pena de mullarse?... Bé que no tant com vosté, Albertet... ¿qué no veu com está?.., ¿Ahont tenia 'l cap? Per amor de Deu...

Y, tot expolsantlo ab los mocadors y cubrintlo ab los parayguas, estigueren bona estona 'ls tres contemplant l' imponent avinguda qu' arrancava del general crits y exclamacions d' entussiasme. Sos dos amichs no responian: en Dominguez, capficat per consideracions de prudencia, devant del perill qu' alló oferia si durava massa; l' Albert, molestat per aquella aparició qu' havia trencat son reculliment.

Estant aixís, la fosca guata aná aclarintse com per encantament, los trons s' allunyavan remugant ab veu més sorda, se calmá la fúria del torrent, una hermosa ullada de sol brillá en l' horizó y, poch á poch, misteriós buf comensá á desllanegar las bromas, á esbarriarlas en borrallons fantástichs de tota opalina, enribetada de flamejant armini, sota un blau desmayat.

Lo general, que no sabia despedirse del espectacle sinó ab gran recansa, malgrat sos anys s' enfilá penyas amunt fins á un lloch que dominava tota la vall. Las teuladas y ferros lluhian com l' acer, lo fum de las llars de Vilaniu s'ajeya explendorós demunt la vila. Recobraren llur magestuosa quietut los arbres, carregadas las fullas de diamants irisats, y 'l torrent, neta de llot la pell y desinflada, acabá per rumbejar, ayrós y alegre, son mantell antiqüelat de coure que 'ls palets del fons atigravan de variats colors.

—General, general, encare no 'n té prou?—cridá en Dominguez.

L' interpelat baixá, y 'ls tres senyors s' encaminaren vers la Mayola. Una fresca reparadora esponjava 'l cor, las herbas, redressantse totas gemadas, aromatisavan l' atmósfera d' olors boscanas, un cert bany de suhor cobria socas, pedras, tota la terra, com si eixís fatigada d' una gran lluyta, y la resplandor del sol ponent anava retirantse montanya amunt tenyint de sanch las feixas de rostoll.

Debadas tractá 'l general de comunicar sos recents entussiasmes als companys. L' Albert se quedava enrera, recullit encare dins de sí meteix, y en Dominguez, que l' observava de cua d' ull, no sens intenció, mudá de conversa pera encaminarla ahont volia. Pero fins al arribar devant del jardí, l' Albert no 'n cullí paraula. Una abordada de las ocas l' havia despertat.

—La desgracia d' Espanya, general, son vostés, l' element militar: no hi ha que darhi voltas. Si la Reyna s' entregués á l' element civil, regoneixent d' una vegada la preponderancia, la supremácia que, per sa ilustració, per sa forsa, per son dret, li pertoca...

—La Reyna no duraria un mes, perque vostés son incapassos de diciplina, vostés no saben entendres... Peró calli: Albert, qué fa? Vinga aquí, *misántropo*, vinga, home, á reforsar al amich Dominguez que va en derrota. Vinga que 'ns ajudará á arreglar l' Espanya.

—Deu me 'n deslliuri—exclamá 'l jove atansantse á sos amichs.—Aixó vostés han de ferho, vostés que son dels grossos. Jo só molt poca cosa.

—Los petits se fan grans, — interposá en Poudor.

—De vegadas—replicá, sentenciosament, l' Albert.

—Oh, general, vosté no sab qu' aquest jove de tan *porvenir* aborreix la política!... Y apropósit, Albert, parlém en sério. (Lo gobernador conseguia son fi.) Lo seu papá té com un clau al cor lo veure á vosté tan indiferent per lo qu' es sagrat deber de tot ciutadá, y una necessitat incontrastable de tot advocat qu' aspiri á *numerosa* clientela. Si vosté no s' entrega á la política, comet un crim de lesa-nació, té l' estudi perdut. Vosté pot fer un gran bé al seu país. ¿Vilaniu meteix no necessita la cooperació de

tots los bons, pera contrarrestar l' obra destructora d' en Rodón y demés advenedissos que conspiran—vosté ho sab tan bé com jo—contra la pau, y fan del pare de vosté y d' aquesta familia 'l blanch de sos odis y 'l trampolí del seu negoci? Si vosté vol esser diputat provincial, jo le 'n faré quan sigui hora. Vosté té d' aceptar aquest sacrifici pera 'l bé del seu pare, pera la tranquilitat d' aquesta familia que tant l' estima.

—Vosté m' honra massa. Ni la meva edat, ni la meva posició, ni la meva poca experiencia 'm consenten aceptar un oferiment com aquest.

—Permetim, Albert—saltá 'l gobernador, fent un ullet maliciós.—Això no es més qu' una fórmula molt urbana pera deixarme compendre que *no es dels nostres*.

—Com vosté vulga...

—Jo no concebeixo un jove de la válua de vosté, despullat de la noble ambició de pujar y fer sentir lo pes de sas qualitats. Impossible! absurdo!... Siguim franch, vosté es demócrata.

—Franch li seré, senyor Dominguez. Per una simpatia completament idealista soch demócrata, soch republicá. Peró 'l poch qu' he profondisat en lo dret politich y en l' historia m' ha infiltrat un escepticisme tan espantós per la política, que no 'm permet *acariciar* cap ideal. No he vist cap poble felís, ni cap forma inmutable, ni cap lley capás de detenir las nacions á mitj camí de la perdició, quan una branzida fatal las hi empeny. Es una lley fatal per' ho-

mes y pobles; náixer plorant, riure un dia, plorar y plorar més y morir quan ha arribat l'hora.

—*Bravo*—cridá en Poudor, allargantli la má. —Vosté es fatalista, com jo. Tot lo demés son cabórias: si vosté s' hagués trobat entre las balas, encare ho fora més.

—Senyors, senyors, no divaguém... Los fets proporcionan arguments pera tot. Cal prescindir dels fets: las especulacions de l' inteligencia humana...

—Déixis de filosofias—saltá 'l general—qui pot més, á dalt; un bon sabre al costat y cop de sabre á qui falti... L' únich que 's pot fer en bé dels pobles es aixó.

Los oyents esclafiren á riure, y com creguessen fòra de lloch aquellas disertacions que 'l general seguia de tan graciosa manera, las daren per termenadas, aprofitant l' aparició de D.ª Isabel que venia ab lo nen á la má y la petita á coll. Lo gobernador, no obstant, aprofitá un moment pera dir ab to de confidencia:

—Albert, no siga noy: com vosté, pensa la majoria; peró al mon hi hem de viure com ell nos permet. Pénsiho; lo nostre partit es la mellor escala pera 'l jovent; fòra d' ell no hi ha més qu' eclipses eterns y pobrissalla; l' únich que 'l pot fer home es lo nostre.

—Gracias—respongué, fredament, l' Albert, ja clavats los ulls en la que venia.

Un rotllo alegre 's formá al entorn d' ella La nena passá tot seguit á bras del avi, quí va

atráurela ensenyantli 'l rellotje y posantli á l' orella pera que sentís la rateta. En Pepito, 'ls ulls com unas castanyas, responia traydoram ent al sonrís del Sr. Dominguez, sens abandonar la má de D.ª Isabel.

De la porta, hont s' havian detingut aquells senyors, entraren tots dins del jardí. L' aygua perlejava encare en cada fulla, mes los arenats caminals comensavan á blanquejar. Las ocas tornaren á abordarlos des del sortidor, batent las enormes alas y arruixantlos á tots. A la fi callaren, feren dos cabussons y seguiren lliscant per l' aygua, lo coll dret, lo cap vigilant y orgullós.

—Han vist ploure? Quina tarde! Y mirin are quín cel.

Aquest havia quedat net com un satí fins á la serra ponentina hont s' arrambava una extensa calsada d' ámbar y or.

—Y en Galcerán?

—L' he deixat ab en Felis donant ordres... Y vosté, Albertet, ha vist lo torrent?

L' interpelat, qu' estava cullint una rosa, se clavá duas punxas, y al tractar de tombarse, 'l dolor li feu soltar la flor que caygué mitj desfullada per la sacudida. D.ª Isabel la plegá pera que 'ls petits no s' hi punxessen. Peró veyent brollar la sang del jove, corregué per tafetá inglés, desohint los prechs del ferit y sos companys.

En Galcerán estava en sa cambra arreglantse

la cartera, quan ella entrá ab la rosa encare entre 'ls dits.

—Quí ha pres mal, lo nen?

—Nó; l' Albert, que s' ha punxat cullint aquesta rosa.

—Y per una punxada necessita tafetá 'l *damita?*

Y doná á la paraula *damita* una expressió tan aspre, que feu girar á l' Isabel y eixir en defensa del jove. «No l' havia demanat ell lo tafetá; l' havia ofert ella, venia á buscarlo contra la voluntat d' aquell:»

—Home, home, quínas cosas tens! No sabs com m' espanta la sanch?

—Extréms aixís me semblan molt ridiculs.

—Peró si l' Albert no n' ha fet cap d' extrém.

—Llavors, aquesta oficiositat, en una senyora casada, no 'm sembla del més bon gust.

—Per ventura estém privadas de tenir bon cor?

—Nó; peró sí de mimar als jovenets, de defensar fins las sevas extravagancias als ulls del marit, de guardar las flors que 'ls hi han costat una gota de sanch ..

D.ª Isabel se redressá tota sorpresa, quasi bé indignada; mes, posantse sobre sí, apoyant las mans plegadas en la alta espatlla de D. Pau, li digué ab veu conciliadora y tendre:

—Peró es possible, Galcerán, que t' engelosei-xi l' amistat que m' inspira l' Albertet á qui he vist creixer? Es possible que cregas la calum-

nia...? Vas á ferte d' un criatura un rival? Me creus á mí capás de faltarte?

En Galcerán se vejé á dos dits del ridícul. En lo to de sa muller hi havia una sinceritat, de tan incontestable, irritant. Decididament la primera volta qu' anava á rependre á aquella dòna estava desgraciat. Afligirla per motius tan puerils, era una crudeltat indigne de sa fortalesa; recriminar aquella amistat ab suposicions com las fetas, era manifestar temors vergonyants, la possibilitat de veures desbancat, la d' un adulteri en que ni somniar devian. Si obligava á aquella dona á apartarse de l' Albert, dava forsa als calumniadors, convertia en fet la calumnia, fins als ulls dels més incréduls. Sens dubte era més política la conducta del matí. Y aixís, adonantse del cop en fals, tractá de repararlo ab una rialla y una magarrufa que feu á sa muller, tot dihentli:

—Tonta, tonta, ja t' he agafat. Tan criatura 'm creus encare? Qué t' he dit aquest matí? Ves en nom de Deu, cura al pobre Albertet y té, té la rosa.

—L' he presa pera que 'ls nens no s' hi punxessen, Galcerán, y tu tan mal com ho has interpretat...—feu D.ª Isabel, encare en to condolgut.

—Ah! es veritat, qu' está carregada d' espinas! Té, jo las trauré...

Y mentres l' Isabel prenia del calaix lo tafetá, evidentment concirosa encare pe'l exabrupte del

seu marit, aquest pelá bén bé 'l branquilló de la rosa y, pera major proba de confiansa, s' empenyá en clavar la flor entre 'ls cabells de sa muller á qui besá per punt final.

Un cop sol, pensá si aquest tira y afluixa es lo preludi fatal á tot predestinat, tractá després de traures aquesta idea del pensament, y, divagant entre 'l dubte y la confiansa, convingué en que tot era una malvada calumnia de las que 's llensan sempre sobre tothom qui ressurt. Sa conducta devia reduhirse á vigilar pera aixampar al calumniador, dissimulant lo més petit dubte devant de l' Isabel y l' Albert. Mes no pogué concloure sens exclamar interiorment, ab cert retintín malhumorat:

—Peró, diantre de l' Albert, es que ja no es tan, tan criatura!

IV.

Arribá 'l quinze d' agost. La família Galcerán seguia encare á la Mayola, visitant D. Pau sovintet las obras que feya en la casa de Vilaniu, celebrant conferencias ab los terratinents per lo canal de la Baga, y compartint ab son sogre lo pler de la cassera, la qual era, aquell any, abundosa, sobre tot de guatllas y perdius. Las meteixas anadas y vingudas de D. Pau estalviavan á sos electors molts viatjes á la casa de camp. Per aixó, en aquesta, frecuentada no més que de lluny en lluny per las famílias qu' estihuejavan en los masos del entorn, se respirava envejable tranquilitat. D.ª Isabel assaboria ab pler tant de repós, y contemplava sonrihent á sos fills, que, fets uns terrissayres, las mitjas al garró y las grans payolas al clatell, se colravan com préssechs y s' enfortian cada dia més.

Aborrida la carretera desde 'l dia del anónim, no hi hagué medi de parlar més de cavalls á la Galcerán. Peró, aixís y tot, y rebutjada ja l'aygua del ferro, anava aquesta senyora recobrant sos colors, perdent la transparencia pergaminosa de sas orelletas y 'l rosa esmortuhit de sos llavis. L' ayre oxigenat del camp havia enriquit altra volta la sang pobre de sas venas. Aquesta mellora feya perlejar los ulls del pare, y obrir los del marit ab un goig no del tot despullat de sensualisme. La veya rejovenir, y, en sa ossiocitat, temps li sobrava á D. Pau pera contemplarla y acaronarla com en segona lluna de mel. Tot lo núvol del anónim, donchs, s' havia esvahit; la Mayola era un nou Paradís hont tot lo dia ressonava 'l coloqui amorós de personas y parellas aladas.

L' Albert, mentrestant, á Vilaniu, bregava á cops de puny ab l' aburriment que no 's podia espolsar de sobre. Lo tracte de sos convehíns li era cada dia més insoportable, y al refugiarse en l' estudi, assaltavan sa tranquilitat los recorts de sa passada vida, lo nom de D.ª Isabel, l' odi creixent als autors incógnits del anónim, una antipatía invencible pera l' empalagosa Montserrateta, que me 'l perseguia fins al interior de casa y s' havia atrevit á compararlo á Máxim Odiot, l' héroe de *la Novela d' un jove pobre*. Abandonava la poltrona y, sens adonarsen, eixia á la galeria, s' abocava de colzes á la barana, y contemplava, horas enteras, una ta-

queta blanca que ressortía, allá lluny, d' entre la negra espessedat dels arbres. La Mayola! Y ell no hi podia anar, ell, que hi hauria volat cada minut dos cops! Qué lluny estava de sos desitjos, son pare, quan remugava perque no volia acompanyarli! La reserva que s' havia imposat, prou ho veya, li allunyava la gent, lo feya intractable y, de rebot, objecte d' improperis é injusticias incessants. S' havia ficat dins d' una campana pneumática y sentia fiblar l' agulló de la mort. «Oh! Vilaniu! niu d escorsons, malehit sigas!» deya interiorment. Y tornava al estudi, prenia paper de cartas maquinalment, anava á escriure al advocat Olivó pera proposarli que 'l demanés, y acabava per endressar á un company qualsevol un cartipás de filosofías contra la vida rural, contra 'l mon enter, contra la creació, contra la lley *malvada* (sic) de l' existencia. Després, prenia Schopenahuer y devorava famélich lo verí de sas planas, aprobant á cops de cap y singlots sos pensaments més negres, tractant d' estúpidas las demés escolas, fins que l' enervament l' abatia y 'l deixava somniant ab un suicidi que, altre cop despert, trobava impossible, injust y ridícul.

Nous fets vingueren á rompre la seguida de felicitat dels uns y de tristesas dels altres. Eran las quatre de la tarde d' aquell quinze d' agost, diada de l' Assumpció. La vila presentava l' aspecte alegre d' un dia de festa en un poble pacífich que no somnia ab revolucions ni bullan-

gas Lluny d'aixó. 'ls cafés y cassinos bullian de gent alegre, pe 'ls carrers molta gent endiumenjada 's dirigia cap á Sant Joan, á presenciar com la Verge seria portada en professó dalt de sa llitera de vellut carmesí, present anys há de la mare de D. Pau. Peró, de sobte, s' ohí al portal de Baix rompre la banda de trompetas d' un batalló. La gent omplí portaladas y finestras, y tot eran preguntas y arronsaments d' espatllas. Ni una crida, ni un avís del aposentador havia precedit al batalló qu' arribava: ningú sabia pera qué, ni quants venian.

Fins á setanta vilaniuhenchs, no obstant, se posaren recelosos, procurant contindre l' esglayament que 'ls hi muntava á la cara, precipitantse al carrer á barrejarse ab la multitut, altres corregueren á amagar l' avirám com si vingués la guineu y, en la majoría de las caras, se retratá la sobtada contrarietat de preparar allotjament. En Rodón, mentrestant, groch com la cera, tancá apressuradament la maleta que tenia entre dits, y girantse vers un menestral jove qu' á dos passos d' ell escoltava, recullida l' orella ab una má, preguntá:

—Qué es aixó, Marquet? Son realment soldats!

—Hum! soldats, soldats...

—Qué redimoni passa?—feu, per moments més concirós, caragolantse pe 'l dit la cadena del rellotje.

—Qu' haurá picat l' espia.

En Rodón comensá á passejarse descompassadament per aquella habitació, una saleta y alcova de petitas dimensions, pintada de blau-turquí y groch, parada ab mobles enfarfegats com los vestits de D.ª Mercé, llur mestressa. Las trompetas anavan acostantse visiblement. En tota la casa no 's sentia més remor que 'l dels passos d' en Rodón. Aquest havia fet anar á la seva dòna á passar la tarde ab la pubilla que feya 'l sant aquell dia, prometent anarla á cercar després.

De sobte, callaren las trompetas y 's sentí rompre la xaranga al cap del carrer. Ja no hi cabia 'l menor dubte; en Rodón se posá com un ferro ruhent, l' ira l' arborava.

—Ves quanta gent vé.

Eran los cassadors de Mérida, un batalló que passá al pas de *Luchana*, los soldats colrats, carregats de pols fins al cim del ros folrat de blanch, la *cogotera* voleyant sobre 'ls negrés clatells, y flanquejadas las companyías per oficialets joves qu' anavan passant revista á las noyas dels balcons.

En Rodón quedá encaparrat bona estona. Tancada la maleta, seguí passejant sense badar boca, mentres en Marquet, clavat de cara als vidres de la finestra, las mans creuhadas al derrera, sentia á sa vegada bullir lo cervell. Per fí, parantse en Rodón en sech, de cop y volta preguntá:

—Estás resolt á seguirme?

—Sí, sí: com vosté vulga.

—Prou, donchs; anémnose'n. Potser tindrém allotjats y fora més vist. Pórtam la maleta á la Farga: jo compareixeré per un altre cantó y allí esperarém l' hora. Lo que convé es que 'm perdin de vista bén aviat. Passa per la porteta del derrera.

Lo jove agafá la maleta y eixí. Als dos minuts, seguí sos passos en Rodón, entregant á la criada una carta qu' havia de donar á la senyora pera que la llegís en secret.

Mentrestant, dalt de la sala de casa Galcerán, qual entresol estava llavors tot desmarxat per las obras, conferenciavan ab cert misteri don Pau, l' alcalde, lo tinent de la Guardia civil y D. Ramón.

—No hi ha dubte, ho tenen apariat tot, á las nou del vespre la sublevació será un fet. Los mossos d' Esquadra saben fil per randa cóm té d' anar. En Rodón los capitaneja; se reunirán á las Aspareras; dins del canyar hi ha fusells, fornituras y municions; empendrán lo camí de Cimeralta y, á Montcabrer, se trobarán tots plegats ab l' Escoda.

Lo tinent oposá certs dubtes á la veritat de tots aquets pronóstichs que 's davan com fets; peró 'ls altres, llegint en sas paraulas la gelosía del *cos,* ne prescindiren y restaren rumiant una estona, fins que trencá 'l silenci D. Pau.

—Bé, lo que cal, donchs, es apoderarnos d' en Rodón; morta la cuca, mort lo verí. Aixó 'ls desconcertará y no ixen.

—Ah, sí, sí—recalcá D. Ramon.

Peró l' alcalde hi posava certs reparos. ¿Quí dava l' ordre? Cóm se 'l agafava sense probas? La missió d' aquell alcalde, fill de la vila, fincat, exposat á venjansas, era la més delicada. «D' ordre del gobern ho faria tot, estava disposat á obehir fins á jugarse la vida, peró á pendre l' iniciativa havia de pensarshi; després tot se sab, los temps mudan.» L' alcalde no ho deya, peró veya esberlarse l' edifici del Estat, sentia 'l trot de la revolució qu' avansava, malgrat los ensopéchs y batzegadas que rebia pe 'l camí.

—Y qué?—saltá D. Pau.—¿Per ventura no teniu confidencias que vos posan en lo deber d' obrar? Per ventura no feu un bé al país y á la vila meteixa, evitant que tots aquells capscalents cayguin á mans de las tropas y sigan passats per las armas? Més val un mort que cent ferits. Acceptat un cárrech, s' han d' arrostrar las conseqüencias... Qualsevol diria que teniu por.

—Clá y net;—feu l' alcalde—no 'm fa gens de bo héuremelas á la descoberta ab en Rodón. Ja sab vosté l' influencia que cada dia guanya entre certa gent.

Y torná ab que 'ls temps mudan, qu' era molt exposat, que, si li manessin, foran figas d' un altre paner, jòch de menos táulas...

Poch avesat D. Pau á contradiccions semblants, tingué de reprimir una abordada de son geni dominador, que semblava enardir més la

presencia dels antichs retratos de familia destacant de las carmesinas parets, fits en ell los ulls en atenta espectativa. N' hi havia que cenyian sabre, n' hi havia que vestian toga, d' altres, com D. Joseph, anavan cossats senzillament ab estreta casaca de coll de mitj pam, peró tots respirant venerable magestat de personatges históríchs, estirats, corpulents, condecorat lo pit, eixint d' un fondo fosch, símbol imponent de llur poder passat. Tots aquells progenitors anavan á ascoltar al nét, al hereu de llur nom, del prestigi d' aquella antiga casa. D. Pau no volia comprometre aquell prestigi ab una sortida de tó; ell no cenyia espasa, ell no vestia toga, ell no tenia mando; ell no podia disposar sinó d' una influencia qu' are cregué veure tremolar, y restá un moment pensivol, amarrant pe'l bras á D. Ramon, qu' evidentment anava á llansarse pe'l camí de l' imprudencia.

—Y bé,—digué á la fi, revestint la veu d' una fredor diplomática—mon bon desitj ja 'l comprenéu; peró lluny de mí 'l propósit de comprometre 'ls vostres interessos ni la vostra persona. Telegrafiaré al Gobernador y, sinó, las forsas qu' acaban d' arribar prou aviat n' haurán dat compte. Crech que fora imprudent qu' á l' hora de partida 's presentessin alli dos sols mossos d' Esquadra. Si ve l' ordre, vos la comunicaré y cumpliréu, eh? Anéu, donchs, en nom de Déu, Godall.

Y dihent aixó, detingué ab una mirada imperiosa al oficial de la Guardia civil, que semblava disposat á seguir al alcalde. Fòra aquest, los síntomas de la furia que possehia á D. Pau comensaren á traslluhir en sa cara ab moviments mal reprimits, fins al punt de posar alerta al tinent que no 'l perdia de vista.

—Qué pensa la Guardia civil?—feu de sobte.

—Que si á vosté li sembla...—apuntá l' interpelat.

—A mi 'm sembla qu', avans que jo meteix, los Mossos d' Esquadra haurán pensat en verificar la captura. Vosté sab, senyor tinent, que 'ls cossos de policía, més que pera reprimir, son pera evitar los crims, y tenint confidencia de que va á perpetrarsen un, no sé fins á quin punt son necessarias las ordres. Lo servey de que 's tracta ha d' estimarlo 'l Gobern d' un modo molt senyalat. Vosté dirá si convé á la Guardia civil qu' un altre cos la guanyi per má.

—Vol, donchs?...

—Desitjo que la Guardia civil cumpleixi son deber...

Y al dir aixó, D. Pau, sens adonarsen, guardava tota l' actitut imponent d' aquells antepassats que 'l contemplavan.

L' aludit, sotmés del tot, saludá al diputat com á un rey, y anava á retirarse quan trucaren á la porta misteriosament ab los nusets dels dits.

D. Pau obrí, tornant á ajustar derrera seu. Y entrant al cap d' un minut, digué al oficial:

—En Rodón es á la Farga; avans qu' ell, hi han entrat una maleta.

Y un cop sol ab D. Ramón, esclatá sa indignació en las següents paraulas:

—Lo Gobern sabrá quants punts calsan d'entussiasme per las institucions aquell alcalde y aquest tinent. No mancarán hómens pera substituhirlos ab ventatja.—Vol ésser alcalde vosté, don Ramón?

—Si vosté m' ho mana, obehiré.

Sens respondre, D. Pau se ficá en son dormitori, posá un telégrama xifrat qu' entregá al meteix D. Ramón pera que l' enviés desseguida al gobernador, escrigué quatre mots al seu sogre, aconsellantli que tornessin tots pe 'l perill de qu' esclatés aquella nit una sublevació, y eixí de casa pera veure al coronel de Mérida que devia allotjarse á ca 'n Montellá.

Era evident que 'ls ánims comensavan á perdre las confiansas d' aquell estat de cosas, que la disgregació del partit moderat, model fins llavors de disciplina, cundia ab la velocitat alarmadora de la gangrena que s' apodera d' un cos anémich. Era indispensable obrar ab promptitut y energía. D. Pau s' imposava 'l deber d' esser lo més ferm baluart de la situació, ja no sols dins de Vilaniu, sinó en tota la provincia. Peró en sa derrera decisió hi havia quelcóm d' interés personal, aquell móvil egoista sense 'l qual may l' home sol obrar ab suficient calor. L'hereu Galcerán veya, per primera volta, redres-

sarse contra 'l poder de sa casa lo d' un *poll reviscolat,* segons l' expressió gráfica ab que denominava ell á en Rodón, fill d' un fuster, senzill apotecari fins qu' heretá d' un seu oncle d'América. Voltat de fabricantóns, marxantets y obrers, formava en la vila un nus de forsa que comensava á imposar á las autoritats, á comprometre las eleccions, á minar lo secular prestigi dels Galceráns, encarnantse aixís á Vilaniu, entre ell y D. Pau, l' esperit del gran combat que 's lliurava en tota Espanya. En Galcerán lluytant per conservar, conspirant l'ex-apotecari per destruir. D. Pau ho veya, sentia cruixir son palau al pes dels anys, devant d' un convent tot esquerdat, mentres en Rodón aixecava, en front d' una gran fábrica hont bullian la vida y las ideas revolucionarias entre l' estrépit prepotent de grans máquinas de ferro y boyras de fum, sa casa mesocrática, petita com de fira, peró afiligranada, riolera y fresca com la sana joventut. Y aquesta imatge acabá d'excitar son orgull, de despertar en son esperit l' instint de la propia conservació, la gelosia de la rivalitat.

Lo plan de D. Pau era aixafar á son contrari, matar la criatura á temps. No li importava tant fer abortar lo moviment, per més que 's guardés ni d' indicarho, com apoderarse d' en Rodón y llansarlo á las fosquedats d'un calabosso, mentres sos companys s' avesavan á esser comandats per un altre y arribavan, potser, á sospitar si aquella presó havia sigut demanada

pe'l mateix pres. Lo triomf de la revolució no dependia certament de setanta hómens més ó menos al camp. Per altra banda, lo Gobern, qu' enviava ja 'ls batallons á pendre punts avans de darse un crit, havia de tindre ja en sos dits lo fil d' aquella trama, y D. Pau sabia bén bé que 'l moviment d' agost seria un altre d' tants. Sí, 'l fruyt no era madur; peró importava corsecar la planta pera no deixarlo madurar. Y envenats los ulls per l' egoisme, D. Pau, en aquell moment, creya ab sinceritat que 's matava la planta tallant los capbrots, per no dir escapsant lo branquilló de Vilaniu.

Lo coronel se proposava copar als sublevats en lo punt y moment de posarse en marxa, peró D. Pau li tragué del cap, suposant que tindrian la suficient vigilancia pera burlarlo y advocant per la conveniencia d' escarmentarlos més durament en lo camp de batalla. Aquí havia arribat de son rahonament, quan entrá 'l subcabo dels Mossos anunciant que tenia ja en la presó á en Rodón, y la maleta, hont havian trobat un itinerari, bitllets de Banch y llistas, ja en poder del jutje. S' havia complert lo pronóstich tan poch afalagador per la Guardia civil.

D. Pau no pogué dissimular fondíssima satisfacció, que mostrá ab una estreta encaixada al portador de la nova. Un cop retirat aquest, prosseguí:

—Ja ho veu, coronel: tením fet lo principal. Jo que conech lo país y aquest paisanatje, con-

sidero aixó acabat ó poch menos. Lo qui 'ls comandi are, no tindrá las ordres qu' aquell, y l' escarment se fá més fácil. Si surten, vostés se lluhirán, y ells ho pagarán car.

Y recalcá 'l mot *lluhirán* que cregué 'l esquer mellor per' assegurar la pesca.

La presó d' en Rodón fou nova que corregué la vila de cap á cap ab velocitat telegráfica. La gent pacífica s' alarmá, y 'ls sectaris restaren tan esporuguits que, dels setanta, sols deu s' atreviren á eixir á l' escampada á reunirse ab l' Escoda, mentres la tropa s' apoderava de las armas y fornituras dèl canyar.

V.

Acabava D.ª Mercé de llegir la carta, quan un vehí imprudent, en tó de pregunta, li feu á saber la presó d' en Rodón. Lo primer impuls de la senyora fou eixir corrents de casa per' anar á veure á son marit. Entre irada y afligida, roja la cara com una lluna de tardor, D.ª Mercé 's tirá un vel al cap, esqueixá la carta en mil bocíns y anava á devallar l' escala, quan la veu d' en Tomaset la detingué:

—Es inútil: lo tenen incomunicat.

—Peró no pera mí...

—Pera vosté y tot. Créguim, no 's mogui de casa, encare poden vlndre á aquí á fer algun registre.... y després vosté, pobre senyora, pe 'l carrer pot tindre alguna cosa...

D.ª Mercé esclatá en plors. En Tomaset li allargá la má amistosament, mentres ab l' es-

querra l'empenyia, poch á poquet, sala en dins, afegint en veu cada cop més tendre:

—Aném, calma, calma, filla meva; tot aixó no será res. Més presencia d' esperit, serenitat; á vosté no li faltan amichs... tot ho anirém passant... aquí 'm té á las sevas ordres en tot y per tot... Mercé, tranquilisis, no plori aixís... revesteixis de dignitat y fássis superior á las circunstancias, desdenyi las infames intrigas de la política, desprecihi ab enteresa al enemich y deixi fer als amichs de vosté que tot ho arreglarém... Are veurá quíns ho son de debó... Mercé, no plori, filla, no plori...'m parteix el cor... Pera quán guarda la presencia d' ánim una senyora, una dama, una matrona imponent com vosté?... Fassi com Maria Antonieta: confongui als contraris ab lo pes del seu orgull... Los bons amichs no l' abandonarém... Aném, Merceneta, asserenis, asserenis, li demano ab lo cór traspassat...

D.ª Mercé, topant ab una cadira encoixinada, s' hi deixá caure y seguí plorant de debó. Era al peu de la porta de son dormitori, en una saleta tapissada de paper carmí envellutat, amoblada de xicranda y domás groch. Dessobre 'l sofá de medallons, hi havia un mirall ovalat de march feixuch; en las altres parets, retratos al oli que volian esser d' en Rodón y sa esposa, y un gran quadro de felpa representant la fugida á Egipte, brodat per D.ª Mercé á la *tierna edad de 12 años*, segons resava la llarga dedicatoria

qu' en gótich de cartipás se llegía al peu de marge. Devant per devant de l' entrada, un balcó, encofurnat per cortinas de reps blau, no deixava gayre bé entrar la claror del cap-vespre que llepava esgroguehida la tauleta maquejada del peu dels vidres y 's disfumava en vano demunt del lluhent enrajolat. Perdentse en las fosquedats dels ánguls, s' oviravan ab prou feynas tres reconeras també de xicranda, vér problema de construcció y dibuix: abaix un pedestal vuytavat, demunt una columna salomónica, y per capitell, un tap de capsa rodona de llarch radi ab las voras trepadas com un serrell de bánova. L' una sostenia un quinqué de pressió ab sa corresponent bola de cristall raspat, las altras sengles canalobres de quincalla empegonats, ab figuras y ramatje d' escardots, las espermas per' ensetar y mitj blincadas. En aquell moment, la blavosa lluna del mirall reproduhia ab melancólichs matisos á D.ª Mercé plorant, á D. Tomás destacant de la carmesina paret, magre com una figura de retaule, lo cap moix, las espatllas caygudas, las mans plegadas ab tristor demunt del ventre. Respectant lo plor de la dama, 'l galant prengué 'l partit de callar una estona, y en la sala no 'sentí més soroll que 'l d' un singlot intermitent y viu com lo d' un surtidor mitj embussat.

Peró, com entre singlot y singlot donés donya Mercé una ullada al mirall y 's vejés mal endressada, saltá arreu de la cadira y s' interná en

sa habitació. Torná, ja sens plorar y sense vel, pentinadas las lluhentas ondetas de son cabell, un gran mocador negre á las espatllas com una viuda de fresch. D. Tomaset se quadrá respectuosament, y ella 's deixá caure en lo sofá ab aquella llanguidesa que saben pendre las donas grossas per' inspirar més compassió, lo mocador gran lliscantli espatlla avall ab estudiat abandono. Després, ab desmayat moviment, signá 'l silló del costat á en Tomaset que s' apressurá á ocuparlo en actitut també recullida. Hi hagué una estona de silenci. Lo dolor de donya Mercé era fondo, permetentse esclatar, sols de tant èn tant, en prolongats suspirs. La claror minvava depressa, y ja gayre bé no 's veyan aquellas duas personas, quan D.ª Mercé feu en veu tristíssima:

—Y donchs, Tomaset, ¿que 'ns deurá passar?

—No res, senyora, uns quants dias de detenció.

—Vol dir que no l' embarcarán? Pobre Pepet!

—No pensi semblants cosas, Mercé; sosseguis. Ademés que ja sab, qu' en tal cas, no quedaria abandonada de tothom, una senyora de las condicions de vosté.

—Ah! això vol dir qu' ho endevino; 'n sab alguna cosa.

—Jo, pobre de mí!—exclamá en Riudabets, que realment s' ho temia.—D' hont vol que m' ho tregui? Aquestas son cosas del gobern. Per

amor de Déu sosseguis, vosté té massa imaginació, massa cor. Estima massa á un home que no la mereix. Ja veu qu' ell la posposa á la política. Pensi principalment en vosté; després ja 'ns cuydarém d' en Rodón.

—Oh! no; en Rodón, en Pepet sobre tot! Cóm lo salvarém?

—Bé—feu en Riudabets, mossegantse la llengua.—Aném á veure: ¿ha pensat algun medi?

—Pobre de mí ¿qué vol que fassi, si ni me 'l deixan veure? Se m' ha posat un cap tan espés, que res se m' ocorre, res absolutament... Vegi, vegi Tomaset si dona ab algun medi, vosté. . Jo ho faré tot ¡pobre Rodón! tot estich disposada á ferho!...

Y 'ls ulls de l' adolorida esposa tornaren á amararse de llágrimas.

—Ja ho tinch!—feu son amich, saltant de la butaca y prenent lo barret.—M' envaig á veure l' alcalde... En Godall es un bon subgecte y m' escoltará. ¿Qué no faré jo per una dama á qui veig plorar?

—Ay, Tomaset, Deu l' ilumini!... Vosté 'l primer, l' únich, fins are, que vé á aconsolarme, y ja fa duas horas que tinch lo marit prés!... Vosté 'l que 'm treu de pena, corrent ja pera salvarlo... Vosté es molt bó... *(Allargantli la má.)* Cóm li pagaré tantas bondats?

En Riudabets, després d' una eloqüent apretada, deixá escorre la má per la molt molsuda de la seva amiga y, al retenirla no més pera 'l

cap dels dits, se doblegá com una figura de minuet, dihent:

—Si vosté m' ho permet: així.

Y estampá en aquella má un bes, que donya Mercé rebé, endressant debadas una mirada de súplica al retrato d' en Rodón ja engolit per la fosca. Lo galant se retirá tot tremolós d' emoció, admirat de sa gran osadía y prometentse tot baixet qu' á la fi D.ª Mercé seria seva.

Per molt punyent y de debó que fos lo disgust de la Rodón, no podia aquesta sustraures á la tendencia melodramática qu' una falsa educació li havia infiltrat. A la vegada qu' en son marit, pensava en ella, part integrant del matrimoni, que devia compartir l' interés públich d' un modo més viu encare per esser ella la més flaca y desvalguda, moralment parlant. D.ª Mercé 's figurava ja 'l rebombori que degué causar á Vilaniu la presó d' en Rodón, sentia las exclamacions de compassió que las donas llensarian per ella, recordava 'l jubileu de visitas que remou tot seguit per la vila una mort ó tot altra desgracia, y estava ja frisosa de veures la casa plena de gent. Per això, s' havia allisat lo cabell; malgrat la calor, s' havia tirat á demunt aquell mocador negre que la posava en carácter; per això, conservava en lo sofá aquell posat interessant, lo vano abandonat demunt del seti. Y la gent no venia! Consumida de pena é impaciencia, la jove Rodón no podia ja aguantar més. La saleta estava fosca, lo silenci

era cada cop més fondo. Llavors esperá que la gent compareixeria en havent sopat, y 's resolgué á pendre alguna cosa, fentsho servir sobre la táula maquejada :

—Senyora, ¿aquí?—exclamá la minyona tota condolguda.

—Ay, sí! A la táula d' abaix no 'm podria treure del devant l' imatge del meu marit. No tastaria una cullerada de sopa.

La minyona pará la tauleta, posant al mitj un dels canalobres ab duas espermas encesas, y baixá en busca de la vianda, mentres D.ª Mercé s' atansava á la táula un dels sillons hont va saber recobrar l'anterior esllanguiment, deixant caure 'l gran mocador als brassos del moble.

Tot menjant aquell sopar, que verament engolia sens gana, feu repetir á la minyona la sortida de son amo; cóm li havia entregat la carta; qué li havia dit; quína hora era. D.ª Mercé, entre sorpresa del determini de son marit que tan bé li havia sabut amagar, y furiosa pe'l descalabro, plorava de rabia.

—No plori, senyora—feu la criada, cada cop més conmoguda : — Miris, tothom diu qu' á Barcelona, á Valencia y á Madrid hi ha alguna cosa. Lo *cop* será aviat, y; allavors, lo senyor tornará, y si ell m' hagués de creure, penjaria á tots los qu' are tractan de perdrel.

Peró en aquest moment demanaren. La criada desaparegué ab lo darrer plat, D.ª Mercé, sechs los ulls, ocupá altra volta 'l sofá y, als dos

minuts, entrá en la saleta un homenás vestit de pana blanca, salpicada de guix, com ho estava sa barba frondosa y roja, de cabellera de panotxa, plantada en una cara de *chimpancé*.

—Qué dihéu, Guilló?—preguntá la senyora melancólicament.—Seyéu, seyéu.

En Guilló, 'l mestre que feya la casa nova d' en Rodón, s' assentá al cayre d' una cadira arrimada á la paret, doblegat lo cos, fent ballar un gran bolet gris entre 'l buyt de las camas que tenia molt aixancarradas.

—Qué vol que digui?... que passan unas cosas... Sinó qu' alló que 's diu: qué s' hi fará?... Un dia ó altre ha d' acabarse aquest desgavell... Are veji de quina lley se malmeten las personas!

—Que voléu dir, Guilló?—saltá D.ª Mercé, tota alarmada.

Y 'l mestre li contá, llavors, que de Vilaniu fugia molt de jovent compromés, y que, segons veus, ja s' havia *desat* lo pubill Tárrega; en fi, «un dalt-abaix que no li agradava mica.» Deixá anar encare un diccionari d' exclamacions tan vagas com las ab qu' havia debutat, y finí parlant de l' obra pera informarse de si creya convenient pararla, com ell ho veya.

D.ª Mercé, derrera una suspensió en que sentí sacudirse tots los nervis, recobrá la presencia d' esperit de que sabia revestirse pera humillar á la gent quan convenient ho creya.

—Entesos. May havia esperat altra cosa de

vos, si bé 'm creya qu' aixó vindria més tart, quan estariau ben segur de la nostra desgracia. Avuy, creya que veniau á consolarme.

En Guilló s' aixecá y, pera tornar la pilota, com qui no ho vol, replicá:

—Ja veurá, desgracia jo no crech qu' ho siga. Quan lo seu senyor s' aixecava, ja deu contar que 's cosa feta. Lo revés d' avuy, miris, pot esser enganyador. Si vosté 'm dona 'ls dos mil duros que m' havia de bestreure 'l seu marit fa vuyt dias, continuarém. D'altra manera, ja dich, en los temps que corrém, que tan poch se travalla y que sembla que perden lo seny fins los més sabis...

—No tant, no tant; ja veig qui 'l conserva de sobras. Prou, Guilló, prou, quedém entesos. Anéu en nom de Deu, y qu' ell vos pagui l' obra de caritat qu' acabéu de ferme.

—Bé, donchs, aixís ja puch respondre lo meteix al fuster y al manyá que son del meu parer.

—Ah!... una conspiració en regla... eh!

—Rés d' aixó: nosaltres no 'ns cuydém sinó de travallar.

—Donchs jo 'm creya haveros sentit dir cert dia, allí á l' obra, devant dels travalladors, que també erau demócrata, y per tal vos tenia en Rodón.

—Nosaltres ho som tot y no som res; lo que volém es feyna y 'l fruyt de las nostras suhadas... peró may desgraciar las familias.

—No cal que parlém més—torná D.ª Mercé, en lo to més sech que pogué assolir.

—Vaja, bona nit tinga—respongué l' altre ab tota sa impassibilitat d' elefant. Y la jove Rodón, sentintlo baixar l' escala feixugament, se mossegava 'l mocador ab rábia.

Derrera d' aquest, pressentí tot lo seguit de desenganys qu' arrossega la desgracia, y 's revoltá interiorment contra tota la vila, sentint los instints revolucionaris d' una descamisada. Ferida al viu de sa superbia, 's feu sagrament de no humiliarse per ningú, sentí l' esperansa del triomf com lo soldat ubriacat per la pólvora, y s' anticipá á assaborir las dolsuras que 's prometia de sa venjansa 'l dia que, victoriós son marit, vindrian á adularla ó implorar clemencia. Perque ¿qué era aquella soletat que la rodejava encare, sinó l' expressió del egoisme, sempre fugint del caygut y l' apestat, tan apressat y dreturer com corre als peus de la fortuna? Prou ho veya. Oh! ho veya clar. Ni s' amiga la pubilla, allí. Per qué? Per por de comprometre á son marit, que bén bé havia sabut guardarse! Y possehida de tot aquell orgull que fa de la dona irrítada lo ser més temible y desenfrenat, D.ª Mercé no escoltava en aquell moment altra veu que la d' un odi esterminador.

Encare uns passos reposats la feren parar orella dret á l' escala. Era 'l metje, un bon senyor de setanta anys, rodanxó, tot vestit de negre, una barba á l' americana, com la del vell

Merly, reposant en las petitas tiras de blanca tela qu' un inmens corbatí enrotllantli 'l coll deixava guaytar. Sos ulls, ja prou petits, quedavan reduhits á caps d' agulla de picar á través dels doblíssims crestalls de las ulleras de *cautchou,* que li rasguejavan la cara. De l' aixella esquerra li sortia 'l capsó d' or de sa mangala, y ab la ma dreta sostenia un colossal barret de copa que remogué fortament al saludar:

—Filla, no tinch que dirli si la compadeixo y estich á las ordres de vosté. Psa! eh? psa!... La política es cruel... Psa! eh? psa!... está plena de sorpresas desagradables.

—Ja ho pot dir, senyor Roig, ja ho pot bén dir.

—Psa! eh? psa!

—Peró per qué no seu una mica, senyor Roig? Vosté vé cansat...

—Me dispensará, Mercé, psa! eh? psa!... Tinch de fer encare tres visitas, comensant per la Layeta d' en Falcó, qu' ha tingut un insult, segons m' han dit... Psa! eh? psa! un síncope, l' espant de veure al seu fill fugint per aquets embolichs... No crech que siga cosa major, psa! eh? psa!... En demés, calma, Merceneta, molta calma, y com jo predico sempre que hi ha disgustos: fortalesa y templansa y, si vol que li diga, fins justicia y fins prudencia. Psa! eh? psa!... las quatre virtuts cardinals... lo códich que d' en Manso, un moliner, ne feu un general y qué dich? un home ilustre. Psa! eh? psa!

Y no entrant en sas costums lo donar la má, 'l senyor Roig va fer una reverencia tan feixuga com son discurs, y desaparegué per la porta, tot fregantse la suhor del front.

D.ª Mercé, que no abandoná un moment la posa presa en son sofá, gayre bé pogué reprimir un gesto de fástich. Fins aquell vellet que, per sas virtuts de tothom reconegudas y, més encare, per sos serveys de tota la vida li era acreedor del major agrahiment, li semblá un egoista. Als ulls de la Rodón, havia fet acte de presencia no més que pera conservar la parroquia. Tothom la abandonava; allí no compareixerian més que 'ls acreedors pera refermar llurs crédits, los deutors pera aplassar los deutes, ni un amich deslligat de compromisos, ni un conegut que pogués prescindir d' ella. La molla real del mon era l' egoisme.

Y quan anava á penedirse de l' universalitat de son odi, sentint encare unas petjadas que li semblaren d' en Tomaset, un bon amich, esclamá: Ah! ni aquest. Prou sé qué 'l porta al brut! Peró, en fi, ell la servia al menos. Ah! per fi, per fi, una clariana de cel! D.ª Mercé perdé la posa, s' incorporá, estirá 'l coll pera escursar camí á las paraulas del interessat missatjer.

En Tomaset suhava, venia capolat, rendit; ans de dir un mot, hagué de pendre alé desde la primera cadira ab que topá. Lo pit de la camisa li pantejava afanyós; en lo coll, en los polsos, se li veya glatir l' onada curta y repetida de la sanch. Per fi exhalá un suspir:

—Ah!... Si m' ha costat trobar á en Godall!...

—Y qué diu?

En Tomaset comensá á ventarse ab lo mocador agafat per duas puntas.

—Ufff...! Ufff...! quina calor!

—Ay, Tomaset, per Déu, tréguim de las brasas. ¿Qué diu en Godall?

—Qué diu? Qu' aixó es un desastre...

—Ay, Reyna santíssima!...

—Qu' en la maleta del seu senyor de vosté hi han trobat llistas que comprometen á molts, que tothom fuig ó s' amaga, qu' á Vilaniu hi ha una consternació, qu' en Rodón está molt compromés; que si tota aquella gent no pot tornar á casa, li malehirán los ossos. ¡Ufff!... qu' en Godall no hi pot fer res...

—No veu qu' es moderat, enemich nostre?... —exclamá la dona, á punt de caure en basca.

—Nó per aixó, nó;... perque ja no es alcalde.

La curiositat repentina qu' eixas paraulas li despertaren, sostingué l' esperit de D.ª Mercé.

—Cóm! Donchs, quí ho es?

—Lo vell Merly. Los que hi poden fer alguna cosa son éll ó en Galcerán.

D.ª Mercé no torná resposta, havia perdut los sentits. Un moment restá en Tomaset sense saber que fer. May se 'n havia vist de tan grossas. «Una senyora desmayada, á solas ab ell! Ah! quina situació més interessant, si fos entre sos brassos, si ho pogués veure un públich!»

Ja no s' hi pensá més: s' abocá devant de donya Mercé, li passá un bras per l' espatlla, recullí 'l vano de demunt lo sofá, comensá á ventarla ab actitut amorosa y, á falta de públich, cridá á la criada ab veu melodramática. Peró sa gran satisfacció fou quan vegé compareixer ab la criada una persona més, una senyora alta y prima, embolicada com un fantasma, ab un gran vel negre que li cobria rostre y cos. En Tomaset la conegué ja avans de que s' aixequés lo vel: era la pubilla Tárrega.

—Corrin, Sumpteta, aygua de Colonia, una cullerada d' aygua naf, algun antiespasmódich —feu en Tomaset, ab veu entera, mentres l' aludida llensava 'l vel, fòra de sí—No estranyi trobá'ns aixís, Sumpteta. Jo l' aconsolava, dech haverla conmoguda massa y l' emoció... pobre Merceneta, l' emoció...! Es tan difícil en certs casos trobar altra paraula de las que 'l cor dicta... Figúris, ab la pena qu' avuy passa...! Aixís, aquí, als polsos una mica. Dónguim lo frasquet, jo li faré olorar... Peró qué fa la Beleta, per qué no puja l' aygua nat?... Ah, gracias á Déu!... ja 's revé una mica... Poch á poquet... Fréguili, fréguili 'ls polsos... ¿Véu com belluga 'l cap?... Ah!... Bé ha trigat prou, Beleta!... Are una cullarada, sí, dóngali vosté, ja li sostindré 'l cap jo...

Y D. Tomaset, roig per la calor, pe'l pes y 'l bau d' aquella dona enorme que li aixafava 'l bras y li encenia 'ls instints, s' esmerava en ex-

tremar sa solicitut y en fer insinuacions grosseras, per pura petulancia ó com una sórt de revenja contra la qu' encare també se li resistia.

Finalment, D.ª Mercé torná en sí, sos amichs ocuparen las cadiras de brassos, la criada desaparegué ab los reactius. Hi hagué un silenci de dos minuts, durant lo qual, la pacient se remogué ab angúnias, passejá la vista per son entorn, y, refeta del tot, clavant l' esguart en la pubilla, exclamá:

—Ah! tu també per aquí?... Acóstat, vina al meu costat .. Ja ho veus, pobre Pepet, á la presó.

—No t' espantis—respongué l' aludida, prenent la má de D.ª Mercé al caure demunt del sofá.—Porto bonas *noticias:* lo Gobern caurá, mitjá Espanya está sublevada, l' infamia d' en Galcerán no li haurá servit de res sinó pera portarlo á major perdició.

—Cóm!—exclamá la Mercé—Qué, vols dir qu' ell ha fet agafar á en Pepet? Ah!... lo cor m' ho deya.

—Mira, aixís corre; aixís m' ho ha dit lo meu marit. Ell es la causa de totas las desgracias; per ell es á la presó en Rodón, per ell me veig separada d' en Joanet qu' ha tingut d' amagarse; per ell ploran tantas mares com veuhen fugir als seus fills escapant de la seva persecució... ¡Y tan esperat, y tanta festa, y tanta cosa per la seva vinguda! Ah, que bestias son la gent de Vilaniu!... Ja 'l tenen, ab la seva se-

nyora, aquella senyorassa, ab un general, ab un gobernador, ab aquells cotxes y criats y cavalls que tant havian d' ensenyorir la vila!.. Vaja, ja 'l tenen, que se 'l guardin, que se 'l menjin, que se 'l fiquin al llit... La desgracia de tots, la peste de Vilaniu... Ah! si jo pogués, ja me las pagaria totas, l' estrafalari! Un bot d' orgull, un sach de superbia, qu' ab los seus diners y la vanitat de tota la seva casa 's creu en dret de trepitjarho tot, de manarho tot, de tractar á vaqueta á tota la vila .. Peró ja li vindrá 'l seu dia, ja li arribará la seva hora, ja... Déu té un bastó!... Ja li tenen bén tramada y li guardará tothom... Que las purgui totas. Ja veurá; bon goig que pugan fugir ell y tota la familia... que si no, ja 'm sembla que ballarán.

—Ah! véu, véu, Tomaset?... Si ell ho ha fet, ¿cóm pensar en demanar res al vell Merly, aquell adulador d' en Galcerán?

—Qu'es cas! Ni somniarhi. No demanis perdó á ningú... per aixó vinch... En Joanet no m' ha encarregat altra cosa. Diu que, per si succehia aquest fracás, ja s' ho tenian parlat ab en Rodón. Ja veurás com, quan puga, ell meteix t' ho dirá: per aixó he vingut; ni un pas, ni una lletra, res. Lo *cop* será un fet aviat, potser demá meteix, y no volen deure favors. Llavors vindrán las tornas.

—Ah, sí, sí, una bona venjansa.

—No tingas por, filla, no tingas por; ja la purgarán, ja la pagarán cara—afirmá la pubi-

lla tota tremolosa de nervis y accentuant las paraulas ab la més ferma convicció. Peró arreu, prenent un to més baix, afegí?—Si no fos aixís, jo ja 'n tenia una de pensada.

D.ª Mercé pará orella, pensant que 'l covat despit d' aquella dona forjaria alguna venjansa qu' ella volia aprofitar, y, seguint son sistema, feu cantar á la pubilla mostrantse impotent, desarmada de forsa y alé.

—Pobre Sumpteta! No 'm faig las ilusións que tu. Mira la sublevació passada; igual será aquesta. Y qué vols que fem donas solas contra en Galcerán? No sabs qu' ab la seva preponderancia es com un castell?

—Tomaset, per Déu, no 'm comprometi—comensá la Tárrega, sens dissimular sa desconfiansa, mal que pogués avergonyir al aludit.—Peró aquest, fet á las formas primitivas dels vilaniuhenchs, lluny d' avergonyirsen gens ni mica, respongué ab la major naturalitat:

—Cá, Sumpteta, Deu me 'n guard'. Digui, digui.

Llavoras exposá aquesta, sempre en veu més baixa, son plan, consistent en portar lo malestar á la familia Galcerán ab un fòch granejat d' anónims.

—De cap de las maneras, aixó es un medi vil—oposá D.ª Mercé, dissimulant lo goig que l' inundava.

—Ja veurás, tan vil com vulguis; peró no ho es menos l' empleat per don Pau contra 'ls nos-

tres marits. Delació ó anónim, me sembla que tal-lá-tal-lera... venen á esser iguals.

—*Sin embargo, sin embargo*... s' atreví á fer en Tomaset, que no volia comprometre sa *conquista,* sens poguer per aixó evitar una gran rojor á las galtas que sorprengue á la Mercé.

—Bah, bah! jo no sé perqué tants escarafalls ni miraments ab una família que vé á robarnos la tranquilitat. ¿No volen guerra? Donchs guerra sense quartel. Si no tením més armas, aquestas. Contra gent com ells totas son bonas. La defensa es natural.—Tot l' odi de la dòna despreciada esclatava ab furia últimament.

—Sí, peró qué dirias en los anónims? A veure?

—Ja veurás: avuy per avuy, esplotaria las relacions de donya Isabel y 'l noy Merly, fent caure la vena que du als ulls aquell... Déu me detinga!... de don Pau, que no veu com las hi fan al devant.—La pubilla creya ja á ulls cluchs y ab gran satisfacció en aquellas relacions.

—Dóna, aixó es afirmar per apariencias, y mira qu' aquets jòchs tenen malas tretas; devegadas lo fòch surt per la culata.

—Crech qu' á mí no pot surtirm'hi!—cridá irada la Sumpteta, tot apartantse de sa amiga instintivament.

—Dóna, no t' acaloris. ab rahò nó, prou qu' ho sabém; peró á una calumnia totas hi estém exposadas.

—Deixat de calumnias; quan tocan campa-

nas senyal de festa. A mí no 'm farán creure qu' aquestas cosas s' inventin aixís com aixís.

—Peró...

—Més clar: ¿sabs qué he sabut jo, encare no fa duas horas? Que temps enrera, mentres don Pau dormia tot confiat á la Mayola, aquella parella eixí á cavall, y, carretera amunt, tot xano xano, se 'n van anar al viver de la font del Roure... Allí, solets, sabs? Hi devian passá 'l rosari!...

D.ª Mercé no podia gayre bé amagar la joya que saltava á delatarla pe 'ls ulls; peró encare oposá reparos hipócritament. En Tomaset se mirava las botas per no saber ahont posar la vista

—Donchs més clar encare—feu, perdent lo fre, la Sumpteta.—Si tu no ho vols creure, jo 't diré qui ho ha vist y, m' estranya qu' are fassi aquest paper en Tomaset. Vosté, vosté ho va veure; m' ho ha dit aquell senyor ab qui m' has deixat...

—L' advocat Pinyol!—exclamá ab tota malicia la de Rodón.

En Tomaset, aclaparat, tingué de confessarho. Realment, venint en la tartaneta de donar un passeig, los vejé decantar cap á la font; peró lo demés era invenció maliciosa d' en Pinyol, qu' á causa d' un plet d' en Solá, no podia veure á l' Albert. Ell no 's permeté allargar tant, ni s'hi atrevia avuy, ni sospitava qu' en Pinyol pogués ferho; d' altre modo no li hauria pas dit res.

Mentres així se disculpava, la de Rodón, que 'l covava ab los ulls y en los d' ell llegí la major hipocresía, li regalá una rialleta d' inteligencia y li feu peuhet.

Encare la pubilla replicá contra la conducta reservada y las aprensions del atrotinat dandy. «Ab senyoras casadas no hi havia per qué fer farsas com aquesta. Ell ho creya tant com en Pinyol, com ellas meteixas; y aquella caballerositat per una familia que 's recreava fent mal, per una senyora que li havia dat lo xasco de no volerlo rebre, com ell meteix las hi havia contat, no s' explicava.

—La veritat, Tomaset, vosté sembla, perdoni que li diga, vosté sembla un caragirat; qui se 'n calsa no se 'n vesteix de vosté. Tant aviat besets com no 'n besets. Donchs y l' enfado d' aquell dia? Encare 'n vol més de desayres? Oy que li estarian ben empleats.

Devant d' aquesta embestida y contingut per una mirada de la Mercé, en Riudabets s' atreví sols á respondre qu', avans que tot, ell era un caballer y que, com home de mon, comprenia certas complacencias y estava sempre resolt á ampararlas ab lo seu secret.

—Això es per dirho—cridá l'exaltada pubilla —peró en fí, vosté ha confessat.

L' aludit y D.ª Mercé esclafiren una rialla, qual cinisme tractá d' atenuar arreu la segona, fingint qu' ella y en Tomaset no creyan encare res. Y momentáneament oblidada de la seva

pena, deixá esbravar una estona més á sa atolondrada amiga, l' amoixá bé aconsellantla hipócritament que no pensés en anónims, y, al véurela partir ab son amich, digué á n' aquest, ab una gran encaixada:

—D'aquí á demá, eh, Tomaset? Vinga dematí.

Peró, tota acalorada l' histérica pubilla, encare, baixant del bras d' en Tomaset, exclamava:

—Ah, jo nó; jo, per' enfonzar aquella gent me perdria, faria qualsevol cosa.

En Riudabets li oferí sos serveys ab una apretada significativa qu'ella entengué bén prompte.

Un cop sola, la Rodón restá un minut mossegant lo mocador ab actitut reflexiva, y finí son secret monólech llensant una mirada feréstega y prorrompent en veu baixa:

—Vés, bocamolla, tu ho farias mal bé. Ja 'm basto jo.

Eran las deu de la nit; ja no vindria ningú més ¡quín despreci, quín aislament!... Total quatre personas... D.ª Mercé 's retirá á sa cambra y quan, tot despullantse, contemplá l' ample llit y pensá en sa soletat, en sa viudesa forsada, en la presó d' en Pepet, plorá més furiosament que may, prometentse pera son consol una venjansa encarnissada, tremenda. Es aixís com s' adormí, després de revolcarse tres horas pe 'ls llensols concertant son plan, tota febrosa d' angúnia y despit. Quan tot just llustrejava 'l dia, la minyona la despertá.

—Qu' es? qu' es?—cridá D.ª Mercé ab lo so-

bressalt de qui s' ha dormit ab l' angúnia al cos.

—Han trucat, he obert, y un desconegut m' ha entregat tot depressa aquest paper.

Eran quatre mots d' en Rodón, escrits en llapis, dihentli ab telegráfich laconisme que 'l trasladavan á la capital, que hi comparegués ella ab robá, que no tingués por perque 'l triomf era próxim, y que no comprometés la seva situació ni demanant clemencia, ni atacant á ningú pública ó reservadament,

Duas horas més tart, en Tomaset esperava ja á la sala. D.ª Mercé eixí, tancá las portas y, en veu baixa, comensá:

—Siguim franch, Tomaset. Vosté no es l'home qu' aparenta; fins ahir no 'l vaig conéixer bé. Vosté esbombá ab tota intenció lo de la font del Roure; vosté pót veure tan poch com jo meteixa á l' Isabel.

—Tan poch com vulga. Tan poch, qu' ans qu' ho pensessen vostés, aquell meteix dia de la font, jo vaig comensar ja la guerra ab qu' ha somniat després la Sumpteta: aquell dia, jo vaig tirar pe'l reixat de la Mayola un anónim comprometent l' honra de l' Isabel. La guerra está encesa: en lo posat que duyan per la carretera 'ls dos amants ho vaig veure. Si l' anónim no havia arribat á mans de D. Pau, lo qu' es ells dos ne tenian ja esment. Créguiho.

—Y per qué l' odi de vosté? Lo desayre donat per una criada no 'm sembla prou motiu. Parli clar: vosté 'n té d' altres.

—Es que, Merceneta, aquell venia derrera d' un altre que vaig sufrir ja la tarde de la professó, y va esser succehit per un altre encare, que 'm doná la meteixa donya Isabel. Jo soch mol sentit, jo soch rencorós, no vull amagarli. Ja sab vosté com visch aquí, que 'm tracto ab tothom, qu' entro y surto de totas las casas ab la major confiansa, admés com cavaller, com home de mon que soch. No m' acomoda, donchs, que 'm desayrin, y 'm subleva l' orgull, y la vanitat dels Galcerans. Crech que fariam un bé á la vila trayentloshi del devant. A pesar del xasco de la cambrera, jo vaig tornarhi; donya Isabel va ferme esperar mitj quart, comparegué finalment ab son pare, y, queixantme de lo de la criada, indirectament, com jo sé ferho ¿sab? donya Isabel, lluny de plányersen com requeria, com ho faria una dama d' alta alcúrnia, com ho faria vosté, Mercé, va dirme: Ah, sí qu' ho sento, seria un dematí!... Qué li sembla? no era darme una llissó? no era abonar á la criada, antepósarmela á mí?... Ha vist cosa de més mal género, d' un gust més ordinari?... Això no es esser senyor ni cosa que s' hi sembli... Vaig conservar la dignitat que 'm pertoca, dihent algunas paraulas més de qualsevol cosa, y vaig retirarme pera no tornarhi. Peró, pensant: me la pagarás.

—No obstant, vosté era dels que veyan ab entussiasme vindre 'ls Galcerans.

—Un s' equivoca tants cops á la vida!... L'altra vegada que va esser aquí, donya Isabel me

semblá molt diferent, me va rebre be, va estar molt deferent ab mí.

—Si vosté 'm perdonés la llibertat, me permetiria dirli que 'l seu despit obeheix á una causa més fonda: vosté esperava *intimitats*, *favors*, qu' se 'n duhen altres.

En Tomaset se sentí 'ls colors á la cara. Volgué protestar. Sa vanitat de Tenorio 's resistía á dur tan enllá lo desenmascarament. Sense negar las condicions físicas de D.ª Isabel, ell havia de fer constar que no era 'l seu bell ideal. En materia de flors, ell preferia las *rosas exhuberants* als *lliris pálits*.

Y deya aixó, tot acostantse á D.ª Mercé, mirantla de gayrell, tremolinant, fins atrevirse á agafar y estrenyer ab entussiasme la grossa munyeca de la seva amiga.

—Vosté sempre á cassa de conquistas, sempre calavera—feu D.ª Mercé, sens mostrarse esquerpa com altres cops.—Donchs, si vosté vol, acepto la seva aliansa.

—Costi'l que costi?—preguntá ell, ja tot ubriacat y accentuant l' intenció.

D.ª Mercé 's limitá á sonriure, plena de vergonya, y continuá:

—Peró per' anar bé, ha de posarse á las mevas ordres y no dirne una paraula á la Sumpteta, perque es massa atolondrada, ¿sab?

—Boca qué vols, cor qué desitjas.

—Donchs ja veurá: per are, no convé fer res. Esperi las mevas ordres y no deixi d' anar á casa

Galcerán per' estar á la mira de lo que puga descubrir y per' evitar tota sospita. Jo tinch de marxar aquesta tarde á ciutat ahont se m' emportan á en Rodón. Desde allí li escriuré, y vosté també escrigui.

D. Tomaset estava que ni una esponja. Ah! per fí, per fí...

—Me dará una adressa secreta?

—Per qué?

—Vol dir que 'n Rodon...?

—Si estará al *tántum*, home.

—Peró... (agafant la má de D.ª Mercé) no veurá las mevas cartas, eh? .. Com s' engelosiria!

D.ª Mercé torná á enrajolarse. Per menos d' un xavo, hauria enviat á passeig á semblant fátuo, si no li hagués convingut retenirlo. ¿Quí li podia servir mellor qu' ell pera sos plans?

—Es clar, bojot, es clar: no m' escriurá pas á la presó—gosá á dir, encare, fingint accent amorós.

VI.

No fou sols á D.ª Mercé á qui arrancá de Vilaniu la sublevació del quinze d' agost. Esclatant aquesta en distints punts de la península, encare que no en las capitals de que 's parlava, aná extenentse seriament, costant la vida al general Manso de Zuñiga prop d' Ayerbe, y mantenint l' alarma en los esperits durant un mes. Lo Gobern, prou malmés ab tantas sotragadas, tingué de fer un esfors, organisá fortas columnas y confiá 'l mando d' una d' ellas al general Poudor. No cal dir que D. Pau, ja ans de la traslació d' en Rodón, eixí vers la capital pera conferenciar ab lo gobernador son amich, martxant arreu á la Córt á gestionar l' indult dels vilaniuhenchs que resultavan complicats en lo moviment y anavan escondintse. Tot l' empenyo de D. Pau 's reduhia á destruhir l'in-

fluencia guanyada per en Rodón. Ab un nou acte de clemencia, lo Gobern podia, un cop més, disfressar de forsa la seva debilitat; y donant una nova proba de serenitat y justicia, á la vegada que retenia al capithost per haverlo atrapat *in fraganti*, deixava tornar á *sus casas y talleres* á tots aquells que, si figuravan en llistas, *tal vez inexactas*, no havian comparegut á la cita. Això, acompanyat d' alguna alusió transparent en favor del diputat y autoritats de Vilaniu qu' havian sabut inclinar l' ánim sempre generós de S. M. la Reyna vers la clemencia, venia á dir en substancia 'l Real Decret que 'l nunci llegí per las cantonadas de la vila. Los fugitius eixiren dels amagatalls aquella tarde. D. Ramon Merly, saltantli 'ls ulls de goig, pogué presenciar fortas encaixadas pe 'ls carrers, y sentir grans alabansas d' un acte tan just y bén meditat.

«Perque, créguiho, las llistas no sols eran inexactas com diu lo Decret, y 's comprén que no digui més, sinó *falsas,* en quan jo hi figurava sens haver dat permis á ningú pera que m'hi assentés. Héu vist murriada com aquesta? Això son modos de comprometre? Jo puch tindre las mevas *ideyas*, que no las nego per ningú; peró una cosa es pensar y altra cosa es obrar. En Rodon que 'm perdoni, això es molt mal fet.»

Y conversas aixís se sostenian en veu alta per cafés, cassinos y tabernas, sens aprensió de cap mena, ab aquell acalorament del egoisme que's

empenya en fer pendre la mentida per veritat. Alguns, més lleals, hi posavan reparos, ó 's confessavan francament compromesos. Ay! qué feyan! «Donchs per qué no anavan á reunirse ab l' Escoda? A qué vé are ferse 'l fatxenda? Are, que 't veus segur, eh?... Donchs digas que no has tingut cara pera atenyer lo promés, y sinó, conféssat cobart.»

D' altres s' atrevian á defensar la bona fé d' en Rodón, assegurant qu' ell no havia fet las llistas. «Té, no 'n volia saber d' altra!... Quí las havia fetas, donchs?... Cita personas... Y, en tot cas, á 'n ell li pertocava cridarme y sentir la meva confessió.»

—Donchs, jo te la citaré la persona: 'l seu amich Tárrega, aquell escanyolit que no sab de que se las heu.

—Y per qué 'ls hi confiava?... Qué no sab qu' es aquell femelleta? Un negat, que 's va casar pe 'l diner, perque era incápás de guanyar un xavó: un beneyt que 's deixa pegar per la seva dona.

—Vaja, vaja, en Rodón no fora amich seu com es.

—U u u uy! que n' hi ha de misteris en las amistats. Anéu á saber si, entre mitj, hi ballan faldillas ó potser diners... Miréu, las obras del *chàlet* ja están paradas.

Los combatents anavan exaltantse, y la llealtat y la justicia eran impotents devant del pervers egoisme, que no reparava en apedregar á

la propia víctima tot incensant á aquell de qui havia flastomat poch ans y de qui tornaria á renegar bén prompte Lo plan de D. Pau produhia, donchs, los efectes esperats: era una desfeta en forma, sens mancarhi lo seguit indefectible de veus de trahició! y traydor! que arribaren fins á Madrid á pessigollar las orellas d' en Galcerán.

Peró qui n' eixia més malparat era en Tárrega, que rebia xascos per tot arreu. La pubilla, qu' estava furiosa, li proposá 'l plan de qu' havia parlat á D.ª Mercé, com una venjansa merescuda. Més en Joanet se negá rodonament á seguirlo, no sols per honrada repugnancia, si nó per por. Llavors, la Tárrega, acostumada á esser obehida, s' enfurismá de valent, tractá á son marit de poruch, d' afeminat, de qualsevol cosa, l' omplí d' amenassas, y li mogué tal escándol, que 'l pobre Joanet tractá de capitular ab condició de coadjuvar al plan si en Rodón ho aconsellava. Y prengué 'l camí pera sometre la consulta á son conseller.

Peró aquest lo desaconsellá desseguida, com ho havia fet ja á sa muller. Lo combat era entre ells y en Galcerán, lo motiu una rivalitat política per la qual no havia de sacrificarse cap dòna, ni volia tampoch deure son triomf á medis tan indignes y alevosos. Lo llunatisme de las massas ja li era conegut. Si avuy, vensuts, los abandonavan, demá, triomfants, anirian á besárloshi 'ls peus. Y si son prestigi feya ay-

guas, rahó de més pera somniar, avans que tot, en la salvació propia qu' una violencia qualsevol, are, podia comprometre. Dins del port hi havia 'l vapor *Lepanto*, potser pera transportarlo á Canarias ó á Ceuta. Lo que calia era evitar eix desterro, sens baixesas ni indignitats. La derrera elecció, los gastos de la casa, comensavan á enderrerirlo. Ja 's cansava de gastar diners en la presó mentres las obras del *chàlet* continuavan paradas. La pátria, 'l partit no es avans qu' un meteix. Un pich á Vilaniu, veuria 'l medi de rescabalar lo prestigi perdut, y si li era impossible, que no ho creya, abandonaria á llur miseria tota aquella faramalla d' egoistas.

D.ª Mercé, qu' estimant á son marit, dalía de cor per véurel lliure, aprobá sincerament totas aquellas reflexions fins al punt de penedirse d' haver sentit tanta set de venjantse, y, sobre tot, d' haver alentat un moment, pera satisférsela, la desatentada lascívia de D. Tomás. Y com aquest la amohinava á cartas tan ridículas com mal intencionadas, y á ella la tenia esporuguida l' idea de que pogués aliarse ab la Tárrega qu' ab sos imprudencias podria tirar per terra 'l prudent plan d' en Rodón, D.ª Mercé 's vejé precisada á seguir la correspondencia, limitantse á vaguetats y á aplassar continuament l' hora del atach.

En Riudabets, mentrestant, frisava, comensava á desesperar de la conquista y 's deya inte-

riorment qu', en cas d' eixir burlat, las cosas no quedarian pas aixís. En aquesta situació, la pubilla enviá á cercarlo. En Joanet no tornava, y en sas cartas escabullia 'l cos. Se veya bé que no gosava á declarar la seva resolució de no fer res.

—Si ell es tan baix, tan indigne, jo nó—exclamá la despitada muller.—Al cap y á la fí qué ha d' importarme 'l parer dels altres? ni quíns miraments li dech á un marit que 's vá casar ab mí sens amor? Y per ventura vaig á venjar son afront ó 'l meu? Parlém clar: lo meu, lo meu; prou he esperat; massa, massa. Se 'm presenta un pretext y l' aprofito.

En Riudabets comparegué é imposá condicions.

—Totas las que vulga, á cambi d' una sola, 'l secret. Vosté ja sab com son aquí. Sense escándol, tot.

—Entesos.

Al meteix temps, D.ª Isabel seguia sola ab sos fills en lo desfregat casal de Vilaniu, d' hont fusters y empaperadors no acabavan may d' anarsen. Per gran sòrt, son natural alegre y son instint travallador de catalana no deixavan enrar en son cor l' aburriment qu' altras ciutadanas haurian sentit en mitj de la quietut ensopidora que s' havia apoderat de la vila. Los matins, arreglant los nens, vestintse ella, ajudant á endressar la casa, se li passavant volant. En havent esmorzat, dava un cop d' ull á las obras,

acompanyava als nens al jardí pera veure'ls jugar una estona, brodava, escribia, y, si no l' en privava 'l temps, eixia una estona á passeig ab los menuts. Los carruatjes se rovellavan en la cotxeria, 'l cotxero s' enmenava 'ls cavalls en carrandella á deixondirlos una estona pe'l camí de la Mayola, y 's passava 'l resto del temps badallant ó jugant á domino en una táula de café. Y cada dia aixís, ab aquell tant me fá de qui ha vist molt y té assolida la pau desitjada, D.ª Isabel no 's preocupava de res més que de casa seva, no buscava en los periódichs sinó la confirmació de las novas que privadament rebia del seu pare y de D. Pau. Ni ella 's dava compte de l' indiferencia que la corprenia. Las veus de Vilaniu que li enviavan llur ressó per boca de las criadas, no deixavan en son esperit més rastre qu' una vaga melancolía molt semblant á la que li produhian las veus de la nit en la Mayola. Com un patró de barco busca en las inmensitats del espay l' ordre del dia y la tranquilitat, cada matí D.ª Isabel treya 'l cap al balcó, consultava l' espay, y 's retirava tranquila veyent que 'l mon nadava entre 'ls explendors d' un sol argentí y d' un cel com un mirall. Son barco duya un viatje matemátich y prou placent pera abrigar lo més petit temor. Una tarde, qu' ab los nens arribá fins al Pomeralt, d' hont la vila 's veya á vol d' aucell, apomadeta y blanca, los camps del voltant formant capritxós mosáich de pessas envelluta-

das, las ayguas corrent aixeridas entre tofuda arbreda, tot net, solitari y engalzat per una má primorosa, sota un cel puríssim que nuvolets d' or solcavan silenciosament; restá tan embadalida devant d' aquell espectacle de pau, que 'l nen no podia ferla caminar. Sos ulls toparen ab la paret del fossar que blanquejava més enllá de la vila, y no pogué contindre un gesto d' enuig. ¿Per qué allí la mort? Ella havia somniat en la vida, en eixa vida delitosa que llisca placent y gronxantse com l' aygua del riu, cantant eternament, sense saber ahont vá, enmirallant los explendors del cel, recullint á faldadas los diamantins raigs del sol; havia trobat, tota sorpresa, la caseta blanca anyorada en lo terratrémol del mon: havia recobrat la salut perduda, y arribat fins al matern absurdo de creure á sos fills salvats de la mort y del patir, per que, allí, ni la malaltía hi podia tindre estatje! Peró, tornada y tot á la realitat, sempre quedava Vilaniu, ab aquells cels, ab sa campinya gemada, ab l' ordre placévol de son panorama y la quietut de sos carrers hont lo sol s' adormía com en son llit dessitjat; sempre quedava Vilaniu com un trosset de Paradís. Y D.ª Isabel comprenia que sos vehins arribessin á dir qu', á l'altre mon, l' anyorarian. Ah! que bé li esqueya 'l nom! Era un niu, lo niu més placévol de la terra.

No obstant, un dia, escribint á D. Pau, acabats los capítols de las graciositats del nens y de las efusions íntimas, entre las quals hi apun-

tava una sospita molt agradosa, esforsá debadas la memoria pera omplir ni mitja fulla ab alguna nova de Vilaniu que donés més varietat á la carta. D.ª Isabel se pará á pensar sériament, y trobá, tota sorpresa, qu', en tres setmanas, sols l' havian visitada l' Albert, D. Ramon, y un cop D.ª Francisca y en Riudabets.

La casa Galcerán, de comú tan freqüentada, semblava un lloch apestat. D.ª Isabel s' alarmá, s' esferehí de son aislament. Qué significava alló? Ni las Pons, ni las Montellás, ni las Puigs, ni las Viure, ni la Marqués, ni la Rodón, ni la Tárrega; cap més senyora que la pobre mare de l' Albert, portada allí potser per l' agrahiment. Fins llavors, no vejé que la Rodón y la Tárrega no hi havian posat los peus de sa arribada ensá, y si, violentant son natural, arribá á explicarse la *miseria* de la primera per la rivalitat política dels marits, ja no lográ compendre lo retrahiment de la pubilla Tárrega. D.ª Isabel, massa confiada en sa ignocencia, ja no havia pensat més en aquell «vosté fa nosa» que sentí de llavis de l' Albert, primer rihent, després plorant. Sa vida consagrada al cuydado de sos tendres fills, despullada d' ambicións, extranya á tota complicació social y á la més insignificant provocació de luxo ó vanitat que pogués ofendre als habitants de Vilaniu, no era pera fer nosa, pera fer ensopegar la més modesta aspiració dels altres. No recordava haver ofés á ningú, ni haver abrigat propòsit de desayrar al més ínfim

dels vilaniuhenchs. ¿A qué obehía, donchs, aquella retirada en massa? Cóm s' havia fet aquella buydor á son voltant en lo precís moment que 'l seu marit acabava d' obtindre aplausos y llohansas de la vila en pes? Per forsa se li hauria escapat alguna indiscreció molt grossa que feriria la susceptibilitat dels vilaniuhenchs. Lo meteix D. Ramón, l' Albert meteix, la Montserrateta qu', en tornant de la Mayola, no la deixava en forat ni finestra, havian aclarit las visitas. Desde las ocurrencias de la Mayola l' Albert no havia entrat á casa Galcerán tot sol. Al arribar aquí, D.ª Isabel sonrigué. «Aprensions infantívolas, delicadesas del excelent Albertet que 'l feyan més estimable.» Després pensá, encare, que potser fugiria de la persecució de la Montserrat, y 's posá á riure. Peró tornant á las demés relacions, pe'l enteniment de la dama atravessá 'l recórt del anónim com una veu insultant, y 's encengué de vergonya y de despit. Arreu l' assaltá un boyrós pressentiment que la posá tremolosa. Hi pensá un xich y acabá per llensarlo de sí, dihent, en veu baixa, qu' aquella infamia no podia haverse propagat, perque, despossehit de probas l' autor, no hauria tingut cara pera pregonarla. Per altra part, semblant vilesa no podia esser obra de més d' un. D.ª Isabel respirá y hagué de convenir segona vegada en que, potser per ignorancia de las costums locals, havia comés alguna indiscreció. Disposta á descobrirla y repararla

á tot cost, reprengué la ploma y exposá á son marit l' extranya situació que la rodejava, pregantli que, com més coneixedor de las costums de Vilaniu, vejés si ell dava en lo *quid* y 'l medi d' esmenarho.

Tot ensemps se proposá explorar al meteix fi la bona fé de las personas que més confiansa li oferian. La que pochs dias ans se rabejava ab fruició en aquell bany de quietut, esgarrifavas are de tanta soletat. Lo dia s' escursava, las vetllas, més llargas cada cop, semblavan endormiscarse al ritme ensopidor del péndul de la saleta. Los nens al llit, D.ª Isabel, seguint sos hábits ciutadans, s' endressava més, se posava flors al monyo, un pomet al pit y, encaixada en un balancí, un álbum ó llibre á las mans, havia esperat vanament agradosa tertulia. Per la plassa de las Monjas no passava ningú, 'ls fanals cremellejavan com coneixent llur inutilitat. D.ª Isabel no gosava á obrir lo piano per por al rebombori que mouria en aquell desert. Aquella havia sigut l' hora brillant de la ciutat, l' hora de sos ignoscents deliquis, quan, recolzat lo cap en lo palco, deixava bressar l' esperit per las ondulacions desvaneixedoras d' un cant bén inspirat, quan, caragolada en la butaca de son salonet de confiansa, acullia ab ingénua rialla las ingeniositats de sos tertulis, ó, brillants los ulls, se llensava á discutir sos gustos é inclinacions pera 'ls altres incomprensibles. Ah! ella havia suspirat per la pau, per la tranquilitat vi-

latana; peró no per aquesta soletat, per aquest aislament ensopidor y salvatje! Nó, no volia seguir aixís, divorciada de sos semblants, indiferent als nous plahers d' una companyía agradosa y honrada. Closa la lletra, D.ª Isabel s' arreglá un xich, tota plorosa, y eixí.

Eran las cinch de la tarde. Los nens que sortian d' estudi paravan de pegarse ó de fer córrer per l' acera algun palet á peu coix, al veure á la dama avansar carrer de Santa Maria amunt. Llavors s' acoplaren y, á petitas voladas de pardal, alguns la seguiren, cridant: ¡la... del... diputat!... la... del... diputat!... Tot ensemps s' aixecavan cortinas dels balcons, cortinetas de las botigas, dònas tafaneras no repararen en eixir al llindar de las portas. D.ª Isabel, qu' al principi havia rigut interiorment, acabá per posarse séria, per indignarse contra aquella impertinencia qu' anava prolongantse y no podia corretgir. «La... del... diputat... la... del... diputat!...» y alguna qu' altra paraúla lletja, seguia cridant la canalleta quan més impune veya la seva malesa. Y aixís hauria arribat l' avergonyida dama fins quí sab ahont, si no troba al pas al doctor Roig que desfé la turba á cops de mangala.

—Son uns insolents, senyora, eh? psa! eh? psa!

D.ª Isabel pogué ab prou feynas dissimular sa indignació dihent qu' eran criaturas. Regraciá al bon vellet y, tota sofocada, cametas ajudeume entrá á casa Merly.

D.ª Francisca, que s' estava cosint en lo balconet del menjador, s' aixecá agradosament sorpresa, y passant per entre dos grans cistells de roba blanca:

—Ay! filla, puji, puji—feu la bona senyora encaminantla escala amunt tot encreuhantse mellor lo blanquinós mocador de seda que duya al coll sobre l'hábit del Cárme que vestia.—Vinga, vinga, entri aquí á la sala... Calli qu'obriré un xich lo balcó... Tinch ajustat per las moscas... Are, aixís... Passi al sofá, filla, passi al sofá... segui ¡qué acalorada vé!... Ay, Deu meu, si fá una xafogor!... Y donchs? Com té la familia? qué sab del papá y de D. Pau? Quant honor! Vosté fa lo qu' havia de fer jo; pero ab una criada sola, sempre falta...

D.ª Isabel li trencá la paraula ab una carinyosa apretada á la munyeca, peró sens badar boca. Llavors notá la mare del Albert que s' amiga plorava. Plena d' alarma, la feu desbotar.

—Es una ridiculesa, ja ho sé; pero déixim treure aquesta opressió del pit.

—Plori, filla meva, plori. Calli, qu' aniré á veure si l' Albert hi es.

La bona senyora buscá pretext pera que sola pogués mellor D.ª Isabel desfogarse. Al cap d' una estoneta, dihent que 'l seu fill no hi era, y veyentla més calmada, preguntá discretament per la causa d' aquells plors y s' oferí en lo menester.

—Ja es passat, res, una tontería, pero venia

detrás d' un mal rato qu' es lo que 'm porta aquí, y tot plegat ha fet feix. So una infelís, donya Francisqueta, tot ho acabo plorant, com las criaturas... Figuris que quan estava molt contenta aquí, de sobte me n' adono que fá molts dias que no s' acosta ningú á casa; á casa, que vosté sab si 'n hi venia de gent! Tanta soletat, pensant en las vetllas qu' acabo de passar com una apestada en la meva saleta, li so franca, m' alarma y m' esgarrifa. Jo no estava avesada aixís, y ni m' explico qu' are 'm passi. M' ha assaltat l' escrúpol de que, sens voler haja ofés als nostres amichs, passant potser per alt, pobre de mi, alguna costum de Vilaniu que jo ignoro. Vosté, qu' es tan bona, fará 'l favor de dirmho, ó m'explicará si sab algun altre motiu ab que jo no dono. Venint aquí per aquest objecte, he trobat unas criaturas que sortian d' estudi y, lo que may m' havia succehit, avuy comensan á seguirme cridant «la del diputat» «la del diputat» y qué sé jo quinas paraulotas. Com ja venia tota nerviosa, he anat excitantme y he arribat á posarme frenética quan he notat qu' aquells crits fixavan l' atenció de tothom sobre mí; he vingut, filla, com si 'm passessen Bória avall...

—Pobre donya Isabel! Si qu' ho sento. Las criaturas d' aquí son molt mal ensenyadas y no ha de ferne cas. De quin estudi son?... ¿Del carrer de Sta. Maria?... Ja ho diré á en Ramón.

—No, ca! Déixiho corre. May m' havia succehit. Un altre dia potser no n' hauria fet cas.

Es que com ja estava disgustada... En demés, diguim en confiansa á qué atribuheix aquest retrahiment de que so objecte?

—Ay, filla, á res. Al carácter de la gent d aquí, que, jo la primera, tots som molt retrets.

—Peró si jo he tornat totas las visitas, si avans, la casa del meu marit ja sab vosté qu' estava honrada continuament! Per Déu, siguim franca.

—Peró, filla del meu cor, si vosté ha complert ab tothom, quín motiu vol que tingan? Cap, absolutament cap. Vosté es molt estimada, molt volguda, en fí, com vosté 's mereix! No 's fiqui dérias al cap sens fonament.

Y la senzilla senyora seguia excusant de bona fé á sos convehíns ab rahóns tan poch convincents com la primera.

—Es que som fets aixís; véu com m' he portat jo? No dubtará pas del meu afecte? Tothom té las sevas obligacions, lo dia s' escursa...

—Peró y las vetllas? Vosté sab si la primera vegada que vaig ser aquí 'n teniam de tertulia...

—Bé, sí, es veritat, peró es que vostés hi van estar poch temps.

—Donchs, vol dir qu' aquí l' amistat, ó 'l tracte, quan menos, no resisteix ni tres mesos?

D.ª Francisca, vilaniuhenca fins al moll del os, s' enrajolá tota, apurant son poch enginy pera desvaneixer aquella aprensió.

—Aném, filla meva—acabá—¿sab qu' es tot aixó? Que vosté s' anyora. Oh, sí filla, sí: vosté s' anyora. Y 's comprén... feta á ciutat, are li

passa com al nostre Albert. Després, sense don Pau aquí... Lo marit s' anyora molt ¿no es veritat?... Peró veurá, ja ho arreglarém. ¿No li agrada fer lo tresillo? Obri un tresillo y vosté veurá com té gent... Alló d' enrahonar tota la vetlla també... De qué vol que 's parli?... Una s' hi adorm. Si, filla, sí; jo no vull que s' anyori. Cada vespre vindrém ab en Ramón y l' Albertet, y farém un tresillo. ¿Cóm vol passar mellor la vetlla, are, sense funcións d' iglesia?... Ja veurá pe 'l novenari d' ánimas y després per la Quaresma, quinas funcións més hermosas! Peró mentrestant, farém lo nostre tresillet ,y ni vosté ni 'l meu fill trobarán las vetllas tan pesadas.

A D.ª Isabel ja gayre bé li escapava 'l riure.

—Nó, nó, —digué—vostés se sacrificarian, donya Francisqueta, vosté es un ángel y jo no he d' abusar.

—Res d' aixó; filla meva. Veji si jo comportaré... En fí, ja está dit... Uy, á 'n en Ramon á bodas lo convida! Jo so trumfo molt fluix ¿sab? peró sempre serviré pera anar de segon... Ay, quan sentirá l'Albertet no haberse trobat á casa! Los hi estém tots tan agrahits...

—Es estrany que sigui fòra... També ell m' ha abandonat—saltá D.ª Isabel.

La Sra. Merly explicá, llavors, que 'l seu fill eixia cada tarde á fer llarchs passeigs, potser pera espolsarse aquell aburriment qu' era per' ella un clau. May hauria cregut que 'l seu fill tingués tanta aburrició á Vilaniu.

—Veji, y tan bonich qu' es, veritat? Tan bé com s' hi está!... Res, son joves!,.. Lo seu pare diu que s' hi anirá fent... Peró es qu' aquí tot l' enfada, tot. Are está rabiós perque diu que l' advocat Pinyol, en un plet que 's portan, no tenint cap rahó en favor del seu client pera eximirlo de pagar un deute que se li reclama, vol fer passar per boig al client del meu fill. ¡Y no sab l' Albertet qu' aquell bon senyor es tot un estrofa! Donchs, per qué extranyarse de semblants picardias? Bé prou que se 'n reeixirá 'l meu fill, no li sembla?

Per dolsas qu' arribessen al cor las ingenuitats de la bona senyora, no podian desvaneixer los temors de D.ª Isabel. Aixís es que 's despedí pera anar á casa Montellá hont D.ª Rosa ó la Montserrateta la treurian mellor de dubtes. Peró ja un cop dreta, D.ª Francisca se li acostá á l' orella y feu tot baixet:

—Vol dir, donya Isabel, que no té novedats?

La Galcerán s' enrogí un xich y sonrihent respongué:

—No ho voldria pas, donya Francisqueta.

—Um! no sé que li veig á la cara. Y aquesta tristesa!...

D.ª Isabel arribá á casa Montellá pensant que potser la Sra. Merly havia dat ab la causa de son sobtat frenesí.

En la sala d' aquella casa estavan prenent xacolata D.ª Rosa, la Montserrat y la pubilla. Ja feya dias que Vilaniu anava plé del epissodi de

la font del Roure. Peró las amigas de D.ª Isabel, en un principi, no hi volgueren creure. Totas maliciavan de las Ocas. Aquella veu seria una invenció d' ellas, quals fins eran prou fácils de presumir.

—Are figúrinse! donya Isabel!—havia exclamat la vella Montellá—Pobre senyora, una persona á qui jo donaria 'l combregar á las foscas! Tot aixó son mentidas com la del cassino; prou la conech jo á la gent!

Peró en quan la veu arribá á noticia de la Montserrateta, aquesta comensá á rumiar sériament. «Ella, una noya de tant de mérit, no podia explicarse la fredor invencible de l' Albert sens una causa molt fonda. Heus' aquí 'l misteri. Oh, sí!» Y l' enamorada Montserrat no pará fins á sentir l' explicació del fet de llavis del meteix Riudabets. Com lo tal era tingut per amich dels Galceráns y home inofensiu, ja no hi havia dubte. La Montserrat, presa del major despit desd' aquella hora, ja no callá, girá l' esquena á la *rival,* ajudá ab tot l' ardor d' una gelosa á esbombar la calumnia, y estrenyé sens reparo y contra la voluntat de sa mare las amistats ab la pubilla. De llavors, la sorda calumnia fou com una inundació mansa qu' aná extenentse per Vilaniu, enfondrant l' admiració sentida envers la Galcerán, ofegant sas amistats, sumergint tots los cors en lo llot del desengany. Las ex-amigas, considerantse vilment enganyadas, y seguint la costum dels pobles, posaren en inter-

dicte á l' adúltera, y s' allunyaren d' ella per' evitarse la necessitat de majors desayres.

—Oh, oh, quín mon! Jo no ho puch creure. jo me 'n faig creus!—deya D.ª Rosa, aquella tarde, ab l' ánim encare vacilant.

—Donchs, no ho dubtis, mamá. Tu ets massa senzilla; si llegissis com jo, veurias si n' hi ha de gent hipócrita en lo gran mon. Sabs hont no las trobarias aquestas cosas? Entre 'ls montanyesos y la gent del poble. Allí hi ha bons cors, peró entre la gent que figura per las ciutats?... Uy! dels jovenets inesperts, aqueixas dònas ne fan lo que 'n volen... Hi ha unas intrigas! Si jo 't contés certas historias, la de Dalila, per exemple... perque encare que 'n digui novelas ó 'n fassi un drama, ell no las inventará pas... si jo 't contés certas historias de *Fellet*...

—Y sí, senyora, sí; jo no sé com es vosté—interposá hipócritament la pubilla, tot caixalant la sucada que tenia en la boca.

Peró en aquest moment entrá D.ª Isabel. La pubilla no s' hi pensá un instant, s' aixecá en sech, deixá 'l plat demunt la táula, y, ab una inclinació de cap fredíssima, 's despedí, seguida de la Montserrat que, sens haver dit res á l'antigua amiga, s' esforsava en agassajar are á aquella insolent. D.ª Isabel estigué á punt de caure en rodó; peró sa conciencia la sostingué, permetentli resistir ab imponent dignitat la violentíssima sorpresa qu' acabava de fer intolerable ab son estrany encongiment D.ª Rosa.

Desistint de la més insignificant pregunta y, sens pendre ni cadira, la Galcerán se contentá en castigar l' afront d' aquella *amiga* dihent:

—No s' apuri, donya Rosa, no s' apuri. En pocas horas he aprés més á Vilaniu qu' en tot lo qu' he viscut á ciutat. May havia vist tanta miseria.

La Sra. Montellá rebé, més compungida qu' irada, aquest cop de fuhet. Sos ulls revelavan més indecisió que mala voluntat, peró la pobre no sabia com surtirse del apuro...

—La té de perdonar—gosá á dir ab tremolosa veu, referintse á la Tárrega.—La pobre senyora viu dominada per la preocupació política del seu marit, íntim d'en Rodón, de qui 's diu qu' es pres per voluntat de D. Pau...

—Ah!... Donchs es graciós que se' m fassi responsable dels actes del meu marit. Y si ho só ¿cóm olvida aqueixa infelís lo que no son suposicións sinó certesas? Cóm olvida qu' á gestións del meu marit deu lo seu la llibertat?—respongué D.ª Isabel, empassantse duas llágrimas de fel y lluytant pera cordarse un botonet del guant, evidentment perturbada. Y no volent afegir una paraula sobre la Montserrat que no reapareixía, 's retirá á casa seva, tremolantli las camas, plena d' indignació y de la més fonda tristesa.

Aquell meteix vespre, comparegueren á casa Galcerán D.ª Francisca y son fill, aquest portant á la cara l' expressió del metje qu' assis-

teix á un malalt desahuciat. Los ulls de la senzilla álcaldesa, en cambi, resplendian com sol de bonansa. «Ah, quin acudit lo seu! Ab lo tresillet curaria l' anyoransa d' aquells dos cors.»

Entraren en la saleta estimada de D.ª Isabel. D.ª Francisca, poch amant de l'inestabilitat dels balancins que comprometian l' aplom de son bon regent, va seures en un sofanet, mentres son fill se refugiava al altre extrém de la pessa amagant la cara entre las planas d' un gran llibre de grabats que tenia obert sobre 'ls genolls. La senyora de la casa ocupá 'l balancí inmediat al sofanet.

—Bé, bé: ¿ja té 'ls nens al llit? Això es bo... Que tal? está més animadeta?... No 's fiqui manias al cap, per Deu. Aquí tothom l' estima... Ja l' hi he dit aquesta tarde, vosté y l' Albert lo que tenen es anyorament, res més... En Ramón vindrá aviat, farém lo tresillet, y veurá com nos distraurém.

D.ª Isabel, més que pera justificar la seva tristesa, pera desfogarse un xich, explicá llavors la grosseria rebuda de la pubilla Tárrega y l' estranya actitut de las Montellás. D.ª Francisca comensá per fersen creus, peró acabá explicantho com una nimietat natural que passaria. Si 'l gran llibre hagués sigut transparent, las duas senyoras haurian vist com l' Albert se mossegava 'ls llavis, com creixia en sa cara la preocupació.

—Ja li ha dit bé donya Rosa: tot això son

ressentiments políticchs molt perdonables, que passarán; créguiho, passarán — feu la vella Merly.

—Miseria, enveja!—exlamá en veu aspre l' Albert.

—Sí, també, un xich d' enveja. Véu, vosté es més elegant, la primera senyora de Vilaniu... y vosté ja sab com som las pobres donas... plenas de flaquesas.

—No crech, donya Francisca, que vosté haja pensat may com ellas.

—Ah, jo, pobre de mí, so massa poca cosa... peró la Sumpteta, quan vosté no era aquí, se partia ab la Rodón lo primer paper... Ey, ja ho pot pensar, jo ho he sentit á dir, que, pobre de mí, ni ho he vist tan sols.

Y D.ª Francisca, ab una senzillesa qu' alarmava molts cops á son fill, esplicá, entre riallas, l' historia d' un viatge á Barcelona que feren las rivals de D.ª Isabel pera provehirse de vestits y gorros ab que sostindre la competencia que las amenassava.

—Ay, Deu meu, que graciós!—esclafí la Galcerán, distreta de sas tristesas.—¿Y qué n' haig de fer dels meus bonichs á Vilaniu? Pobres senyoras! aixó las ha amohinadas? Ja poden posarsho tot y despullarse de las sevas envejas y pors, que jo no he de disputárlashi ab lo meu luxo l' imperi de Vilaniu.

Peró entre-mitj d' aquestas paraulas qu' anaren prenent un tó amargant á mesura que bro-

llavan, lo mot «nosa» y l' anónim ressucitavan en lo recort de la dama y del Albert ab vesllums d' una revelació tristíssima. No hi cabia dubte, l' Albert ho havia endevinat lo primer dia. Heus' aquí la font de tota aquella infamia. La gran pena del jove era 'l no poder topar ab lo culpable pera inutilisarlo. Peró cóm lograrho, si tot pas en aquest sentit faria creixer la sospita y comprometeria més á D.ª Isabel?

Arribá D. Ramón.

—Ditxosos ulls...

—No ho te d' extranyar, senyora. En aquestos temps l' alcalde es com un metje quan hi ha una mala passa; 'ls conspiradors no 'ns deixan viure. Y ademés, com lo pobre Godall era tan deixat... he trobat tots los serveys que no 's pot dir. Es precís remontarla, aquesta vila, remontarla. Jo voldria deixar rastre de la meva administració; peró hi ha molt que fer, y ningú m' ajuda, donya Isabel. Aixó es un camp perdut, no ha vist gent més abandonada, tot s' ho tiran á l' esquena, tot ho hem de fer lo secretari y jo.

D. Ramón prengué un polvo, y comensá á estornudar y tossir ab una tos apoplética que li feya saltar los ulls y li encenia la cara. Sa muller li arrancá la mangala que tenia entre camas, per por de que ab algun capbussó no s' esguerrés. Peró 'l bon vell, entre 'ls estornuts y la tos, no parava de garlar, explicant sos projectes de melloras urbanas, sos acorts, los obstacles que trobava, las astucias de que 's valia pera vén-

ce'ls, delatant ab lo calor de sa veu, malgrat las queixas y gemechs que prodigava, l' entussiasme que per son cárrech sentia,

—Aném, aném, no 't queixis, que t' agrada una mica—escapá á D.ª Francisca.

—Oh, si tot l' ajuntament fos com jo... Peró si la més petita cosa 'm costa cent sermons y enrabiadas. Aquí ho teniu: avuy he lograt fer mudar la llosa d' aquell cup hont va enfonzarse una cama l' Albertet, sabs noy? Donchs bé; sabéu lo que m' ha costat? Ja fa un mes y mitj... (quinze... trenta... quarante cinch...) sí, ja deya bé: fa un mes y mitj que só alcalde... donchs un mes y mitj he hagut de bregar pera remoure una pedra del carrer. Figúrinse lo que 'm costará conseguir que 's tapin tots los cups que donan á la via pública; figúrinse lo qu' ha de costarme replantar tots los arbres que mancan á plassas y carrers... Y no dich res de la part referent al ordre públich; si no fos l' arrasser de don Pau... Oy, que... té, noy; mírat aquest periódich... tu que potser tens simpatías pe'ls caps-calents que l' escriuhen... Jo m' ho haig de fer tot, donya Isabel, de fiscal, de tot. En arribant lo correu, ja 'm trobará á l' administració pera revisar la prensa qu' arriba y seqüestrar, quan convé, las infamias qu' avuy s' estampan... Mira, noy, mira aquest article... «*Esperemos.*»

Y D. Ramón, que ja no estornudava ni tossia, ni 's mocava estrepitosament, comensá á

aixugarse tot frenétich la sanguínea calva de son front, mentres l' Albert llegia sonrisent las ignocents reticencias d' un pobre imitador de 'n Lorenzana.

—Oh, aquest *Huracan*, aquest *Huracan!* ja 't dich jo qu' aquí no entrará, que no 'ns arrencará ni una alfábrega, mentres duga vara don Ramón Merly. Com Merly que 'm dich, t' ho juro. Ja fa tres dias que tiro tot lo feix al foch.

Peró 'ls esforsos de D. Ramón de res servian. Alguns exemplars d' *El Huracan* venian clandestinament y, de má á má, eran llegits d' amagat boy per mitj poble.

L' Albert y D.ª Isabel se mossegavan lo llavi per no riure; D.ª Francisca patia, pensant que 's renyava crudelment á son fill. «¿A qué venia alló, si 'l pobre xicot no 's ficava en política?»

—Y digui, donya Isabel, parlém d' una altra cosa—'ls empaperadors han acabat?

—Avuy, gracias á Déu.

—Li deixan be? N' está contenta?

—Si ho vol veure...

—No 'm sabria pas mal; ocupat aixís, no he pogut...

Las derreras paraulas se perderen fòra la porta qu' acabavan de passar tots menos l' Albert, molt entretingut encare ab l' infantívola entremaliadura del autor d' *Esperemos*. Al arribar al tí, lo tich-tach del péndul l' avisá de que estava sol, y pera distraure son aburriment seguí llegint *El Huracan*. Llegint, llegint, no

li semblá ja tan mansa, sinó molt perillosa y enverinada la secció que contenia 'l periódich, titulada *Tumbos*, hont hi lluhian, ab noms disfressats peró ben transparents, murmuracións de safreig que tacavan l' honra privada de la familia reyal, de las primeras figuras del partit moderat. Los ulls de l' Albert passaren ab fástich sobre tot aquell fangar miserable, pera topar ab l' epígraf *Devastaciones* qu' era cap d' un altre secció, á judicar, més cohenta encare. Sota 'l meteix epígraf y en ratllas ben espayadas, llegí tot sorprés, l' Albert, uns versets *A Pablo*.

Un pressentiment crudel llansá 'ls ulls del jove sobre 'ls versos, que deyan:

Guarda, Pablo, guarda, Pablo,
guarda bien á tu muger;
si una llave no te basta,
guárdala Pablo con tres.

Ah! heus' aquí al calumniador desvergonyintse, llensant ja 'l sach de plomissol al vent, posant l' honra de D.ª Isabel á la vergonya ab tota la cobardía d' un traydor de cantonada qu' avía 'l trabuch, lo llensa á terra y cuyta á amagarse aprofitant las tenebrors de la nit! Brava missió la d' autor anónim, més gran encare la del periodista alevós! L' ira, l' odi, la set de coneixer al fautor de tanta infamia pera ofegarlo enfonzantli 'l meteix periódich fins á la gola, creixia per moments en l' esperit de l' Albert.

Ell prou veya l' orígen de tot, prou coneixia las inspiradoras de tot, peró eran donas ab quí no podia anar á cops de puny, y si en algun home pecava, faltávanli probas pera escometrel sens por d' errar. Anar á la redacció d' *El Huracan?* Ja sabia prou per bonas referencias lo que s' hi passa á las redaccións. Totas las infamias, totas las calumnias hi son de generació espontánea, naixen com bolets de dintre las caixas, fins lo caixista las arreplega ab una véna als ulls y se las troba l' endemá, com per encantament, en lo diari. Tothom li arronsaria las espatllas y clouria 'ls llavis ab la major estupefacció. Tothom li daria mil satisfaccions, li faria mil reverencias. Un cop fora, tots se riurian de tanta mansuetut, y llestos. «¡Ah, noy mira, ja hem conegut lo galán!» exclamarian. Com may, s' apoderá de l' Albert lo desitj d' abandonar Vilaniu. Lo qu' á estonas li semblava una cobardia y á estonas un perill pitjor per D.ª Isabel, ho veya are com una necessitat, com un deber sacrosant que 's proposava cumplir. Aquell vespre meteix posaria fil á l' agulla; estava resolt, escriuria al Sr. Olivó demanantli un lloch en son despaig.

En aquest punt de sas reflexións, los altres tornaren á entrar ab conversa animada y ben estranya á la conturbació de l' Albert. Aquest se ficá *El Huracan* á la butxaca ab l' amarga avaricia del suicida que s' amaga l' eyna de matarse.

Derrera 'ls entrants, vingué la cambrera á obrir la táula de jòch. Lo tresillo comensá, y l' Albert no tingué més remey que péndrehi part. Debadas probá d' escondir l' estat de la seva ánima y fingir tranquilitat Son pensament navegava per un mar oratjós, are pensant en l' efecte que causarian á D. Pau aquells versos pera tothom més enigmátichs ó dubtosos que per' ell; are espiant si son pare amagava coneixe'ls ó si realment s' havian escapat de sa acció fiscal; més tart pensant en lo disgust que causaria sa fugida á las tres personas estimadas que tenia devant, ó en lo perill en que deixava tal volta á l' Isabel, quan pensava sacrificarse per sa salvació. Lo ceny contret, la vista perduda denunciavan bén bé tota la perturbació de son esperit á D.ª Isabel, que sabia, temps ha, de quin peu se dolia son amich. Per sort d' abdós, no passava aixís ab lo matrimoni Merly. D. Ramón, ofuscat pel jòch, D.ª Francisca posanthi 'ls cinch sentits com persona tímida que tremola de fer un disbarat, jugavan sens alsar la vista de las cartas, fins quan lo primer comentava las malas jugadas ó s' esclamava de las garrafals distraccións que son fill cometia.

Un cop á la táula ab los nusets dels dits:

—Noy, aixís no 's pot jugar; no sé en qué pensas! Ab quatre trumfos forts á las mans te rendeixes? Va, noy, t' enviarém á estudi. Al dimoni! al mitj d' una posta com aquesta?... Qui juga no dorm.

Peró fins dihent aixó, ó 's mocava, ó escapsava, ó contava las fitxas, ó tenia l' ull cobdiciós de jugador fit en lo vano de cartas que son fill sostenia ab la má esquerra.

VII

Feya vuyt dias que durava 'l tresillo, y que las esperansas de D.ª Francisca, lluny de refermarse, anavan decandint més y més, quan l' Albert, llegida una carta qu' acabava de rebre, cridá á la seva mare dins del escriptori. Era poch ans de mitjdia, hora en que D. Ramón exercia sa patriarcal autoritat de corretgir petitas faltas é imposar multas desde l' alcaldia. D.ª Francisca entrá en l' escriptori de son fill, mitj tremolant. ¿Qué voldria en aquellas horas y ab aquell misteri? De segur que 'l pressentiment boyrós d' una determinació dolorosa que venia tement dias há, anava á realisarse.

—Fássim el favor de seure, mare—digué l' Albert, tot donant un tom á la clau de la porta.

L' Albert estava descolorit; la carta, mitj plegada, destacava cruament de la negra cartera.

D.ª Francisca, las mans sobre 'ls genolls, portava l' esguart interrogant de la carta á la cara esgroguehida de son fill. Aquest s' havia deixat caure en la cadira de brassos, lo colze esquer en un d' ells, la má oberta resseguint de dalt á baix y de baix á dalt tota sa fas ennuvolada. Per fí 'l xicot trobá una fórmula ab que comensar:

—Mare, vosté que té bon geni y que m' estima tant, no s' agraviará. Vosté ja ho veu: quan m' han cridat, he vingut, m' he esforsat en travallar, en distraure l' aburriment, en obrir los ulls pera veure tot lo bo que Vilaniu té pera vostés; he reflexionat, no com un noy, sinó com un home que té 'l destí al devant, clar, net, desbrossat, y que vol cumplirlo, resignat, content de la sòrt... Tot ha sigut inútil: jo no tinch de dir á qui ho ha tocat, quína consideració social disfruto á la vila, cóm y ab quín encarnissament tinch de bregar ab los meus companys de carrera, quína vida porto, quín humor tragino, quína divergencia més dolorosa—sobre tot pera vosté, mare, sobre tot pera vosté—quína divergencia de parers existeix entre 'l meu pare y jo.

Una llágrima tremolá en los ulls de la mare.

—Te 'n vols tornar?—exclamá, en veu trencada.—Ja m' ho temia, ja m' ho temia!... Jo... prou... m' he... esfor...sat... pera... ferte... agradosa la vida... peró... no... n' he... sapigut prou!... Pobre de mí... so tan...

Un nus á la gola no la deixava parlar.

—Cálli, mare meva, per Déu... me trenca 'l cor.

L' Albert plorava també, y apoderantse de la má de sa mare, la besava ab contrició, sentint tot ensemps com reposavan sobre son front los llavis d' aquella desconsolada. Regná per breus moments lo silenci llagrimejant dels greus dolors.

—Lo temps aprémia, mare,—digué, per fí, 'l jove. fent cor fort—No 'ns entreguém al sentiment; lo pare pot arribar y promoure 'l disgust que jo refujo... Déixim parlar serenament. Ja pot pensar que no tracto d' abandonar als meus pares per sempre. Tornaré, tornaré, mare meva, tornaré ó, si no causa á vostés cap esfors, vostés se 'n vindrán més tart á viure ab mí á Barcelona. Se tracta d' una ausencia necessaria y potser curta. Vosté ja sab si soch nerviós y exaltat de part de dins. Jo no tinch lo consol de tants que s' esbravan á crits y gemechs. Aquí 'm consumo, no per vostés, mare meva, sinó per la gent de la vila. Déixim anar á referme, á que 'm passin las aprensions que potser no son més qu' una criaturada, déixim ferme home y adquirir l' experiencia que 'm falta, en un altre element pera mí més simpátich, y tornaré. Aquí tinch una carta del senyor Olivó ab quí he fet práctica. Lo senyor Olivó está ja cansat y m' ofereix la meytat d' honoraris dels seus negocis; ell rebrá 'ls clients, me guiará y jo dictaré 'ls

escrits y pujaré als informes. Es una proposició excelent qu', estimantme, vosté no voldrá que rebutji...

D.ª Francisca seguia bregant pera ofegarse 'l singlot que li feya saltar lo pit traydorament.

—Sí, cregui—seguia l' Albert—jo tornaré y, ademés, faré anadas y vingudas... Barcelona no es tan lluny... la veuré sovint... y podré ferme un nom y una posició mellor qu' aquí.

La mare anava afirmant ab lo cap, peró singlotant encare y sens esma pera parlar.

—Donchs bé; vosté ja sab com es lo meu pare: de cara á cara, voldria ferme sentir lo pes de la seva autoritat que jo acato y venero, peró que 'm mortifica quan la veig imposarse pe 'l gust d' imposarla, pe 'l gust de cridar y res més. Jo sé qu', un cop fòra, lo meu pare veurá fredament las ventatjas d' aquest determini y acabará per alegrarsen. Fássim, donchs, la caritat d' ocultar lo meu plan y d' ajudarme á, dihemne, fugir á la quieta. Vosté, que m' estima tant, sufrirá, ab més resignació y prudencia que jo, la primera embestida. Al pare aviat li passará l' enfado, si arriba á tenirlo, y una carta meva, després, lo convertirá en goig. Créguim, mare, dissimulém y obrém; demá, ben d' hora, me 'n iré. No 's desconsoli; tornaré aviat.

D.ª Francisca s' aixecá pera llensarse en estreta abrassada al coll de son fill. Un vol de tendres petons despertá 'ls ecos honrats d' aquella estánsia, y 'l sol, que s' estrellava en las bru-

nyidas rajolas, irisá amorós las llágrimas qu' al caure atravessavan son feix més argentí. L' Albert caygué aplomat en la cadira, lo cap ajegut entre 'ls brassos; la mare tombá la clau y desaparegué sens badar boca.

Mitj' hora després, s' asseyan á táula ab lo vell Merly, esforsantse en dissimular la tristor de llurs esperits. Peró ni per qué dissimularla si 'l bon alcalde no estava per ells? No 'n tenia pocas de cabórias aquell dia D. Ramon! *El Huracán* havia arribat més insolent que may.

—Ja 'l veurás, noy, á dalt hi ha 'l feix qu' he detingut. Després, dígam qu' está escrit per plomas ridículas é insignificants. L' autor del *Esperemos* es un Marat, un infame en tota l' extensió de la paráula. Avuy hi té un article titolat *Oleada*, que no te 'n dich res. Jo no sé com lo gobern deixa passar semblants cosas; no ho entench. Sembla que tothom s' ha begut l' enteniment. Ja veurás quín modo de parlar de Sor Patrocini, del pare Claret, d' en Marfori y fins de la Reyna! Es infame, *asquerós* y, per suposat, sens anomenarlos, eh?, 'l gran valent! Ja té rahó 'l general Poudor, ja. Aquí no pot gobernar sinó 'l sabre, peró un sabre bén fort. O'Donell ja ho va dir:(per més que no siga dels meus, li haig de fer justicia) aixó es un *presidio suelto*. Y tal si ho es y si es aquesta la mare dels ous! Afigureuvos lo que 'm passa are...

D. Ramón explicá á la menuda la guerra que se li havia encés dins del Ajuntament no més

al anunciar son projecte de replantació d' arbres ab lo producte de las multas. Havia contat los que mancavan á plassas y passeigs, que no muntavan á trenta. «Dihém trenta y posemlos á trenta rals, son nou cents rals, quaranta cinch duros lo que costarian; perdonantne un bon grapat, las multas d' una anyada bén bé pujan á cent duros. Veyéu si, sense que ningú se 'n ressentís y quedant de sobras pera emblanquinar l' escorxador, no n' hi ha pera fer una mellora com aquella, qu' hermoseja la vila y es una comoditat? Això son fabas contadas. Donchs no hi ha medi de convence'ls;... qu' es car, qu' es car... Y encare una cosa pitjor, que no la vull dir per no comprometre al secretari, peró que la purgará en Garí: ja ho veurá si me 'n haig de fer unas calsas ó nó! L' estrafalari! *Piensa el ladron...* Lo meteix que criticarme l' haver posat de mosso dels regidors á en Magret dihent que tot ho vull pera casa. ¿Que no ho veuhen qu' aquell Quim es un adormit, que sempre está á tres quarts de quinze?

D.ª Francísca reullá á son fill, tement l' efecte que li causaria veure al seu pare en lluyta tan enverinada per cosas que l' Albert calificava sempre d' insignificants. Mes aquest quí sab hont era! Son esguart vagava de las parets del reduhit menjador al balconet per hont se veya gran llenca de cel arrancant de la paret ab que 's tancava 'l pati de derrera. Més enllá de la paret hi havia 'l camp, la carretera á má dreta,

amunt, amunt, tirant cap á la mateixa má, la Mayola ab son reixat y, al peu, un anónim; més amunt encare, á má esquerra, la font del Roure y una dama plorant, demanantli protecció. D' allí, d' aquell dia, totas sas tribulacions, tot lo malestar consumit á dalt, dins de la presó daurada. Y tot aixó ell ho havia callat á sa mare, aquella santa dóna que s' escorxaría 'l pit pera que 'l seu fill hi begués fins l' última gota de sanch, si ab aquesta transfusió pogués donarli un moment de goig. Y ell anava á deixarla, á abandonar á aquell candorós vellet, temperament y cor de San Pere que, per son fill, tallaria l' orella á un altre Malcus, després lo negaria tres cops y acabaria deixantse crucificar per ell. A tots dos anava á deixarlos en aquell menjadoret que servava encare las mateixas pinturas esblaymadas de vellesa, los mateixos grabats del *Quijote* que, de menut, vejé penjant prop del sostre, en aquella mateixa táula hont menjá las primeras sopas, hont dormí demunt del plat, hont feu los primers ninots y 'ls primers versos á la vehina del devant. Ah! cóm corre la vida, cóm se transforman los esperits dins del motllo social en que se 'ls prempsa! Y l' Albert cregué, per un moment, haver viscut mil anys, y sentí escoure en son cos la fiblada del remordiment, pensant qu' anava á cometre una gran injusticia!

Mentrestant havian menjat la sopa y s' estavan acabant lo bullit del que, ni fill ni mare, feyan gran cas.

—Ah—saltá D. Ramon, apurat per si sol l' assumpto dels arbres.— ¿No sabéu quina 'n porta l' *Huracan*? Aquesta sí que es bona, mal que li pesi y se 'n serveixi pera fer amenassas que no tocan en lloch. Porta qu' en Rodón ha sigut trasladat á Barcelona y tancat á la Ciutadela com presoner de guerra. Si 'l judican los militars, ja li posarán palla á l' esquella. Que hi torni.

—Home, home, no t' apassionis; al cap y á la fí es un bon subjecte, y per política es molt trist...,.

—Per política? Estariam frescos que no poguessen castigar, á garrot si convé, als delinqüents políticns! Véten aquí un altre que no ha filat d' avuy!

—Home, y si 'ls altres guanyessen y ho fessen ab tu?

—Això son figas d' un altre paner. Farian una gran injusticia, perque jo no conspiraria..,

—No obstant ho has fet ja.

—Bé, calla, calla! Jo may he conspirat contra la rahó, contra lo qu' es sant y bó, lo qu' es necessari pera 'l bon ordre social.....

Y com això ho deya servintse ví, n' oferí de sobte á l' Albert, que no n' havia tastat encare.

—Ne vols, noy? Vaja, acosta la copa ¿qué fas? No 't deu agradar gayre tot això que dich, eh? Donchs es la pura veritat, per més que barrinis y barrinis en silenci quí sab quins discursos contra lo que diu ton pare.

Eran las únicas paraulas que cullia 'l capficat Albert de tota aquella polémica, des qu' havia sentit la nova de la traslació d' en Rodón.

«Si l' anónim,—pensava — si 'ls versos del *Huracán* obeheixen á la tírria política que hi ha contra D. Pau, la calumnia 's desvergonyirá més y més. Me 'n haig d' anar, me 'n haig d' anar, no hi ha remey. Fòra jo d' aquí, ni D. Pau ni 'l públich creurán á aquellas malas llenguas. Que li busquin un altre amant ja es més difícil, més inverossímil encare» Y l' injusticia de fa poch se li convertia en acte de virtut, tant més estimable en quant salvava aixís l' honra d' una mártir, estalviava á sos pares un gran disgust, y feya ell un sacrifici inmens. «Sí, inmens, perque l' abandono, me 'n aparto, quan més lo cor se me 'n hi vá, quan més l' estimo...»

Peró estava vist qu' aquell dinar no era pera deixar travallar en recullíment ni 'l dolor de la mare ni la reflexió del fill. D. Ramón no havia buydat encare la meytat del sarró.

—Amaneix l' ensiám, tu, Francisca, si 't plau. Y escolta, noy, qu' això t' interessa á tu. ¿Ha vingut lo procurador d'en Solá? Nó? Donchs lo jutge ha fallat en contra vostra.

L' Albert arronsá las espatllas ab gesto desdenyós.

—Bé; m' agrada, home, pe 'l fetje de rejada que téns; jo no sé com no estás més gras.

—Home, qué vol qué hi fassi? Apelarém, y llestos.

—Aixó es, y vingan gastos pera 'l pobre Solá.

—Que 'ls hi faig fer jo, per ventura? Culpi al jutge, qu' es un ignorant.

—Un ignorant! Un cego, que no sab á lo que s' exposa fente aquestas injusticias pera dar gust no més á quatre intrigants que 't vóldrian bén lluny d' aqui. No ho sab á lo que 's exposa, perque ja 'm té fins al punt de dalt. Ja ho veurás quan vinga D. Pau, que 'm sembla, per cert, que no trigará ..... Y, escolta: ¿ja has cobrat alguna cosa d' aquest plet? Mira que t' espavilis, qu' en Solá no sé si marxa prou bé de quartos. Tu ets mol distret..... tu no donas valor al diner y en aquest mon.....

—Per qué li sembla que tornará aviat don Pau?

—Ah, perque he vist una carta seva al correu pera donya Isabel, y com á mi no m' escriu ja fa tants dias y ell sab que 'l tinch de menester per una pila de cosas.....

—Y com en Rodón ja es á la Ciutadela...

—Sí—feu, ingenuament, D. Ramón—y com ja de la sublevació no se 'n canta gall ni gallina..... Que poca carn prens! Prenne més, dóna..... ¡Sembléu uns desmenjats!..... Per cert que quan arribi, D. Pau tindrá un bon disgust.

—Qué dius are?

—Per qué?

—Perque trobará á la Queta fòra de casa.

—La Queta?—exclamá D.ª Francisca, obrint

uns ulls de pam.—Com diantre!.... Per quí ho sabs?

—Per en Llebreta.

—Una dòna que feya tants anys.....!

—Y per cert, per cert ..., que hi veig un misteri en aquesta sortida—feu D. Ramon, rodant lo cap y arrugant los llavis en forma que cada sílaba, al eixir, petava com petita explosió.

L' Albert, mentrestant, escoltava, dibuixant creus en las estovallas ab lo pom del gabinet, l' esguart perdut entre las copas, lo cap atent com lo del gat qu' espia á la rata.

—S' haurá disputat ab las cambreras.

Aquesta vegada fou més discret lo vell Merly que sos oyents. La criada ronsejava per allí, y D. Ramón esperá á que 's fiqués dins de la cuyna pera avansar lo cos y dir en veu baixa:

—Tinch por que hi balla 'l senyor rector. No sé lo que pot esser, peró aquest dematí ha estat á casa Galcerán y ....

Lo ganivet del jove caygué de sobte desplomat demunt la táula y l' orador pará en sech. S' hauria dit que son discurs havia rebut la coltellada. La criada entrá ab las postres, don Ramón callá altre cop, y l' Albert, prenent un gotím de pansas, se 'n pujá al primer pis, fingint dalé de llegir *El Huracán*.

—Llegeix, llegeix l' *Oleada*, á veure si, un cop á la vida, 'm donas rahó.

L' Albert se tancá en son dormitori y 's tirá demunt del llit pera reflexionar ab més quie-

tut. Fet determini d' anarsen, li quedava encare un punt importantíssim per dilucidar: ¿se despediria ó no de l' Isabel? Un prech, una consideració d' ella podian desbaratarli tots sos plans; no véurela una vegada més, anarsen sens coneixer l' estat d' esperit en que la deixava, era crudel, no sabia ferho. Dolia y volía. ¡Si l' estimava tant!

VIII

Tres horas estigué, com boig, rodant pe 'l quarto, asseyentse per totas las cadiras, pujant y baixant del llit, sens poguer enraílar lo pensament en lo carril de la reflexió. *El Huracan* venia més desvergonyit que may, aconsellant á *Pablo* que 's retirés de la política y 's cuydés més de casa seva *hont feya prou falta pera vetllar lo tresor que l' home més estima.* En un altre *tumbo* 's deixava ja entreveure que 'l tal *Pablo* era de Vilaniu. Tot revelava que la última traslació d' en Rodón anava enardint més y més als calumniadors. Lo perill de donya Isabel, donchs, creixia per instants. L' Albert hauria dat cel y terra per aturarlo ¿peró cóm? Sa meteixa marxa li semblava ja un flach remey, quan no un acte que podia esser esplotat com imprudent indici. Llavors, espremia l'

enginy; peró res. Lo pensament saltava á fer suposicións sobre l' estat d' esperit d' en Galcerán, d' aquí lliscava á comentar la misteriosa sortida de la Queta, y, als dos minuts, l' ocupava per complert l' imatge de D.ª Isabel; una flamarada de compassió, de desesperació, d' amor arborava tots sos pensaments.

Per fí, tot febrosench y nerviós, prengué 'l camí de casa Galcerán. Eran las sis, entrada de fosch. ¿Qué anava á fer? No ho sabia; á veure á l' Isabel, aquella mártir de las iras d' un poble atrassat, la companya de sas desgracias é infortunis, l' amor, sí, l' amor, ¿á que amagarho quan l' estimava com á la nina dels seus ulls?

Acabadas las obras, la Galcerán s' havia dat bona manya en abandonar aquell pisás, poblat de fantasmas, pera trasladarse altre cop al entressol. L' Albert se deixá caure en un balancí de la saleta; peró la cambrera torná al cap d' un moment á arrancarlo d' allí. La senyora li pregava que fes lo favor d' entrar al dormitori dels nens. En mitj de sa confusió, pogué encar alegrarse del determini de D.ª Isabel, perque pensá que devant dels nens no podria dir tot lo qu' ell voldria. Guiat per la minyona, atravessá un altra saleta guarnida de panóplias, ab armas de distintas épocas; era l' escullida armería qu' aquells senyors tenian á Barcelona y de la qu' en Galcerán estava tan cofoy. L' Albert la mirá ab enveja per primera vegada. Com un llamp atravessá per son cervell l' idea del suicidi, sens

trobarlo ridícul com quan, ja enervat per Schopenahuer, intentava reflexionarhi. Nó; sos ulls, tot com un llamp, encare 's fixaren ab amor fins en l' arma que triaria: la pistola niquelada ab que tants blanchs havia fet á Barcelona en competencia ab D. Pau. Y al pensarhi, passá per son palmell la tebior mullada del níquel com un bau consolador.

—Senyora...—feu la cambrera obrint, la porta inmediata. sens moures del brancal al dar pas á l' Albert.

Y aquest se trobá, de sobte, cara á cara ab D.ª Isabel, casi sens saber qué dir.

Aquell dormitori era una pessa gran, baixa de sostre, ocupada per dos llitets de bronzo brunyit ab pabelló de musselina blancá, un *secreter* de *palo-rosa* ab motlluras duaradas, la calaixera dels nens, y un jòch de mobles de *doradillo*. Las parets estavan tapissadas d' un paper perla florèjat; una porteta comunicava aquesta pessa ab lo dormitori de D.ª Isabel; la finestra dava á la plassa de las Monjas.

D.ª Isabel, al capsal del llitet del nen, li tenia una de las manetas. En Pepito estava encés com una brasa: una febrada espantosa li escursava la respiració y 'l feya regirar continuament pe'l llit, los ulls extraordinariament oberts peró com esbarats, la parla resolta é impacient. Al costat de la ruhentor del nen aumentava la palidesa de sa mare, tota una altra d' ahir nit ensá. Ullerosa, plorosa, groga com la cera, sem-

blava que li havian robat carns. L' Albert se quedá sorprés, ab lo cor oprimit, no sabent si retirarse ó pendre cadira, fins que la prengué á instancias de la senyora. Peró, avans, com si dubtés de lo que sos ulls veyan, se llensá instintivament á tocar lo front del malaltet que talment cremava. Llavors, los ulls de la mare s' ompliren de llágrimas silenciosas.

—Cóm ho ha sabut, Albert?

—Senyora, no 'n sabia un mot:—Y, com tement una nova pregunta, continuá:—He vingut no sé perqué, pe'l gust de véurela, segurament portat per 'l instint... Qué diu 'l metje?

—L' espero encare; y fá ja duas horas qu' está així! Quan vosté ha trucat, me creya qu' arribava.

—Y potser vosté m' ha fet entrar per massa bondat...—saltá 'l jove, á punt d' aixecarse.

—Oh, nó, no 's moga, Albert. La seva companyia m' es un consol; tanta soletat me mata. Necessito desfogar lo cor. Vosté no sab quín dia he tingut avuy ¡quín dia, Senyor, quín dia!

Lo plor entelá sas derreras paraulas. La afligida mare posá altre cop la má en lo front cremós del fill, que semblava condormirse, lo besá ab tristesa y, sens abandonar aquella maneta, comensá, encare plena de llágrimas y en veu condolida, l' historia d' aquell dia.

—Los nens s' havian llevat bé, inclús en Pepito; peró mentres los estava vestint, ja he tingut de deixarlos per una impertinencia estranya

en la Queta. Me demanava ab pressas, y 's negava á entrar en aquest quarto. Resultat: que 'm despedia, 'm deixava en sech. Un acte aixís d' una criada tan antigua, tan volguda d' en Galcerán, tan fiel y respectuosa, m' ha omplert d' alarma. He volgut saber á qué obehia, quins motius la portavan á obrar aixís; peró res, ni una paraula. Vosté ja sab com son la gent d' aquí, tan sorruts. La Queta, ni una soca; clavada al meu devant, sens badar boca, ab los ulls á terra, com avergonyida de la seva acció, peró insistinthi com bona tossuda. Li he vist una llágrima als ulls y, quan anava á aprofitar aquest enterniment pera ferla cantar, entra la cambrera anunciantme al senyor rector. Lo cor m' ha dat un salt! Lo senyor rector en aquellas horas y demanantme també ab insistencia!... ¿Qué podia esser?... Ja m' he vist á sobre una mala nova d' en Galcerán, lo papá mort, qué se jo? Tot ho podia pensar, menos que hi hagués relació entre aquella visita y la sortida de la criada.

Aquí callá D.ª Isabel per aixugarse 'ls ulls y observar de nou al menut que seguia dormint ab un panteig á estonas semblant al soroll d' una serra somort per la distancia. La cambrera entrá ab una tassa de malva y la lámpara, que colocá demunt del secreter, al recò oposat al llit. Deixondiren un poch al malalt, y ab prechs y manyas lograren ferli pendre la tisana. Mes, prompte torná á quedar com un

sòch, ab aquella respiració acompassada de serra. L' Albert no abandoná sa butaca, 'ls ulls tapats ab la ma esquerra ab qu' apuntalava son cap caygut. Altra volta sols, D.ª Isabel prosseguí sa narració.

Lo rector havia anat allí pera justificar mellor lo determini d' aquella criada, y ja tement qu' á ella li faltaria esma pera esplicarse. Peró era evident que també 'n faltava á aquell bon home per desempellegarse del exordi travallós y reticent ab qu' havia comensat. A fí de comptes, suposá que la cuynera, un bon xich escrupulosa, se 'n anava per no alternar ab lo servey de Barcelona, que cantava cansons de petòns y obscenitats may sentidas en aquella casa, fins llavors exemple de bonas costums.

—Jo he vist—continuá D.ª Isabel—en la cara d' aquell sacerdot, pintada la falta de sinceritat, lo temor de parlar clar, lo desitj de reptarme d' un modo indirecte. Vosté ja sab, Albert, que si á mossen Pere li faltan formas oratorias, li sobran virtuts, valor y sinceritat. En la tremolor de sa veu, en l' embarbussament ab que parlava, he vist ben clar que l' home, ben de malgrat, fingia. M' he recordat del anónim, m' he recordat dels pronóstichs de vosté, dels desayres suferts á Vilaniu, y, en mitj de la vergonya que m' enrojia y de l' excitació que m' exaltava, he pogut trobar la clau d' aquell misteri.

—Y qué? Vosté li ha dit?...

—Sí; m' he tancat ab ell y l' he obligat á par-

lar clar, comensant jo per revelarli la calumnia de que soch víctima.

—Peró, Isabel, vosté es d' una ingenuitat incorretjible. Aquí no se 'n pot tenir ab ningú.

—Ell ho sabia tot.

—Y are pendrá la confessió de vosté per una estratagema de tantas com las qu' aquí 's jugan.

—Nó, Albert, nó; jo sabia ja ab qui parlava. En Galcerán m' havia fet moltas vegadas elogis de l' enteresa d' ánima d' aquest sacerdot, m' havia dit moltas vegadas: es un pobre home que val molt. La seva sensillesa es purament exterior. Los carácters sincers tením massa acostumada l' orella al só de la veritat pera que pugan disfressárnosel ab éxit. Aixís com l' he sorprés jo á n' ell, ell m' hauria sorprés á mí. Mossen Pere ha quedat convensut de la meva ignoscencia ab enterniment; s' ha indignat, m' ha ofert auxili, y la Queta fora aqui casa encare, si jo no m' hagués resistit ab totas mas forsas á retenir á una persona, sia qui 's vulga, qu' arriba á dubtar de la meva honra.

—Y mossen Pere no li ha dit quí es qu' ha xiulat á las orellas d' aquella vella?

—Ell ho sab, peró en secret de confessió.

—Hum!...

—Nó, Albert, no dubti d' aquell bon home. Jo he recordat tot seguit que la Queta aná ahir á confessar.

Y D.ª Isabel torná á aixecarse pera contemplar al seu fill que treya 'ls brassos, tot angu-

niós, sens que las tisanas logressin ferlo suhar. Mirá 'l rellotje tota concirosa. Eran tres quarts de set. ¡Y 'l metje no venia! Quina tardansa! Ni á ciutat! ¿Hont son, donchs, las ventatjas de la campanya? L' Albert, mogut del fástich y del odi que li inspirava tot lo de Vilaniu, pensava: potser encare 't matará 'l fill, pobre mare!

Regná una altra pausa anguniosa en la que aquells dos esperits ploravan amargament, mentres lo pobre malalt seguia respirant ab lo fatích insistent de la serra.

Mes, de sobte, l' Albert redressá 'l cap, resolt á parlar. Los ulls llagrimejants, comensá aixís:

—Bé, donchs, jo vinch á demanarli perdó de tot y á despedirme. Fòra jo d' aquí, 'ls calumniadors quedarán confosos, sense saber qué dir de vosté. No puch, no puch seguir aquí sens exposar á vosté á perills molt grans. Tan de bo hi arribi á temps. Ja veu vosté cóm se descaran fins á penetrar ja dins de casa seva. Tot lo qu' aquí fariam ó diriam pera probar la nostra ignoscencia fora inútil. Un cop jo fòra, será diferent.

—Peró, Albert, lo blanch de las iras so jo y no vosté.

—Mes qué dirian de vosté, sola?

D.ª Isabel tingué d' ofegarse 'l plor ab lo mocador, ensemps que 'l dubte li sacudia las espatllas.

—Peró—afegí entre singlots—vosté, per mí, sacrifica als seus pares, pobres senyors.

—No, senyora; la meva mare se 'n aconorta,

lo meu pare després ho alabará. Me sacrifico sols jo, y vosté hi te massa dret...

En aquest moment, ella s' havia aixecat, dirigintse al secreter; peró al sentir las derreras paraulas, y 'l calor estrany ab que eran ditas, se pará en sech, y llensá sobre l' Albert un esguart tan plé d' alarma, que deixá al jove, mut, roig, ple de tremolor. Aquest posat sumís alentá á la dama á insistir en son determini. «S' hauria equivocat, no podia ésser que l' Albert s' atrevís ab ella, que li faltés un sol moment al respecte. Ella no entendria prou bé 'l ver significat d' aytals paraulas.» Y seguí fins al secreter, y ficá tremolosa una clau al pany, y estirá un dels calaixets. Peró, com si 'l dubte tornés á picarla, tancá de cop, mormolant entre sí: Nó, no puch ferli semblant confidencia.

—Senyora,—saltá la criada—hi ha 'l metje.

L' Albert, qu' havia llegit en cada moviment d' aquella dama las fluctuacións perque havia passat son esperit un cop cullida l' indiscreció involuntariament llensada, al sentir tancar lo calaix anava á sortir, á fugir com un criminal sorprés. Peró la presencia del metje 'l detingué, mal que no sabés hont posar los ulls. D.ª Isabel ja no pensá més en éll. Era son fill, la salut de son fill, lo que la preocupava.

—Qué té aquest menut, qué té?—feu lo senyor Roig, mentres l' afligida mare cuytava á encendre la palmatoria, y ell deixava l' inmens barret y la mangala demunt d' una cadira. Des-

prés, com al saludar descobrís al noy Merly, obrí uns ulls d' á pam y llambregá també á donya Isabel.

L' home observá 'l malalt ab molt d' interés, li palpá 'l ventre, li mirá la llengua y 'l blanch dels ulls, lo polsá varias vegadas:

—Un enfitorum, eh? psa! un enfit... Un poch massa de temperatura, eh? psa! eh? psa! un xich massa de febre; peró, eh? no hi ha cuydado psa!... no hi ha cuydado... Bé, bé, bé... Are això 's té de coure, 's té de coure, eh? psa!... Li receptaré una purgueta, li desembrassarém lo ventre, y no tinga por, senyora, no tinga por, eh? psa! eh? psa!... ¿Té un bocinet de paper y ploma?

D.ª Isabel l' enmená á la saleta, hont lo vellet, posadas las ulleras y llepantse 'ls llabis, receptá tan pausada y travallosament com parlava. S' hauria dit que fins en la columna de quantitats hi escribia son sempitern eh? psa!

—Dónguinli una xicreta: allá á las deu tornaré.

L' Albert, que no eixí de son aturdiment més que pera cullir los bons pronóstichs del doctor, aprofitá l' ocasió pera anarsen, oferint avans á D.ª Isabel los serveys de D.ª Francisca.

—Los hi agrahiré molt, li so franca, Albert.

—Y allargá al jove una má freda y tremolosa qu' aquell no gosá á estrenyer.—Si no 'ns veyém més...—afegí. Peró 'l plor li ofegá la veu.

—Demá á las cinch. No 'n parli devant del

pare...—feu l' Albert, en veu baixa y esforsantse molt.

Y encare, al tornar á passar per l' armeria, doná una ullada més envejosa á la pistola de níquel. Desseguit, baixant l'escala, torná á brunzirli á l' orella aquell *si no 'ns veyém més* negat de llágrimas, y 'l cor se li partia considerant que tal despido, després de sa indiscreció, era bén bé com una ordre tácita de marxa, á la vegada recriminació y prech, entre indignada y compassiva. Ah! potser no la veuria més!

—Y donchs?—saltá 'l vellet Roig, un cop al carrer, deturántlo pe 'l bras—Vol dir que se 'n va, Albertet?

—Per hont ho sab?—exclamá l' aludit ab la major sorpresa.

—Home! Per Deu! ¿Que no he sentit á donya Isabel que 'l despedia? Eh? psa!... psa! Si qu' es bo això! Eh? psa!...

L' Albert restá ple de vergonya, y 'l metje, abaixant la veu y clavantli la mirada, vullas que nó, als ulls, afegí:

—Crech que fa mol bé, Albertet, molt bé; eh? psa! molt bé.

—Quína nosa li faig, senyor Roig?

—A mí, cap, fill, cap. Peró, aixís, la gent no tindrá que parlar.

Y com refugint més explicacions, lo bon vellet trencá en oposat sentit, perdentse arreu en las fosquetats del carrer.

Los cabells blanchs lo salvaren, perque 'l pri-

mer impuls de l' Albert fou escanyarlo y potejarlo com qui mata un escorsó. ¿Es á dir que, fins las personas més sensatas, davan crédit á aquella infamia y anavan prégonantla per la vila? Lo desitj d'abandonar Vilaniu lo corprengué com may. A poder, hauria escupit á la cara de tots sos vehins.

Aixís, poch menos qu' alocat, arribá á casa seva, y 's nega á sopar, pretestant falta de fretura, per temor de qu' ab sa excitació mancaria potser al respecte de son pare, si aquest lo punxava com de costum. La mare atribuhí la negativa al natural disgust que causaria á son bon fill lo tenirlos de deixar, y aquesta revelació de tendresa, á l' hora qu' omplia son cor, li amarava 'ls ulls de llágrimas. La pobre dòna 's vegé ab travalls pera amagarlas al seu marit, quí, atribuhint l' acte del Albert á una estranyesa més de son carácter indómit, no cessava de recriminarlo y de dar ab sa injusticia més ganas de plorar á la mare...

—Aquest xicot no se 'm assembla de res. Jo no sé d' hont ha eixit. Me matará á disgustos. Peró ja 't dich jo que, si no fos tan gran, li arreglaria las peras á quarto.

Per gran sort, encaparrat per la sessió qu' anava á celebrar l' Ajuntament més tart, passá bén tost á un altre ordre d' ideas. D. Ramon esplicá tot lo plan de campanya que tenia per aquella nit, sopá depressa, y al agafar lo bastó, prometé recullir á D.ª Francisca de casa Galcerán. Llavors veuria com seguia 'l nen.

Quan D.ª Francisca pujá al quarto del noy y trobá á aquest fentse l' equipatje, los ulls fòra del cap, hi hagué entre 'ls dos un' escena dolorosa. Peró l' Albert, posantse sobre sí, procurá calmar l' aflicció de sa mare recordantli qu' havia d' anar á casa Galcerán hont ell l' acompanyaria.

—Sosseguis, sosseguis, mare, ja sab qu' ha promés esforsarse en dissimular devant del pare..... Pensi que no 'm faltará res, que tornaré aviat á veurels..... Y pensi que si plora devant de l' Isabel, li fará un flach favor.

Peró, al esser á la porta dels Galcerans, donya Francisca vejé ab sorpresa que son fill se negava á pujar. Tenia feyna, havia de enviar l' equipatje, á l' hora, 'l pare ja aniria á buscarla, ella podria entrar á despedirse per derrera volta; ja 'l trobaria al llit.

Y la pobre mare, plena de pena, de temor y de dubte, embocá tota sola y tremolantli las camas la gran escala dels Galceráns.

A la una, de retorn, trobá á son fill al llit, peró despert encare.

—Com han trigat tant?

—Es que 'l nen está pitjor.

L' Albert no pogué reprimirse, s' incorporá tot esbarat. Llavors D.ª Francisca procurá apaygavarlo ab seguretats de que l' havian deixat fòra de perill, y com D. Ramón estava present, tot era allargar la conversa pera que aquest se retirés y pogués ella despedirse altre

cop. Peró D. Ramon, agafant la palmatoria, s' atansá al llit.

—A veure cóm tens lo cap?..... Déixam pendre 'l pols..... Are 't perdono, perque veig qu' estás molt calent, molt constipat... No 't desbriguis, procura suhar forsa y no será res..... Vaja, bona nit y bon hora. Aném, Francisqueta..... Suha forsa ¿ho sents? suha forsa.

Mes, un cop despullat lo vell Merly, sa muller trobá escusa pera tornar á eixir: volia fer una tisana pe 'l noy; d' altre modo no suharia. D. Ramón, si no ho aplaudí ab la llengua com li dictava 'l cor, no gosá á oposarshi, y la mare lo que feu es corre als brassos d' aquell fill que creya febrós y desolat perque 'ls deixava.

IX.

La grogor que tants cuydados havia inspirat al doctor Roig en sa derrera visita, era reemplassada altre cop per una bermellor encesa y salpicada de gotas de suhor, mercés á una atinada aplicació de sinapismes. Lo perill de la congestió cerebral havia, donchs, desaparegut. Mes, per arribar aquí, quantas suhors, quantas angúnias, quins desficis pera la pobre mare! D.ª Isabel lluytá com sols las mares lluytan, sens recordar ja més los sobressalts d' aquell dia malestatjer, entregada en cos y ánima á la salvació del angelet que veya escapárseli dels brassos en mitj de sa soletat, sens la companyia de D. Pau, son pare; y al dolor de la lluyta s' afegia l' incontrastable angunia de la responsabilitat, imaginária peró tremenda, ab que 's mortifican las mares pusilánimes en consemblant cas.

¡Qué diria en Galcerán si 'l nen se moria en sa ausencia! Estaria bén segur de que s' havian apurat avans tots los medis á que 'l seu bon talent hauria recorregut? No li quedaria l' aprensió de lo contrari? Y pensar que, per esser estació de segona la de Vilaniu, no se 'l podia avisar telegráficament, quan tan aprop lo tenia! Oh! també ella volia anarsen. Qué hi guanyava á Vilaniu? Apedassada un moment, havia tornat á perdrer la salut. Tan mala estava are com avans, sinó pitjor.

Y com, en son dolor, s' esclamés aixís devant de la cambrera, y aquesta repetís las exclamacions á la cuyna, en Llebreta s' aixecá de sobte preguntant;

—Peró, ¿hónt es don Pau, que diu qu' es aprop?

Y enterat de qu' era á la capital, no s' hi pensá un moment: baixá al estable, ensellá un cavall y partí escapat.

Lo demés servey dormia. La cambrera quedá espahordida pe 'l disbarat qu' aquell pagés, ab lo més bon desitj, podia fer. Mes com no hi havia remey, cregué mellor callarse y, mitj tremolant de sòn y de fret, se deixá caure en la cadira de l' armeria hont l' havia instalada la senyora.

Aquesta seguia al capsal de son fill, abrigantlo, tocantlo, examinantli 'l color á cada instant. Y á mesura que la transpiració aumentava, allunyant lo perill y desnuhagant lo cor de l'

atribulada mare, sentia ella més abatudas sas forsas y més discordants veus en son esperit.

Eran dos quarts de quatre. Aquell zich... zach... zich... zach de serra anava allargantse ab repetició més folgada y calmosa. Las ombras de la nit, poch esborradas per la trista llum de la xinxeta, s' esblanquehian no més á l' apagada claror d' alba qu' apenas trasparentavan los finestrons. La nena comensava á remoures en son llitet pera empendre 'l tercer sòn. D.ª Isabel compará per centéssima volta la respiració de sos dos fills. Efectivament, la del malalt anava allargantse, posantse á compás de l' altra. Llavors la mare 's desfogá ab un suspir, y 'l colze en lo coixí del nen, la galta ajeguda en la má, sentí l' ensopiment del vetllador á derrera hora. Tot lo pes d' un dia d' emocions gravitava sobre sas decandidas forsas, aclaparava son esperit, peró 'l meteix recort de tan sufrir privávala de conciliar la sòn. Un recort derrera l'altre, anavan desfilant y estalonantse tots: la Queta, 'l rector, l' Albert, lo maynadera portantli 'l nen tot ardorós, lo metje pronosticant bé, lo metje alarmantse, aquella respiració de serra que la tenia encare á l' orella, aquella temperatura insufrible, aquella grogor esglayadora. Y després dels fets, venian las consideracións suggeridas, las vacilacións, las angúnias, los temors. Torná á pensar en sa soletat, en son marit, y d' aquí en la escena del secreter. Ah! ¿qué anava á fer allí? A traure la derrera carta

de son marit pera ensenyarla á l' Albert. Per qué ferlo confident de secrets conjugals? Per ventura estava boja!

Son enteniment se pará á considerar. En aquella carta hi havia burlas y reticencias indesxifrables per' ella. A qué venia sinó alló de dir que fins avuy no podia respondre (si de cás podia) á la explicació demanada sobre las causas de sa soletat, pera rompre tot seguit ab un «¿peró qué 'n trauria ni perqué ho necessitas? No hi ha que fiarse dels vilatans y menos de la gent de Vilaniu. En fí, ja 'n parlarém cara á cara y, llavors, entre'ls dos, ho aclarirém mellor.» Encare, al recordarho no més, D.ª Isabel sentí una esgarrifansa de fret. ¿Qué volia dir D. Pau ab aquest llenguatge misteriós? Per ventura aquellas ráuxas de gelosia de la Mayola havian renascut més fortas qu' avans sens la menor sombra de fonament? Nó, no podia esser. Era precís en tot cas que 'ls calumniador haguessen inventat grans infamias y pogut portarlas fins al seu marit ab grans visos de veritat ¿No tenia ell probas bén poderosas de sa fidelitat? ¿No havia dit ell meteix que tot alló eran murmuracions de vehinat, envejas de partit? Cóm podia dar, donchs, crédit á aquells miserables y posar en dubte las virtuts d' ella, quan ella meteixa las feya palesas ab tanta sinceritat y senzillesa?

Ah! per obtenir una explicació, ó altra més clara que la seva, anava á mostrar aquella carta á l'

Albert? La set de veritat, la desconfiansa de son propi criteri eran las que l' empenyian á ferlo confident d' aquell secret; res més. Y al recordar la sospita que l' assaltá al tancar lo calaix, se sentí 'ls colors á la cara. May l' Albert s' hauria atrevit á ferli una declaració amorosa, ni embossada, per molt embossada que fos. No podia esser que l' honrada amistat d' aquell jove 's tornés en passió injuriosa, ni al buf enmatzinat de la calumnia May, may; peró menos are, devant de las tribulacións per que passava son esperit... devant lo sant respecte de que la revestia sa nova maternitat. Y l' indignació qu' en aquest moment sentí la dama s' estengué fins á son marit. Perque ¿cóm—exclamá, feta una mar de llágrimas—cóm, oh, Galcerán, tu que sabs las sospitas que tinch de mon nou estat, cóm fins tu t' has atrevit á dubtar de ta esposa honrada?

Un truch fondo en lo portal trencá de sobte sas reflexións. A la vegada, la cambrera botá de la cadira. En Llebreta no podia haver arribat ni á mitj camí; ¿quí trucaria donchs, á semblants horas? La cambrera obrí la finestra: era D. Pau; un tílbury de lloguer havia girat ja y corria plassa avall.

No cal dir si tal arribada causaria sorpresa. Peró no fou menor la que sentí ell, trobant llevadas á sa muller y á la cambrera. Cóm l' esperavan? Quí havia pogut avisarlas, quan ell no havia confiat son plan á ningú?—se pregun-

tava interiorment ab lo ceny contret y 'l posat alterós.

—Quín ángel te porta?—esclamá D.ª Isabel cayent en los brassos de son marit.

Aquesta pregunta acabá de trasmudar lo semblant de D. Pau, ja remogut per la primera sorpresa.

—Per qué? Qué passa? Qué ha ocorregut?—feu, entre contrariat y alarmat tot d' una.

—Nó, no t' alarmis; afortunadament lo perill ja ha passat. Lo nen está mellor.

—En Pepito?—saltá ell, desfentse de la seva dóna que 'l tenia encare abrassat, y corrent dret al dormitori.—¿Cóm no m' havias escrit res?

—Si está aixís desde ahir á las quatre de la tarde.

—Peró, dóna, un telégrama—replicá D. Pau ab sequedat.

—Si quan lo nen m' inspirá cuydado ja estava tancada l' estació. Ay! prous angúnias he passat pensant que se 'm podia morir sense tu. Los mevas oracións t' han il-luminat, y t' han fet venir. Ay, gracias, Deu meu, gracias!

—Nó, donchs, mira; me portavan assumptos ben diferents.

D.ª Isabel cregué que 's referia á cuestións políticas.

Peró don Pau estava ja examinant al nen ab l' atenció d' un pare que reb á son fill malmés de sobte. Lo nen suhava copiosament, tenia ja

casi la respiració normal, y dormia ab la són reparadora dels convalescents.

Derrera del exámen, D. Pau se deixá caure en la cadira del capsal, exalá un suspir, y escoltá del llavis de sa muller l' historia d' aquella malaltía sobtada y curta. Mes al veure com tenia, durant la explicació, clavats los ulls en donya Isabel, com se trasmudava sa cara als cops d' ingenuitat, á cada consideració dolorosa sobre sa ausencia y á las menos perceptibles modulacions de carinyo de la narradora, s' hauria dit que D. Pau estava fent un altre exámen no menos atent y profon de sa muller.

—Bé—acabá ell—gracias á Déu, aixó no será res; un *causon* com lo que 'ns tingué l' Anita l' any passat. Vesten á descansar. Jo 'm quedaré fins qu' haja vingut lo metje.

D.ª Isabel se resistí á obehirlo. Ell, que vindria cansat del camí, havia d' anarhi. No faltava més! Ella tampoch dormiria, d' angúnia; ja havia fet propósit de no ajaures fins á saber lo parer del Sr. Roig.

—Peró, dóna ¿per qué tots dos? Encare que no hi vajas tu, tampoch me mouré d' aquí... Jo vinch molt desvetllat—afegí ab aspresa ben marcada.

—Donchs ab major motiu—objectá amorosament l' esposa, acostantse á son marit y passantli 'l bras pe'l coll.—Ja que 't puch tenir al costat, després que tan t' he suspirat tota la nit...

Peró D. Pau, recobrant la contracció de ros-

tre ab qu' havia entrat, lluny d' entregarse al entendriment amorós á que se 'l convidava, s' arrancá de sobre, lo menos bruscament que pogué, 'l bras de D.ª Isabel, y s' aixecá ab la major fredor tan alt com era.

La pobre muller restá parada ¿A qué venia aquell desayre? Per primera volta comensá á recelar que no tot lo malhumor de D. Pau obehia á la desagradable sorpresa qu' acabava de sofrir. Pensá en la carta, y desitjant promoure las esplicacións:

—Peró, Galcerán, qué tens?... Tu meteix ho dius, lo del nen no será res... Per qué t' apartas tan malhumorat?

—Malhumorat? — exclamá ell, allunyantse sens tombar lo cap y fingint la major calma.— Nó; si lo que faig es anar á obrir un xich lo finestró. ¿No veus que 'l sol ja surt?

Y en efecte, D. Pau badá reposadament un finestró per hont s' abocá una resplandor rosada. D.ª Isabel no gosá advertirli que podia despertar al malaltet, á qui palpá y observá una vegada més. No bén persuadida encare de l' afectada tranquilitat de D. Pau, sòspitá qu' aquella estravagancia era sols un pretext per amagar la cara, potser avergonyit ja de sos recels, y 'n quedá ben convensuda al veure qu' aquell seguia d' esquena, clavat á la finestra, teclejant sobre 'l vidre.

Hi hagué un silenci de dos minuts, durant lo qual marit y muller se perdian en tristas consi-

deracions. *El Huracan* havia enconat en lo cor de D. Pau la punxada d' algun dia, ferint tot ensemps son amor propi y sa superbia. Qu' aquell diari obehía á suggestions de son rival vensut, no 'n dubtava; peró quan ell meteix havia concebut sospitas ¿per qué no creure qu' al fons de tot alló hi havia alguna engruna de veritat, l' engruna suficient á alarmar lo pundonor d' un marit y á obligarlo á pendre midas rigorosas? D. Pau venia per sorpresa, disposat á indagar, á cridar fort, á acabar d' una vegada ab las franquesas dispensadas á l' Albert, y, en cas necessari, á venjar l' ultratje de sa honra. Tot ho faria á la quieta, peró estava resolt á ferho. La derrera conversa ab son amich Dominguez acabá d' omplirlo de recels. Aquest bon amich, endevinant bé qui seria aquell «Pablo», ficá en la redacció d' *El Huracan* un espía pera trobar la font de tanta injuria. L' espía portá una carta sustreta de la redacció, en la qu' en Rodón censurava durament aquella guerra de mala lley, pregant al director qu' abandonés semblants medis que li repugnavan tant més, quant de segur li foran injustament atribuhits. L' espía havia afegit que tots aquells *Tumbos* venian ja fets de Vilaniu. No naixent del odi del vensut, d' hont eixia, donchs, aquella guerra encarnissada y perfidiosa? Y per qué la soletat de que 's queixava D.ª Isabel? ¿No podia aquesta queixa esser una hipocresia de dóna pera ferse mellor la martir avans de qu' ell ve-

jés ab sos propis ulls y plé d' alarma aquell retrahiment? Y aixís, ab la ceguera de la gelosía, comensá D. Pau á entregarse á confusións tan desbaratadas com la d' arribar á sospitar á moments si l' autor dels *Tumbos* seria un amich vergonyant.

En aquesta disposició d' esperit havia arribat sens toparse ab en Llebreta qu' emprengué la dressera, y una sorpresa derrera l' altra desballestavan sos plans y 'l tenian capficat y malmirós al peu de la finestra. Perque, pensava allá, recordant la conversa llagrimosa de sa muller; ¿es possible tant fingiment, tanta hipocresia? Si capassa fos d' això, n' hi hauria pera matarla! Oh, no pot ser, es impossible! No tenia més remey qu' aguantarse, dissimular y estar á l' aguayt dels actes més insignificants. La soletat del camí, la meteixa fosca havian ajudat á exaltarlo, segurament. Calma, calma...

Mes, de sobte, D. Pau s' enretirá mitj pas ab lo cap abalansat al vidre, los ulls com dos mistos, fits en un punt de la plassa. Sa actitut era la del assalta-camins que vol assegurarse de qui vé; la tensió nerviosa de tota sa figura, amenassant.

A D.ª Isabel, que, de son recó, no 'l perdia de vista, l' assaltá 'l pressentiment d' una gran desgracia. Plena d' esglay abandoná la cadira y cridá:

—Peró, Galcerán, qué tens?

Ell no respongué. Tot son esperit estava allí,

en aquell punt de la plassa, que fitava ab ulls mitj cluchs. Peró de repent se li obriren un pam, injectats de sanch, plens d'ira. La vena li havia caygut, ja ho havia vist tot. ¡Oh infames! Traydors! Y dant un bot de fera abordada, saltá á l' armería.

L' espant que causaren á D.ª Isabel aquets moviments descompassats li segá las camas. Tingué de sostindres al petje del llit de l'Anita. ¿Peró qu' era tot alló? Lo cor li glatia desbocat. ¿Qué havia vist aquell home, qu' aixís lo posava foll? Feu un esfors y arribá al vidre. La plassa estava deserta; peró abaix, á deu passas, fixant la vista á la finestra ab ulls esbrinadors é interrogants, la faç trasbalsada de dolor, una cartera de viatje al coll, estava l' Albert.

—Al...—anava á cridar ab un xiscle D.ª Isabel, la má ja en la lleva per' obrir la finestra.

Peró, tot á un temps, trontollá la del costat, retrunyí una detonació, y aparegué D. Pau, blanch com la cera, la pistola de níquel á la má, dihent:

—Allá 'l tens, dóna hipócrita.

Era inútil; D.ª Isabel havia caygut á terra sens sentits. Al meteix temps, los nens, despertats de sobte, desfogavan l' espant agenollats demunt del llit, la cambrera entrava corrent al quarto, y sorolls fondos revelavan que 'l demés servey s' aixecava á corre-cuyta. Lo temor del escándol infundí á D. Pau una serenitat espantosa.

—No es res, no es res—feu á la cambrera—

treya las cápsulas del revolver y se m' ha aviat. Sòrt encare de tenir la finestra oberta... Are veyéu com s' han esglayat aquestas criaturas!...

Y 's doná manya á penjar la pistola que duya amagada en l'infern del jaqué, y á tancar la finestra, á la qual no s' atansá sense 'l terror y la curiositat del assessí. Peró sos ulls escorcollaren en va tota la plassa; l'Albert havia desaparegut.

Després d' una nit de lluytas dolorosas, no havia sabut aquell enamorat empendre 'l camí sens tentar la casualitat d' una entrevista, d' un derrer *adeu*, sense grabarlo, al menos d' una ullada, en aquellas parets volgudas que li parlarian al cor lo dols llenguatge dels objectes pertanyents al ser estimat, que li revelarian ab un llum, ab una finestra més ó menys badada, còm seguia 'l nen, causa dels presents afanys d' aquella dóna estimada per la qual anava á sacrificarse ab una generositat tan heróica com secreta. Lo cor partit y pantejant, arribá allí com tot enamorat, cego, sens somniar perills ni emboscadas, empés pe 'l amor, per l' ánsia devoradora de consol. Los reflexos que 'ls moviments de D. Pau promogueren en los vidres, que la claror de fòra opacava, l'atragueren més y més; aná acostantse, acostantse maquinalment. Un raig d' esperansa consoladora li aixamplava 'l pit: «D.ª Isabel l' havia vist, la finestra de l' armería tremolava, s' obria, ella eixía á darli gracias de sos cuydados, á dirli adeu»... quan la detonació li glassá las sanchs y 'l bolet li caygué á terra

atravessat per la bala. L' instint de conservació li feu empendre vergonyosa fuga, que sostingué tant com, tombant lo cap, ovirava la casa Galcerán. Per fí, un panteig insoportable 'l feu parar, y, arredossat á una casa, tot revenintse, comensá á considerar sa situació. No podia haver descarregat contra ell més que 'l hereu Galcerán. La campanya d' *El Huracan* li havia d' enfornar la gelosia al pit, y aquell home degué arribar de sobte, assedegat de venjansa... Oh! qué havia fet? Quína imprudencia més espantosa! Tot ho havia perdut ell. La tranquilitat d' aquell matrimoni era ja impossible; inevitable la desgracia de l' Isabel! Y al considerarse principal autor de la desventura d' aquella dóna, cregué que se li esberlava 'l pit, s' execrá á si meteix, malehí la propia existencia y envejá la mort, únich refugi contra la persecució de la fatalitat que 'l oprimia.

Una forsa secreta l' empenyé altre cop carrer avall. Tot estava solitari; lo cel, d' un blau desesperador, anava inundantse de llum, d' una llum espansiva y riolera que contrastava ab la quietut d' aquellas casas tancadas de dalt abaix. L' Albert sentí una esgarrifansa de repulsió; alló era Vilaniu, aquell gran cau d' escorsóns tan afavorit per la naturalesa, tan acaronat pe'l sol. Nó, ni un moment més. Son bau l' havia enmatzinat; mentres fora allí no faria més que mal. Evitar las consecuencias del que ja havia fet era impossible. Si hi havia una Providencia, y

aquesta s' apietava d' aquella pobre víctima, fora l' única que podria salvarla Potser la trau ria de Vilaniu,... Potser...—sa imaginació febrejava—potser... fins la llensaria en brassos de son amor...

Sens adonarsen, havia arribat l' Albert al portal de Baix. Un soroll de picarols trencá son desvari: era la diligencia qu' anava á eixir de la vila.

—Y donchs, que s' es adormit?—preguntá 'l majoral, parant los animals —¿Qué no vol venir?

L' Albert respongué ab lo cap, se ficá en lo carruatge sens badar boca, y, desde son recó, al arrancar los cavalls, llensá á la vila que 'l vejé naixer un esguart de fástich y odi. Després se tombá de cara al encoixinat, y llágrimas ruhentas li escaldaren la vista.

X.

Quan, aquell dematí, 'l senyor Merly entrá á la cambra de son fill y, en lloch d' aquest, se trobá ab una lletra de despido, de poch se fereix.

—Francisqueta! Francisqueta! ¿qué vol dir tot aixó?

L' interpelada entrá, tremolant com una fulla al arbre, los ulls encare roigs de tant plorar.

—¿Qué significa tota aqueixa comedia? Es á dir que tu ho sabias, no me n' has dit res, y encare l' has ajudat á fugir?

—Nó, home, nó; no 'n digas fugida. Es qu' á tots dos nos ha faltat cor pera dirt'ho. Com qu' aviat t' enfadas tant, tu mateix t' ho perts—respongué ella, deixantse caure en la primera cadira.

D. Ramón se posá furiós; las mans plegadas

al derrera, los ulls fora del cap, son front y sa calva com una escarlata, comensá á passejar per amunt y per avall, esclamantse de bo y millor, sens escoltar las escusas de la seva pobre dona.

«Es á dir qu' ell era un zero á l' esquerra; qu' á casa seva 's prenian las més grans determinacions sens contar ab ell pera res, com si ell no fos ningú!.... Qué s' havian pensat mare y fill? Per més que l' Albert tingués vint y cinch anys, per més que fos major d' edat, no era tan amo de sos actes que pogués desconeixer l' autoritat d' un pare ni prescindir dels debers de fill. Ell volia esser respectat tan com viuria, y son fill y sa muller estavan obligats á respectarlo.....

—Com s' entén? ahont aném á parar?.... No sabéu qu' un pare es representant de Deu á la terra?... Estém ben guarnits de la manera que 's posa 'l mon!

—Peró, home.....

—Qué peró home ni que més camándulas! Tant tu com ell teniu culpa, y no 'm vingas ab rahóns de mal pagador..... La vostra sòrt es que jo no so amich d' escándols; que sinó, era capás de fer portar al meu fill de Barcelona fins aquí entre mitj de dos guardias civils...

—Peró si.....

—Vols fer lo favor de callar?.. .. No 'm vinguis ab peros ni cuentos. A mi no 'm farás veure Sant Cristófol nano, á mi no 'm desferás

que l' Albert es un mal fill, que s' ha acostumat á anar per las sevas sens contar ab son pare pera res. Veus lo que 'm va passar ja ab alló d' en Solá. Ell sabia bén bé que 'n Pinyol no tenia rahó, peró 'm va explicar may, per ventura, la lley en que s' apoyava?.... Vol prescindir de mi, eh? Donchs ja pot comensar. Pera mi, com si ja no existís al mon. No vull sabet més d' ell; no li enviaré un xavo; que s' arregli...

—Si tornará, home, si tornará...

—Nó; aixó si que nó. Aqui á casa que no intenti posarhi més los peus .... No está tan malament á Vilaniu? No estava tan malament al meu costat que may me comunicava res, que may m' aprobava res?... Donchs que no torni... que s' estiga á Barcelona..... á veure qué li darán allí .. darrera alguna donota. Ah! ja 'n tinch bén bé jo la culpa de lo que m' está passant: jo no li hagués enviat may: jo hagués cregut á D. Joseph que sempre m' ho deya.

—Pero, veus? D. Pau bé ha tornat...

—Sí, quan? Quan la salut de la seva dóna ho ha requerit, quan no ha pogut de menos. Per que, vet aquí que 'ls hi donan á ciutat: que fins la salut hi perden. Tants escarafalls com fan dels pobles, y després, cametas ajudeume, tots hi han de venir á raure, si volen viure bons y sans..... Pero vés quin goig se 'n va veure D. Joseph de son fill! Y encare, allí era diferent: la casa Galcerán es una casa forta; nosaltres no podém mantenir duas casas...

Peró al arribar aquí, la minyona interrompé á D. Ramón, entrant ab una carta á la má. Eran duas ratllas de D. Pau. A D. Ramón li doná tal salt lo cor, que la desclogué d' una esgarrapada ab l' intent de llegirla sens ulleras. Peró acalorat com estava y tremolós per sa excitació, tingué d asseures, s' aixugá 'l front, s' encabalcá 'ls *quevedos*, llegí y, mudant los colors, esclamá:

—Que diable hi deu haver!.., D. Pau es aquí y 't demana á tu, Francisqueta.

—A mí?

—A tu, á tu.

—Ay, que 'l meu fill no tinga una desgracia! Jesús, Maria Santíssima!

—Nó, dona, aixó nó;—més aviat será qüestió del pobre Pepito—saltá D. Ramón, més mort que viu. Pepa! Pepa!—cridá tot seguit.

La minyona, que no s' havia allunyat cinch passos, entrá arreu.

—Qui ha dut aquesta carta?

Era 'l cotxero qu' espereva encare abaix la resposta.

—Y donchs, feslo pujar.

Lo cotxero aclarí 'l misteri: donya Isabel estava malalta, havia abortat.

—Donchs, cuyta, cuyta, Francisqueta, arréglat y veshi. Jo comenso á anarhi.

Lo cotxero manifestá que serian inútils sos passos; que 'l senyor no volia veure á ningú, á ningú absolutament; qu' estava desconsolat per

creures causant d' aquell fracás. Y esplicá l' historia de la pistola tal com l' havia sentida de la cambrera. L' espant d' aquella detonació imprevista deixá á D.ª Isabel sense sentits pensant que D. Pau s' havia mort.

Peró D. Ramón, portat de son bon afecte, no s' entengué de rahòns y, sens esperar á sa muller, feu via á casa Galcerán ab lo cotxero, informantse més minuciosament de tot, estranyantse ab lo major candor d' ignorar encare l' embrás de D.ª Isabel.

De sobte, atravessant pel carrer del Pou, topá ab lo senyor rector.

—Ahont va don Ramón, tant cremat? preguntá 'l sacerdot senzillament.

Lo vell Merly, no poguent ocultar l' angúnia que l' empenyia, tractá d' escabullir lo cos, accentuant molt la necesitat que 'l cridava á casa Galcerán.

—A casa Galcerán?... Que hi há alguna desgracia?—feu lo rector, emocionat de veras, y ajuntantse ab D. Ramon instintivament.

—Y bén grossa potser, respongué l' amich dels Galceráns, tocat ja per lo interés que manifestava 'l senyor rector, y desitjós d' atreure'l fins á aquella casa pera mellor consol.

Y escursant lo pas y deixantse endevantir pe 'l cotxero, explicá, fil per randa, l' ocorregut d' ahir al vespre ensá.

—Ja veu quinas tribulacións, senyor rector.—lo fill y la senyora, tots dos malalts, pobre don

Pau!... Ja li dich jo que n'hi ha un feix d'aquest mon!... Figuris qu' aquest matí á mi també se me n' ha anat l' Albert á Barcelona... qu' are 'ns podria fer bon servey.

—L' Albert!— exclamá 'l rector, obrint los ulls desmesuradament y quedantse rumiant una estona—¿Peró, cóm? pera no tornar? ¿No havia obert despaig aquí?

—Qué hi fará sí 'ls joves semblan ximples? Las ha dadas en qu' aixó no li agrada; qu' aquí no s' hi troba bé y vájili al derrera. Jo ja sé qu' aquí no té certament lo porvenir que pot trobar al costat del senyor Olivó..... peró vosté no negará que, veures separat del únich fill qu' un té, es molt trist.

Peró 'l rector, qu', evidentment encaparrat, ja ni 'l sentia, 's contentá ab respondre incongruentment ab un:

—Bé, home, bé..... ¿Y... ha dit que D. Pau es aquí, eh?

—Ah, sí. Lo que falta saber are es si 'ns rebrá.

Lo capellá arrugá l' entrecellas com qui no entén prou bé.

—Aixís ho suposa 'l cotxero. Sembla que don Pau está tan afectat, que no vol conversa, que no está per ningú.

—A veure, á veure...—interposá en to dubitatiu lo sacerdot, tot recullintse 'l manteu pera muntar lo primer grahó de la gran escala hont havian arribat ja.

La sota-cambrera 'ls instalá en la saleta de confiansa, repetint los dubtes insinuats ja pe 'l cotxero. D. Pau no havia tret lo cap de la cambra del nen hont permaneixia tancat, com no fos pera parlar ab lo doctor Roig, y havia declarat resoltament que no volia veure á ningú més.

—No obstant, si sab que som nosaltres...— indicá D. Ramón.

—Nó, no hi vol dir res—saltá 'l rector—esperém; no l' incomodi, bona minyona. ¿Cóm está la senyora? Ha deslliurat ja?

—Fa un quart, senyor rector.

—Bé, bé, bé, bé; esperém, donchs. No ha dit, vosté, don Ramón, qu' arreu vindrá la sua muller?

—Miri: ja es aquí.

Lo rector s' aixecá y digué á D.ª Francisca, mentres se treya la mantellina, que si l' estat de la malalta ho permetia y s' ho podia fer venir bé, li indiqués qu' ell era allí. Aquella desaparegué ben prompte per las habitacions de donya Isabel, mentres los dos homens s' aclofavan pensívols y silenciosos en senglas butacas. Los finestrons estavan talment ajustats qu' aquells bons senyors boy no 's podian veure. Mellor pera reflectir, pensá 'l rector; y tot ajeyent lo front sobre 'l palmell de la má esquerra, s' entregá á la meditació en cos y ánima. Peró D. Ramón, que per un moment semblá imitarlo, arreu comensá á remenarse ab frisan-

sa. L' esperit de son rellotje. 'l tich-tach del péndul que guspirejava demunt la xemeneya, l' adolorit grinyol de las portas que 'l servey obria y tancava discretament, cent petits sorolls que venian de las pessas inmediatas, lo distreyan, li esmicolavan lo temps en una successió eterna, excitavan sa curiositat y li comunicavan l' impaciencia del prés. Acostumat á recorre aquella casa ab complerta llibertat, l' home no podia avindres á semblant inacció.

Afortunadament no trigá en apareixer la seva dòna pera manifestar á aquell sacerdot que D.ª Isabel desitjava parlarli. Després, quedant sola ab son marit, digué en veu baixa:

—Pobre senyora, pe 'l primer que m' ha preguntat es per l' Albert... peró d' una manera que t' hauria trencat lo cor.

—Y donchs, que potser també ella sabia lo que jo ignorava encare?

—Sí. Es á dir sí; nó—saltá la pobre dòna, repensantse y confonentse ella meteixa al volguerse explicar la vehemencia ab que li havia parlat D.ª Isabel—lo que hi ha es que... d' alló... com qu' ahir al vespre l' Albert no va venir, y jo vaig dirli qu' estava malalt, en mitj de la febre qu' ella ha passat, quí sab com lo veya? Potser mort; perque no pots pensarte quants cops m' ha fet repetir qu' estava bo y en camí de Barcelona.

D. Ramón, sens objectar paraula, 's quedá tamborinant en los brassos de la butaca, y regi-

rantse penosament cada dos segóns. L' home no entenia la conducta de D. Pau. Encare qu' aquest volgués cuydar al seu fill, ¿per qué refugir lo costat dels bons amichs? Ell no 'l trauria del capsal, peró hi entraria á ferli companyía, li daria compte de tot lo fet en l' alcaldía durant la seva ausencia, parlarían del curs donat al assumpto Rodón, lo distrauría, en una paraula. Després, aixecantse y aplicant un moment l' orella á la porta de la armería per hont havia desaparegut lo rector:

—Peró qué fa aquest home? qué per ventura la confessa?

—Peró, home, si no fa dos minuts qu' hi es —saltá D.ª Francisca, qu' en aquell moment pensava en quin tros de camí 's trobaría 'l seu fill.

—Calla, que sento passos—feu D. Ramón, contenint fins la respiració.—Algú truca ab los nusets dels dits dins del quarto del nen... Prou es ell, prou. Quí has deixat ab donya Isabel?

—A ningú més.

—Oh, donchs, prou es ell, prou... ¿A qué venen aquets misteris? Qué significa tot aixó?—exclamá 'l vell Merly, tot penedit d' haver portat allí á quí sabia arreglárselas pera veure á en Galcerán avans qu' ell.—¡Ca, si no hi ha res més manifasser que 'ls capellans!

Y engelosit com una criatura, torná á regirarse per la butaca, llambregant ab esguarts de fòch los tòchs metálichs que lluhian per las pa-

rets, caragolant l' ala del barret de palla que tenía en las mans, encavalcant y descavalcant las groixudas camas sota la bola de son ventre botarut, mentres la seva dòna, molt recullideta, seguía pensant en son fill desde 'l sofá.

Ja havia mirat dos ó tres cops l'agulla del péndul acostanthi'l nas D. Ramón, quan per fí torná á sentir remors estranyas. Corregué á espiar y li semblá llavors, que 'ls dos homens entravan plegats á l' alcova de D.ª Isabel.

—Te dich que no entench que 's remenan.

—Y déixals fer, home, per Déu.

—Es que suposo que donya Isabel no estará en perill de mort per que la confessin ó tractin de cosas majors... Mira qu' es qüento! Qué 's deu haver embolicat per allí dins aquell capellá? Ja 't dich jo que fará bon sol quan jo 'l torni á portar per aquí.

Y D. Ramón, ofuscat per la gelosía, arribava á ofendres y á creures deguda com un favor la visita d' aquell sacerdot. Per aixó quan, finalment, lo senyor rector eixí y li allargá la má pera despedirse, lo vell Merly feu en to evidentment ofensiu:

—Vaja, ja ha sortit ab la seva?...

—Sí, y me 'n podria dar las gracias—respongué l' interpelat, qui 's sentí injustament ferit.

«Aixó es bo; 'l mon al revés»—pensá D. Ramon, interpretant á sa manera aquellas paraulas misteriosas.

—Ah!—saltá 'l rector, tornant enrera duas

passas de la porta qu' havia ja atravessat.—M' ha encarregat don Pau que tingan la bondat de no entrarhi, que ja 'ls cridará.

D. Ramón lo despedí ab la llambregada del prés á qui venen á posar un nou grilló. Plé de malhumor insoportable, torná á asseures; peró, al cap d' un moment, s' aixecá, resolt á sortir una estona. Aquella saleta tan fosca, tan trista, tan plena de privacions y entrebanchs, li semblá un calabosso. Tenia fam de respirar ab llibertat: se plantá 'l barret y eixí... Peró quan se trobá á l' escala, no gosá arribar al carrer; torná enrera y 's contentá ab baixar al jardí, tot exclamant interiorment:

—Al menos hagués explicat qué s' han fet per allí dins!

Mes, era aquest un secret que no arribá may á oidos del bon vell, bé que prompte un' altre enigma vingué á ofegar en son esperit la curiositat primera: la conducta estranya qu' en lo successiu guardá D. Pau, negantse á escoltarlo ni dos minuts, negantse á rebre fins á las personas de més suposició que s' interessavan per la salut de sa muller.

Aquell home tan donat á la política, tan fayent y sociable, semblava un altre. Desvanescut, per aquell sacerdot y pe 'l jurament de sa muller, lo dubte que 'l crucificava, s' espantá de sí mateix. Si per gran xaripa l'Albert havia escapat ab vida de aquella injusta agressió, quí li responia are de la sòrt de D.ª Isabel? Oh, quína

imprudencia més horrible! Ell, ell, l' assessí de sa muller, de la mare de sos fills, cego butxí d' un ángel ultratjat y perseguit per la més infame mentida!

D. Pau no sentia més dalé que 'l de reparar lo mal causat, salvar, retenir aquella dòna estimada. L' amor sentit per ella l' abrusava com may, s' accentuava com may sobre sos fills, sobre tot lo qu' ella havia estimat ó havia mirat un dia ab interés.

Lo doctor Roig se reservava 'l pronóstich devant la decidida propensió d' aquella naturalesa á un fenómeno tan anormal y perillós; mes no desesperava de salvarla si la febreta cedia. Tot havia anat bé, y 'ls dolors lumbars y abdominals de que 's queixava la malalta eran senzillament consecutius. Peró D. Pau nò sossegava: ell meteix volia cuydarla, observarla á cada instant, y, si de cas eixía de l' alcova, era no més pera subjectar al nen que, per una d' aquellas resurreccións de criatura, ja ballava dalt del llit, y pera tancarse breus minuts en l' escriptori hont desfogava lliurement lo dolor que l' oprimia.

Al segón dia, D.ª Isabel presentava una extrema palidesa y una hemorrágia creixent. Lo doctor Roig arrufá 'l nas y no pogué amagar certa alarma. D. Pau s' atreví á indicar la probable conveniencia d' acudir á tractaments enérgichs; peró 'l senyor Roig era partidari decidi del sistema espectant, no hi hagué medi de

persuadirlo. A las quatre de la tarde, la malalta estava pitjor; havia tingut unas esgarrifansas que li duraren tres quarts d' hora, la hemorrágia creixia en quantitat y fetor, los dolors abdominals desapareixian y la cremor de la pell y 'l pols aumentavan. Llavors lo doctor Roig s' empenyá en prescriure una sangría. D. Pau comensá á dubtar de la ciencia d'aquell metje, qu' á Vilaniu passava per una ilustració médica. Tement un desenllás fatal, telegrafiá al seu sogre, que comparegué l' endemá á la nit, y aquesta meteixa nit demaná á consulta dos metjes de Barcelona.

Mentrestant, á la casa acudia mitj Vilaniu, uns oferintse de cor, com la repenedida senyora Montellá, que s' instalá al costat de D.ª Francisqueta á compartir ab D. Pau los cuydados de la malalta, altres sens més afany que 'l de tafanejar. Lo general y D. Ramón rebian á tothom en lo menjador y excusavan lo retrahiment del amo de la casa, que seguia més malhumorat cada dia.

Acostumat á dominar y malavesat per la sòrt, D. Pau se consumia devant l' impotencia de la medicina que 'l condemnava á tascar per primera volta 'l fré del impossible. Possehit de l' alarma, á cada nou síntoma enviava á cercar al Sr. Roig, y quan aquest arrufava 'l nas, li llensava una mirada d' odi. Uns cops girava 'ls ulls al cel com fembra esporuguida, demanant clemencia; altras vegadas desconfiava de la miseri-

cordia divina y s' imaginava á Déu un ser impassible, cor de roca, desprovist de tot amor per la seva creació, renegava de la seva crudeltat y plorava y picava de peus ab la rebequeria d' una criatura consentida. Peró, al menor raig de esperansa, tornava á reconciliarse ab lo Creador, y, 'ls ulls plens de llágrimas, li demanava apoyo, una sòrt d' aliansa que després recompensaria posant á contribució totas sas forsas que ja 's sentia renaixer y creya altre cop prepotents. Son pensament era presa d' un mar procelós, tantost enlayrat á la cresta de l' ona més superbiosa, tantost estimbat al xuclador del dubte, tantost escupit á la tova platja de la fé, hont, afadigat de lluyta, hauria volgut reposar, per' esser altra volta xuclat d' aquí y sumzejat sens compassió. Y si de cas en aquest trasbals insoportable li passava com un llampech l' idea de que sos enemichs podrian pendre per gran victoria la mort de D.ª Isabel, se li capgirava 'l cervell, la rabia 'l cegava, 's posava furiós. Son torment era tant més crudel en quant no podia esbravarse ni per la válvula consoladora de l' amistat. Tota l' expansió de son dolor quedava reduhida á traspuar pe 'ls fets. Quants rodejavan á D. Pau veyan traslluhir aquell dolor en la vivesa ab que parlava als metjes, en la tendresa ab que tractava á sa muller, en l' energía y dalé ab que li aplicava 'ls remeys, y 'l desfici ab qu' esperava llurs efectes. Més tart, se li pintavan á la cara 'l descoratgement del desengany

y l' abatiment de forsas; sos llavis, per aixó, no 's desclohian; girava en rodó y, sens haver proferit un suspir, ni un gemech de pena, corria á tancarse, alterós é intractable á quants li eixian al pas.

La Queta, qu' havia comparegut de nou á la casa, ficantse, si 't plau per forsa, á la cuyna á ajudar al servey, desitjosa de perdó, s' atreví un dia á demanarli que l' enmenés á l' alcova. L' hereu Galcerán, sens pararse á escoltarla, l' amidá de cap á peus ab una mirada verinosa, y maná secament que llansessen aquella dòna al carrer. Ella quedá feta una mar de llágrimas, peró, ab la esperansa d' ablanir aquell cor, no hi hagué qui pogués arrancarla d' allí. Tentá una segona vegada, quan ja havian vingut los metjes de Barcelona, y D. Pau se posá fet un foll al veures desobehit.

—Trayéume á fòra aquesta desagrahida: no la vull veure més!

Y com si no trobés un mot prou aspre qu' afegir, intimá á la Queta ab un cop de cap y tocant l' ase.

Senyors y servey miravan á D. Pau encongits y temerosos, los uns tement per sa salut, los altres una rauxa de geni que 'ls deixés malparats. L' única persona á qui mostrava tendríssima afabilitat era D.ª Francisqueta, la mare, la genuina representant del jove injustament escomés. Ella no li parlava de política ni de negocis; compartia ab ell los cuydados de

D.ª Isabel, y allá, al fons del cor, plorava l' ausencia d' un ser estimat, certament ben digne del respecte de son agressor. Mes, fòra de l' afligida mare, D. Pau no atenia á ningú. Per això, fins son sogre callava al veure'l entrar, D. Ramón y en Llebreta li feyan pas, ab los ulls á terra, esperant, com dos gossos bastonejats, l' adveniment del favor perdut.

D. Ramón, sobretot, estava inconsolable; aquell despegament y 'l del seu fill eran dos claus que tenia clavats al cor. L'Albert no havia escrit més qu' una carta donant part de la seva arribada, insinuant apenas la necessitat de perdó, com si son darrer determini fos lo més natural, y sens llansar l' esperansa més remota de tornar á Vilaniu.

«Quatre ratllas y en lletra desordenada! Aquí 'l tens: ja torna á esser á Barcelona, ja 's hi troba com lo peix á l' aygua, ja escriu d' una esgarrapada, distret, sense ni saber qué dirnos..... Té, l' única part un xich afectuosa es aquesta hont demana novas d' en Pepito y de D.ª Isabel... Si no fos per això, potser ni 'ns pregaria que cuytessim á contestarli.»

Per altra banda, 'ls rums-rums de la vila me 'l duyan marejat. Tot Vilaniu anava remogut per un sol crit: la jove Galcerán se moria! En la derrera consulta, 'ls metjes l' havian desahuciada, no hi havia remey. En cassinos y cafés, pels rotllets de las botigas, en visitas y escriptoris nos parlava d' altri, y tot erat comentaris y

disputas sobre la causa determinant d' aquell accident. Hi havia qui no s' amagava de suposar devant del vell Merly, que si D. Pau havia comés alguna violencia, un quasi-assessinat. ¿Qué era, sinó, una certa detonació que,'l meteix dematí en que caygué malalta D.ª Isabel, havian sentit los vehins de la plassa? La compradora de las monjas assegurava que 'l tiro havia retrunyit dins meteix del entresol. Ella, al cap d' un minut, vejé á D. Pau tancar la finestra. D. Ramon, encés d' ira, omplia de fástichs á qui tal deya, y esplicava 'l fet com los criats. «Alló podia passar al més destre, tot lo demés era una calumnia de mala lley; y que 's tinguessin la llengua, perque, com alcalde, era capás de férne una de las sevas.»

Entre 'ls qu' havian dat acullida al suposat adulteri, la malicia anava més lluny, relacionant la *fugida* de l' Albert ab l' arribada de D. Pau. De segur que l' *adúltera* havia cuytat á avisarlo, y quí sab qué havia succehit? Un dels qu' havian marxat ab lo noy Merly assegurava qu' aquest no badá boca en tot lo camí, sempre ab la cara amagada al recó..... y que duya 'l bolet brut y escaixalat de l' ala com si li haguessen tombat de un cop de pedra.

Los metjes de Vilaniu parlavan de las ocurrencias sens eixir dels dominis de llur professió, atacant durament l' ineptitut del company Roig que, com deyan los de Barcelona, havia prés l' *a* per la *b*.

—Perque, senyors, de qué's tractava aquí? D' una metrorrágia puerperal inmediata. ¿Deguda á qué, senyors? A un vici constitucional, á una cloro-anemia pròu coneguda, y determinada no més qu' *accidentalment* per una commoció moral. Y bé, donchs, administrar una sangría, acudir á antiflogistichs en casos aixís, trobarse ab una malalta que té la pell cremosa, las extremitats fredas, lo ventre fluix y espalmat, una gran excitació nerviosa y cent quatre pulsasions y aplicarli sols una tela de moltó y acudir á simples sudorifichs, no es desbarrar? No es matar la malalta? Lo que calia era un tractament tot oposat; bons caldos, vi ranci, cordials, injeccións intra-uterinas. Los companys de Barcelona aixís s' espressavan y tenian rahó: lo metje Roig era un ase.

Peró 'ls profans se posavan del cantó del Sr. Roig, gloria de Vilaniu, y suposavan que tot alló eran envejas y rivalitats fomentadas per la presumció dels metjes de ciutat, una colla de sabuts que, de segur, l' haurian morta primer que l' altre. Los criteris vacilavan, no devant de las rahons, sinó devant de qui las emitia, y aixó, tant si 's parlava de medicina, com si 's sostenia la murmuració del atentat de D. Pau. Solzament las enemigas de las *Ocas* mantenian certa reserva, com espalmadas devant lo perill de veure á aquestas trumfar altre cop. La mal continguda satisfacció de la Sumpteta acabava d' escamarlas á totas. De segur qu' havian pe-

cat de massa crédulas, que llur bona fé havia sigut sorpresa. Y empesas per una por interessada y pe 'l supersticiós respecte qu' infundeix la mort, llansavan llágrimas de penadiment, é invadian la casa Galcerán en actitut de protesta, assedegadas de reconciliació. La Montserrateta, ja lliure de sa gelosia, repetia á tothom que la seva mamá estava prendada de las virtuts de la malalta á la que 's *podia donar lo combregar á las foscas*; D.ª Francisqueta pe 'l meteix; lo Sr. Rector no tenia prous paraulas per' alabarla. ¡Quín disbarat, donchs, d' haverla abandonada per *un dicho me han dicho*! ¡Quína bestiesa d' escoltar tot aquell teixit d' injusticias¡ Cóm havian caygut al parany!

Llavors se feu una reacció en molts esperits; tot eran alabansas pera D.ª Isabel, planys y temors de perdre á una senyora tan exemplar y respectable. Mitj Vilaniu aná al combregar que presidiren D. Pau y 'l general en persona. Un reculliment extraordinari regná per tot lo curs. Essent de nit la cerimonia, totas las finestras, portas y balcons estavan sembrats de llums. La llarguíssima professó caminava ab imponent quietut, al toch llunyá de la trista campaneta, y 'ls espectadors observavan en silenci 'l nombre y calitat dels concurrents, entre 'ls quals no faltavan ni 'l pubill Tárrega ni 'n Riudabets qu' anava tremolant de camas y groch com la cera. Derrera del Senyor, s' empenyia una inmensa cua de dònas vestidas de

negre y encaputxadas, lo rosari en una má y una candela en l' altra. Quasi de cada porta sortia alguna dòna á engrossar aquell núvol negre sembrat de estrelletas d' or. La passada havia durat mitj' hora. Peró ahont se clavaren principalment los ulls del espectador fou en lo rostre de D. Pau, esgroguehit, transmudat, roigs los ulls, lo cabell enrera, la faç estirada, tot son posat caygut.

La lluyta d' aquells dias havia aclaparat al gegant. Quan los metjes declararen que tot era ja inútil, aquell geni indomable quedá rendit. Llágrimas silenciosas solcaren son rostre, sos accionats y sa paraula eran per demés tendres ab tothom. Veyent altra volta á la Queta, l' agafá de *motu propi*, l' acompanyá al capsal de la malalta á rebre l' absolució desitjada, y, com si aixó no bastés, desseguida apretá á la commoguda vella entre sos brassos. Després torná á l' espona pera no abandonar ja més la má d' aquella dòna estimadíssima, pera infundirli forsas ab que sostindre la desgarradora lluyta, arruixantla de tendresas y petóns compassius. Y si sa mirada queya sobre 'ls demés, seguia impregnada d' igual compassió. Son cor s' havia omplert d'una tendresa tristíssima, beguda al capsal d' aquell llit, barreja de compassió y basarda al' hora, que naixía de la prèsencia del perill y de la conciencia de la propia inutilitat. ¿Qué eran tots ells devant la Mort? Res; uns sers tan frévols y dignes de pietat com aquell tan volgut qu' allí agonisava.

Y no obstant, duas horas després, quan donya Isabel finá, D. Pau sentí renaixer son carácter. Una llágrima grossíssima li entelá 'ls ulls, se tirá als brassos de son sogre qu' havia caygut sobre 'l sofá, estrenyé fortament las mans de sos amichs y servidors, besá ab deliri als nens, y entrá de dret al escriptori á fer plans y donar ordres. Ningú 'l vejé plorar més: una glopada de fel havia estroncat lo doll passatger de sa tendresa. Son cor sentia un odi tan universal per Vilaniu com lo del meteix Albert; peró en sa cara hi havia tota la dissimulació del polítich hábil.

L' endemá, queya com una bomba sobre Vilaniu la nova de que l' hereu Galcerán se 'n duya 'l cadavre de D.ª Isabel á Barcelona. Tots los esperits bategaren corpresos d' un meteix temor: la porta dels Galcerans ja no s' obriria més, la primera família del poble 'ls abandonava, era per Vilaniu com la cayguda d' una dinastia. Aquella escala fou un jubileu de gent qu' anava á enterarse bé, á tentar de dissuadir á aquell senyor. D. Ramón, lo primer, pregá mitj' hora: no podia compendre qué movia á D· Pau á pendre un determini com aquell que seria interpretat com senyal d' aburrició ó desconfiansa, y, per consegüent, havia de congriarli enemistats y apartarli la gent de las urnas.

L' hereu Galcerán dava á tothom la meteixa resposta de sentiment familiar: era per una delicadesa vers al seu sogre qu' estava de quartel á Barcelona: ningú 'l tragué d' aquí.

Y veure marxar, carretera amunt, aquell atahut, dins d' un cotxe endolat, y derrera d'ell tota la família y servey de la casa en dos cotxes més, fou un dol y un afront per Vilaniu.

Lo dia, successor d' una nit de pluja, hi ajudava. Boyras borrimosas de tardor tapavan las montanyas dels voltants; un plujím invisible y fret atravessava la roba, apagava la pols del camí, ensordía 'ls sorolls, posava sucosas las descoloridas fullas que salpicavan encare l' esblanquehit brancatje dels plátans. La carretera traspuava un fanch bituminós que s' enganxava en feixugas placas á las solas. Las terras de conreu s' extenian á dreta y esquerra com ermots amarats, y la migrada vegetació dels horts s' ajeya esllanguida y plorosa com anyorant lo sol, qu' aquell cel de llet reduhía á las condicions d' una lluna entelada.

Lo portal de Baix s' omplí de gom á gom. Centenars d' amichs y tafaners qu' hi feren cap, seguiren ab la vista 'l trist convoy, clavats al peu del portal, muts y pensívols com si presenciessen l' emigració d' una época. Mes, en mitj del silenci, dos obrers, pegantse y empenyentse com payassos, s' obriren rotllo. Lo més barbut y desfatxat d' ells, una blusa de teixidor á l' espatlla, una catxutxa aixafada al front, avansá devant la multitut, s' aixancarrá cómicament, y fent corn de la má, cridá en veu grossera y forta:

—Bon vent... madur!

Y tot ensemps, aixecant lo bras esquer, se pegá en la font del meteix un cop ab lo cantell de la má dreta. La vara de D. Ramón no fou prou amatent per' assolirlo quan fugia. Alguns sonrigueren, d' altres condemnaren la grosseria ab una mirada reptadora. Hi hagué filosop que prengué aquell obrer per heralt de la revolució triomfant.

Peró tots los ulls convergiren altre cop á la carretera, que sols aquell convoy trepitjava. Lo trist corteig aná enxiquintse, enxiquintse, fins presentar tan sols la negrosa esquena d' un cotxe, suspesa sobre 'l perfil de duas rodas. La vista escorcolladora s' enterbolia quan aquella taca negra 's redressava dalt del serradet. Per fí un llens cendrós ho esvahí tot. Llavors, aquella gentada, amarada d' humitat, plegá 'ls brassos ab esgarrifansas de fret, y sens comunicarse cap impresió 's destriá, apretant cada qual lo pas vers casa seva.

En Llebreta y D. Ramon pujavan per senglas aceras del meteix carrer; lo primer ab las mans á la butxaca y 'l cap cot com un mort de fam; lo vell Merly, encaparrat y encés de cara. Ni un ni altre badavan boca. Al pobre vell, la vara d' alcalde li caygué dos cops al fanch. A la fí, pera dar l' adeu á son company, sos llavis mormolaren:

—Es massa fort aixó, es massa fort...

Mes ho era pòch, ho era pòch! Sos ulls, fits en aquell trist corteig, no 's pararen un moment

en los primíssims fils del telégrafo que s' extenian á un cantó del camí, muts y quiets com materia inanimada, servint de pujadors als enjogassats pardals. Y no obstant, al arribar á casa seva, vejé qu' aquells fils l' havian cridat, fent estampar son nom sobre una cinteta cendrosa y al peu molt pocas paraulas més: *Urgeix vinga. Albert en perill. Olivó.*

Era inútil. L' Albert, enterat del desastre Galcerán pe'ls diaris, havia caygut impensadament mort en un Tiro de pistola. Llavors sí que 'l pobre vell no pogué sostindre més ab seguretat la vara. Tot Vilaniu lo vejé alguns mesos anant y venint de missa d'onze, arrossegant una cama, 'l cap y 'l bras esquer penjant, la boca tòrta y babosa, plorant á cada amich que l' aturava, sempre de brasset d' una dolorosa envellida que tothom saludava ab lo nom de D.ª Francisqueta.

Suicidi de 'l Albert.

FI.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 058819829